

STUDIJA O SEKSUALNOM NASILJU NAD ŽENAMA I DJECOM U CRNOJ GORI

Projekat finansira
Evropska unija

Vlada Crne Gore
Ministarstvo javne uprave

Studija o seksualnom nasilju nad ženama i djecom u Crnoj Gori

Autorke: mr Tijana Vuksanović
Jovana Hajduković
Nataša Međedović
Nada Koprivica
Jelena Jovanović
Nada Jelovac

Dizajn: Maša Elezović
Štampa: PS Print Studio, Podgorica 2020.
Tiraž: 100

Ova studija izrađena je u okviru projekta „Osvijetlimo mrak seksualnog nasilja” koji sprovode Sigurna ženska kuća, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić i NVO Prima. Sadržaj studije je isključiva odgovornost organizacija i ne odražava stavove Evropske unije, niti Ministarstva javne uprave.

Projekat finansira
Evropska unija

Vlada Crne Gore
Ministarstvo javne uprave

Sadržaj

1. Uvod	7
2. Analiza pravnog okvira Crne Gore i njegove usklađenosti sa evropskim zakonodavstvom....	11
3. Analiza sudskih presuda u predmetima protiv polne slobode od 2014. do 2018. godine	105
4. Analiza dubinskih intervjua sa predstavnicima/ama institucija	115
5. Iskustva žena i djevojčica koje su preživjele seksualno nasilje – kvalitativno istraživanje	149
6. Analiza anketa o seksualnom nasilju – žene iz opšte populacije	173
7. Monitoring internet portala o izvještavanju na temu seksualnog nasilja za period od 1. novembra 2018. godine do 30. novembra 2019. godine	205
8. Ključni nalazi istraživanja i zaključci	213
9. Preporuke	216
10. Lista izvora	220
11. Prilozi	224

I Uvod

Seksualno nasilje uključuje svaki fizički, vizuelni, verbalni ili seksualni čin koji je, u vrijeme kad se dogodio ili naknadno, žena ili djevojka doživjela kao prijetnju ili napad, i koji ju je povrijedio ili degradirao, i/ili u kojem joj je oduzeta kontrola u intimnom kontaktu.

Liz Kelly

Ideja za izradu Studije o seksualnom nasilju nad ženama i djecom potekla je iz naše dvodecenijske prakse u radu sa osobama sa iskustvom nasilja. Naime, žene koje su nam se obraćale za pomoć i podršku zbog nekog drugog oblika nasilja, nerijeko su svjedočile i o preživljenom seksualnom nasilju. Upravo njihovo iskustvo i teškoće sa kojima se suočavaju na putu oporavka, motivisale su nas da uradimo studiju, ukažemo na problem, skrenemo pažnju profesionalcima/kama, ali i cijelom društvu, da je seksualno nasilje tema kojom se svi moramo baviti.

U posljednjih deset godina urađena su brojna istraživanja, čiji je predmet nasilje nad ženama i nasilje u porodici¹, međutim, ista sadrže vrlo oskudne informacije o seksualnom nasilju. Izuzev „Analize kaznene politike – krivična djela protiv polne slobode učinjena prema maloljetnim licima”², u Crnoj Gori nijesu rađena istraživanja na temu seksualnog nasilja. Dakle, pred vama je prva sveobuhvatna studija o seksualnom nasilju nad ženama i djecom. Cilj nam je da ustanovimo nivo usklađenosti zakonodavstva, nacionalnih politika i strategija u Crnoj Gori sa evropskim standardima, te da identifikujemo ključne probleme u praksi i ukažemo javnosti da seksualno nasilje postoji i u Crnoj Gori. Nadalje, kroz kritički osvrt na trenutno stanje, a posebno kroz zaključke i preporuke, želimo da damo konstruktivne predloge za bolje razumijevanje problematike seksualnog nasilja i efikasniji odgovor svih aktera u procesu pružanja pomoći i podrške.

.....

1 Posljednje veće studije/istraživanja: Studija o nasilju nad ženama u Crnoj Gori, OEBS, 2019, dostupna na <https://www.osce.org/me/secretariat/425291?download=true> i

Istraživanje o nasilju u porodici i nasilju nad ženama - prevalenca, percepcije, cijena i multidisciplinarni odgovor, UNDP, 2017, dostupno na <https://www.gendermontenegro.com/me/nasilje-u-porodici/publikacije/397-istraživanje-o-nasilju-u-porodici-i-nasilju-nad-ženama-prevalenca-percepcije-cijena-i-multidisciplinarni-odgovor>

2 Analize kaznene politike – krivična djela protiv polne slobode učinjena prema maloljetnim licima, Vrhovni sud Crne Gore, dostupno na <http://sudovi.me/files/L3ZyaHMvZG9jLzk1NjgucGRm=>

Studija se sastoji iz više posebnih cjelina koje imaju svoj predmet istraživanja. Studija izvještava o nivou usklađenosti zakonodavstva, nacionalnih politika i strategija u Crnoj Gori sa standardima i zahtjevima evropskih sporazuma i instrumenata koji se primjenjuju u Crnoj Gori u oblasti seksualnog nasilja. Nadalje, analizirano je 48 presuda osnovnih i viših sudova u Crnoj Gori za period od 01.01.2014. do 31.12.2018. godine. U cilju boljeg upoznavanja praksi, znanja i stavova profesionalaca/ki u sistemu u vezi sa seksualnim nasiljem nad ženama i djecom u Crnoj Gori, ova studija se bavi analizom dubinskih intervju sa predstavnicima/ca svih relevantnih institucija. Studija obuhvata i kvalitativno istraživanje koje je realizovano na uzorku od 100 žena i djevojčica sa iskustvom seksualnog nasilja, koje su se za pomoć i podršku obratile našim organizacijama. Kako bi stekle uvid koliko djevojčice i žene iz opšte populacije znaju o ovoj temi, sproveli smo anketu sa setom otvorenih pitanja na uzorku od 108 žena i djevojčica. Posljednji dio studije bavi se analizom izvještavanja određenog broja crnogorskih medija na temu seksualnog nasilja za period od godinu dana. Za izradu studije korišćene su različite istraživačke metode, te je u okviru svakog poglavlja opisana metodologija koja je primijenjena.

Studija o seksualnom nasilju nad ženama i djecom u Crnoj Gori nastala je u okviru projekta „Osvijetlimo mrak seksualnog nasilja“, koji sprovodi Sigurna ženska kuća, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić i NVO Prima. Projekat je obuhvatio unaprjeđenje kapaciteta naših organizacija za pomoć i podršku osobama sa iskustvom nasilja, zagovaranje za izmjene zakona i politika, te kampanju sa ciljem da se skrene pažnja javnosti na problem seksualnog nasilja. Projekat finansiraju Evropska unija i Ministarstvo javne uprave.

II Analiza pravnog okvira Crne Gore i njegove usklađenosti sa evropskim zakonodavstvom

Studija izvještava o nivou usklađenosti zakonodavstva, nacionalnih politika i strategija u Crnoj Gori sa standardima i zahtjevima evropskih sporazuma i instrumenata koji se primjenjuju u Crnoj Gori u oblasti seksualnog nasilja. Pojam zakonodavstva obuhvata zakone, kao i podzakonske propise kojima se implementiraju pojedini zakoni ili konvencijski zahtjevi kao što su pravilnici. Cilj je ove studije da se identifikuju oblasti u kojima je neophodno uložiti dodatne napore za unaprjeđenje zakona i politika za zaštitu od seksualnog nasilja. Rezultati studije će predstavljati osnove za pokretanje inicijative za izmjene i dopune zakona kojima bi se uticalo na usvajanje konkretnih mjera, te u konačnom dostigla nulta tolerancija na seksualno nasilje.

U analizi je dat pregled pravnog okvira relevantnih ratifikovanih evropskih sporazuma i instrumenata iz oblasti seksualnog nasilja i analiza usklađenosti unutrašnjeg pravnog okvira sa istim.

Evropski sporazumi i instrumenti

Prema Ustavu, potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog pravnog poretka imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva. Crna Gora je potpisnica svih relevantnih evropskih instrumenata o zaštiti od seksualnog nasilja. Konkretno, Crna Gora je ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) i Konvenciju Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja (Lanzarot konvencija).

KONVENCIJA SAVJETA EVROPE O SPRJEČAVANJU I SUZBIJANJU NASILJA NAD ŽENAMA I NASILJA U PORODICI - ISTANBULSKA KONVENCIJA

Naša država bila je jedna od prvih pet koje su ratifikovale Konvenciju o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, koja je stupila na snagu dana 01.08.2014. godine. Konvencija utvrđuje da je nasilje nad ženama manifestacija istorijsko nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca, koji su doveli do dominacije nad ženama i diskriminacije žena od strane muškaraca i do sprječavanja punog napretka žena, kao i da je riječ o strukturalnom nasilju nad ženama kao rodno utemeljenom nasilju, te da je nasilje nad ženama jedan od ključnih socijalnih mehanizama kojim se žena prisilno stavlja u podređeni položaj u odnosu na muškarca (Preambula). Konvencija obavezuje države potpisnice, među kojima je i Crna Gora, da preduzmu neophodne zakonodavne i druge mjere u pravcu unaprjeđenja prava žena žrtava različitih vidova nasilja koje se dešava u raznim kontekstima, uključujući i porodicu. Istanbulska konvencija fokusirana je na rodno zasnovano nasilje, i njome su obuhvaćeni različiti vidovi nasilja nad ženama koje se dešava u raznim kontekstima. To uključuje i porodicu, ali se ne ograničava na nju, već se odnosi i na širu zajednicu.

Analiza Istanbulske konvencije se sastoji od četiri poglavlja i obuhvata ukupno 24 člana, pri čemu su izdvojeni pojedini članovi Konvencije, relevantni za seksualno nasilje.

POGLAVLJE I – CILJEVI, DEFINICIJE, PRINCIP JEDNAKOSTI I NEDISKRIMINACIJE, OPŠTE OBAVEZE

Član 5 – Obaveze država i dužna pažnja³

1. Članice će se uzdržati od učešća u bilo kakvom činu nasilja nad ženama i obezbijediti da državni organi, zvaničnici, službenici, ustanove i drugi akteri koji nastupaju u ime države postupaju u skladu sa ovom obavezom.

.....
3 *Due diligence* principle je termin kojim se u međunarodnoj literaturi označava odgovornost država za akte kršenja ljudskih prava koji su učinjeni od strane državnih, ali i nedržavnih subjekata, a u presudama Evropskog suda za ljudska prava i drugim međunarodnim dokumentima prevodi se kao princip dužne pažnje. On podrazumijeva onaj minimum radnji koji su država i državni organi bili dužni da izvrše kako bi spriječili kršenje ljudskih prava, istražili slučaj kršenja kada se on desi, kaznili učiniocce kršenja i nadoknadili štetu žrtvama. Prevod ovog termina kao „potpuna posvećenost“ ne može se prihvatiti kao adekvatan, jer potpuna posvećenost podrazumjeva mnogo veću angažovanost države i državnih organa od minimalnog standarda, koji podrazumjeva dužna pažnja.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere da sa dužnom pažnjom spriječe, istraže, kazne i obezbijede reparaciju za djela nasilja obuhvaćena ovom Konvencijom koja učine nedržavni akteri.

Crna Gora je normiranjem oblasti zaštite od seksualnog nasilja preuzela kako pozitivne, tako i negativne obaveze. Crna Gora se, jemstvom ljudskih prava u okviru najvišeg pravnog akta - Ustava⁴, obavezala da obezbijedi uživanje i ostvarivanje istih, ne samo u odnosu na postupanje „privatnih lica“, već i u odnosu na postupanje državnih organa. Ustavom nije izričito spomenuto seksualno nasilje, ali jeste definisana obaveza svakog pojedinca da poštuje prava i slobode drugih. Garantuje se ravnopravnost muškarca i žene, dostojanstvo i sigurnost čovjeka, nepovrjedivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, njegove privatnosti i ličnih prava, te jednaka zaštita prava i pravično suđenje.

Garancije date najvišim pravnim aktom Crne Gore razrađene su nizom zakona u vidu pozitivnih obaveza institucija sistema u Crnoj Gori.

Prije svega, pozitivne obaveze države se ogledaju u kriminalizaciji seksualnog nasilja. **Krivični zakonik**⁵ u okviru poglavlja „Krivična djela protiv polne slobode“ normira i sankcioniše silovanje, zatim obljubu nad nemoćnim licem i obljubu sa djetetom, obljubu zloupotrebom položaja, nedozvoljene polne radnje, podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa, posredovanje u vršenju prostitucije, dječiju pornografiju, navođenje maloljetnog lica da prisustvuje vršenju krivičnih djela protiv polne slobode, mamljenje djeteta u cilju vršenja krivičnih djela protiv polne slobode, zatim u poglavlju „Krivična djela protiv braka i porodice“ krivično djelo rodoskrvjenje i u dijelu „Krivična djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom“ krivično djelo trgovina ljudima.

Procesnim zakonom, odnosno **Zakonikom o krivičnom postupku**⁶ definisane su obaveze državnih organa u pogledu istrage, gonjenja i procesuiranja krivičnih djela.

Dalje, u sferi prekršajne zaštite, **Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici**⁷ sankcionisano je seksualno nasilje u porodičnim okvirima i izričito su razrađene pozitivne obaveze, prije svega u vidu dužnosti **nadležnih organa da**

.....

4 Službeni list Crne Gore, br. 1/2007 i 38/2013-1

5 Službeni list Republike Crne Gore, br. 070/03 od 25.12.2003, 013/04 od 26.02.2004, 047/06 od 25.07.2006, Službeni list Crne Gore, br. 040/08 od 27.06.2008, 025/10 od 05.05.2010, 073/10 od 10.12.2010, 032/11 od 01.07.2011, 064/11 od 29.12.2011, 040/13 od 13.08.2013, 056/13 od 06.12.2013, 014/15 od 26.03.2015, 042/15 od 29.07.2015, 058/15 od 09.10.2015, 044/17 od 06.07.2017, 049/18 od 17.07.2018, 003/20 od 23.01.2020.

6 Službeni list Crne Gore, br. 057/09 od 18.08.2009, 049/10 od 13.08.2010, 047/14 od 07.11.2014, 002/15 od 16.01.2015, 035/15 od 07.07.2015, 058/15 od 09.10.2015, 028/18 od 27.04.2018.

7 Službeni list Crne Gore, br. 046/10 od 06.08.2010, 040/11 od 08.08.2011.

pruže potpunu i koordinisanu zaštitu žrtvi nasilja (uključujući seksualno) u porodičnom kontekstu, u zavisnosti od stepena ugroženosti. Osim toga, Zakonom je dat prioritet rješavanju slučajeva nasilja u porodici i dužnosti organa da obezbijede međusobno obavještanje i pomoć radi sprječavanja i otkrivanja nasilja, otklanjanja uzroka i pružanja pomoći žrtvi u uspostavljanju uslova za bezbjedan život. Uspostavljena je i dužnost državnog organa, zdravstvene, obrazovne i druge ustanova da prijavi policiji učinjeno nasilje. Policija je, po prijavi, dužna bez odlaganja preduzeti radnje i mjere u cilju zaštite žrtve, u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i zakonima kojima se uređuje rad i ovlašćenja policije, prekršajni postupak, krivični postupak i zaštita svjedoka. Karakteristično je i to da je normirana obaveza policijskog službenika da prati žrtvu u stan ili drugi prostor za stanovanje prilikom uzimanja ličnih stvari ili radi obezbjeđenja privremenog smještaja i zbrinjavanja žrtve, osim ako se žrtva tome izričito protivi.

Strategija o zaštiti od nasilja u porodici za 2016-2020. strateški je dokument Crne Gore, u kome se definiše opšta politika države prema zaštiti od nasilja u porodici. U ovom dokumentu identifikuju se osnovni problemi u ostvarivanju, zaštiti i unaprjeđivanju zaštite od nasilja u porodici, kao i osnovni pravci njihovog rješavanja, čime su kao ciljevi prepoznati poboljšanje stručnih kapaciteta i multidisciplinarni pristup u sprovođenju propisa iz oblasti zaštite od nasilja u porodici.

Najnovijim **Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici** usaglašava se multidisciplinarni rad pojedinačnih institucija i civilnog sektora sa preuzetim obavezama iz Istanbulske konvencije i unaprjeđuje se međuinstitucionalno postupanje na osnovu dosadašnjeg iskustva. Potpisivanjem i usvajanjem **Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici** dodatno su razrađeni standardi postupanja nadležnih tijela i organa vlasti i organizacija u oblasti nasilja u porodici, kao i pojedinačne uloge svih subjekata zaštite od nasilja u porodici, apostrofirajući međuinstitucionalnu saradnju. U osnovi, Protokol predstavlja posebnu vrstu **sporazuma između više ustanova i organizacija, kojim se potpisnici protokola obavezuju na multidisciplinarnu saradnju uz jasno razrađenim postupanjima svakog sistema.** Uređene su obaveze preduzimanja potrebnih mjera da se osigura organizovanost, opremljenost i edukacija dovoljnog broja specijalizovanih stručnjaka koji se bave problematikom nasilja u porodici. Problem i otežavajuća okolnost je što Protokol nema pravno obavezujuću snagu, već služi kao alat u postupanju (tj. uputstvo).

Usvojena je i **Strategija za borbu protiv trgovine ljudima 2019-2024**, čiji je cilj da se unaprijedi efikasnost i funkcionalnost sistema prevencije, identifikacije, zaštite, pomoći i praćenja žrtava trgovine ljudima, sa posebnim fokusom na djecu, kao i efikasnost istraga, krivičnog gonjenja i adekvatnog kažnjavanja

učinilaca ovog krivičnog djela, u skladu sa nacionalnim krivičnim zakonodavstvom i prihvaćenim međunarodnim standardima.

Sporazumom o saradnji između državnih institucija i nevladinog sektora konkretizuju se zakonske obaveze institucija, kroz jasno određene operativne postupke koje potpisnici Sporazuma realizuju u rješavanju konkretnog slučaja trgovine ljudima.

Negativne obaveze su implementirane kroz jemstvo ustavnih prava i konstituisanje obaveze svakog pojedinca da poštuje prava i slobode drugih. Samim tim, i država je obavezna da obezbijedi uživanje tih prava u odnosu na postupanja državnih institucija i službenika.

Na osnovu navedenog, zaključuje se da su pozitivna zaduženja nadležnih organa u pogledu postupanja prema žrtvi seksualnog nasilja djelimično u skladu sa međunarodnim standardom dužne pažnje u kontekstu spriječavanja seksualnog nasilja nad ženama, dok nedostaje protokol koji bi definisao uloge i postupanje pojedinačnih institucija u dijelu seksualnog nasilja van porodičnog okvira.

Preporuka:

Neophodno je da se u domenu pravne zaštite od krivičnih djela protiv polne slobode usvoji protokol o postupanju pojedinačnih institucija.

Pitanje reparacije žrtve je posebno tretirano u okviru **Zakona o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja**⁸, koji će se primjenjivati od dana pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji. Predmetnim zakonom se reguliše pravo žrtve na naknadu izgubljene zarade, naknadu troškova liječenja i boravka u bolnici i naknadu troškova sahrane. Sredstva za isplatu naknade se obezbjeđuju iz budžeta Crne Gore. Ostvarivanje naknade štete je moguće realizovati i od učinioca, i to u većem obimu, shodno odredbama **Zakonika o krivičnom postupku ili Zakona o parničnom postupku**⁹. Zakonik o krivičnom postupku omogućava oštećenom da putem imovinsko-pravnog zahtjeva ostvari naknadu štete u okviru krivičnog postupka. Odluka o imovinsko-pravnom zahtjevu zavisi od utvrđenja određenih okolnosti koje ne moraju imati nikakve veze sa utvrđivanjem činjenica vezanih za odluku u krivičnom postupku, zbog čega u dosadašnjoj praksi sudovi uglavnom nijesu u krivičnom postupku odlučivali o imovinsko-pravnom zahtevu, već su oštećena lica upućivali na parnični pos-

8 Službeni list Crne Gore, br. 035/15 od 07.07.2015.

9 Službeni list Republike Crne Gore, br. 22/2004 i 76/2006, Službeni list Crne Gore, br. 073/10, 047/15, 048/15, 051/17 od 03.08.2017, 075/17 od 09.11.2017, 062/18 od 21.09.2018, 034/19 od 21.06.2019, 042/19 od 26.07.2019.

tupak radi ostvarenja naknade štete. Ostvarivanje naknade štete je utemeljeno u odredbama **Zakona o obligacionim odnosima**¹⁰, koje predviđaju naknadu štete u slučaju tjelesne povrede ili narušenja zdravlja i/ili novčanu naknadu za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica, kao i za strah. Nadležni sudovi su ti koji utvrđuju pravičnu naknadu za pretrpljenu štetu žrtve nasilja. Ostale komponente reparacije, koje podrazumijevaju povratak u pređašnje stanje i rehabilitaciju nijesu regulisane domaćim pravnim aktima.

Postupci koji obezbjeđuju postupanje nadležnih organa u skladu sa pozitivnim obavezama propisani su različitim zakonima, dok se odgovornost službenih lica u okviru organa utvrđuje u okvirima **krivičnog i disciplinskog postupka**. Na primjer, stranke imaju pravo podnošenja pritužbi na rad suda i sudija, koje mogu rezultirati disciplinskom odgovornošću sudije, ukoliko se utvrdi postojanje nekog od osnova predviđenih **Zakonom o sudskom savjetu i sudijama**¹¹. Predsjednik suda je dužan da, sam ili preko lica koja odredi, provjeri svaku pritužbu stranaka na rad suda ili pojedinih sudija, službenika i namještenika. Prije nego što u najkraćem roku odgovori na pritužbu, predsjednik sa njom upozna lice na čiji rad se pritužba odnosi, traži od njega usmeno ili pisano izjašnjenje, pregleda predmet i vrši druge radnje neophodne za utvrđivanje osnovanosti pritužbe. Odgovor na pritužbe i predstavke dostavlja se najkasnije u roku od 30 dana od dana podnošenja.

Slično je regulisano i kad je u pitanju državno tužilaštvo. Shodno **Poslovniku tužilačkog savjeta**¹², pravo na podnošenje **predstavke ili pritužbe na rad državnog tužioca i rukovodioca državnog tužilaštva** ima svako fizičko i pravno lice. Obavještenja o načinu podnošenja pritužbe na rad državnih tužilaca i rukovodilaca državnih tužilaštava su istaknuta u svim državnim tužilaštvima i u Tužilačkom savjetu. Pritužba može biti anonimna i podnosi se u pisanoj formi Tužilačkom savjetu i u kutijama za pritužbe u svim državnim tužilaštvima. Tužilački savjet pritužbu na rad državnog tužioca, radi provjere navoda, dostavlja rukovodiocu državnog tužilaštva, u kojem državni tužilac protiv kojeg je pritužba podnesena vrši funkciju, dok pritužbu na rad rukovodioca državnog tužilaštva dostavlja rukovodiocu neposredno višeg državnog tužilaštva. Ukoliko rukovodilac državnog tužilaštva utvrdi da je pritužba osnovana i nađe da postoji razlog za pokretanje disciplinskog postupka, podnijeće prijedlog za utvrđivanje disciplinske odgovornosti Tužilačkom savjetu. Ukoliko rukovodilac državnog tužilaštva smatra da je pritužba neosnovana, podnijeće izvještaj.

.....
10 Službeni list Crne Gore, br. 47/2008, 004/11 od 18.01.2011, 022/17 od 03.04.2017.

11 Službeni list Crne Gore, br. 011/15 od 12.03.2015, 028/15 od 03.06.2015, 042/18 od 29.06.2018.

12 Službeni list Crne Gore, br. 067/15 od 04.12.2015, 057/18 od 10.08.2018.

Tužilačkom savjetu koji će odlučiti o osnovanosti pritužbe. Tužilački savjet će o osnovanosti, odnosno neosnovanosti pritužbe obavjestiti podnosioca pritužbe, ukoliko je poznat, i **državnog tužioca protiv kojega je bila podnesena**.

Fizička i pravna lica koja smatraju da im je policijski službenik u vršenju policijskih poslova povrijedio neko pravo ili nanio štetu, imaju pravo **pritužbe na rad Policije**. Kontrola rada policije se obezbjeđuje parlamentarnom, građanskom i unutrašnjom kontrolom. Kontrola se vrši u pogledu izvršavanja policijskih zadataka i primjene policijskih ovlašćenja, radi zaštite ljudskih prava i sloboda. Sektor unutrašnje kontrole rada policije, koji funkcioniše u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova, postupa na osnovu predloga, pritužbi i predstavlja fizičkih lica i policijskih službenika, kao i na osnovu ocjena i preporuka građanske kontrole. Građanska kontrola rada policije u Crnoj Gori institucionalno se ostvaruje posredstvom Savjeta za građansku kontrolu rada policije, na osnovu odredbi Zakona o unutrašnjim poslovima. Savjet za građansku kontrolu rada policije je nezavisno tijelo, koje takođe postupa po pritužbama i predstavkama fizičkih lica, a njegov mandat obuhvata procjenu primjene policijskih ovlašćenja, zaštitu prava i sloboda građana Crne Gore, djelotvorniju primjenu Zakona o unutrašnjim poslovima i drugih srodnih domaćih propisa. Savjet izdaje preporuke i objavljuje izvještaje o radu policije. Parlamentarnu kontrolu vrši Odbor za bezbjednost Skupštine Crne Gore.

Osim navedenog, lice koje smatra da su mu vršenjem policijskih poslova povrijeđene slobode i prava ili mu je nanesena šteta ima pravo na sudsku zaštitu i naknadu štete. **Zakon o unutrašnjim poslovima**¹³ razrađuje i disciplinsku odgovornost policijskih službenika za povredu službene dužnosti.

Pored disciplinske odgovornosti, službenici organa koji postupaju u slučajevima nasilja su potencijalno i **krivično odgovorni**. Naime, **Krivični zakonik** normira krivična djela protiv službene dužnosti, čime se u slučaju izvršenja ovih djela predviđa utvrđivanje odgovornosti u okviru krivičnog postupka. Krivična djela protiv službene dužnosti, koja se mogu dovesti u vezu sa nasiljem u porodici, jesu **zloupotreba službenog položaja**¹⁴ i **nesavjestan rad u službi**¹⁵. Prvo krivično djelo se sastoji u protivpravnom iskorišćavanju službenog položaja ili ovlašćenja, prekoračenju granica službenog ovlašćenja ili nevršenju službene dužnosti, što za posljedicu ima pribavljanje koristi sebi ili drugom, štetu ili teže povrede prava drugog. Propisana sankcija je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina. Kvalifikovani oblici su određeni vrijednošću imovinske koristi.

.....
13 Službeni list Crne Gore, br. 44/2012, 36/2013 i 1/2015, 087/18.

14 Krivični zakonik, čl. 416

15 Krivični zakonik, čl. 417

Krivično djelo nesavjestan rad u službi čini službeno lice koje kršenjem zakona ili drugih propisa ili opštih akata, propuštanjem dužnosti nadzora ili na drugi način, očigledno nesavjesno postupa u vršenju službe, iako je bilo svjesno ili je bilo dužno i moglo biti svjesno da usljed toga može nastupiti teža povreda prava drugog ili imovinska šteta, pa takva povreda, odnosno šteta u iznosu koji prelazi tri hiljade evra i nastupi. Kvalifikovani oblik djela postoji, ako je došlo do teške povrede prava drugog ili je nastupila imovinska šteta u iznosu koji prelazi trideset hiljada evra, za koje djelo je zapriječena kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina. **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici** sankcioniše neprijavlivanje nasilja od strane državnih službenika novčanom kaznom u visini od 100 evra do 500 evra.

U građansko-sudskim postupcima, radi ostvarivanja zaštite prava, shodno se primjenjuju odredbe **Zakona o parničnom postupku**. Samim tim, **sudske odluke su predmet razmatranja i preispitivanja od strane viših instanci**, po uloženom redovnom, odnosno vanrednom pravnom lijeku od strane stranke. Naime, stranka ima pravo žalbe na prvostepenu odluku suda, o kojoj odlučuje drugostepeni sud. Odluka drugostepenog suda može dalje biti pobijana vanrednim pravnim sredstvom – revizijom, pod uslovima predviđenim Zakonom, a o kojoj odlučuje Vrhovni sud Crne Gore. Osim toga, državni tužilac može protiv pravosnažene sudske odluke uložiti zahtjev za zaštitu zakonitosti, dok se po predlogu stranke pravosnažno okončan postupak može ponoviti ako je, između ostalog, do odluke suda došlo usljed krivičnog djela sudije ili kog trećeg lica.

Slično građanskom postupku, i u krivičnom postupku se **jemči pravo žalbe** ali u ograničenim dometima kada je u pitanju oštećeno lice. Naime, **oštećeno lice može pobijati sudsku odluku isključivo u pogledu troškova krivičnog postupka**, osim kad je državni tužilac preuzeo gonjenje od oštećenog/e kao tužilac ili je donesena oslobađajuća presuda, kad oštećeni/a može izjaviti žalbu zbog svih osnova.

I u parničnom i krivičnom postupku stranka **ima pravo da zatraži izuzeće postupajućeg sudije**, ukoliko postoje zakonom propisani razlozi. Ovo pravo pripada i oštećenom licu u krivičnom postupku. O zahtjevu za izuzeće odlučuje predsjednik suda, s tim što o izuzeću samog predsjednika suda ili predsjednika suda i sudije, odlučuje predsjednik neposredno višeg suda, a ako se traži izuzeće predsjednika Vrhovnog suda, odluku o izuzeću donosi opšta sjednica tog suda. Prema izmjenama **Zakonika o krivičnom postupku** iz avgusta 2015. godine (Službeni List Crne Gore, br. 35/2015), sudija na glavnom pretresu može odbaciti zahtjev kojim se traži njegovo izuzeće, odnosno zahtjev kojim se traži njegovo izuzeće i izuzeće predsjednika suda, ako ocijeni da je zahtjev

za izuzeće očigledno neosnovan i da je podnesen radi sprječavanja ili ometanja suda u preduzimanju određenih radnji, odnosno radi odugovlačenja postupka. Protiv ovog rješenja nije dozvoljena posebna žalba.

U skladu sa članom 10 **Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti**¹⁶, korisnik koji nije zadovoljan pruženom uslugom, postupkom ili ponašanjem pružaoca usluge može podnijeti **pritužbu nadležnom organu državne uprave**. Takođe, protiv rješenja kojim je odlučeno o zahtjevu za ostvarivanje prava iz socijalne i dječije zaštite **može se izjaviti žalba**, o kojoj odlučuje nadležni državni organ, odnosno Ministarstvo rada i socijalnog staranja. Osim toga, Zakon predviđa da rad pružaoca usluge bude inspeksijski nadziran od strane inspektora socijalne i dječije zaštite.

Prema **Zakonu o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda građana**¹⁷, lice koje smatra da su mu aktom, radnjom ili nečinjenjem organa uprave povrijeđena prava i slobode može **da podnese pritužbu Zaštitniku/ci građana**. Kad Zaštitnik utvrdi da je došlo do povrede ljudskih prava i sloboda, mišljenje sadrži i preporuku o tome šta treba preduzeti da bi se povreda otklonila, kao i rok za njeno otklanjanje. Zaštitnik/ca nadležnom organu može podnijeti inicijativu za pokretanje disciplinskog postupka, odnosno postupka za razrješenje lica čijim je radom ili nepostupanjem učinjena povreda ljudskih prava i sloboda. Ukoliko organ ne postupi po preporuci, Zaštitnik/ca o tome može obavijestiti Skupštinu Crne Gore i javnost. Međutim, ovlašćenja Zaštitnika/ce su ograničena na upućivanje mišljenja i preporuka, bez mogućnosti da preispituje zakonitost sudskih odluka, ili da ukida, mijenja, ili poništi odluku državnog organa.

Zakon o zabrani diskriminacije¹⁸ reguliše pravo svakog ko smatra da je diskriminisan radnjom, aktom ili nepostupanjem organa i drugih pravnih i fizičkih lica, da se sa **pritužbom obrati Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda**. Zaštitnik/ca ima široka ovlašćenja i ingerencije po pritužbama. Takođe, regulisano je **pravo na sudsku zaštitu u slučaju diskriminatornog postupanja**.

Nije moguće osvrnuti se na implementaciju odredbi o odgovornosti državnih organa za nepostupanje u skladu sa preuzetim pozitivnim obavezama iz oblasti seksualnog nasilja u praksi, budući da nema javno dostupnih podataka u tom dijelu.

.....
16 Službeni list Crne Gore⁶ br. 027/13 od 11.06.2013, 001/15 od 05.01.2015, 042/15 od 29.07.2015, 047/15 od 18.08.2015, 056/16 od 23.08.2016, 066/16 od 20.10.2016, 001/17 od 09.01.2017, 031/17 od 12.05.2017, 042/17 od 30.06.2017, 050/17 od 31.07.2017.

17 Službeni list Crne Gore, br. 042/11 od 15.08.2011, 032/14 od 30.07.2014, 021/17 od 31.03.2017.

18 Službeni list Crne Gore, br. 046/10 od 06.08.2010, 040/11 od 08.08.2011, 018/14 od 11.04.2014, 042/17 od 30.06.2017.

POGLAVLJE IV – ZAŠTITA I PODRŠKA

Član 19 – Informisanje

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da žrtve dobiju odgovarajuće i blagovremene informacije o raspoloživim uslugama podrške i zakonskim mjerama na jeziku koji razumiju.

U oblasti građanskopravne zaštite, **Zakon o parničnom postupku** propisuje da će sud stranku koja nema kvalifikovanog punomoćnika i koja se iz neznanja ne koristi pravima koja joj pripadaju po ovom zakonu, **upozoriti koje parnične radnje može preduzeti**. Izuzev ove dužnosti, Zakon ne predviđa posebnu obavezu suda da žrtve u postupku informiše o njihovim pravima i položaju. Stranke imaju pravo da upotrebljavaju svoj jezik ili jezik koji razumiju. Ako se postupak ne vodi na jeziku koji stranka, odnosno drugi učesnici u postupku razumiju, obezbijediće im se, na njihov zahtjev, usmeno prevođenje svih podnesaka i dokaza, kao i onoga što se iznosi na ročištu na jezik koji razumiju. O ovom pravu će stranke i drugi učesnici u postupku biti poučeni.

Prema odredbama **Zakonika o krivičnom postupku**, **sud, državni tužilac i drugi državni organi koji učestvuju u postupku u obavezi su da okrivljenog i druge učesnike u postupku pouče o pravima koja im pripadaju i o posljedica-ma propuštanja radnje**. Ista odredba sadžana je i u **Zakonu o prekršajima**¹⁹. Oštećeno lice ima pravo da bude obaviješteno o odbacivanju krivične prijave i odustanku državnog tužioca od krivičnog gonjenja, poučeno o mogućnosti da zastupa optužbu i preduzme krivično gonjenje, obaviješteno o ishodu postupka i da mu se dostavi pravnosnažna krivična presuda. Oštećeni/a prilikom saslušanja ima pravo i da bude upozoren/a da ne mora da svjedoči, u zakonom propisanim situacijama.

U skladu sa **Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici**, **policija, centar za socijalni rad i pravosuđe su dužni žrtvu poučiti o njenim pravima zavisno od faze postupka (izbor povjerljivog lica, besplatna pravna pomoć, sklonište...)**, koja su predočena u pisanoj formi kao prilog Protokolu.

Stranke, svjedoci i druga lica koja učestvuju u postupku, uključujući oštećena lica, imaju pravo da u postupku upotrebljavaju svoj jezik ili jezik koji razumiju. Ako se postupak ne vodi na jeziku nekog od tih lica, obezbijediće se prevođenje iskaza, isprava i drugog pisanog dokaznog materijala. Prevođenje pada na teret budžetskih troškova.

.....
19 Službeni list Crne Gore, br. 001/11 od 11.01.2011, 006/11 od 25.01.2011, 039/11 od 04.08.2011, 032/14 od 30.07.2014, 043/17 od 04.07.2017, 051/17 od 03.08.2017.

Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore podnosiocu/teljki pritužbe koji/a smatra da je diskriminisan/a od strane organa, privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika i fizičkog lica daje potrebna obavještenja o njegovim/njenim pravima i obavezama, kao i mogućnostima sudske i druge zaštite.

Dužnost informisanja je inkorporisana u domaći pravni okvir. Ipak, praksa nevladinih organizacija pokazuje da nadležne institucije nedovoljno informišu žrtve o njihovim pravima i dostupnim mjerama zaštite.

Član 25 – Podrška za žrtve seksualnog nasilja

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi omogućile otvaranje odgovarajućih, lako dostupnih kriznih centara za slučajeve silovanja ili centara za žrtve seksualnog nasilja u dovoljnom broju, koji žrtvama obezbjeđuju usluge ljekarskog i forenzičkog pregleda, podršku u slučaju traume i savjetovanje.

U Crnoj Gori ne postoje krizni centri ili slične ustanove za žrtve seksualnog nasilja.

U slučajevima nasilja u porodici, u okviru Centra za socijalni rad se određuje voditelj slučaja koji, po potrebi, okuplja interni tim, sastavljen od stručnjaka čija su znanja i kompetencije od značaja za specifični predmet, i koji u slučaju potrebe upućuje žrtvu na usluge psihosocijalne podrške, dok je u slučaju nasilja nad djecom formiranje internog tima obavezno. Voditelj slučaja vrši koordinaciju rada multidisciplinarnog tima i u izradu Procjene i Plana zaštite i osiguranja bezbjednosti žrtve nasilja, uključuje žrtvu i sve članove tima (profesionalce iz institucija i organizacija zaduženih na predmetu), te zajedno sa njima definiše zaduženja i odgovornosti svih, način realizacije i praćenja uspješnosti preduzetih aktivnosti. Plan zaštite i osiguranja bezbjednosti treba da uključuje integrisane usluge, koje obezbjeđuju cjelovitu, koherentnu, djelotvornu i efikasnu zaštitu i podršku za žrtvu i nenasilne članove njene porodice. Plan sigurnosti treba da sadrži plan reagovanja u potencijalno kriznim situacijama, kako bi se povećao stepen bezbjednosti žrtve (npr. plan za bijeg, brojeve telefona u nuždi, podršku – povjerljivo lice i kontakt).

Međutim, ovaj vid podrške je predviđen za slučajeve nasilja u porodici, dok ne postoje opšti ni specijalizovani protokoli o postupanju sa žrtvama krivičnih djela protiv polne slobode, niti postoje specijalizovane, besplatne službe za žrtve silovanja i drugih seksualnih zločina. Ne postoji besplatna specijalizovana psihološka pomoć za prevazilaženje traume silovanja. Pregledi žrtava seksualnog nasilja obavljaju se u opštim bolnicama i Kliničkom centru Crne Gore.

Preporuka:

Potrebno je u što kraćem roku uspostaviti krizne centre za žrtve seksualnog nasilja sa uslugama podrške.

Član 27 – Prijavlјivanje

Članice će preduzeti neophodne mjere kako bi se ohrabrio svaki svjedok počinjenog krivičnog djela nasilja obuhvaćenog Konvencijom, ili ona lica koja imaju opravdane razloge da sumnjaju da je takvo djelo počinjeno, odnosno da se mogu očekivati dalja djela nasilja, da to prijavi nadležnim organizacijama ili organima.

Zakonik o krivičnom postupku propisuje obavezu građana da prijave krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti, kao i krivično djelo čijim izvršenjem je oštećeno maloljetno lice. Prijava se podnosi nadležnom državnom tužiocu, pismenim ili usmenim putem. Ako se prijava podnosi usmeno, podnosilac prijave će se upozoriti na posljedice lažnog prijavljivanja. O usmenoj prijavi se sastavlja zapisnik, a ukoliko je prijava saopštena telefonom ili drugim sredstvom elektronske komunikacije, sačinice se službena zabilješka.

Ukoliko je prijava podnesena sudu, policiji ili nenadležnom državnom tužiocu, oni su dužni da prime prijavu i da je odmah dostave nadležnom državnom tužiocu. Ako sud u toku krivičnog postupka ocijeni da postoji osnovana sumnja da je određeno lice propustilo da izvrši dužnost prijavljivanja i da iz tog propuštanja proizilazi osnovana sumnja da je time učinjeno krivično djelo zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica, obavijestice o tome nadležnog državnog tužioca.

Dakle, dužnost prijavljivanja krivičnih djela predviđena Konvencijom postoji u crnogorskom pravnom okviru.

Član 28 – Prijavljivanje stručnjaka

Članice će preduzeti neophodne mjere kako bi obezbijedile da pravila o povjerljivosti koja međunarodno pravo nalaže određenim stručnjacima ne predstavljaju prepreku da, pod odgovarajućim uslovima, prijave nadležnim organizacijama, odnosno organima, ukoliko imaju osnovanu sumnju da je počinjeno ozbiljno djelo nasilja obuhvaćeno ovom Konvencijom i da se mogu očekivati dalja djela nasilja.

Zakonikom o krivičnom postupku propisana je obaveza službenih i odgovornih lica u državnim organima, organima lokalne samouprave, javnim preduzećima i ustanovama da prijave krivična djela za koja se goni po službenoj dužnosti, o kojima su obaviještena ili za koja saznaju u vršenju svoje dužnosti. Ovu dužnost imaju i sva fizička i pravna lica, koja na osnovu zakona imaju određena javna ovlaštenja ili se profesionalno bave zaštitom i obezbjeđenjem ljudi i imovine, zdravstvenom zaštitom ljudi, odnosno poslovima čuvanja, vaspitanja ili obrazovanja maloljetnih lica, ako su za krivično djelo saznala u vezi sa svojom djelatnošću.

Pored prijavljivanja krivičnog djela, dužni su i da navedu dokaze koji su im poznati i da preduzmu mjere da bi se sačuvali tragovi krivičnog djela, predmeti na kojima je ili pomoću kojih je učinjeno krivično djelo, predmeti nastali izvršenjem krivičnog djela i drugi dokazi.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici propisuje obavezu državnih organa, drugih organa, zdravstvenih, obrazovnih i drugih ustanova da prijave policiji nasilje za koje saznaju u vršenju svojih poslova²⁰. Prijavu o nasilju policiji podnosi odgovorno lice u organu ili ustanovi, kao i zdravstveni i socijalni radnik, nastavnik, vaspitač i svako drugo lice koje primijeti posljedice nasilja u neposrednom kontaktu sa žrtvom nasilja.

Organ za prekršaje i policija dužni su da obavijeste centar za socijalni rad o prijavljenom nasilju, radi preduzimanja mjera zaštite i pomoći žrtvi, iz okvira svoje nadležnosti.

Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici propisuje obavezu stručnog osoblja centara za socijalni rad da evidentira svaku prijavu o sumnji na nasilje u porodici i nasilje nad ženama, a koja može biti usmena (neposredno, putem telefona), pismena ili anonimna i obavijesti policiju na raspoloživ način.

.....

20 Službeni list Crne Gore, br 46/10, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Član 9 : Dužnost prijavljivanja

Protokolom su propisane i obaveze **obrazovnih ustanova** (predškolskih, osnovnih i srednjih škola) da sumnju na nasilje prijave policiji i centru za socijalni rad, kao i da o svim preduzetim radnjama sačine službenu zabilješku i omogućće uvid drugim institucijama koje su uključene u sistem zaštite od nasilja, obuvaćenim Protokolom. Škole su dužne i da, na mjesto koje je dostupno djeci, postave kutije povjerenja, preko kojih će djeca informisati stručnu službu škole o svojim problemima. Stručna služba ustanove je dužna da dnevno pregleda sadržaj kutije, i da o otkrivenom nasilju, kao prvi korak, sačini službenu zabilješku. Takođe, i **zaposleni u zdravstvenim ustanovama**, u slučaju sumnje na bilo koji oblik nasilja, imaju obavezu da prijave policiji, ukažu neophodnu medicinsku pomoć žrtvi i da obavijeste centar za socijalni rad. Kada je žrtva dijete, postoji posebno propisan postupak koga se medicinski radnici moraju pridržavati.

NVO sektor je dužan da u slučaju prijema prijave od bilo kog lica, utvrdi motiv obraćanja i očekivanja, te uz saglasnost tog lica, informacije o saznanju o nasilju u porodici i nasilju nad ženama, proslijedi policiji.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici propisuje prekršajnu odgovornost i novčanu kaznu od dvostrukog do desetostrukog iznosa minimalne zarade u Crnoj Gori za odgovorna lica u državnom organu, drugom organu, zdravstvenoj, obrazovnoj i drugoj ustanovi, zdravstvene i socijalne radnike, nastavnike, vaspitače i druga lica koja propuste da prijave policiji učinjeno nasilje u porodici za koje saznaju u vršenju svojih poslova ili ne, koja propuste da obavijeste organ za prekršaje, centar za socijalni rad ili drugu ustanovu socijalne i dječje zaštite, policiju ili državnog tužioca o saznanju da počinilac nasilja ne poštuje zaštitne mjere.

Izveštaji ženskih nevladinih organizacija²¹, kao i neusaglašeni statistički podaci o nasilju u porodici od strane državnih institucija uključenih u proces zaštite od nasilja²², pokazuju da **profesionalci ne poštuju dužnost prijavljivanja u dovoljnoj mjeri.**

.....
21 Zaštita i pristup pravdi žena žrtava nasilja u porodičnom kontekstu, izvještaj koji je nastao kao rezultat monitoringa ljudskih prava žena žrtava nasilja u porodičnom kontekstu koji je sproveo Centar za ženska prava, u partnerstvu sa Sigurnom ženskom kućom i SOS telefonom za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić, novembar 2014.

22 Informacija o sprovođenju Strategije zaštite od nasilja u porodici, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, mart 2014.

POGLAVLJE V – MATERIJALNO KRIVIČNO PRAVO

Član 29 – Građanske parnice i pravni lijekovi

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere da obezbijede žrtvama odgovarajuće građanske pravne lijekove protiv učinioca.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere da obezbijede žrtvama, u skladu s opštim principima međunarodnog prava, adekvatne građanske pravne lijekove protiv državnih organa koji nisu ispunili svoju dužnost i preduzeli neophodne preventivne i zaštitne mjere u okviru svojih nadležnosti.

Zakonom o obligacionim odnosima daje se mogućnost da se od suda ili drugog nadležnog organa zatraži da naredi prestanak radnje kojom se povređuje integritet ljudske ličnosti, lični i porodični život i druga prava njegove ličnosti. Sud može da naredi prestanak radnje pod prijetnjom plaćanja izvjesne novčane svote, određene ukupno ili po jedinici vremena, u korist povrijeđenog.²³ Korišćenje ove mogućnosti, međutim, u praksi izostaje.

Zakon o obligacionim odnosima daje pravo i na naknadu nematerijalne štete za pretrpljene fizičke bolove, duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti ili ugrožavanja prava ličnosti, kao i za strah, ako nađe da okolnosti slučaja, a naročito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdavaju.²⁴ U slučaju tjelesne povrede ili narušavanja zdravlja, predviđeno je pravo i na naknadu materijalne štete, odnosno troškova liječenja i drugih potrebnih troškova s tim u vezi, kao i zarade izgubljene zbog nesposobnosti za rad za vrijeme liječenja. Ako povrijeđeno lice zbog potpune ili djelimične nesposobnosti za rad gubi zaradu, potrebe su mu trajno uvećane ili su mogućnosti njegovog daljeg razvijanja i napredovanja smanjene ili uništene, odgovorno lice dužno je plaćati povrijeđenom određenu novčanu rentu, kao naknadu za tu štetu.²⁵

Kao poseban slučaj, Zakon propisuje pravo na pravičnu novčanu naknadu zbog pretrpljenih duševnih bolova licu koje je prevarom, prinudom ili zloupotrebom nekog odnosa podređenosti ili zavisnosti navedeno na kažnjivu obljubu ili kažnjivu bludnu radnju, kao i licu prema kome je izvršeno neko drugo krivično djelo protiv polne slobode.²⁶

U slučaju smrti nekog lica, sud može, u skladu sa čl. 208 Zakona o obligacionim odnosima, dosuditi članovima njegove uže porodice (bračni drug, djeca i roditelji) pravičnu novčanu naknadu za njihove duševne bolove. Izuzetno,

.....
23 Zakon o obligacionim odnosima, član 151.

24 Zakon o obligacionim odnosima, član 207.

25 Zakon o obligacionim odnosima, član 202.

26 Zakon o obligacionim odnosima, član 209.

takva naknada može se dosuditi i braći i sestrama, ako je između njih i umrlog postojala trajnija zajednica života. U slučaju naročito teškog invaliditeta nekog lica, sud može dosuditi njegovom bračnom drugu, djeci i roditeljima pravičnu novčanu naknadu za njihove duševne bolove.

Sudska zaštita, u skladu sa navedenim odredbama, ostvaruje se pred osnovnim sudom kao stvarno nadležnim sudom, u skladu sa opštim pravilima **Zakona o parničnom postupku**, koji propisuje da je teret dokazivanja na tužiocu/ilji, a troškove dokazivanja i druge sudske troškove tokom samog postupka predujmljuje stranka koja ih predlaže, iako u krajnjem ishodu troškovi postupka padaju na teret stranke koja je izgubila spor. Stranku koja prema svom opštem imovnom stanju nije u mogućnosti da snosi troškove postupka bez štete po nužno izdržavanje sebe i svoje porodice, sud može osloboditi plaćanja sudskih taksi, ili takođe plaćanja predujma za troškove svjedoka, vještaka, uviđaja i izvođenja drugih dokaza. Žrtva krivičnog i prekršajnog djela nasilje u porodici može ostvariti i besplatnu pravnu pomoć, koja po automatizmu povlači i oslobođenje troškova sudskog postupka. Međutim, izostaje mogućnost ostvarenja besplatne pravne pomoći za žrtve krivičnih djela koja involviraju seksualno nasilje van konteksta porodice, pa je u tom pravcu potrebno revidirati odredbe Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći.

Stranka koja je tužilac/ilja u postupku mora lično prisustvovati svim ročištima, ukoliko nema zakonskog zastupnika ili punomoćnika.

Žrtvama i drugim licima koja imaju aktivnu legitimaciju u postupku dostupni su pravni lijekovi kao sredstvo preispitivanja odluka kojima se odlučuje o njihovim zahtjevima, a saglasno opštim pravilima **Zakona o parničnom postupku**. U skladu sa istim, stranke u postupku imaju pravo na redovne i vanredne pravne lijekove. Kao redovan pravni lijek propisana je žalba na sudsku presudu ili rješenje, koju mogu uložiti tužilac/lja i tuženi/a u postupku, a o kojoj odlučuje viši sud. Ukoliko su ispunjeni zakonom predviđeni uslovi, omogućeni su i vanredni pravni lijekovi, kao što su revizija i zahtjev za ponavljanje postupka, koje mogu podnijeti stranke, odnosno njihovi punomoćnici, i zahtjev za zaštitu zakonitosti, koji može podnijeti državni tužilac. O reviziji i zahtjevu za zaštitu zakonitosti odlučuje Vrhovni sud, dok o zahtjevu za ponavljanje postupka odlučuje prvostepeni sud, odnosno drugostepeni, ukoliko se razlog za ponavljanje postupka odnosi isključivo na postupak pred tim sudom.

Kao što je naprijed izloženo, odgovornost službenih lica za propuste u preduzimanju neophodnih preventivnih i/ili zaštitnih mjera, u okviru svojih ovlašćenja, utvrđuje se u okvirima **krivičnog i disciplinskog postupka**. Tako, primjera radi, stranke imaju pravo da na rad suda i sudija podnesu pritužbe na rad, koje mogu rezultirati disciplinskom odgovornošću sudije, ukoliko se

utvrdi postojanje nekog od osnova predviđenih **Zakonom o Sudskom savjetu i sudovima**. Predsjednik suda je dužan da sam ili preko lica koja odredi, provjeri svaku pritužbu stranaka na rad suda ili pojedinih sudija, službenika i namještenika. Prije nego što u najkraćem roku odgovori na pritužbu, predsjednik sa istom upoznaje lice na čiji rad se odnosi, traži od njega usmeno ili pisano izjašnjenje, pregleda predmet i vrši druge radnje neophodne za utvrđivanje osnovanosti pritužbe. Odgovor na pritužbe i predstavke dostavlja se najkasnije u roku od 30 dana od dana podnošenja.

Procedura postupanja je slična i kada je u pitanju državno tužilaštvo. Shodno **Poslovniku tužilačkog savjeta**, pravo na podnošenje predstavke ili pritužbe na rad državnog tužilaštva ima lice koje ima opravdan interes ili se obratilo državnom tužilaštvu za postupanje iz njegove nadležnosti.

Fizička i pravna lica koja smatraju da im je policijski službenik u vršenju policijskih poslova povrijedio neko pravo ili nanio štetu, imaju pravo pritužbe na rad Policije. Ukoliko nijesu zadovoljni odgovorom na pritužbu, mogu se obratiti Ministarstvu unutrašnjih poslova. Osim toga, lice koje smatra da su mu vršenjem policijskih poslova povrijeđene slobode i prava ili mu je nanesena šteta, ima pravo na sudsku zaštitu i naknadu štete. **Zakon o unutrašnjim poslovima** razrađuje i disciplinsku odgovornost policijskih službenika za povrede službene dužnosti. Kontrola rada policije obezbjeđuje se parlamentarnom, građanskom i unutrašnjom kontrolom.

Pored disciplinske odgovornosti, službenici organa koji postupaju u slučajevima nasilja su potencijalno i **krivično odgovorni**. Naime, **Krivični zakonik** normira krivična djela protiv službene dužnosti, čime se u slučaju izvršenja ovih djela predviđa utvrđivanje odgovornosti u okviru krivičnog postupka. Krivična djela protiv službene dužnosti koja se mogu dovesti u vezu sa seksualnim nasiljem jesu **zloupotreba službenog položaja**²⁷ i **nesavjestan rad u službi**²⁸. Prvo krivično djelo se sastoji u protivpravnom iskorišćavanju službenog položaja ili ovlašćenja, prekoračenju granica službenog ovlašćenja ili nevršenju službene dužnosti, što za posljedicu ima pribavljanje sebi ili drugom koristi, štetu ili teže povrede prava drugog. Propisana sankcija je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina. Kvalifikovani oblici su određeni vrijednošću imovinske koristi.

Krivično djelo nesavjestan rad u službi čini službeno lice koje kršenjem zakona, drugih propisa ili opštih akata, propuštanjem dužnosti nadzora ili na drugi način očigledno nesavjesno postupa u vršenju službe, iako je bilo svjesno ili je bilo dužno i moglo biti svjesno da usljed toga može nastupiti teža povreda

.....
27 Krivični zakonik, član 416.

28 Krivični zakonik, član 416.

prava drugog ili imovinska šteta, pa takva povreda, odnosno šteta u iznosu koji prelazi tri hiljade evra i nastupi. Kvalifikovani oblik djela postoji ako je došlo do teške povrede prava drugog ili je nastupila imovinska šteta u iznosu koji prelazi trideset hiljada evra, za šta je zapriječena kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici sankcioniše neprijavlivanje nasilja od strane državnih službenika novčanom kaznom od 100 evra do 500 evra.

U građansko-sudskim postupcima, radi ostvarivanja zaštite prava shodno se primjenjuju odredbe **Zakona o parničnom postupku**. Samim tim, **sudske odluke su predmet razmatranja i preispitivanja od strane viših instanci**.

Slično građanskom postupku, i u krivičnom postupku se **jemči pravo žalbe**, ali u ograničenim dometima kada je u pitanju oštećeno lice. Naime, **oštećeno lice može pobijati sudsku odluku isključivo u pogledu troškova krivičnog postupka, osim kada je državni tužilac preuzeo gonjenje oštećenog/e kao tužilac ili je donesena oslobađajuća presuda, kad oštećeni/a može izjaviti žalbu po svim osnovima**.

I u parničnom i krivičnom postupku stranka **ima pravo da zatraži izuzeće postupajućeg sudije, ukoliko postoje zakonom propisani razlozi**. Ovo pravo pripada i oštećenom licu u krivičnom postupku. O zahtjevu za izuzeće odlučuje predsjednik suda, s tim što o izuzeću samog predsjednika suda ili predsjednika suda i sudije, odlučuje predsjednik neposredno višeg suda, a ako se traži izuzeće predsjednika Vrhovnog suda, odluku o izuzeću donosi opšta sjednica tog suda.

U skladu sa čl. 10 **Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti**, korisnik koji nije zadovoljan pruženom uslugom, postupkom ili ponašanjem pružaoca usluge može podnijeti **pritužbu nadležnom organu državne uprave**. Takođe, protiv rješenja kojim je odlučeno o zahtjevu za ostvarivanje prava iz socijalne i dječije zaštite **može se izjaviti žalba** o kojoj odlučuje nadležni državni organ, odnosno Ministarstvo rada i socijalno staranja. Osim toga, Zakon predviđa da rad pružaoca usluge bude inspeksijski nadziran od strane inspektora socijalne i dječije zaštite.

Prema **Zakonu o zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda građana**, lice koje smatra da su mu aktom, radnjom ili nečinjenjem organa uprave povrijeđena prava i slobode može da podnese **pritužbu Zaštitniku/ci građana**. Kad Zaštitnik/ca utvrdi da je došlo do povrede ljudskih prava i sloboda, daje mišljenje koje sadrži i preporuku o tome šta treba preduzeti da bi se povreda otklonila, kao i rok za njeno otklanjanje. Zaštitnik/ca može nadležnom organu podnijeti inicijativu za pokretanje disciplinskog postupka, odnosno postupka za razr-

ješenje lica čijim je radom ili nepostupanjem učinjena povreda ljudskih prava i sloboda.

Zakon o zabrani diskriminacije reguliše pravo svakog ko smatra da je diskriminisan radnjom, aktom ili nepostupanjem organa i drugih pravnih i fizičkih lica, omogućavajući se obraćanje pritužbom Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda. Zaštitnik/ca ima široka ovlašćenja i ingerencije po pritužbama. Takođe, regulisano je pravo na sudsku zaštitu u slučaju diskriminatornog postupanja. Istovremeno, *Zakon o rodnoj ravnopravnosti* propisuje da svako lice koje smatra da je diskriminirano po osnovu pola može podnijeti predstavku Ministarstvu za ljudska i manjinska prava. Predstavku, u ime lica koje je diskriminirano po osnovu pola, uz njegovu/njenu saglasnost, može podnijeti i drugo pravno i fizičko lice.

Pored gore navedenih mogućnosti, žrtva, u slučaju propusta nadležnih državnih organa, može uložiti ustavnu žalbu Ustavnom sudu. Prema *Zakonu o Ustavnom sudu*²⁹, ustavnu žalbu može podnijeti fizičko i pravno lice, organizacija, naselje, grupa lica i drugi oblici organizovanja koji nemaju svojstvo pravnog lica, ukoliko smatraju da su im povrijeđeni ljudsko pravo ili sloboda zajemčeni Ustavom, pojedinačnim aktom, radnjom ili nepostupanjem državnog organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave ili pravnog lica koje vrši javna ovlašćenja, nakon iscrpljivanja svih djelotvornih pravnih sredstava. Iscrpljivanje svih djelotvornih pravnih sredstava podrazumijeva da je podnosilac ustavne žalbe u postupku iskoristio sva pravna sredstva na koja je imao pravo u skladu sa zakonom. Ustavna žalba se može podnijeti i prije iscrpljivanja djelotvornih pravnih sredstava, ako podnosilac ustavne žalbe dokaže da pravno sredstvo na koje ima pravo u konkretnom predmetu nije ili ne bi bilo djelotvorno.

Rok za izjavljivanje ustavne žalbe iznosi 60 dana od dana dostavljanja pojedinačnog akta, dana prestanka trenutne radnje kojom su povrijeđeni ljudsko pravo ili sloboda zajemčeni Ustavom, ako protiv te radnje nema djelotvornog pravnog sredstva, odnosno od posljednjeg dana u kome se moglo izbjeći nepostupanje kojim su povrijeđeni ljudsko pravo ili sloboda zajemčeni Ustavom, ako protiv tog nepostupanja nema djelotvornog pravnog sredstva.

Kad Ustavni sud utvrdi da su osporenim pojedinačnim aktom povrijeđeni ljudsko pravo ili sloboda zajemčena Ustavom, usvojiće ustavnu žalbu i ukinuće taj akt, u cjelini ili djelimično, i predmet vratiti na ponovni postupak organu koji je donio ukinuti akt. Prilikom donošenja novog akta, nadležni organ je dužan da poštuje pravne razloge Ustavnog suda, izražene u odluci, i da u ponovnom postupku odluči u razumnom roku.

.....

Ako je u vrijeme donošenja odluke Ustavnog suda prestalo pravno dejstvo osporenog pojedinačnog akta, Ustavni sud će odlukom utvrditi postojanje povrede, kad nađe da su povrijeđeno ljudsko pravo ili sloboda zajemčeni Ustavom, i odrediti način pravičnog zadovoljenja podnosioca ustavne žalbe zbog pretrpljene povrede ljudskog prava ili slobode, zajemčenih Ustavom.

U slučaju kad je povreda učinjena radnjom ili nepostupanjem državnog organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave, odnosno lokalne uprave, pravnog lica ili drugog subjekta koji vrši javna ovlašćenja, odlukom kojom se usvaja ustavna žalba, Ustavni sud će zabraniti dalje vršenje radnje, odnosno naložiće donošenje akta ili preduzimanje druge odgovarajuće mjere ili radnje kojom se ispravljaju već nastale, odnosno otklanjaju buduće štetne posljedice utvrđene povrede ljudskog prava ili slobode, zajemčenih Ustavom.³⁰

Za naknadu štetu nastale usljed neadekvatnog postupanja državnih organa može se voditi parnični postupak podnošenjem tužbe za naknadu štete, u skladu sa čl. 166 Zakona o obligacionim odnosima, koji propisuje da pravno lice odgovara za štetu koju njegov organ prouzrokuje trećem licu u vršenju ili u vezi sa vršenjem svojih funkcija.

Izvodi se zaključak da domaći pravni okvir inkorporira zahtjeve predviđene članom 29 Konvencije.

Član 30 – Naknada

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi omogućile žrtvama pravo na naknadu od učinilaca za svako krivično djelo iz ove Konvencije.

2. Odgovarajuća državna naknada biće dodijeljena onima koji su zadobili ozbiljne tjelesne povrede, odnosno onima kojima je narušeno zdravlje, ukoliko šteta nije pokrivena iz drugih izvora kao što je učinilac, osiguranje, odnosno državno zdravstveno i socijalno davanje. To neće spriječiti članice da zahtijevaju povrat naknade od učinioca, dokle god se vodi računa o bezbjednosti žrtve.

3. Mjere preduzete u skladu sa stavom 2, obezbijediće dodjelu naknade u razumnom vremenskom roku.

Kao što je već izloženo u okviru analize člana 29, žrtve nasilja imaju pravo naknade materijalne i nematerijalne štete u parničnom postupku. Žrtve mogu istaći zahtjev za naknadu štete i u okviru krivičnog i prekršajnog postupka, kroz imovinsko-pravni zahtjev, do završetka glavnog pretresa pred prvostep-

.....
30 Zakon o Ustavnom sudu, član 76.

enim sudom, odnosno do donošenja rješenja o prekršaju. O imovinsko-pravnom zahtjevu će se raspraviti, **ukoliko se time ne bi znatno odugovlačio krivični postupak.** U prekršajnom postupku, područni organ za prekršaj uputiće oštećenog da može zahtjev ili njegov dio ostvarivati u parničnom postupku, **ako ne raspolaže dokazima za potpuno rješenje imovinsko-pravnog zahtjeva.**

Žrtva, kao oštećeno lice u postupku, dužna je da određeno označi svoj zahtjev i da podnese dokaze.

Sud pred kojim se vodi postupak saslušaće okrivljenog o činjenicama navedenim u predlogu i ispitaće okolnosti koje su od važnosti za utvrđivanje imovinsko-pravnog zahtjeva. Sud je dužan da prikupi dokaze i utvrdi šta je potrebno za odlučivanje o zahtjevu i prije nego što je podnesen takav predlog. Ako bi se utvrđivanjem imovinsko-pravnog zahtjeva znatno odugovlačio krivični postupak, sud će se ograničiti na prikupljanje onih podataka čije utvrđivanje kasnije ne bi bilo moguće ili bi bilo znatno otežano.

U praksi, dosuđenje imovinsko-pravnog zahtjeva u okviru krivičnog ili prekršajnog postupka uglavnom izostaje, a s pozivom na odredbe koje dozvoljavaju raspravljanje o istom samo ukoliko ne bi dovelo do odugovlačenja postupka.

Donošenje pravosnažne odluke o o dosuđenju naknade štete ne znači da je dosuđena naknada i ostvarena. Vrlo često dužnik neće dobrovoljno izvršavati svoju obavezu, pa se realizacija iste sprovodi prinudno, shodno odredbama **Zakona o izvršenju i obezbjeđenju**³¹.

Iako je Zakon o izvršenju i obezbjeđenju povjerio, prije svega, javnom izvršitelju nadležnost za odlučivanje u postupku izvršenja i sprovođenje izvršenja, tek su u aprilu 2014. godine imenovani prvi javni izvršitelji u Crnoj Gori. Takvim uređenjem napušta se dosadašnji model sudskog izvršenja i doprinosi se efikasnijem, bržem i kraćem postupku izvršenja, rasterećenju sudova, što u krajnjem znači poštovanje prava na suđenje u razumnom roku, koje je jedno od osnovnih prava zajemčenih **Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda**³². Međutim, nedostatak se ogleda u većim finansijskim izdacima za povjerioce, budući da su dužni da predujme naknade za radnje i troškove javnih izvršitelja. Naime, izvršni povjerilac dužan je da unaprijed predujmi troškove za svaku radnju. U slučaju propuštanja, izvršenje se obustavlja.

Postupak izvršenja pokreće se predlogom za izvršenje, u kojem moraju biti naznačeni izvršni povjerilac i izvršni dužnik, izvršna isprava, obaveza dužnika, sredstvo i predmet na kojim izvršenje treba sprovesti, kao i drugi podaci koji

.....
31 Službeni list Crne Gore, br. [36/2011](#), [28/2014](#), 020/15, 022/17, 076/17 i 025/19.
32 Službeni list Crne Gore – Međunarodni ugovori, br. 9/2003 i 5/2005.

su potrebni za sprovođenje izvršenja. Uz predlog za izvršenje, izvršni povjerilac je dužan da dostavi i određene priloge.

Izvršenje se određuje na osnovu izvršne isprave, odnosno pravosnažne i izvršne odluke suda. Na zahtjev stranke, sud daje službenu potvrdu da su nastupili uslovi za izvršnost odluke koju je donio. Izvršni postupak se u osnovi sastoji od dvije faze. Prva faza je određivanje izvršenja, a druga sprovođenje izvršenja. U fazi određivanja izvršenja procjenjuje se da li su ispunjene pretpostavke da se donese rješenje o izvršenju. Uspješno okončana faza određivanja izvršenja rezultiraće rješenjem javnog izvršitelja o izvršenju. Ishod neuspješno okončane faze određivanja izvršenja može biti odbacivanje prijedloga za izvršenje (ako za izvršenje nijesu ispunjene procesne pretpostavke) ili odbijanje tog prijedloga (ako nisu ispunjene materijalno-pravne pretpostavke za izvršenje).

Faza sprovođenja izvršenja nastupa nakon što je izvršenje određeno. U toj fazi preduzimaju se izvršne radnje koje imaju za cilj namirenje izvršnog poverioca u granicama onog što je određeno rješenjem o izvršenju. Uspješno okončana faza sprovođenja izvršenja rezultiraće namirenjem izvršnog poverioca i aktom kojim se konstatuje zaključenje izvršenja. Neuspješno okončana faza sprovođenja izvršenja rezultiraće obustavom izvršnog postupka, uz ukidanje sprovedenih izvršnih radnji ili bez njega.

Crna Gora je ratifikovala *Evropsku konvenciju o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja*. Međutim, u Crnoj Gori ne postoji poseban fond za naknadu štete žrtvama krivičnih djela sa elementima nasilja, niti fond za naknadu štete žrtvama nasilja nad ženama. Ipak, potvrđivanjem *Evropske konvencije o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja* stvoren je pravni osnov za donošenje posebnog zakona kojim će se urediti pravo na novčanu naknadu štete žrtvama krivičnih djela nasilja učinjenih sa umišljajem. U tom cilju, usvojen je **Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja**³³, shodno kojem žrtva krivičnog djela nasilja učinjenog sa umišljajem ima pravo na naknadu po tri osnova: **naknadu izgubljene zarade, naknadu troškova liječenja i boravka u bolnici i naknadu troškova sahrane**. Ako je kao posljedica izvršenog krivičnog djela nastupila smrt žrtve, pravo na naknadu imaju lica koja je žrtva izdržavala. Naknada će se isplaćivati iz budžeta.

Pravo na naknadu je priznato crnogorskom državljaninu, državljaninu države ugovornice Evropske konvencije o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja, državljaninu države članice Savjeta Evrope sa stalnim boravkom u Crnoj Gori i državljaninu ili licu koje zakonito boravi u državi članici Evropske unije.

.....

33 Službeni list Crne Gore, br. 035/15 od 07.07.2015.

Odluku o zahtjevu za naknadu će donositi posebna Komisija, u roku od tri mjeseca, a u složenim predmetima u roku od šest mjeseci od dana prijema potpunog zahtjeva za naknadu. Isplatom naknade žrtvi ili izdržavanom licu, prava žrtve, odnosno izdržavanog lica prema izvršiocu krivičnog djela nasilja do iznosa isplaćene naknade prelaze na državu Cmu Goru.

Ovaj zakon primjenjivaće se **od dana pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji.**

U slučaju da žrtva krivičnog djela istakne imovinsko-pravni zahtjev u krivičnom postupku, **Zakonik o krivičnom postupku** propisuje da sud ne mora raspravljati o ovom zahtjevu u krivičnom postupku ako bi se time znatno odugovlačio postupak.³⁴ U parničnom postupku, sud je dužan provesti postupak bez odugovlačenja i sa što manje troškova, te onemogućiti svaku zloupotrebu prava koja strankama pripadaju u postupku. Izvršni postupak je po pravilu hitan.

Početak primjene Zakona o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja, crnogorski zakonodavni okvir će biti usaglašen sa Konvencijom u dijelu ostvarivanja naknade.

Član 31 – Starateljstvo, pravo na posjetu i bezbjednost

- 1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da, prilikom dodjele starateljstva i prava na posjetu djece, slučajevi nasilja obuhvaćeni ovom Konvencijom budu uzeti u obzir.*
- 2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da ostvarivanje svakog prava na posjetu ili starateljstvo ne ugrozi prava i bezbjednost žrtve ili djece.*

Porodičnim zakonom³⁵ uređuje se pitanje roditeljskog staranja. U sporu za vršenje roditeljskog prava, sud je uvijek dužan da se rukovodi **najboljim interesom djeteta.** Upravo rukovodeći se najboljim interesom djeteta, sud donosi odluku o tome kojem će roditelju dijete biti povjereno na staranje, a na osnovu nalaza i mišljenja Centra za socijalni rad, koji daje mišljenje o podobnosti oba roditelja za vršenje roditeljskog staranja.³⁶ U tom smislu, centar za socijalni rad bi trebalo da cijeni, prilikom izrade predmetnog izvještaja, seksualno nasilje učinjeno od strane roditelja, a u kontekstu njegove podobnosti za vršenje roditeljskog staranja, kao i načina održavanja ličnog odnosa sa tim roditeljom.

.....
34 Zakonik o krivičnom postupku, član 234.

35 Službeni list Republike Crne Gore, br. 001/07 od 09.01.2007, Službeni list Crne Gore, br. 053/16 od 11.08.2016.

36 Porodični zakon, Član 361, st. 1.

Shodno **Protokolu o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici**, centar za socijalni rad će, nakon detaljne procjene, a ukoliko je to u najboljem interesu djeteta, omogućiti kontakt djeci sa počiniocem u kontrolisanim uslovima, u prostorijama centra.

Naime, roditelj s kojim dijete ne živi ima pravo i dužnost održavanja ličnih odnosa sa svojim djetetom, odnosno dijete, ako ne živi sa oba ili sa jednim roditeljem, ima pravo da redovno održava lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi. Pravo djeteta da živi sa roditeljima i pravo djeteta da održava lične odnose sa roditeljem sa kojim ne živi može biti ograničeno samo sudskom odlukom, ako postoje **razlozi za ograničenje ili lišenje roditeljskog prava, ili u slučaju nasilja u porodici**.³⁷

Razlozi za lišenje roditeljskog prava su **zloupotreba roditeljskog prava ili grubo zanemarivanje roditeljske dužnosti**. Zakon propisuje šta se zloupotrebom prava smatra, i to ako roditelj fizički, **seksualno** ili emocionalno zlostavlja dijete. Postupak za lišenje roditeljskog prava može pokrenuti drugi roditelj, organ starateljstva ili državni tužilac. Organ starateljstva dužan je da pokrene postupak za lišenje roditeljskog prava kad na bilo koji način sazna da postoje razlozi za to predviđeni u ovom zakonu. Ako organ starateljstva sazna da postoji opasnost zloupotrebe roditeljskog prava ili opasnost grubog zanemarivanja roditeljskih dužnosti, dužan je da hitno preduzme mjere za zaštitu ličnosti, prava i interesa djeteta.

Nasilje u partnerskom odnosu kojem djeca prisustvuju se nesporno može okarakterisati kao emocionalno nasilje nad djecom. Međutim, ovakvo shvatanje u praksi izostaje, pa se najbolji interes djeteta često tumači kao interes djeteta da održava odnose sa drugim roditeljem, uprkos nasilničkom ponašanju od strane roditelja prema drugom roditelju, tim prije što zakonskom odredbom nije izričito predviđeno partnersko nasilje kao osnov za ograničenje roditeljskog prava. Štaviše, u dosadašnjoj praksi, u slučajevima kada postoji partnersko nasilje kojem su djeca izložena kao svjedoci, centri za socijalni rad insistiraju na obaveznim kontaktima između nasilnog roditelja i djece, u nekontrolisanim uslovima, ne uviđajući u dovoljnoj mjeri posljedice i rizik koje taj kontakt nosi sa sobom. Međutim, izmjene **Porodičnog zakona** iz jula 2016. godine³⁸, regulišu da sud, prilikom donošenja odluke o vršenju roditeljskog prava i načinu održavanja ličnih odnosa sa drugim roditeljem, vodi računa o tome da ostvarivanje roditeljskog prava i održavanje ličnih odnosa djeteta sa drugim roditeljem ne ugrožava bezbjednost djeteta ili žrtve³⁹. Osim toga, **Protokol o postupanju, zaštiti i prevenciji od nasilja nad ženama i nasilja u**

37
Porodični zakon, Član 62. i 63.

38 Službeni list Crne Gore, Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona, br. 053/16.

39 Porodični zakon, Član 363, st. 4.

porodici upućuje da su sudovi, pred kojim se vodi brakorazvodni postupak ili donosi odluka koja se tiče djece (privremene mjere, starateljstvo), obavezni da od krivičnih i prekršajnih sudova pribave podatak da li se protiv nekog od roditelja, staratelja, članova porodice vodi krivični ili prekršajni postupak zbog djela nasilja u porodici.

Imajući u vidu navedeno, prozilazi da je zakonski uređeno da se slučajevi nasilja u porodici, uključujući seksualno, uzimaju u obzir prilikom donošenja odluke o roditeljskom staranju i održavanju i načinu održavanja ličnih odnosa djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi. Međutim, potrebna je dosljedna implementacija navedenih pravila u praksi.

Član 36 – Seksualno nasilje, uključujući silovanje

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da sljedeći vidovi namjernog ponašanja budu inkriminirani:

a. vaginalna, analna ili oralna penetracija seksualne prirode na tijelu drugog lica bez pristanka, korišćenjem bilo kog dijela tijela odnosno predmeta;

b. druge seksualne radnje sa licem bez pristanka;

v. navođenje drugog lica na pokušaj seksualnih radnji sa trećim licem bez pristanka.

2. Pristanak mora da bude dobrovoljan ishod slobodne volje lica prema procjeni u kontekstu datih okolnosti.

3. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se odredbe iz stava 1 takođe primjenjuju na djela počinjena nad bivšim ili sadašnjim supružnicima odnosno partnerima u skladu sa međunarodnim pravom.

Krivična djela koja involviraju seksualno nasilje propisana su u glavi XVIII Krivičnog zakonika Crne Gore, koja obuhvata grupu krivičnih djela protiv polne slobode, glavi XIX koja obuhvata krivična djela protiv braka i porodice i glavi XXXV, koja obuhvata krivična djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom.

Krivično djelo silovanje⁴⁰ čini onaj ko nad drugim izvrši obljubu ili sa njom izjednačen čin bez njegovog pristanka sa zapriječenom kaznom od jedne do osam godina (stav 1), ko prinudi drugog na obljubu ili sa njom izjednačen čin upotrebom sile ili prijetnjom da će neposredno napasti na život ili tijelo tog ili

.....
40 Krivični zakonik, Član 204.

drugog lica, za šta je zapriječena kazna zatvora od dvije do deset godina. Ako je djelo iz stava 1 i 2 učinjeno pod prijetnjom da će se za to ili njemu blisko lice otkriti nešto što bi škodilo njegovoj časti ili ugledu ili pretnjom drugim teškim zlom, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina (stav 3). Ako je usljed djela iz stavova 1, 2 ili 3 nastupila teška tjelesna povreda, ili ako je djelo izvršeno od strane više lica, ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način, ili prema maloljetniku, ili je djelo imalo za posljedicu trudnoću, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina. Ako je usljed dela iz stavova 1, 2 ili 3 nastupila smrt lica prema kojem je djelo izvršeno ili je djelo učinjeno prema djetetu, učinilac će se kazniti zatvorom od najmanje deset godina.

Krivično djelo obljava nad nemoćnim licem⁴¹ čini onaj ko nad drugim izvrši obljudu ili sa njom izjednačen čin, iskoristivši zaostali duševni razvoj, drugu duševnu poremećenost, nemoć ili kakvo drugo stanje tog lica usljed kojeg ono nije sposobno za otpor, za šta je zapriječena kazna zatvora od dvije do deset godina (stav 1). Ako je usljed djela iz stava 1 nastupila teška tjelesna povreda nemoćnog lica ili ako je djelo izvršeno od strane više lica, ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način, ili je učinjeno prema maloljetniku, ili je djelo imalo za posljedicu trudnoću, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina (stav 2). Ako je usljed djela iz st. 1 i 2 nastupila smrt lica prema kojem je djelo izvršeno ili ako je djelo učinjeno prema djetetu, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.

Krivično djelo obljava sa djetetom čini onaj ko izvrši obljudu ili sa njom izjednačen čin sa djetetom, za šta je zapriječena kazna zatvora od tri do dvanaest godina (stav 1). Ako je usljed djela iz stava 1 ovog člana nastupila teška tjelesna povreda djeteta prema kojem je djelo izvršeno ili je djelo izvršeno od strane više lica ili je djelo imalo za posljedicu trudnoću, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina (stav 2). Ako je usljed djela iz stavova 1 i 2 ovog člana nastupila smrt djeteta, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina. Učinilac se neće kazniti za djelo iz stava 1 ako između njega i djeteta ne postoji značajnija razlika u njihovoj duševnoj i tjelesnoj zrelosti.

Krivično djelo obljava zloupotrebom položaja⁴² čini:

- ☞ onaj ko zloupotrebom svog položaja navede na obljudu ili sa njom izjednačen čin lice koje se prema njemu nalazi u odnosu kakve podređenosti ili zavisnosti, za šta je zapriječena kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine (stav 1);
- ☞ nastavnik, vaspitač, staralac, usvojilac, roditelj, očuh, maćeha ili drugo lice koje zloupotrebom svog položaja ili ovlašćenja izvrši obljudu

.....
41 Krivični zakonik, Član 205.

42 Krivični zakonik, Član 207.

ili sa njom izjednačen čin sa maloljetnikom koji mu je povjeren radi učenja, vaspitavanja, staranja ili njege, za šta je zapriječena kazna zatvora od jedne do deset godina (stav 2).

Ako je djelo iz stava 2 učinjeno prema djetetu, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do dvanaest godina (stav 3). Ako je djelo iz stavova 1 do 3 imalo za posledicu trudnoću, učinilac će se kazniti za djelo iz stava 1 zatvorom od šest meseci do pet godina, za djelo iz stava 2 zatvorom od dvije do dvanaest godina, a za djelo iz stava 3 zatvorom od tri do petnaest godina. Ako je usljed djela iz stave 3 nastupila smrt djeteta, učinilac će se kazniti zatvorom u trajanju od najmanje deset godina.

Krivično djelo nedozvoljene polne radnje⁴³ čini onaj ko izvrši neku drugu polnu radnju prema:

- ✚ drugom licu, upotrebom silom ili prijetnje da će se neposredno napasti na život ili tijelo, odnosno prijetnjom da će se za to ili drugo lice otkriti nešto što bi škodilo njegovoj časti ili ugledu ili prijetnjom drugim teškim zlom,
- ✚ nemoćnom licu,
- ✚ maloljetnom licu koje nije navršilo 14 godina,
- ✚ licu koje se prema izvršiocu nalazi u odnosu kakve podređenosti ili zavisnosti,
- ✚ maloljetnom licu koje je izvršiocu djela povjeren radi čuvanja, vaspitanja, učenja ili njege.

Zapriječena kazna je novčana kazna ili kazna zatvora do dvije godine. Ako je usljed djela nastupila teška tjelesna povreda lica prema kojem je djelo izvršeno ili ako je djelo izvršeno od strane više lica ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do deset godina, dok ako je nastupila smrt lica prema kojem je djelo izvršeno, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do petnaest godina.

Krivično djelo rodoskrvjenje⁴⁴ čini punoljetno lice koje izvrši obljudbu ili sa njom izjednačen polni čin sa maloljetnim srodnikom po krvi u pravoj liniji ili sa maloljetnim bratom, odnosno sestrom, i sankcionisano je kaznom zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

Krivično djelo trgovina ljudima čini onaj ko silom ili prijetnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, povjerenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem, oduzimanjem ili

.....
43 Krivični zakonik, Član 208.

44 Krivični zakonik, Član 223.

uništenjem ličnih isprava, falsifikovanjem ličnih isprava, pribavljanjem ili izradom falsifikovanih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, radi dobijanja saglasnosti od lica koje ima kontrolu nad drugim licem: vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, dovođenja u položaj sluge, ropstva ili ropstvu sličan odnos, vršenja kriminalne djelatnosti, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, sklapanja nedozvoljenog braka, radi oduzimanja dijela tijela za presađivanje ili radi korišćenja u oružanim sukobima. Zapriječena kazna je kazna zatvora od jedne do deset godina (stav 1). Smatra se da je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno prema maloljetnom licu i kada učinilac nije upotrijebio silu, prijetnju ili neki drugi od navedenih načina izvršenja (stav 2). Ako je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno prema maloljetnom licu ili je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno od strane službenog lica u obavljanju službene dužnosti ili je sa umišljajem doveden u opasnost život jednog ili više lica, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje tri godine (stav 3). Ako je usljed djela iz st. 1, 2 i 3 ovog člana nastupila teška tjelesna povreda nekog lica, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do dvanaest godina (stav 4). Ako je usljed djela iz st. 1 i 3 ovog člana nastupila smrt jednog ili više lica, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina (stav 5). Krivična djela iz st. 1, 2 i 3 ovog člana, izvršena od strane jednog ili na organizovan način od strane više lica, kazniće se zatvorom najmanje deset godina (stav 6). Lice koje koristi usluge lica za koje zna da je prema istom učinjeno djelo iz stava 1 ovog člana, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina (stav 7). Ako je djelo iz stava 7 ovog člana učinjeno prema maloljetnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do petnaest godina. Pristanak žrtve prema kojoj je izvršeno djelo iz st. 1, 2 i 3 ovog člana bez uticaja je na postojanje tog krivičnog djela (stav 9).

Gonjenje za sva gore pobrojana krivična djela se preduzima po službeno dužnosti, bez obzira na odnos između počinioca i žrtve.

Izmjenama Krivičnog zakonika iz 2017. godine, zakonska definicija krivičnog djela silovanje i nedozvoljene polne radnje je upodobljena definiciji iz čl. 36 Konvencije, tako da sankcioniše svaki seksualni čin izvršen bez saglasnosti žrtve i u odsustvu fizičkog otpora. Međutim, iskustvo NVO pokazuje da primjena izmijenjene odredbe još uvijek nije zaživjela u praksi, makar ne u porodičnim okvirima. Naime, primijećeno je da se primoravanje na seksualne odnose u bračnoj zajednici kvalifikuje kao prekršaj, shodno **Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici**.

Naime, seksualno nasilje u porodičnim okvirima je i prekršajno kažnjivo u skladu sa **Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici**. Shodno definiciji iz čl.

2, nasilje predstavlja činjenje ili nečinjenje člana porodice kojim se ugrožava fizički, psihički, seksualni ili ekonomski integritet, mentalno zdravlje i spokojstvo drugog člana porodice, bez obzira na mjesto gdje je učinjeno. U nastavku Zakona, u čl. 8, razrađuju se radnje nasilja u porodici koje između ostalog uključuju seksualno uznemiravanje.

Dakle, prozilazi da su domaćim pravnim okvirom sankcionisana sva krivična djela predviđena Konvencijom. Ipak, potrebna je njegova dosljedna primjena.

Član 40 – Seksualno uznemiravanje

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode u svrhu ili uz ishod povrede dostojanstva osobe, posebno kada se stvara zastrašujuća, neprijateljska, degradirajuća, ponižavajuća ili uvredljiva atmosfera, bude predmet krivične ili druge pravne sankcije.

Krivični zakonik Crne Gore ne inkriminše seksualno uznemiravanje kao krivično djelo. Sa druge strane, **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici** propisuje da seksualno uznemiravanje predstavlja jednu od radnji nasilja u porodici, ukoliko je isto učinjeno između članova/ica porodice, za koju se odgovornost učinioaca utvrđuje u okviru prekršajnog postupka.

Zakon o zabrani diskriminacije tretira seksualno uznemiravanje kao poseban oblik diskriminacije. Shodno čl. 7 Zakona, diskriminacijom se smatra i svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje seksualne prirode kojim se želi povrijediti dostojanstvo nekog lica ili grupe lica, odnosno kojim se postiže takav učinak, i kojim se posebno izaziva strah, stvara neprijateljsko ili ponižavajuće okruženje, i izaziva osjećaj poniženosti ili uvrijeđenosti. Zakon ne sankcioniše ovaj oblik diskriminacije, ali daje mogućnost sudske zaštite, u okviru koje se može tražiti i naknada štete.

Zakon o radu⁴⁵ zabranjuje uznemiravanje i seksualno uznemiravanje na radu ili u vezi sa radom, te isto tretira kao povredu radne discipline. **Uznemiravanje** se definiše kao neželjeno ponašanje, uzrokovano, između ostalog, i po osnovu pola, kao i uznemiravanje putem audio i video nadzora, koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. **Seksualno uznemiravanje** jeste svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog lica u sferi polnog života, a koje izaziva

.....

strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće, neugodno, agresivno ili uvredljivo okruženje.

Zakon o zabrani zlostavljanja na radu⁴⁶ se primjenjuje i na slučajeve uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja, pa analogno nalaže obavezu poslodavcu/ki da zaposlenom obezbijedi rad na radnom mjestu i radnoj okolini pod uslovima kojima se obezbjeđuje poštovanje njegovog dostojanstva, integriteta i zdravlja, kao i da preduzme potrebne mjere da zaposlenog zaštiti od uznemiravanja. Ukoliko izostanu preventivne mjere ili ukoliko poslodavac ne upozna zaposlenog prije stupanja na rad i zaposlene koji su u radnom odnosu sa zabranom uznemiravanja, obavezama i odgovornostima u vezi sa vršenjem uznemiravanja, načinom prepoznavanja i mogućnostima zaštite od uznemiravanja, ne odredi posrednika koji će primati pritužbe i posredovati među stranima u sporu koji se odnosi na uznemiravanje, kod poslodavca kod kojeg je u radnom odnosu 30 ili više zaposlenih, postupi suprotno odredbama ovog zakona o zaštiti učesnika u postupku za zaštitu od uznemiravanja, **Zakon o zabrani zlostavljanja na radu predviđa prekršajno novčano kažnjavanje od 500 evra do 10.000 evra.**⁴⁷ Poslodavac odgovara i za štetu koju odgovorno lice, zaposleni ili grupa zaposlenih prouzrokuje drugom zaposlenom vršeći uznemiravanje.

Kako Konvencija zahtijeva kriminalizaciju djela seksualno uznemiravanje, to je evidentno odstupanje domaćeg pravnog okvira u ovom pogledu.

Preporuka:

Potrebno je krivično sankcionisati seksualno uznemiravanje.

Član 41 – Pomaganje, odnosno podstrekavanje i pokušaj

1.Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi ustanovile kao krivično djelo, ukoliko je počinjeno namerno, pomaganje, odnosno podstrekivanje izvršenja krivičnih djela iz člana 33, 34, 35, 36, 37, 38.a, i 39 Konvencije.

2.Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi ustanovile kao krivično djelo, ukoliko je počinjeno namjerno, pokušaj izvršenja krivičnih djela iz člana 35, 36, 37, 38.a i 39 ove Konvencije.

46
Službeni list Crne Gore, br. 30/2012, 054/16.

47 Zakon o zabrani zlostavljanja na radu, Član 30.

Krivični zakonik Crne Gore propisuje kao posebno krivično djelo **podstrekanje**⁴⁸ i **pomaganje**⁴⁹ na i pri izvršenju krivičnog djela, i to na sljedeći način: svako ko sa umišljajem podstrekava, odnosno sa umišljajem pomaže u izvršenju krivičnog djela, kazniće se kaznom propisanom za to djelo, a u slučaju pomaganja takvom ili blažom kaznom. Ko drugog sa umišljajem podstrekava na izvršenje krivičnog djela za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, a djelo ne bude ni pokušano, kazniće se kao za pokušaj krivičnog djela. Primjenom opštih pravila o podstrekanju i pomaganju obuhvaćena su sva djela predviđena članom 41, st. 1, Konvencije.

Krivični zakonik predviđa da **nije svaki pokušaj**, kako je to Konvencijom propisano, **kažnjiv, već samo ukoliko je za djelo zapriječena kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, a za pokušaj drugog krivičnog djela samo kada zakon izričito propisuje kažnjavanje i za pokušaj**. Učinilac će se za pokušaj kazniti kaznom propisanom za krivično djelo, a može se i blaže kazniti.

Budući da nije kažnjiv pokušaj svih krivičnih djela predviđenih Konvencijom i s obzirom na minimalnu propisanu kaznu, pravni okvir Crne Gore je **djelimično usklađen** sa članom 41 Konvencije.

Preporuka:

Potrebno je inkriminisati pokušaj svih krivičnih djela iz oblasti seksualnog nasilja predviđenih Konvencijom, bez obzira na zapriječenu kaznu.

Član 44 – Nadležnost

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile nadležnost nad svakim krivičnim djelom iz ove Konvencije, kada je djelo počinjeno:

- a. na njihovoj teritoriji; ili
- b. na brodu koji plovi pod njihovom zastavom; ili
- v. u avionu registrovanom prema njihovom zakonu; ili
- g. od njihovog državljanina; ili
- d. od lica koje boravi na njihovoj teritoriji.

.....
48 Krivični zakonik, Član 24.

49 Krivični zakonik, Član 25.

2. Članice će nastojati da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi uspostavile nadležnost nad svakim krivičnim djelom iz ove Konvencije, kada je ono učinjeno nad njihovim državljanima, odnosno nad licem koje boravi na njihovoj teritoriji.

3. Kod sudskih postupaka za krivična djela iz člana 36, 37, 38 i 39 ove Konvencije, članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da njihova nadležnost ne bude uslovljena time da su djela inkriminisana na teritoriji na kojoj su počinjena.

4. Kod sudskih postupaka za krivična djela iz člana 36, 37, 38 i 39 ove Konvencije, članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da njihova nadležnost u pogledu tačke g. i d. stava 1 ne budu uslovljene time da sudski postupak može biti pokrenut samo na osnovu prijave žrtve krivičnog djela, odnosno polaganja informacija države u kojoj je krivično djelo počinjeno.

5. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi ustanovile nadležnost nad krivičnim djelima iz ove Konvencije, u slučajevima u kojima se optuženik/ca nalazi na njihovoj teritoriji, i neće ga/je isporučiti drugoj članici, samo na osnovu njegovog/njenog državljanstva.

6. Kada više od jedne članice tvrdi da ima nadležnost nad krivičnim djelom iz ove Konvencije, članice učesnice će se, prema potrebi, konsultovati međusobno, u smislu određivanja najprikladnije nadležnosti za postupak.

7. Ne dovodeći u pitanje opšta pravila međunarodnog prava, ova Konvencija ne isključuje ni jednu krivičnu nadležnost neke članice koju ona ima u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom.

Krivični zakonik Crne Gore proklamuje **teritorijalni princip** važenja **krivičnog zakonodavstva Crne Gore**, koje se primjenjuje prema svim licima koja na njenoj teritoriji (uključujući djelo učinjeno na domaćem brodu, domaćem civilnom ili vojnom vazduhoplovu, ma gdje se nalazili u vrijeme izvršenja krivičnog djela) počine krivično djelo bez obzira na državljanstvo počinioca krivičnog djela.⁵⁰ Od principa teritorijalnosti postoje određeni izuzeci i to: **kada se gonjenje stranca koje je krivično djelo izvršilo na teritoriji Crne Gore može, pod uslovom uzajmnosti, ustupiti stranoj državi i kada je u stranoj državi pokrenut ili dovršen krivični postupak, gonjenje u Crnoj Gori će se preduzeti samo po odobrenju Vrhovnog državnog tužioca Crne Gore.**⁵¹

Krivični zakonik poznaje i **personalni princip**, kojim se proširuje primjena domaćeg zakonodavstva na crnogorske državljane i u slučajevima kada dje-

.....
50 Krivični zakonik, Član 134.

51 Krivični zakonik, Član 138, st. 1. i 2.

lo učine u inostranstvu, pod uslovom da se zateknu na teritoriji Crne Gore ili budu izručeni Crnoj Gori⁵². Krivično zakonodavstvo dozvoljava primjenu i prema licu koje nije državljanin Crne Gore koje van teritorije Crne Gore učini prema njoj ili njenom državljaninu krivično djelo, u čije izvršenje je na bilo koji način uključen državljanin Crne Gore, ako se zatekne na teritoriji Crne Gore ili joj bude izručen.⁵³ Krivično zakonodavstvo Crne Gore važi i za lice koje nije državljanin Crne Gore koje prema stranoj državi ili prema strancu učini u inostranstvu krivično djelo za koje se po zakonu zemlje u kojoj je učinjeno može izreći kazna zatvora od četiri godine ili teža kazna, ako se zatekne na teritoriji Crne Gore, a ne bude izručen stranoj državi.⁵⁴ U ovom slučaju, sud ne može izreći težu kaznu od one koja je propisana zakonom zemlje u kojoj je krivično djelo učinjeno. Međutim, ako je u pitanju djelo koje je u vrijeme kad je izvršeno smatrano krivičnim djelom prema opštim pravnim načelima priznatim u međunarodnom pravu, gonjenje se može preduzeti u Crnoj Gori po odobrenju Vrhovnog državnog tužioca, bez obzira na zakon zemlje u kojoj je krivično djelo učinjeno.⁵⁵

Ni u jednom slučaju se krivično gonjenje neće preduzeti, između ostalog, ako je za krivično djelo po stranom zakonu za krivično gonjenje potreban zahtjev oštećenog a takav zahtjev nije podniet.⁵⁶ Štaviše, krivično gonjenje će se preduzeti samo kada se za krivično djelo kažnjava i po zakonu zemlje u kojoj je učinjeno, u suprotnom se gonjenje može preduzeti samo po odobrenju Vrhovnog državnog tužioca.⁵⁷ Ovakva ograničenja se evidentno kose sa čl. 44, st. 3 i 4 Konvencije.

Preporuka:

Potrebno je derogirati ograničenja iz čl. 138, st.3, alineja 4 i 138, st. 4 KZ u pogledu krivičnih djela protiv polne slobode i krivičnog djela trgovine ljudima i rodoskrvnjenje.

.....
52 Krivični zakonik, Član 136.
53 Krivični zakonik, Član 137, st. 1.
54 Krivični zakonik, Član 137, st. 2.
55 Krivični zakonik, Član 138, st. 5.
56 Krivični zakonik, Član 138, st. 3, alineja 4
57 Krivični zakonik, Član 138, st. 4.

Član 45 – Sankcije i mjere

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da krivična djela iz ove Konvencije budu kažnjiva sankcijama koje su djelotvorne, srazmjerne i koje odvraćaju od vršenja krivičnih djela, uzimajući u obzir njihovu ozbiljnost. Ove sankcije obuhvataju, prema potrebi, kazne lišavanja slobode, što može dovesti do izručenja.

2. Članice mogu da donesu druge mjere u odnosu na učinioce, kao što su:

- praćenje ili nadzor osuđenih lica;
- ukidanje prava na roditeljstvo, ukoliko se najbolji interes djeteta, što može da uključuje bezbjednost žrtve, ne može garantovati ni na koji drugi način.

Zapriječene kazne za krivična djela predviđena Konvencijom (izložene gore) se mogu smatrati **neadekvatnim** za najveći broj djela, zbog čega se može postaviti pitanje ostvarivanja generalne i specijalne prevencije krivičnih djela protiv polne slobode. Primjera radi, za osnovni oblik krivičnog djela nedozvoljene polne radnje postoji mogućnost novčanog kažnjavanja, čak i kada su žrtve maloljetna lica.

Osim toga, sudovi u praksi veoma rijetko izriču maksimalno propisane kazne za bilo koje krivično djelo, što pokazuju i rezultati istraživanja sprovedenog od strane NVO Sigurna Ženska Kuća (vidjeti naprijed). Štaviše, zbog česte primjene odredbi o ublažavanju kazne u praksi se uglavnom izriču kazne koje su blizu zakonskog minimuma ili su čak ispod njega. Zato se čini da je reakcija na ovaj vid kriminaliteta neadekvatna, odnosno suviše blaga.

Preporuka:

Potrebno je revidirati i pooštriti kaznenu politiku za krivična djela iz oblasti seksualnog nasilja, a primarno za krivično djelo nedozvoljene polne radnje.

Ipak, sva djela pripadaju kategoriji djela za koja se može izreći kazna zatvora od jedne ili više godina, čime je i uslov za izručenje učinilaca predviđen Konvencijom o ekstradiciji ispunjen.

U odnosu na stav 2 čl. 45 Konvencije, crnogorski zakonodavni okvir **ne predviđa** mogućnost nadzora i praćenja osuđenih lica nakon izdržane zatvorske kazne. Izuzetno, zakonski okvir predviđa jedino da Jedinica za uslovnu slobodu vrši kontrolu izvršenja mjere bezbjednosti zabrane približavanja, udal-

jenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje, zatim izvršenja kazne zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje.⁵⁸ Takođe, kod uslovno otpuštenih i uslovno osuđenih lica, Jedinica za uslovnu slobodu, na osnovu procjene rizika uslovno otpuštenog odnosno osuđenog lica sačinjava program postupanja prema tom licu koji, između ostalog, sadrži plan saradnje sa ustanovama, organizacijama i pojedincima koji su uključeni u realizaciju programa i rokove u kojima je uslovno otpušteno, odnosno uslovno osuđeno lice dužno da se javlja Jedinici za uslovnu slobodu.⁵⁹ Pored obaveze javljanja, vijeće od troje sudija može, cijeneći lične potrebe uslovno osuđenog lica i njegovu spremnost za ispunjavanje obaveza, sa ciljem da se utvrđivanjem tih obaveza kod osuđenog lica razvije osjećaj odgovornosti prema zajednici, a naročito prema oštećenom, utvrditi jednu od sljedećih obaveza:

- 1 uzdržavanje od kontakata sa određenim licem;
- 2 uzdržavanje od kontakata sa određenom kategorijom lica;
- 3 uzdržavanje od upotrebe droge i alkoholnih pića i drugih psihoaktivnih supstanci;
- 4 uzdržavanje od posjećivanja određenih mjesta, lokala, prostorija i javnih skupova;
- 5 nastavak liječenja;
- 6 posjećivanje određenih profesionalnih i drugih savjetovališta ili ustanova i postupanje po njihovim uputstvima;
- 7 osposobljavanje za određeno zanimanje;
- 8 traženje i prihvatanje zaposlenja koje odgovara sposobnostima i sklonostima osuđenog lica;
- 9 izdržavanje porodice, čuvanje i vaspitavanje djece i vršenje drugih porodičnih obaveza.⁶⁰

U izvršenju obaveza uslovno otpuštenog osuđenog lica, određenih rješanjem o uslovnom otpustu, jedinica za uslovnu slobodu vrši sljedeće poslove: poziva uslovno otpušteno osuđeno lice radi obavljanja razgovora, vrši kontrolu izvršenja obaveza uslovno otpuštenog osuđenog lica i sačinjava izvještaje o izvršenju tih obaveza, preduzima druge propisane radnje koje imaju za

.....

58 Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, Član 152, st.2, t. 3 i Član 153, st. 2, t.3

59 Pravilnik o bližem načinu izvršenja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, kazne rada u javnom interesu i uslovima, Član 5, u vezi sa Članom 6 i Član 25

60 Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, Član 125.

cilj ispunjavanje utvrđenih obaveza, obavještava nadležno državno tužilaštvo i sud koji je donio odluku u prvom stepenu o neispunjavanju obaveza uslovno otpuštenog osuđenog lica izrečenih rješenjem Komisije za uslovni otpust, u slučaju opoziva uslovnog otpusta, dostavlja Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija izvještaj o preduzetim aktivnostima u izvršenju obaveza i ponašanju uslovno otpuštenog osuđenog lica tokom boravka na slobodi za vrijeme trajanja uslovnog otpusta, vodi evidenciju o sprovođenju uslovnog otpusta.⁶¹ Ako uslovno otpušteno osuđeno lice ne ispunjava obaveze utvrđene rješenjem Komisije za uslovni otpust, jedinica za uslovnu slobodu može sudu koji je donio odluku u prvom stepenu podnijeti predlog za opozivanje uslovnog otpusta.⁶²

Krivični zakonik predviđa mogućnost izricanja mjere zaštitnog nadzora kada je u pitanju lice prema kojem je sud izrekao uslovnu osudu.⁶³ Na ovaj način lice stavljeno pod zaštitni nadzor obavezuje se na izvršenje različitih obaveza, kao što su javljanje organu nadležnom za izvršenje zaštitnog nadzora, ispunjavanje obaveza izdržavanja porodice, čuvanja i vaspitanja djece i drugih porodičnih obaveza, uzdržavanje od posjećivanja određenih mjesta, lokala ili priredbi, ako to može biti prilika ili podsticaj za ponovno vršenje krivičnih djela, posjećivanje određenih profesionalnih i drugih savjetovašta ili ustanova i postupanje po njihovim uputstvima, otklanjanje ili ublažavanje štete prouzrokovane krivičnim djelom, a naročito izmirenje sa žrtvom učinjenog krivičnog djela. Poslovi sprovođenja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom obuhvataju u skladu sa čl. 11 **Zakona o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu**⁶⁴, između ostalog, kontrolu izvršenja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, sačinjavanje izvještaja o izvršenju uslovne osude sa zaštitnim nadzorom i dostavljanje tih izvještaja sudu koji je izrekao presudu u prvom stepenu. U slučaju da osuđeno lice ne ispunjava obaveze koje su mu određene odlukom o uslovnoj osudi, jedinica za uslovnu slobodu će obavještjenje o tome dostaviti nadležnom državnom tužilaštvu i sudu koji je donio odluku u prvom stepenu, o čemu će obavijestiti osuđeno lice. U tom slučaju, sud ga može opomenuti ili može ranije obaveze zamijeniti drugim ili produžiti trajanje zaštitnog nadzora u okviru vremena provjeravanja ili opozvati uslovnu osudu.⁶⁵

Učiniocu krivičnog djela protiv polne slobode, krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici i krivičnog djela rodoskrvnjenje ili nekog drugog krivičnog djela kojim se ugrožava život ili tijelo nekog lica, sud će izreći

.....
61 Službeni list Crne Gore, br. 32/2014, 017/19, Zakon o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu, Član 35.

62 Zakon o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu, Član 39.

63 Krivični zakonik, Član 59.

64 Službeni list Crne Gore, br. 032/14 od 30.07.2014, 017/19 od 19.03.2019.

65 Krivični zakonik, Član 64.

mjeru bezbjednosti **zabrana približavanja žrtvi ili drugom licu ili grupi lica ili određenom mjestu** kad postoji opasnost da bi učinilac prema tim licima ili na tom mjestu mogao ponovo da izvrši isto ili istovrsno krivično djelo. Trajanje ove mjere ne može biti kraće od godinu dana niti duže od pet godina, računajući od dana pravosnažnosti odluke. Vrijeme provedeno u zatvoru ne uračunava se u vrijeme trajanja mjere. Praćenje ovih mjera je takođe povjereno jedinici za uslovnu slobodu.

Član 46 – Otežavajuće okolnosti

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se sljedeće okolnosti, ukoliko već nisu sastavni dio krivičnog djela, mogu, u skladu sa odgovarajućim odredbama nacionalnog zakonodavstva, smatrati za otežavajuće okolnosti prilikom određivanja kazne za krivična djela iz Konvencije:

- a. krivično djelo počinjeno nad bivšim ili sadašnjim supružnikom ili partnerom, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, od člana porodice, lica koje stanuje zajedno sa žrtvom ili lica koje je zloupotrijebilo svoj autoritet;*
- b. ponovljeno krivično djelo, odnosno srodna djela;*
- v. krivično djelo počinjeno nad licem koje je postalo ugroženo usljed određenih okolnosti;*
- g. krivično djelo počinjeno nad djetetom odnosno u prisustvu djeteta;*
- d. krivično djelo koje je počinilo dvoje ili više ljudi u saradnji;*
- đ. krivično djelo kome je prethodilo ili koje je pratilo ekstremno nasilje;*
- e. krivično djelo počinjeno uz upotrebu oružja ili uz prijetnju oružjem;*
- ž. krivično djelo sa ozbiljnim fizičkim ili psihičkim posljedicama za žrtvu;*
- z. učinilac prethodno osuđivan za krivična djela slične prirode.*

Okolnosti sadržane u članu 46 Istanbulske konvencije, pretežno, inkorporira i domaće krivično zakonodavstvo. Dio navedenih okolnosti u najvećem broju inkriminiranih krivičnih djela predstavljaju **elemente težih oblika krivičnih djela**, dok se, sa druge strane, **ostale okolnosti mogu tretirati kao otežavajuće okolnosti koje sud mora uzeti u obzir prilikom odmjeravanja kazne**. Tako, primjera radi, činjenica ranije osuđivanosti, naročito za istorodno krivično djelo, cijeni se u svakom konkretnom slučaju i predstavlja otežavajuću okolnost, iako nije zakonom izričito navedena.

Član 47 – Presuda treće članice

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi prilikom određivanja kazne uzele u obzir konačne presude trećih članica za krivična djela iz ove Konvencije.

Iako izričito nije predviđena obaveza suda da pribavi podatke o ranijoj osuđivanosti lica protiv kojeg se vodi postupak od strane nadležnih ograna u inostranstvu, krivično-pravni zakonski okvir omogućava da sud, prilikom određivanja i odmjeravanja kazne za krivična djela, **cijeni osuđivanost učinio- ca i kod inostranih sudova država članica Konvencije**. Prema članu 42 **Zako- na o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima**⁶⁶, jedan od oblika međunarodne pravne pomoći je i dostavljanje podataka iz kaznene evidencije podataka o osudi. Crna Gora je ratifikovala Evropsku konvenciju o međusob- nom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima.

Član 48 – Zabrana procesa obaveznog alternativnog razrješenja sporova, odnosno određivanja kazne

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi zabranile obavezno alternativno razrješenje sporova, uključujući medijaciju i pomirenje, u odnosu na sve oblike nasilja obuhvaćene Konvencijom.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obez- bijedile, ukoliko se odredi novčana kazna, da se povede računa o sposobnosti učinioca da ispuni svoje finansijske obaveze prema žrtvi.

Zakonik o krivičnom postupku, izuzev instituta odlaganja krivičnog gonjenja i sporazuma o priznanju krivice, ne poznaje drugi vid alternativnog rješavan- ja sporova u slučajevima predviđenim Konvencijom. Osnovni državni tužio- ci imaju zakonsku mogućnost implementiranja instituta **odlaganja krivičnog gonjenja za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, kad nađu da ne bi bilo cjelishodno da se vodi krivični postupak, s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno, raniji život učinioca i njegova lična svojstva**.

Institut odloženog gonjenja zapravo predstavlja vid „nepokretanja“ krivičnog postupka, uz ispunjenje određenih obaveza od strane osumnjičenog, koje je osumnjičeni prihvatio i koje mu je državni tužilac odredio. Takva obaveza može biti:

.....

1. da otkloni štetnu posljedicu nastalu izvršenjem krivičnog djela ili da naknadi pričinjenu štetu;
2. da ispuni dospjele obaveze izdržavanja, odnosno druge obaveze utvrđene pravosnažnom sudskom odlukom;
3. da plati određeni novčani iznos u korist humanitarne organizacije, fonda ili javne ustanove;
4. da obavi određeni društveno-korisni ili humanitarni rad.

Prije donošenja rješenja, državni tužilac može, uz pomoć posebno obučених лица - posrednika, sprovести postupak posredovanja između oštećenog i osumnjičenog, na koji se shodno primjenjuju odredbe zakona kojim se uređuju pravila postupka posredovanja za obaveze iz tač. 1 i 2, odnosno pribaviće se saglasnost oštećenog za mjere iz stava 1 tač. 3 i 4 ovog člana. Na ovaj način se poštuju prava oštećenih лица. Rok za izvršenje preuzetih obaveza ne može biti duži od 6 mjeseci. Ukoliko se obaveze izvrše, državni tužilac će odbaciti krivičnu prijavu. Oštećeni(-a)/žrtva nema pravo da preuzme krivično gonjenje.

Iako su donekle prava žrtve krivičnog djela uvažena kroz primjenu instituta odloženog gonjenja, odlaganjem gonjenja učinilac ostaje nekažnjen, odnosno neregistrovan u kaznenoj evidenciji, pa se postavlja pitanje, ukoliko se djelo ponovi, na koji način državni organi realistično procjenjuju društvenu opasnost i određuju adekvatnu sankciju.

Crnogorsko zakonodavstvo daje mogućnost zaključenja sporazuma o priznanju krivice u slučaju krivičnih djela za koja je propisana kazna zatvora do 10 godina.⁶⁷ Oštećeno lice će biti obaviješteno o ročištu na kome će se razmotriti sporazum o priznanju krivice. Takođe, oštećenom licu je priznato pravo žalbe na odluku o usvajanju sporazuma o priznanju krivice.⁶⁸ Osim toga, jedan od uslova za usvajanje sporazuma o priznanju krivice je prethodno utvrđenje da sporazumom nijesu povrijeđena prava oštećenog.⁶⁹ Na ovaj način je donekle osigurano poštovanje prava oštećenog i kod ovog vida alternativnog određivanja kazne.

Najnovijim izmjenama Porodičnog zakona iz jula 2016. godine derogirana je odredba o obaveznom postupku posredovanja koji prethodi postupku razvoda braka po tužbi jednog od bračnih drugova, u slučaju kad postoje okolnosti koje ukazuju na postojanje bilo kojeg oblika nasilja u porodici.⁷⁰ Generalno, postupak posredovanja ima za cilj da bračni drugovi pokušaju da poremećene

.....

67 Zakonik o krivičnom postupku, Član 300.

68 Zakonik o krivičnom postupku, Član 302, st. 10

69 Zakonik o krivičnom postupku, Član 302, st. 8, alineja 4.

70 Porodični zakon, Član 326.

odnose razriješe bez konflikta i bez razvoda braka. Ako se jedan ili oba bračna druga, iako su uredno pozvani, ne odazovu pozivu posrednika za mirenje, a izostanak ne opravdaju, smatraće se da mirenje nije uspjelo i nastaviće se postupak posredovanja radi postizanja sporazuma bračnih drugova o vršenju roditeljskog prava poslije razvoda braka i sporazuma o podjeli zajedničke imovine. Ako se jedan ili oba bračna druga, iako su uredno pozvani, ne odazovu pozivu posrednika za postizanje sporazuma o vršenju roditeljskog prava i podjeli zajedničke imovine, a izostanak ne opravdaju, smatraće se da posredovanje nije uspjelo i nastaviće se postupak po tužbi za razvod braka.

Na osnovu gore navedenog, može se zaključiti da je pravni okvir Crne Gore usklađen sa članom 48 Konvencije u dijelu **Porodičnog zakona**, u kojem se zabranjuje posredovanje u slučajevima nasilja obuhvaćenim Konvencijom, uključujući seksualno nasilje. Sa druge strane, neusklađenost i dalje egzistira u krivičnim okvirima.

Preporuka:

Izostaviti primjenu alternativnog kažnjavanja kod krivičnih djela seksualnog nasilja.

Pri odmjeravanju novčane kazne, sud će uzeti u obzir **imovno stanje učinio-ca**, posebno sa aspekta mogućnosti da je okrivljeni isplati. Zakon ne reguliše uzimanje u obzir negativne posljedice koje bi izricanje novčane kazne moglo imati po žrtvu, već je to stvar diskrecionog ovlašćenja suda.

Kao izuzetak, Krivični zakonik predviđa **novčanu kaznu u dnevnim iznosima**, u slučajevima kada je moguće utvrditi prihode i rashode učinio-ca krivičnog djela. Ovdje bi sud trebao cijeniti obaveze okrivljenog u dijelu isplate naknade žrtvi. Međutim, iskustvo pokazuje da izostaje primjena ovog vida novčane kazne.

Na osnovu navedenog, zaključuje se da standard propisan analiziranim članom Konvencije nije dosljedno inkorporiran u domaće zakonodavstvo.

Preporuka:

Smatramo da je potrebno izričito regulisati dužnost suda da, prilikom odmjeravanja novčane kazne, cijeni finansijske obaveze počinioca prema žrtvi.

POGLAVLJE VI – ISTRAGA, SUDSKI POSTUPAK, PROCEDURALNO PRAVO I ZAŠTITNE MJERE

Član 49 – Opšte obaveze

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se istrage i sudski postupci za sve vidove nasilja obuhvaćene Konvencijom sprovode bez neopravdanog odlaganja i pritom uzimaju u obzir prava žrtve tokom svih faza krivičnog procesa.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere, u skladu sa osnovnim principima ljudskih prava i imajući u vidu razumijevanje nasilja iz rodne perspektive, kako bi se obezbijedili djelotvorna istraga i sudski postupak za sva krivična djela obuhvaćena ovom Konvencijom.

U odnosu na krivična djela seksualnog nasilja predviđena Konvencijom, važi opšti princip suđenja bez odlaganja, definisan čl. 15 **Zakonika o krivičnom postupku**. Sud je dužan da postupak sprovede bez odugovlačenja i da onemogućiti svaku zloupotrebu prava koja pripadaju licima koja učestvuju u postupku. Izuzetno je predviđena dužnost svih organa koji učestvuju u krivičnom postupku i organa koji im pružaju pravnu pomoć da postupaju sa posebnom hitnošću, ako se okrivljeni nalazi u pritvoru. Ipak, u cilju efikasnijeg vođenja krivičnog postupka, **Zakonik o krivičnom postupku** poznaje i institut skraćenog postupka, koji se može voditi za djela u kojima je zapriječena novčana kazna ili kazna zatvora do 5 godina.

S druge strane, **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici**, kao i **Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici** izričito predviđaju hitno postupanje organa.

Dakle, izvodi se zaključak da domaći pravni okvir nije u potpunosti usklađen sa Konvencijom u ovom dijelu.

Preporuka:

Mišljenja smo da je potrebno regulisati hitno postupanje organa u slučajevima krivičnih djela protiv polne slobode, kao što je predviđeno za slučajeve nasilja u porodici, u okviru prekršajnog postupka shodno **Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici**.

Član 50 – Neposredni odgovor, prevencija i zaštita

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da nadležni organi unutrašnjih poslova odgovore na sve vidove nasilja obuhvaćene Konvencijom odmah i na odgovarajući način i ponude odgovarajuću i neposrednu zaštitu žrtvama.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da se odgovorni organi unutrašnjih poslova uključe odmah i na odgovarajući način u prevenciju i zaštitu od svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom Konvencijom, uključujući i upotrebu preventivnih operativnih mjera i prikupljanje dokaza.

Zakonik o krivičnom postupku sadrži generalne odredbe primjenjive bez obzira na konkretno krivično djelo, u skladu sa kojim policija ima niz ovlašćenja i dužnosti. Naime, ako postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti, policija je dužna da obavijesti državnog tužioca i samoinicijativno ili po zahtjevu državnog tužioca preduzme potrebne mjere da se pronađe učinilac krivičnog djela, da se učinilac ili saučesnik ne sakrije ili ne pobjegne, da se otkriju i obezbijede tragovi krivičnog djela i predmeti koji mogu poslužiti kao dokaz, kao i da prikupi sva obavještenja koja bi mogla biti od koristi za uspješno vođenje krivičnog postupka. U cilju ispunjenja pobrojanih dužnosti, policija može preduzeti niz radnji. Takođe, policijski službenici mogu uhapsiti lice zatečeno pri izvršenju krivičnog djela ili ukoliko postoje razlozi za pritvor (na primjer opasnost od ponavljanja krivičnog dela, uticaj na svjedoke). Osim toga, ovlašćeni policijski službenik može i bez naredbe suda ući u tuđi stan ili druge prostorije i po potrebi izvršiti pretres, ako držalac stana to traži ili ako je to neophodno radi sprječavanja vršenja krivičnog djela ili neposrednog hvatanja učinioca krivičnog djela ili radi spasavanja ljudi i imovine. Takođe, policijski službenici mogu i bez naredbe i bez prisustva svjedoka pretresti lice prilikom izvršenja naredbe o prinudnom dovođenju ili prilikom lišenja slobode, ako postoji sumnja da lice posjeduje oružje ili oruđe za napad ili ako postoji sumnja da će lice odbaciti, sakriti ili uništiti predmete koje treba od njega oduzeti kao dokaz u krivičnom postupku.

Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici sadrži principe rada i postupanja konkretno u slučajevima nasilja u porodici, koje se, shodno definiciji iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, može sastojati i iz seksualnog uznemiravanja. Primjera radi, policija je dužna da u slučaju saznanja (dojave) o nasilju u porodici hitno, bez odlaganja, na mjesto događaja uputi najmanje dva policijska službenika, po mogućnosti par

muško-žensko radi provjere dojava, ali ovaj minimalni standard najčešće nije moguće ispoštovati zbog malog broja žena u policiji. Protokolom je predviđeno da policija prilikom ulaska u stan i druge prostorije zauzme položaj koji onemogućava kontakt između žrtve nasilja i učinioca nasilja, osigura mjesto događaja, drži učinioca nasilja pod stalnim nadzorom. Prilikom razgovora sa žrtvom nasilja, učinilac nasilja ne smije biti prisutan u istoj prostoriji. Potrebno je na licu mjesta obaviti razgovor sa učesnicima događaja i uzeti izjavu žrtve i počinioca, koristeći se Upitnikom za procjenu rizika i bezbjednosti i Priručnikom za policiju o postupanju u slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama, upoznati žrtvu nasilja s njenim pravima (izbor povjerljivog lica, besplatna pravna pomoć, sklonište...), upoznati žrtvu s mogućnošću odlaska u sklonište, te u slučaju potrebe žrtvu nasilja odvesti u isto, i o navedenoj činjenici samo izvijestiti nadležne institucije, ne odajući taj podatak učiniocu nasilja niti drugim članovima porodice. U slučaju potrebe, a prema želji žrtve nasilja, potrebno je istoj pružiti pomoć i otpratiti je na sigurno mjesto za boravak, koje žrtva nasilja odabere. Nakon obavljanja razgovora sa žrtvom na licu mjesta događaja, žrtva se ne smije dodatno izlagati ispitivanju u policijskoj stanici, izuzev u izuzetnim slučajevima. Veoma je važno da policija ispoštuje sve navedene korake, jer od njihove procjene zavisi kvalitet zaštite žrtava na terenu. Jednako je značajno da službenici/ce policije sačine što detaljnije izvještaje o zatečenom stanju, jer se suđenje zasniva na materijalnim dokazima i izjavama aktera događaja. Izvještaji u postupku mogu biti presudni, s obzirom na to da žrtve u postupku često koriste zakonsko pravo da ne svjedoče. Međutim, nema pouzdanih podataka u kojoj mjeri se obaveze iz Protokola zaista sprovode. Pravosudni organi su dužni osigurati žrtvu nasilja prilikom dolaska u sud, te osigurati posebnu prostoriju za žrtvu nasilja do davanja iskaza (fizički je odvojiti od učinioca nasilja). Razdvajanje žrtve i počinioca nasilja se zbog ograničenih kapaciteta sudova u praksi ne realizuje.

Pored nabrojanih ovlašćenja iz **Zakonika o krivičnom postupku i Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici**, policija može postupati i na osnovu **Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u situacijama nasilja u porodici**. Zakon obavezuje policijskog službenika da prati žrtvu u stan ili drugi prostor za stanovanje prilikom uzimanja ličnih stvari koje su joj neophodne u svakodnevnom životu ili radi obezbjeđenja privremenog smještaja i zbrinjavanja žrtve, osim ako se žrtva tome izričito protivi. Osim toga, predviđene su zaštitne mjere, koje uglavnom sprovodi policija, a koje su analizirane u okviru sljedećeg pitanja.

U cilju zaštite žrtve od seksualnog nasilja, **Krivični zakonik** daje mogućnost izricanja učiniocu krivičnog djela protiv polne slobode, krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici i krivičnog djela rodoskrvnenje ili nekog

drugog krivičnog djela kojim se ugrožava život ili tijelo nekog lica mjeru **zabrana približavanja**, ako postoji opasnost da bi učinilac mogao ponovo izvršiti to krivično djelo. Sud će o pravosnažno izrečenoj mjeri obavijestiti posebnu organizacionu jedinicu ministarstva nadležnog za poslove pravosuđa, koja inače vrši nadzor nad sprovođenjem uslovnog otpusta.

U okviru prekršajne zaštite, **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici** predviđa zaštitne mjere: **udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje, zabrana približavanja, zabrana uznemiravanja i uhođenja, obavezno liječenje od zavisnosti i obavezni psihosocijalni tretman.**

Zaštitne mjere udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje, zabrana približavanja žrtvi i zabrana uznemiravanja i uhođenja žrtve **izvršava organizaciona jedinica Uprave policije na čijem području žrtva ima prebivalište, odnosno boravište.** Rukovodilac organizacione jedinice određuje policijskog službenika koji će rukovoditi izvršenjem zaštitne mjere.⁷¹

Policijski službenik koji rukovodi izvršenjem zaštitne mjere, na osnovu obavještenja nadležnih organa i institucija, podataka iz evidencija koje, u skladu sa zakonom, vodi Uprava policije i podataka dobijenih od žrtve i lica iz njenog radnog i životnog okruženja, sačinjava **procjenu ugroženosti žrtve** koja sadrži podatke o učiniocu nasilja u porodici, njegovom prijavljivanju i ponašanju nakon izricanja zaštitne mjere, ukoliko mu je zaštitna mjera ranije izricana, podatke o žrtvi i njenom ponašanju nakon izricanja zaštitne mjere i procjenu ponašanja učinioca nasilja u porodici i žrtve u toku trajanja zaštitne mjere. Na osnovu procjene, policijski službenik koji rukovodi izvršenjem zaštitne mjere, uz saglasnost neposrednog rukovodioca ili lica koje on ovlasti, donosi **Plan izvršenja zaštitne mjere.** Plan izvršenja zaštitne mjere sadrži, između ostalog, podatke o mjerama i radnjama koje će se sprovoditi tokom trajanja zaštitne mjere, policijskim službenicima određenim za izvršenje mjera i radnji sa rokovima izvršenja, granice mjesta ili područja za izvršenje zaštitne mjere, način upoznavanja ostalih policijskih službenika sa zaštitnom mjerom i planom njenog izvršenja.

Policija je dužna žrtvu nasilja upoznati sa zaštitnom mjerom udaljenja ili približavanja od strane učinioca nasilja, činjenicama šta se sve podrazumijeva pod uznemiravanjem, kao i brojem telefona policijskog službenika zaduženog za sprovođenje izrečene zaštitne mjere. Nema pouzdanih informacija da li policija ima uspostavljenu praksu izrade sigurnosnog plana. Žrtve nasilja koje se za pomoć obrate ženskim nevladinim organizacijama navode da nemaju saznanja o tome da li se pomenuti planovi izrađuju. Nadalje, nemaju dovoljno infor-

.....
71 Pravilnik o bližem načinu izvršenja zaštitnih mjera udaljenja iz stana, zabrana približavanja i zabrana uznemiravanja i uhođenja, Član 3.

macija ni o tome kako, kada i koga kontaktirati kada nasilnik prekrši zaštitne mjere⁷².

U toku trajanja zaštitne mjere, policijski službenik koji rukovodi izvršenjem zaštitne mjere, najmanje jednom sedmično, neposrednom rukovodiocu ili licu koje on ovlasti **podnosi izvještaj o sprovođenju zaštitne mjere. Na osnovu izvještaja, neposredni rukovodilac ili lice koje on ovlasti utvrđuje da li učinilac nasilja u porodici postupa u skladu sa izrečenom zaštitnom mjerom.**⁷³

U praksi, policija propušta da vrši nadzor nad poštovanjem zaštitnih mjera i da samoinicijativno informiše tužilaštvo u slučaju njihovog nepoštovanja.

U skladu sa čl. 3 **Pravilnika o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana, zaštitna mjera obaveznog psihosocijalnog tretmana sprovodi se u zdravstvenoj ustanovi koja je obuhvaćena mrežom zdravstvenih ustanova, koja se nalazi u mjestu prebivališta, odnosno boravišta ili koja je najbliža mjestu prebivališta, odnosno boravišta učinioca nasilja u porodici. Učinilac nasilja u porodici dužan je da se javi zdravstvenoj ustanovi u roku određenom u rješenju o određivanju zaštitne mjere. Ukoliko se učinilac nasilja u porodici nije javio u zdravstvenu ustanovu u roku određenom u rješenju o izrečenoj zaštitnoj mjeri, ustanova o tome obavještava organ koji je izrekao zaštitnu mjeru i centar za socijalni rad.**⁷⁴

Za svakog počinioca nasilja u porodici zdravstvena ustanova izrađuje **individualni plan određivanja i sprovođenja zaštitne mjere** koji sadrži, između ostalog, način na koji se zaštitna mjera sprovodi (individualno ili grupno), obaveze u sprovođenju zaštitne mjere, datum početka psihosocijalnog tretmana, način praćenja ponašanja počinioca nasilja tokom trajanja tretmana, orijentacionu dužinu trajanja psihosocijalnog tretmana, kao i postupanje u kriznim situacijama. U izradi individualnog plana učestvuje i predstavnik centra za socijalni rad.⁷⁵

Nadležni organ zdravstvene ustanove je dužan da obrazuje **stručni tim za sprovođenje zaštitne mjere koji je edukovan za sprovođenje te mjere.** Zaštitnu mjeru sprovodi stručni tim koji čine doktor specijalista iz oblasti psihijatrije, psiholog, socijalni radnik i medicinska sestra.⁷⁶

.....

72 Izvor: Arhiva SOS telefona za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić i arhiva Sigurne ženske kuće

73 Pravilnik o bližem načinu izvršenja zaštitnih mjera udaljenje iz stana, zabrana približavanja i zabrana uznemiravanja i uhođenja, Član 7.

74 Pravilnik o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana, Član 4.

75 Pravilnik o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana, Član 5.

76 Pravilnik o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana, Član 6.

Ako počinitelj nasilja u porodici redovno ne prisustvuje psihosocijalnom tretmanu ili ukoliko stručni tim procijeni da, i pored redovnog prisustva, tretman neće dovesti do promjene u ponašanju nasilnika, o tome odmah obavještava organ koji je izrekao zaštitnu mjeru, kao i centar za socijalni rad.⁷⁷

Ukoliko stručni tim procijeni da je tokom sprovođenja zaštitne mjere potrebno prisustvo žrtve nasilja u porodici ona može biti uključena u psihosocijalni tretman samo uz svoj pristanak.⁷⁸ O sprovedenom psihosocijalnom tretmanu stručni tim, u pisanom obliku, obavještava organ koji je izrekao zaštitnu mjeru i centar za socijalni rad.⁷⁹

Dakle, iako postoji pravni okvir koji je usaglašen sa standardima iz Konvencije, u praksi izostaje njegova dosljedna primjena.

Preporuka:

Potrebno je preduzeti mjere u pravcu unaprjeđenja implementacije mjera prevencije i zaštite, predviđenih nacionalnim zakonodavnim okvirom.

Član 53 – Mjere zabrane prilaska, odnosno zaštite

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da odgovarajuće mjere zabrane prilaska, odnosno zaštite budu na raspolaganju žrtvama svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da mjere zabrane prilaska, odnosno zaštite koje se navode u stavu 1:

- budu dostupne za neposrednu zaštitu i bez nepotrebnih finansijskih ili administrativnih opterećenja za žrtvu;
- se donose na određeni period odnosno dok se ne izmijene odnosno ukinu;
- tamo gde je neophodno, izdaju se na ex parte osnovi sa neposrednim dejstvom;

.....
77 Pravilnik o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana, Član 7.

78 Pravilnik o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana, Član 8.

79 Pravilnik o bližem načinu određivanja i sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana, Član 9.

- budu dostupne bez obzira na druge sudske postupke ili uz njih;
- mogu da se uvedu u kasnije sudske postupke.

3. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da kršenja zabrane prilaska, odnosno mjere zaštite, izrečene u skladu sa stavom 1, budu predmet sankcija koje su djelotvorne, srazmjerne i koje odvrću od vršenja krivičnih djela.

Izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika u julu 2013. godine, uvedene su nove mjere bezbjednosti: **zabrana približavanja (član 77a) i udaljenja iz stana ili drugog prostora za stanovanje (član 77b)**. Konkretno, **zabrana približavanja** je namijenjena učiniocu krivičnog djela protiv polne slobode, krivičnog djela rodoskrvnjenje ili nekog drugog krivičnog djela kojim se ugrožava život ili tijelo nekog lica, dok je mjera **udaljenja iz stana ili drugog prostora** upravljena prema učiniocu krivičnog djela nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici. Uvođenjem ove mjere bezbjednosti, Krivični zakonik je usklađen u ovom dijelu sa Konvencijom.

Međutim, suprotno domaćoj prekršajnoj regulativi, krivično zakonodavstvo nije uredilo hitne mjere zaštite u slučaju krivičnih djela protiv polne slobode. Naime, mjera zabrana približavanja dopijeva na izvršenje tek po pravosnažnosti presude za jedno od krivičnih djela za koje se može izreći mjera, te stoga nedostaju mjere koje imaju za cilj da neposredno i trenutno otklone dalju opasnost po život, zdravlje, fizički i psihički integritet žrtve, spriječe ponavljanje krivičnog djela i ponovnu viktimizacija žrtve.

U sferi prekršajne zaštite od nasilja u porodičnim okvirima, **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici** predviđa zaštitne mjere, koje uključuju i mogućnost da nasilnik napusti porodičnu kuću/stan, bez obzira na to ko je vlasnik istog. **Mjera udaljenja iz stana** može se izreći učiniocu nasilja koji sa žrtvom živi u stanu ili drugom prostoru za stanovanje, bez obzira na to ko je vlasnik stana ili drugog prostora za stanovanje, ako postoji opasnost da će učinilac ponoviti nasilje. Ako postoji opasnost da će učinilac ponoviti nasilje, ili ako bi prisustvo učinioca u blizini žrtve kod žrtve stvorilo visok stepen duševne patnje, koja žrtvi onemogućava normalne psihičke aktivnosti, izreći će se **mjera zabrane približavanja. Zabrana uznemiravanja i uhođenja žrtve** može se izreći učiniocu nasilja ako postoji opasnost da će se nasilje ponoviti.

Zakonom je definisano da zahtjev za određivanje zaštitne mjere mogu podnijeti **žrtva ili njen zastupnik, centar za socijalni rad, odnosno druga ustanova socijalne i dječje zaštite, policija ili državni tužilac**. Zaštitnu mjeru organ za prekršaje može odrediti i **po službenoj dužnosti**. Zaštitne mjere se mogu izreći uz kaznu ili kao samostalna sankcija.

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici se omogućava izdavanje hitnog naloga ili mjere/a za zaštitu, bilo od strane policije ili prekršajnog organa po prijavi žrtve porodičnog nasilja, kako je to izloženo u okviru analize člana 52.

Zakonom je data mogućnost da i organ za prekršaje prije pokretanja i u toku postupka izrekne zaštitnu mjeru, najkasnije u roku od 48 časova od časa prijema zahtjeva, ukoliko ocijeni da je neophodno da se žrtva bez odlaganja zaštiti. U tom slučaju, organ za prekršaje može zatražiti od centra za socijalni rad ili druge ustanove socijalne i dječje zaštite da mu pruži pomoć u pribavljanju potrebnih dokaza i da iznese svoje mišljenje o svrsishodnosti tražene zaštitne mjere. Ako je zahtjev podnesen prije pokretanja postupka, a podnosilac tog zahtjeva u roku od pet dana ne podnese zahtjev za pokretanje postupka, organ za prekršaje će ukinuti izrečenu zaštitnu mjeru. Organ za prekršaje je dužan da podnosioca zahtjeva upozori na posljedice propuštanja podnošenja zahtjeva.

Protiv rješenja o određivanju zaštitne mjere može se izjaviti žalba u roku od tri dana od dana dostavljanja rješenja. O žalbi odlučuje drugostepeni organ u roku od tri dana od dana prijema žalbe. Žalba ne odlaže izvršenje rješenja o određivanju zaštitne mjere.⁸⁰

Iskustvo ženskih nevladinih organizacija pokazuje da područni organi za prekršaj neujednačeno postupaju kada su u pitanju „hitne“ zaštitne mjere. Naime, dok pojedini područni organi za prekršaj udovoljavaju zahtjevima za izricanje „hitnih“ zaštitnih mjera, drugi a priori odbacuju mogućnost izricanja „hitnih“ zaštitnih mjera.

Karakteristična je i mogućnost izvršenja odluke o prekršaju i prije njene pravosnažnosti, u skladu sa čl. 229, st. 1, tač. 2 Zakona o prekršajima, ukoliko je okrivljenom izrečena kazna zatvora za prekršaj iz oblasti nasilja u porodici, a postoji osnovana sumnja da će prekršaj ponoviti ili ako to interesi bezbjednosti posebno zahtijevaju.

Iako Zakon omogućava žrtvi da i sama podnese zahtjev za izricanje zaštitne/ih mjere/a, mali broj žrtava zna za ovu zakonsku pogodnost. U praksi se stiče utisak da se organi za prekršaje pretjerano oslanjaju na zakonske odredbe koje omogućavaju učešće drugih institucija u pribavljanju dokaza, te se zapostavlja izjava žrtve koja bi trebalo da bude dovoljna da bi se izrekla zaštitna mjera. Sa druge strane, iskustvo klijentkinja ženskih nevladinih organizacija pokazuje da razmjena informacija i dokaza među institucijama sistema nije razvijena u dovoljnoj mjeri.

Organ za prekršaje je dužan da dostavi rješenje o izrečenoj zaštitnoj mjeri centru za socijalni rad na čijoj teritoriji žrtva i učinilac nasilja imaju prebivalište

.....
80 Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Član 30.

ili boravište. Nadalje, Zakon propisuje da se odluka o izricanju zaštitne mjere saopštava nadležnom centru za socijalni rad.

Kao što je naprijed navedeno, krivična mjera zabrana približavanja dopijeva na izvršenje tek nakon pravosnažno okončanog postupka.

Nasuprot tome, organ za prekršaje može prije pokretanja i u toku postupka izreći zaštitnu mjeru, **najkasnije u roku od 48 časova od časa prijema zahtjeva**, ako ocijeni da je neophodno da se žrtva bez odlaganja zaštiti. Ako je zahtjev podnesen prije pokretanja postupka, a podnosilac tog zahtjeva u roku od pet dana ne podnese zahtjev za pokretanje postupka, organ za prekršaje će ukinuti izrečenu zaštitnu mjeru.

Zaštitna mjera izrečena prije i u toku postupka može trajati dok ne prestanu razlozi zbog kojih je mjera određena, **a najduže do okončanja postupka**. Prije okončanja postupka, organ za prekršaje može zaštitnu mjeru izrečenu prije i u toku postupka zamijeniti drugom zaštitnom mjerom. Minimalno trajanje **redovnih zaštitnih mjera** je 30 dana, a maksimalno 6 mjeseci za mjeru udaljenja iz stana, odnosno do godinu dana za zabranu približavanja i zabranu uhođenja i uznemiravanja.

Vrsta dokaza za izricanje zaštitnih mjera nije uređena, već postupajući organ po svom slobodnom uvjerenju cijeni svaki dokaz koji ukazuje na to da postoji opasnost od ponavljanja nasilja.

Analognom primjenom **Zakonika o krivičnom postupku**, troškovi postupka padaju na teret okrivljenog ako bude oglašen krivim, a u suprotnom na teret budžetskih sredstava.

Zakoni u okviru prekršajne zaštite ne uređuju izričito izdavanje zaštitnih mjera u odsustvu učionioaca. Ipak, tumačenjem odredbi čl. 182 **Zakona o prekršajima** koje regulišu donošenje odluke u odsustvu okrivljenog, izvodi se zaključak da je moguće izricanje zaštitnih mjera u odsustvu okrivljenog. Naime, ako na pretres, koji je zakazan na osnovu zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, ne dođe okrivljeni koji je uredno pozvan i ne opravda izostanak, sud će, uz prisustvo podnosioca zahtjeva, a na osnovu predloženih ili dostavljenih dokaza, **donijeti odluku u odsustvu okrivljenog**. Ako se ipak nije u dovoljnoj mjeri moglo utvrditi činjenično stanje za donošenje odluke, ili je podnosilac precizirao zahtjev na pretresu, zakazaće se novi pretres, a prisustvo okrivljenog će se obezbijediti izdavanjem naredbe za dovođenje. Okrivljenom se ne može izreći kazna zatvora u njegovom odsustvu.

U okviru krivičnog postupka, optuženom se može suditi u odsustvu **samo ako je u bjekstvu ili na drugi način nije dostižan državnim organima**, a postoje naročito važni razlozi da mu se sudi iako je odsutan. Rješenje o suđenju u

odsustvu optuženog donosi vijeće na predlog državnog tužioca. Žalba ne za država izvršenje rješenja.⁸¹

Shodno **Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici** protiv rješenja o određivanju zaštitne mjere može se izjaviti žalba u roku od tri dana od dana dostavljanja rješenja. O žalbi odlučuje drugostepeni organ u roku od tri dana od dana prijema žalbe. Žalba ne odlaže izvršenje rješenja o određivanju zaštitne mjere.

Takođe, odluka suda kojom se izriče mjera bezbjednosti u okviru krivično-pravne zaštite se može pobijati žalbom, koja, međutim, odlaže njeno izvršenje.

Postupak u kojem se odlučuje o mjerama zaštite od nasilja u porodici se vodi isključivo kao samostalan prekršajni postupak za zaštitu od nasilja u porodici, u kojem se može tražiti izricanje jedne ili više mjera zaštite. Mjere zaštite se mogu izreći uz kaznu ili kao samostalne sankcije.

Što se tiče mjera u oblasti krivičnopravne zaštite, one su dio krivičnog postupka i mogu se izreći uz kaznu zatvora ili novčanu kaznu.

Nepostupanje po naredbi policijskog službenika o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje sankcionisano je prekšajno novčanom kaznom od najmanje 800 evra ili kaznom zatvora od najmanje četrdeset dana.⁸² Sa druge strane, kršenje mjera zaštite od nasilja u porodici je sankcionisano Krivičnim zakonikom kao oblik krivičnog djela nasilje u porodici, novčanom kaznom ili kaznom zatvora do šest mjeseci.⁸³

Nepoštovanje zabrane određene mjerom bezbjednosti izrečenom pravosnažnom sudskom odlukom ili nepridržavanje izrečene mjere bezbjednosti je, takođe, kažnjivo novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.⁸⁴

Preporuka:

Neophodno je i u okviru krivičnopravne zaštite obezbijediti pravo na hitne mjere zaštite prije pravosnažnosti odluke za žrtve krivičnih djela protiv polne slobode.

.....
81 Zakonik o krivičnom postupku, Član 324.

82 Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Član 38.

83 Krivični zakonik, Član 220, st. 5.

84 Krivični zakonik, Član 395a.

Član 54 – Istrage i dokazi

Članice će preduzeti neophodne ili druge mjere kako bi obezbijedile da, tokom svakog građanskog, odnosno krivičnog sudskog postupka, dokazi koji se odnose na seksualnu prošlost i ponašanje žrtve budu prihvaćeni samo ukoliko je to relevantno i neophodno.

Ne postoji izričita zakonska odredba koja dozvoljava upotrebu dokaza u pogledu seksualne istorije i seksualnog ponašanja žrtve isključivo kada je to neophodno i relevantno, već je odluka o tome diskreciono pravo postupajućeg sudije.

Preporuka:

Neophodno je ograničiti upotrebu dokaza koji se odnose na seksualnu prošlost i ponašanje žrtve, kako bi bila zaštićena od ponovne viktimizacije tokom postupka.

Član 55 – Postupci ex parte i ex officio

1. Članice će obezbijediti da istrage ili sudski postupci za krivična djela iz člana 35, 36, 37, 38 i 39 ove Konvencije ne zavise u potpunosti od izvještaja, odnosno prijave koju je podnijela žrtva, ukoliko je krivično djelo u potpunosti ili dijelom počinjeno na njenoj teritoriji, i da postupak može da se nastavi čak i ako žrtva povuče svoju izjavu ili prijavu.

2. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile, u skladu sa uslovima koje propisuje njihovo nacionalno zakonodavstvo, mogućnost za vladine i nevladine organizacije i savjetnike u oblasti nasilja u porodici, da pomognu i/ili daju podršku žrtvama, na njihov zahtjev, tokom istrage i sudskog postupka u vezi sa krivičnim djelima iz ove Konvencije.

Gonjenje za krivična djela iz čl. 36, preduzima se po službenoj dužnosti, nezavisno od volje osobe koja je oštećena krivičnim djelom. Načelo legaliteta nalaže tužiocu da preduzme krivično gonjenje ako postoje dokazi da je učinjeno krivično djelo. Kad državni tužilac nađe da nema osnova da preduzme gonjenje za krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti ili da nema osnova da preduzme gonjenje protiv nekog od prijavljenih saučesnika, na njegovo mjesto može stupiti oštećeno lice kao tužilac.

Kada je u pitanju prisustvo nevladinog sektora i savjetnika iz oblasti nasilja, **Zakonik o krivičnom postupku** nije regulisao pitanje prisustva predstavnika organizacija i službi koje bi predstavljale specifičnu podršku žrtvama. Sa druge strane, **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici** uređuje **mogućnost prisustva povjerljivog lica u toku prekršajnog postupka**. Naime, žrtva može izabrati lice koje će prisustvovati svim postupcima i radnjama u vezi sa zaštitom. Povjerljivo lice može biti član porodice, lice iz organa, ustanove, nevladine organizacije i drugog pravnog lica ili drugo lice u koje žrtva ima povjerenje. Povjerljivo lice ne može biti učinilac nasilja. Nadležni organi su obavezni da omogućće prisustvo povjerljivog lica u svim postupcima i radnjama u koje je uključena žrtva, a koji su u vezi sa odnosima u porodici.

Preporuka:

Potrebno je propisati mogućnost prisustva povjerljivog lica u okviru krivičnog postupka za krivična djela protiv polne slobode.

Član 56 – Mjere zaštite

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere zaštite prava i interesa žrtava, uključujući njihove posebne potrebe kao svjedoka, u svim fazama istrage i sudskog postupka, posebno:

- a. obezbjeđujući im zaštitu, kao i zaštitu za njihove porodice i svjedoke od zastrašivanja, odmazde i ponovljene viktimizacije;*
- b. obezbjeđujući obaviještenost žrtava, barem u slučajevima kada žrtve i njihove porodice mogu biti u opasnosti, o bjekstvu učinioca odnosno privremenom ili trajnom puštanju na slobodu;*
- c. obavještavajući žrtve, pod uslovima u skladu sa međunarodnim pravom, o njihovim pravima i raspoloživim uslugama, o ishodu njihove žalbe, prijave, o opštem napretku istrage odnosno postupka i o njihovoj ulozi u prethodnom, kao i o ishodu njihovog slučaja;*
- d. omogućavajući žrtvama, da u skladu sa proceduralnim pravilima međunarodnog prava, budu saslušane, pruže dokaze i predstave svoje stajalište, potrebe i brige, neposredno odnosno preko posrednika, i da one budu uzete u razmatranje;*
- e. obezbjeđujući žrtvama odgovarajuće usluge podrške tako da njihova pra-*

va i interesi budu propisno predstavljeni i uzeti u obzir;

f. obezbjeđujući usvajanje mjera za zaštitu privatnosti i ugleda žrtve;

g. obezbjeđujući da se gdje god je moguće izbjegne susret žrtava i učinilaca u prostorijama suda i organa unutrašnjih poslova;

h. obezbjeđujući žrtvama nezavisne i stručne prevodioce kada su žrtve stranke u postupku odnosno kada iznose dokaze;

i. omogućavajući žrtvama da svjedoče, u skladu sa pravilima njihovog nacionalnog zakonodavstva, u sudnici bez vlastitog prisustva ili barem bez prisustva optuženog, naročito korišćenjem odgovarajućih komunikacionih tehnologija, tamo gdje su dostupne.

2. Dijete žrtva i dijete svjedok nasilja nad ženama i nasilja u porodici treba da dobije, prema potrebi, posebne mjere zaštite koje su u najboljem interesu djeteta.

Zakonik o krivičnom postupku daje mogućnost zaštite svjedoka, odnosno oštećenog lica od zastrašivanja. Naime, ako postoji osnovana bojazan da bi svjedok davanjem iskaza ili odgovorom na pojedina pitanja sebe, svog bračnog druga, bliskog srodnika ili njemu blisko lice izložio ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet, slobodu ili imovinu većeg obima, **svjedok može uskratiti iznošenje ličnih podataka, davanje odgovora na pojedina pitanja ili davanje iskaza u cjelini, dok se ne obezbijedi njegova zaštita.** Zaštita se sastoji u posebnom načinu učestvovanja i saslušanja svjedoka, odnosno oštećenog lica, o čemu je sud dužan da ih upozori. Poseban način učestvovanja i saslušanja svjedoka u krivičnom postupku je: **saslušanje svjedoka pod pseudonimom, saslušanje uz pomoć tehničkih uređaja (zaštitni zid, uređaji za promjenu glasa, uređaji za prenos slike i zvuka) i slično**⁸⁵. Mjere zaštite isključivo su usmjerene prema svjedocima i oštećenim licima, a ne i članovima/icama njihove porodice.

Rješenje o posebnom načinu učestvovanja i saslušanja zaštićenog svjedoka u istrazi donosi sudija za istragu, na predlog svjedoka, okrivljenog, branioca ili državnog tužioca, a na glavnom pretresu vijeće. Predlog mora da bude obrazložen. Prije donošenja rješenja sudija za istragu će ocijeniti da li je iskaz svjedoka od takvog značaja da mu se odredi status zaštićenog svjedoka. Radi utvrđivanja tih činjenica sudija za istragu može da odredi ročište na koje će pozvati državnog tužioca i svjedoka.

Dodatno, posebnim zakonom⁸⁶ uređeno je pružanje **zaštite i pomoći svjedoku van suda**, kada postoji osnovana bojazan da bi davanjem iskaza, u cilju dokazivanja, između ostalog, krivičnog djela za koje se po zakonu može izreći

.....
85 Zakonik o krivičnom postupku, Član 121.

86 Službeni list Republike Crne Gore, br. 65/2004 i 31/2014, Zakon o zaštiti svjedoka

kazna zatvora u trajanju od pet godina ili teža kazna, bio izložen stvarnoj i ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, fizički integritet, slobodu ili imovinu većeg obima, a druge mjere zaštite nijesu dovoljne. Zaštita i pomoć, može se, na zahtjev svjedoka, pružiti i njemu bliskom licu. Mjere kojima se obezbjeđuje zaštita svjedoka, odnosno njemu bliskog lica su fizička zaštita ličnosti i imovine, privremeno ili trajno preseljenje iz mjesta njegovog prebivališta ili boravišta u drugo mjesto, prikrivanje identiteta i podataka o vlasništvu i promjena identiteta. Odluku o primjeni, prekidu, prestanku ili produženju primjene programa zaštite donosi Komisija za primjenu programa zaštite svjedoka, na zahtjev Vrhovnog državnog tužioca. Vrhovnom državnom tužiocu inicijativu za podnošenje zahtjeva za primjenu programa zaštite mogu podnijeti: svjedok, nadležni državni tužilac, sudija koji postupa u predmetu, direktor Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija i rukovodilac Uprave kriminalističke policije.

Oštećeno lice prilikom saslušanja ima pravo i da bude upozoreno da ne mora svjedočiti, u zakonom propisanim slučajevima. Zakonik o krivičnom postupku propisuje koje osobe mogu odbiti da svjedoče: bračni drug okrivljenog i lice sa kojim okrivljeni živi u vanbračnoj zajednici; srodnici okrivljenog po krvi u pravoj liniji, srodnici u pobočnoj liniji zaključno do trećeg stepena, kao i srodnici po tazbini zaključno do drugog stepena, usvojenik i usvojilac okrivljenog. Međutim, oslobađanje od dužnosti svjedočenja ne odnosi se na lica koja su pozvana da svjedoče u postupku za krivično djelo zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica, nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici i rodoskrvnjenje, kad je oštećeno maloljetno lice.

Oštećeni koji je žrtva krivičnog djela protiv polne slobode, kao i dijete koje se saslušava kao svjedok ima pravo da svjedoči u odvojenoj prostoriji pred sudijom i zapisničarem, a tužilac, okrivljeni i branilac da gledaju prenos iz druge prostorije, uz mogućnost da postavljaju pitanja svjedoku, o čemu ih je sud dužan poučiti, što se zapisnički konstatuje. Vijeće može, izuzetno, odlučiti da se optuženi privremeno udalji iz sudnice, ako svjedok odbija da daje iskaz u njegovom prisustvu ili ako okolnosti ukazuju da u njegovom prisustvu neće govoriti istinu.

Oštećeni koji je žrtva krivičnog djela protiv polne slobode ima pravo da ga u policiji i državnom tužilaštvu ispita osoba istog pola, kao i da i postupak vodi sudija istog pola, ako to omogućava kadrovski sastav suda, da uskrati odgovor na nepotrebna pitanja koja se odnose na privatni život, zahtijeva da bude ispitan putem audio-video uređaja.

Ukoliko žrtva ne razumije jezik na kojem se vodi postupak, biće ispitana preko tumača, tj. prevodioca. Zakon predviđa da stranke, svjedoci i druga lica koja učestvuju u postupku imaju pravo da u postupku upotrebljavaju svoj jezik ili

jezik koji razumiju, a ako se postupak ne vodi na jeziku nekog od tih lica, obezbijediće se prevođenje iskaza, isprava i drugog pisanog dokaznog materijala. Prevođenje pada na teret budžetskih troškova.

Okrivljeni može biti suočen sa svjedokom ili drugim okrivljenim, ako se njihovi iskazi ne slažu u pogledu važnih činjenica. Takođe, svjedoci se mogu suočiti kada se njihovi iskazi ne slažu u pogledu važnih činjenica. Istovremeno se mogu suočiti samo dva svjedoka.

Sud je dužan zaštititi svjedoka i svakog drugog učesnika u postupku od vrijeđanja, prijetnji i napada.

Sud, od otvaranja zasijedanja do završetka glavnog pretresa može, u svako doba, po službenoj dužnosti ili po predlogu stranaka, ali uvijek po njihovom saslušanju, isključiti javnost za cio glavni pretres ili jedan njegov dio, ako je to potrebno, između ostalog, radi zaštite interesa maloljetnog lica ili zaštite ličnog ili porodičnog života okrivljenog ili oštećenog. Isključenje javnosti ne odnosi se na stranke u postupku, branioca, oštećeno lice, te eventualno zakonske zastupnike i punomoćnike.

Zakonik o krivičnom postupku izričito predviđa da maloljetno lice koje, s obzirom na uzrast i duševnu razvijenost, nije sposobno da shvati značaj prava, ne mora da svjedoči i **ne može biti saslušano kao svjedok**. Prilikom saslušanja maloljetnog lica, naročito ako je ono oštećeno krivičnim djelom, postupiće se obazrivo, kako saslušanje ne bi štetno uticalo na psihičko stanje maloljetnog lica. Ako je to potrebno, saslušanje maloljetnog lica obaviće se **uz pomoć psihologa ili drugog stručnog lica**. Ukoliko maloljetno lice prisustvuje glavnom pretresu kao svjedok ili oštećeni, udaljiće se iz sudnice čim njegovo prisustvo nije više potrebno. Takođe, vijeće može odlučiti da se za vrijeme njegovog saslušanja isključi javnost. Pored opštih odredbi Zakonika o krivičnom postupku, posebna pravila o svjedočenju maloljetnih lica predviđa **Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku**⁸⁷. Prema ovom Zakonu, radnje, po pravilu, preduzimaju lica koja su stekla posebna znanja iz oblasti prava djeteta i o pravilima postupanja sa maloljetnim licima kao učesnicima u krivičnom postupku, vodeći računa o uzrastu, ličnim svojstvima, obrazovanju i prilikama u kojima živi maloljetno lice. Zakon izričito **isključuje mogućnost suočavanja sa okrivljenim maloljetnog lica koje nije navršilo 14 godina života (dijete), koje je oštećeno krivičnim djelom ili se saslušava kao svjedok**. Dodatno se zabranjuje suočavanje sa okrivljenim maloljetnog lica starijeg od 14 godina života, koje se usljed prirode krivičnog dela, posljedica ili drugih okolnosti nalazi u posebno teškom psihičkom stanju.

Maloljetno oštećeno lice ispituje se od strane državnog tužioca i sudije istog pola kao maloljetno lice, u posebnoj prostoriji opremljenoj tehničkim uređajima za audio-vizuelno snimanje. Izuzetno, maloljetno lice može se ponovo saslušati, ako za to postoje opravdani razlozi. Saslušanje se sprovodi u prisustvu zakonskog zastupnika maloljetnog lica i, po pravilu, uz pomoć stručnih lica, ako to nije protivno interesima postupka ili maloljetnog lica. Saslušanje maloljetnog lica koje nije navršilo 14 godina života (dijete), kao oštećenog ili svjedoka u postupku, **obavezno se sprovodi uz pomoć stručnog lica.**

Kad prepoznavanje osumnjičenog ili okrivljenog vrši maloljetno lice, organ koji vodi krivični postupak će postupati posebno obazrivo, a takvo prepoznavanje će se u svim fazama postupka vršiti na način koji u potpunosti onemogućava da osumnjičeni, odnosno okrivljeni vidi maloljetno lice.

Pored gore izloženih opštih odredbi primjenjivih u svakom slučaju kada su uključena maloljetna lica, **Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici** sadrži uputstva za postupanje sa maloljetnim licima u slučajevima nasilja u porodici. Prije svega, od djeteta iskaz može uzeti samo za to **obučeni policajac/policajka u civilnoj odjeći uz prisustvo povjerljivog lica**, koga dijete samo izabere, pri čemu prilikom uzimanja iskaza od djeteta mora biti prisutan psiholog/psihološkinja. Na identičan način je regulisano uzimanje iskaza od strane pravosudnih organa. Policija je dužna da obezbijedi **posebnu prostoriju u kojoj niko neće ometati ili prekidati razgovor**, a koja je opremljena odgovarajućim namještajem, posterima, igračkama. Potrebno je djetetu omogućiti uslove koji dozvoljavaju korišćenje različitih načina izražavanja (odgovarajuće igračke, boje, papir, plastelin ...). Prepoznata je potreba sprječavanja mogućnosti sekundarne viktimizacije djeteta u toku sprovođenja mjera zaštite, te se u tom smislu preporučuje **ograničenje broja intervjua sa djetetom – na najviše dva**, i korišćenje uvijek kada je to moguće, **savremenih tehničkih pomagala za uzimanje iskaza** (dvostrana ogledala i audio i video tehnike radi snimanja iskaza djeteta i njihovog kasnijeg korišćenja na sudu kako bi se izbjeglo izlaganje djeteta novim traumatskim iskustvima.)

Protokol nalaže da pravosudni organi uvijek prilagode uslove, kako bi se osiguralo da se dijete sasluša na način prilagođen djetetu, odsustvo učinioca nasilja, saslušanje djeteta od strane jedne osoba, jezik prilagođen djeci, korišćenje tehnika ispitivanja, video link, snimanje iskaza i sl. Sud i tužilaštvo su dužni da onemoguće kontakt djeteta – žrtve nasilja kao davaoca iskaza i učinioca porodičnog nasilja, te je potrebno obezbijediti posebnu prostoriju u kojoj će se dijete osjećati bezbjedno. Uzimanje iskaza od djeteta mora biti prilagođeno njegovom uzrastu i njegovim ličnim svojstvima – rječnik mora biti prilagođen djetetovom uzrastu da bi ga ono pravilno razumjelo, kao i boja glasa, tako

da ga sve vrijeme ovlašteno lice odmjerenim glasom istovremeno smiruje i ohrabruje da objasni događaj ili događaje koji su se desili, a koji su po dijete izrazito traumatični. Tužilac, sudija ili stručno lice istovremeno treba da obrate pažnju na ponašanje djeteta (izraz lica, pokrete tijela, uznemirenost, da li pokazuje strah) i da tok uzimanja iskaza prilagode sagledanim reakcijama. Uzimanje iskaza od djeteta započinje se opštim pitanjima, uz obavezno pitanje da li je razumjelo pitanje, a potom mu se postavljaju pitanja u vezi s konkretnim činjenicama. Ako prepoznavanje učinioca porodičnog nasilja vrši dijete žrtva, tužilaštvo i sud će postupiti posebno obazrivo i na način koji u potpunosti onemogućava da učinilac nasilja vidi dijete.

Informacija o sprovođenju Strategije zaštite od nasilja u porodici za 2013. godinu navodi da je početkom novembra 2013. godine, u okviru projekta “Pravda za djecu”, obezbijedena oprema za audio-vizuelno saslušanje u devet kancelarija osnovnih i viših tužilaštava u Crnoj Gori, koje se koriste za potrebe saslušanja maloljetnih lica, bilo kao žrtava, svjedoka ili izvršilaca krivičnog djela. Saslušanje vodi jedno lice (psiholog ili psihijatar), dok je tužilac u drugoj prostoriji i putem pomenute tehnike prati saslušanje, a pomoću mikrofona postavlja pitanja psihologu koji koristi slušalice u komunikaciji sa tužiocem. Psiholog po potrebi preformuliše pitanje na način koji je razumljiv za dijete, ali vodeći računa da se dobije tražena informacija. Na ovaj način onemogućeno je da dijete vidi i čuje tokom saslušanja bilo koje, osim stručno lice koje može biti psiholog, psihijatar, pedagog ili socijalni radnik, u zavisnosti od traume i stanja djeteta, te potreba postupka. Ovako uzet iskaz žrtve djeteta se audio-vizuelno snima i služi kao dokaz u krivičnom postupku, kako bi se spriječilo ponovno saslušanje žrtve i suočenje osumnjičenog i žrtve.

Oštećenom licu, iako mu nije formalno priznata uloga stranke, pripada pravo da u toku istrage ukaže na sve činjenice i da predlaže dokaze koji su od važnosti za krivičnu stvar i njegov imovinsko-pravni zahtjev. Na glavnom pretresu oštećeno lice i privatni tužilac imaju pravo da predlažu dokaze, postavljaju pitanja optuženom, svjedocima i vještacima, da iznose primjedbe i objašnjenja u pogledu njihovih iskaza i da daju druge izjave i predloge. Oštećeno lice, oštećeni kao tužilac i privatni tužilac imaju pravo da razmatraju spise i razgledaju predmete koji služe kao dokaz. Državni tužilac i predsjednik vijeća upoznaće oštećenog i privatnog tužioca sa ovim pravima. Oštećeno lice ima pravo da bude obaviješteno o odbacivanju krivične prijave i odustanku državnog tužioca od krivičnog gonjenja, poučeno o mogućnosti da zastupa optužbu i preuzme krivično gonjenje. Izmjene Zakonika o krivičnom postupku iz juna 2015. godine predviđaju mogućnost da oštećeni ili podnosilac krivične prijave kad nema oštećenog ili je oštećeni nepoznat neposredno višem državnom tužilaštvu podnesu pritužbu kojom zahtijevaju preispitivanje rješenja o

odbacivanju krivične prijave.⁸⁸ Oštećenom/oj se dostavlja presuda ukoliko ima pravo žalbe na istu, dok će mu/joj se pravosnažna presuda dostaviti na njegov/njen zahtjev.

Krivično zakonodavstvo Crne Gore ne sadrži obavezu informisanja, tj. pravo žrtve da zna kada je učinilac pušten na slobodu (ukoliko je izdržavao kaznu zatvora), niti da učestvuje ili bude obaviještena o ishodu u postupku o uslovnom otpustu.

Na osnovu gore izloženog, izvodi se zaključak da crnogorski pravni okvir nije u potpunosti usklađen sa čl. 56 Konvencije. Iako postoje mjere zaštite upravljene prema svjedocima, iste nijesu automatski primjenjive za sve svjedoka, već su predmet odobrenja postupajućih organa.

Preporuka:

Mišljenja smo da je žrtvama krivičnih djela protiv polne slobode potrebno *ex lege* obebjediti poseban status u okviru krivičnog postupka, sa pravom na korišćenje informacionih i komunikacionih tehnologija prilikom davanja iskaza, bez prisustva stranaka i drugih učesnika u postupku u prostoriji. Preporuka je i da se u praksi koriste, kao i da se nadgrade postojeći kapaciteti kada su djeca, odnosno maloljetnici uključeni kao žrtve, odnosno svjedoci krivičnog djela.

Preporuka:

Potrebno je razmotriti uvođenje prava žrtve da na njen zahtjev bude obaviještena o ukidanju pritvora, odnosno otpuštanja okrivljenog sa izdržavanja kazne zatvora.

Član 57 – Pravna pomoć

Članice će obezbijediti pravo na pravni savjet i besplatnu pravnu pomoć žrtvama pod uslovima koje propisuje njihovo nacionalno zakonodavstvo.

Pružanje pravne pomoći, kao djelatnosti, uređeno je Zakonom o advokaturi⁸⁹, koji prevashodno reguliše pružanje pravne pomoći strankama uz novča-

88
Zakonik o krivičnom postupku, Član 271a.

89 Službeni list Republike Crne Gore, br. 079/06 od 26.12.2006, Službeni list Crne Gore, br. 073/10 od 10.12.2010, 022/17 od 03.04.2017.

nu nadoknadu. Međutim, ovaj zakon ne sprječava pružanje besplatne pravne pomoći. Prvenstveno, u okviru krivično-pravne zaštite, **Zakonik o krivičnom postupku** dozvoljava postavljanje punomoćnika, iz razloga pravičnosti, kada se krivični postupak vodi za krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora preko tri godine, a oštećeni prema svom imovnom stanju ne može snositi troškove zastupanja. Ako je oštećeni maloljetno lice, sud će u toku cijelog krivičnog postupka po službenoj dužnosti cijeniti da li je potrebno da mu se postavi punomoćnik. Slično krivičnom postupku, i u parničnom postupku postoji mogućnost postavljenja kvalifikovanog punomoćnika. U domenu građansko-pravne zaštite, **Zakon o parničnom postupku** predviđa da će prvostepeni sud, na zahtjev stranke koja po svom opštem imovnom stanju nije u mogućnosti da snosi troškove kvalifikovanog punomoćja, da odredi da je zastupa kvalifikovani punomoćnik, ako je to nužno radi zaštite opravdanog interesa stranke.

Oblast besplatne pravne pomoći je regulisana i posebnim zakonom i to **Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći**⁹⁰, koji je usvojen 5. aprila 2011. godine, a počeo se primjenjivati od 1. januara 2012. godine. Postupak odobravanja besplatne pravne pomoći sprovodi se preko službi, odnosno referata za besplatnu pravnu pomoć, koji su osnovani u svim osnovnim sudovima u Crnoj Gori. Sredstva za finansiranje pravne pomoći se za nadležni sud obezbjeđuju iz državnog budžeta.

Pravna pomoć ostvaruje se kao pravo na: pružanje pravnog obavještenja i pravnog savjeta i sastavljanje svih vrsta podnesaka, zastupanje na sudu, pravnu pomoć u postupcima vansudskog rješavanja spora i postupku pred javnim izvršiteljem. Besplatna pravna pomoć podrazumijeva i oslobađanje od troškova sudskog postupka.

Zakon ustanovljava pravo na besplatnu pravnu pomoć u korist korisnika materijalnog obezbjeđenja porodice, djeteta bez roditeljskog staranja, lica sa invaliditetom, lica slabog imovnog stanja, i žrtve krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici i trgovina ljudima. Najnovijim izmjenama Zakona odobrena je besplatna pravna pomoć i žrtvama nasilja u porodici, kao prekršajnog djela. Takođe, neophodno je zadovoljiti i određene uslove statusnog karaktera radi odobrenja besplatne pravne pomoći. Uslovi se vezuju za to da lice mora biti crnogorski državljanin ili lice bez državljanstva (apatrid) koje zakonito boravi u Crnoj Gori i lice koje traži azil u Crnoj Gori; stranac sa stalnim nastanjenjem ili odobrenim privremenim boravkom i drugo lice koje zakonito boravi u Crnoj Gori.

.....

Preporuka:

Kako izostaje mogućnost ostvarenja besplatne pravne pomoći za žrtve krivičnih djela koja involviraju seksualno nasilje van konteksta porodice, to je potrebno revidirati Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći u tom pravcu.

Lice kome je odobrena besplatna pravna pomoć, u slučaju da je utvrđen nezadovoljavajući kvalitet pružanja besplatne pravne pomoći, može podnijeti zahtjev za promjenu advokata ovlaštenog za pružanje besplatne pravne pomoći. Nadležni organ može dati prijedlog Advokatskoj komori za brisanje advokata iz imenika advokata.

Ženske nevladine organizacije pružaju besplatnu pravnu pomoć i zastupanje ženama koje su preživjele nasilje u svim potrebnim zakonskim procedurama.

Član 58 – Zastarjelost

Članice će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da zastarijevanje pokretanja sudskog postupka za krivična djela iz člana 36, 37, 38 i 39 ove Konvencije, traje dovoljno dugo i srazmjerno ozbiljnosti krivičnog djela koje je u pitanju, kako bi se obezbijedilo dovoljno vremena za efikasno pokretanje postupka nakon što žrtva dostigne punoljetstvo.

U okviru opštih rokova zastarjelosti predviđenih krivičnim zakonodavstvom nema specifičnih pravila o rokovima zastarjelosti krivičnog gonjenja za djela seksualnog nasilja predviđena Konvencijom, tako da rokovi zastarjelosti teku od vremena kada je djelo učinjeno. Ipak, zastarijevanje krivičnog gonjenja za djelo učinjeno na štetu maloljetnog lica **ne teče dok to lice ne navrší osamnaest godina**⁹¹, što je u skladu sa Konvencijom.

KONVENCIJA O ZAŠTITI DJECE OD SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA I SEKSUALNOG ISKORIŠĆAVANJA - LANZAROT KONVENCIJA

Lanzarot konvencija prvi je sveobuhvatni pravni instrument koji je specijalno posvećen zaštiti djece od seksualnog nasilja. Lanzarot konvencija predstavlja krupan iskorak u prevenciji seksualnih radnji protiv djece, procesuiranja počinitelaca i zaštite djece žrtava. Ona proširuje postojeće međunarodne i

91
Čl. 125, st.3 Krivičnog zakonika.

regionalne pravne standarde, kako bi obuhvatila i kriminalizovala sve seksualne radnje protiv djece, bez obzira gdje i ko je učinilac – u kući, u institucijama koje brinu o djeci, putem mreže organizovanog kriminala ili putem interneta. Konvencija ukazuje na potrebu organizovanja kampanji za podizanje svijesti o seksualnim pitanjima, na učešće djece u razvoju preventivnih politika i kampanja, važnost prikupljanja relevantnih podataka, seksualnog obrazovanja, uspostavljanja službi koje omogućavaju djeci prijavljivanje zlostavljanja, prilagođavanje sudskog postupka djeci, na značaj uloge stručnjaka, advokata za prava djeteta, stručne zajednice, medija i roditelja.

Usvojena je u gradu Lanzarot u Španiji 2007. godine, stupila je na snagu 2010. godine, a potpisale su je sve države članice Savjeta Evrope. Crna Gora je potpisala Lanzarot konvenciju 18.06.2009. godine, ratifikovala 25.11.2010. godine, a datum stupanja na snagu je 01.03.2011. godine.

Analiza Lanzarot konvencije se sastoji od četiri poglavlja i obuhvata ukupno 22 člana, pri čemu su izdvojeni najznačajniji članovi Konvencije.

Glava I - SVRHA, NAČELO NEDISKRIMINACIJE I DEFINICIJE

Član 3 - Značenje izraza

Za potrebe ove konvencije:

- a. **dijete** označava svako lice mlađe od 18 godina;
- b. **seksualno iskorišćavanje djece** obuhvata ponašanje na koje se ukazuje u čl. 18 do 23 ove konvencije,
- c. **žrtva** označava svako dijete koje je izloženo seksualnom iskorišćavanju i seksualnom zlostavljanju.

Porodični zakon, kao i **Zakon o dječijoj i socijalnoj zaštiti** definišu dijete kao lice mlađe od 18 godine, što je u skladu sa Konvencijom.

U oblasti krivično-pravno zaštite, shodno **Krivičnom zakoniku** Crne Gore, **Zakoniku o krivičnom postupku** i **Zakonu o postupanju s maloljetnicima u krivičnom postupku**, djetetom se smatra lice do navršene 14. godine života. Za osobe od navršene 14. do navršene 18. godine života koristi se pojam maloljetnik, pri čemu je mlađi maloljetnik lice koje je navršilo 14, a nije navršilo 16 godina života, a stariji maloljetnik lice koje je navršilo 16, a nije navršilo 18 godina života. Ovakva terminološka podjela izvršena je po osnovu krivične odgovornosti, budući da su djeca krivično neodgovorna, nasuprot maloljetnicima.

U domenu prekršajne zaštite, **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici** ne sa-
drži definiciju djeteta, dok **Zakon o prekršajima**⁹², supsidijarno primjenjiv u
odnosu na **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici**, definiše dijete i maloljetnike
na identičan način kao zakoni iz oblasti krivično-pravne zaštite.

Preporuka:

**Potrebno je terminološki usaglasiti krivični i prekršajni normativni
okvir sa Konvencijom u dijelu definicije pojma djeteta.**

U pogledu definicije žrtve, **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici** koristi
uopšteno termin „žrtva nasilja“, iako ne daje definiciju tog pojma, dok **Zakon
o prekršajima** koristi termin „oštećeni“, i izuzetno termin „žrtva nasilja u po-
rodici“ u kontekstu obezbjeđenja dodatnih prava.

U oblasti krivično-pravne zaštite uglavnom je korišćen termin „oštećeni“, da
bi se izmjenama **Krivičnog zakonika** iz 2013. godine uvela definicija žrtve kao
lica kome je protivpravnim djelom koje je u zakonu propisano kao krivično
djelo prouzrokovan fizički ili duševni bol ili patnja, imovinska šteta ili povreda
ljudskih prava i sloboda. Sa druge strane, i krivični procesni zakon, odnos-
no **Zakonik o krivičnom postupku** i dalje koristi termin „oštećeni“, definišući
ga kao žrtvu krivičnog djela čije je lično ili imovinsko pravo povrijeđeno ili
ugroženo krivičnim djelom.⁹³

**Definicija djeteta kao žrtve seksualnog nasilja ne postoji u postojećim nacio-
nalnim dokumentima.**

Preporuka:

**Potrebno je terminološki usaglasiti domaći pravni okvir sa Konvenci-
jom i uvesti pojam žrtve na način kako je to definisano Konvencijom.**

.....
92 Službeni list Crne Gore, br. 1/2011, 6/2011, 39/2011 i 32/2014.
93 Zakonik o krivičnom postupku, Član 22, st.1, tačka 5.

Glava IV - ZAŠTITNE MJERE I POMOĆ ŽRTVAMA

Član 12 - Prijavljivanje sumnje o postojanju seksualnog iskorišćavanja ili seksualnog zlostavljanja

1. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se obezbjeđuje da pravila povjerljivosti koja su predviđena domaćim pravom za određena lica koja su pozvana da rade sa djecom ne uskraćuju tim stručnim licima mogućnost da prijave službama nadležnim za zaštitu djece svaku situaciju u kojoj postoje opravdani razlozi da se vjeruje da je dijete žrtva seksualnog iskorišćavanja ili seksualnog zlostavljanja.

2. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se podstiče da svako lice koje, u dobroj namjeri, zna ili sumnja da se radi o seksualnom iskorišćavanju ili seksualnom zlostavljanju, te podatke prijavi nadležnim službama.

Zakonik o krivičnom postupku propisuje obavezu građana da prijave krivično djelo čijim izvršenjem je oštećeno maloljetno lice. Takođe je propisana obaveza službenih i odgovornih lica u državnim organima, organima lokalne samouprave, javnim preduzećima i ustanovama da prijave krivična djela za koja se goni po službenoj dužnosti, o kojima su obaviještena ili za koja saznaju u vršenju svoje dužnosti. Ovu dužnost imaju i sva fizička i pravna lica koja na osnovu zakona imaju određena javna ovlašćenja ili se profesionalno bave zaštitom i obezbjeđenjem ljudi i imovine, zdravstvenom zaštitom ljudi, odnosno poslovima čuvanja, vaspitanja ili obrazovanja maloljetnih lica, ako su za krivično djelo saznala u vezi sa svojom djelatnošću. Za više informacija o ovom pitanju vidjeti dio analize čl. 27 i 28 Istanbulske konvencije.

Član 14 – Pomoć žrtvama

1. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere pružanja dugoročne ili kratkoročne pomoći žrtvama u smislu njihovog fizičkog i psiho-socijalnog oporavka. Mjerama koje se preduzimaju u skladu sa ovim stavom uzimaju se u obzir stavovi, potrebe i interesi djece.

2. Svaka ugovorna strana preduzima mjere, u skladu sa uslovima predviđenim domaćim pravom, u cilju saradnje sa nevladinim organizacijama, drugim relevantnim organizacijama ili drugim elementima građanskog društva koji se bave pružanjem pomoći žrtvama.

3. Kada su roditelji ili lica koja se o djeci staraju umiješani u seksualno iskorišćavanje ili seksualno zlostavljanje djeteta, postupak iz člana 11 stav 1 obuhvata:

- mogućnost izmještanja navodnog učinioca;
- mogućnost izmještanja žrtve iz porodičnog okruženja.

O uslovima izmještanja iz porodice kao i o trajanju te mjere odlučuje se u skladu sa najboljim interesom djeteta.

4. Svaka ugovorna strana preuzima potrebne zakonodavne i druge mjere kojima se obezbjeđuje da lica koja su žrtvi bliska, mogu da dobiju, u slučaju potrebe, pomoć terapeuta, odnosno hitnu psihološku pomoć.

Izveštaj o sprovođenju Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja sa akcionim planom 2017-2021⁹⁴ navodi da je u toku realizacija mjere jačanja i razvijanja kapaciteta i savjetovališta za tretman i psiho-socijalnu pomoć djeci žrtvama zlostavljanja i zanemarivanja i njihovim porodicama u okviru Centra za mentalno zdravlje ili u okviru odjeljenja za psihijatriju u opštoj bolnici. Konkretno, napravljen je plan razvoja psiho-socijalnih tretmana u zdravstvenim ustanovama sa početkom od 2019. godine, na način da će se obavljati u okviru primarne zdravstvene zaštite – centri za mentalno zdravlje i odjeljenja za psihijatriju u opštim bolnicama. Za potrebe nacionalne dječije telefonske linije, kao nove usluge, pri JU Dječji dom „Mladost” Bijela, adaptirane su prostorije i nabavljena oprema i uspostavlja se usluga „Prihvatište za zaštitu djece od nasilja u porodici“.

U slučaju nasilja nad djecom u okviru porodice, u okviru Centra za socijalni rad se imenuje voditelj slučaja i formira interni tim. Voditelj slučaja koordinira multidisciplinarnim timom, koji čine predstavnici raznih institucija i NVO sektora, i zajedno sa njima kreira Plan zaštite i osiguranja bezbjednosti žrtve nasilja. Plan zaštite i osiguranja bezbjednosti treba da uključuje integrisane usluge koje obezbjeđuju cjelovitu, koherentnu, djelotvornu i efikasnu zaštitu i podršku za žrtvu i nenasilne članove njene porodice.

U slučaju da se zlostavljanje dogodilo u krugu porodice od strane oba roditelja, može se donijeti odluka da se dijete izdvoji iz porodice i smjesti u srodničku porodicu, ili u drugu porodicu. Izbjegava se institucionalni smještaj, osim u situacijama kad je to jedino rješenje. Ako je jedan roditelj zlostavljač, a drugi se procijeni kao sigurna baza, dijete ostaje uz tog roditelja, ali im se reguliše smještaj, materijalna pomoć, psihološko osnaživanje. Prema Izveštaju o sprovođenju Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja sa akcionim planom 2017-2021, u planu je kreiranje i operacionalizovanje nacionalne Dječje kuće za djecu žrtve nasilja.

Shodno Protokolu o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i

.....
94 Usvojen u januaru 2019. godine.

nasilja u porodici, zdravstvo je dužno pružiti hitnu medicinsku pomoć, a po potrebi, uputiti žrtvu nadležnom specijalisti, ukoliko ga nije moguće odmah uključiti u obradu. U Izvještaju o sprovođenju Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja sa akcionim planom 2017-2021 se navodi se da je sprovedena obuka pedijatara za prepoznavanje seksualnog nasilja nad djecom, a takođe je izrađen Protokol za postupanje zdravstvenog sektora u cilju zaštite djece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, shodno kojem je zdravstvo dužno da postupa.

Iz prednje navedenog proizilazi da je u toku razvijanje i jačanje kapaciteta za pomoć i podršku maloljetnim žrtvama.

Preporuka:

Kontinuirano preduzimati mjere u pravcu kreiranja i unaprjeđenja servisa za pomoć i podršku maloljetnim žrtvama krivičnih djela protiv polne slobode.

Glava VI -MATERIJALNO KRIVIČNO PRAVO

Član 18 - Seksualno zlostavljanje

1. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se obezbjeđuje da se navedeno umišljajno ponašanje smatra krivičnim djelom:

a. upražnjavanje seksualnih aktivnosti sa djetetom koje, prema važećim odredbama domaćeg zakona, nije u zakonskom starosnom dobu za stupanje u seksualne odnose;

b. upražnjavanje seksualnih aktivnosti sa djetetom uz:

- prinudu, silu ili prijetnje;

- zloupotrebu povjerenja, autoriteta i uticaja koje učinilac ima u odnosu na dijete, uključujući takvo ponašanje i unutar porodice ili

- zloupotrebu djetetovog izuzetno ranjivog stanja, naročito usljed duševnog ili fizičkog invaliditeta ili zavisnog položaja.

2. Za potrebe stava 1 ovog člana, svaka ugovorna strana precizira starosnu granicu djeteta ispod koje je zabranjeno upuštati se u seksualne radnje sa djetetom.

3. Odredba člana 18 stav 1 tačka a, ne odnosi se na dobrovoljne seksualne odnose među maloljetnicima.

Krivična djela koja regulišu zaštitu djece od seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorišćavanja propisana su u glavi XVIII **Krivičnog zakonika Crne Gore**, koja obuhvata grupu krivičnih djela protiv polne slobode, glavi XIX koja reguliše krivična djela protiv braka i porodice i glavi XXXV, koja obuhvata krivična djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom.

Krivično djelo obljuba sa djetetom čini onaj ko izvrši obljubu ili sa njom izjednačen čin sa djetetom, za šta je zapriječena kazna zatvora od tri do dvanaest godina (stav 1). Ako je usljed djela iz stava 1 ovog člana nastupila teška tjelesna povreda djeteta prema kojem je djelo izvršeno ili je djelo izvršeno od strane više lica ili je djelo imalo za posljedicu trudnoću, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina. (stav 2). Ako je usljed djela iz stavova 1 i 2 ovog člana nastupila smrt djeteta, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina. Učinilac se neće kazniti za djelo iz stava 1 ako između njega i djeteta ne postoji značajnija razlika u njihovoj duševnoj i tjelesnoj zrelosti.

Krivično djelo silovanje prema djetetu je inkrimisano kao kvalifikovani oblik i sastoji se u obljubi ili sa njom izjednačenim činom bez njegovog pristanka ili upotrebom sile ili prijetnjom da će neposredno napasti na život ili tijelo tog ili drugog lica, ili prijetnjom da će se za to ili drugo lice otkriti nešto što bi škodilo njegovoj časti ili ugledu ili prijetnjom drugim teškim zlom i kažnjivo je kaznom zatvora od najmanje 10 godina. Isto krivično djelo učinjeno prema maloljetniku je kažnjivo kaznom zatvora od pet do petnaest godina.

Krivično djelo obljuba zloupotrebom položaja čini nastavnik, vaspitač, staralac, usvojlac, roditelj, očuh, maćeha ili drugo lice koje zloupotrebom svog položaja ili ovlašćenja izvrši obljubu ili sa njom izjednačen čin sa maloljetnikom koji mu je povjeren radi učenja, vaspitavanja, staranja ili njege, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina (stav 2). Ako je djelo iz stava 2 učinjeno prema djetetu, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do dvanaest godina (stav 3). Ako je djelo iz stavova 2 i 3 imalo za posljedicu trudnoću, učinilac će se kazniti za djelo iz stava 2 zatvorom od dvije do dvanaest godina, a za djelo iz stava 3 zatvorom od tri do petnaest godina. Ako je usljed djela iz stave 3 nastupila smrt djeteta, učinilac će se kazniti zatvorom u trajanju od najmanje deset godina.

Krivično djelo nedozvoljene polne radnje⁹⁵ čini onaj ko izvrši neku drugu polnu radnju:

- ☞ prema djetetu,
- ☞ prema maloljetnom licu koje je izvršiocu djela povjereno radi čuvanja, vaspitanja, učenja ili njege.

Zapriječena kazna je novčana kazna ili kazna zatvora do dvije godine. Ako je usljed djela nastupila teška tjelesna povreda lica prema kojem je djelo izvršeno ili ako je djelo izvršeno od strane više lica ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do deset godina, dok ako je nastupila smrt lica prema kojem je djelo izvršeno, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do petnaest godina.

Podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa čini onaj ko podvede maloljetno lice radi vršenja obljube, sa njom izjednačenog čina ili druge polne radnje, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina ili ko omogućava vršenje obljube, sa njom izjednačenog čina ili druge polne radnje sa maloljetnim licem. Zapriječena kazna za prvi oblik je kazna zatvora od jedne do 8 godina, a za drugi oblik of šest mjeseci do pet godina.

Dakle, Krivični zakonik sankcioniše sva ponašanja iz čl. 18, čiju kriminalizaciju Konvencija zahtijeva.

Član 19 - Krivična djela koja se odnose na dječju prostituciju

1. Svaka ugovorna strana preuzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se obezbjeđuje da se navedeno umišljajno ponašanje smatra krivičnim djelom:

- a. uključivanje djeteta u prostituciju ili navođenje djeteta na učestvovanje u prostituciji;
- b. primoravanje djeteta na prostituciju ili sticanje koristi od toga ili iskorišćavanje djeteta u takve svrhe na drugi način;
- c. korišćenje usluga dječje prostitucije.

2. Za potrebe ovog člana, izraz dječja prostitucija znači korišćenje djece za seksualne aktivnosti pri čemu se novac ili neki drugi vid nadoknade ili nagrade daje ili obećava na ime plaćanja, bez obzira da li se novac, obećanje ili nagrada daju djetetu ili trećem licu.

.....

Saglasno Konvenciji, **Krivični zakonik** inkriminše krivično djelo **posredovanje u vršenju prostitucije** koje čini onaj ko navodi ili podstiče maloljetno lice na prostituciju ili učestvuje u predaji maloljetnog lica drugome radi vršenja prostitucije ili ko putem sredstava javnog informisanja i drugih sličnih sredstava propagira ili reklamira prostituciju, kazniće se zatvorom od tri mjeseca od dvije do deset godina. Istom kaznom kazniće se i lice koje koristi seksualne usluge maloljetnog lica. Posredovanje u vršenju prostitucije je definisano kao korišćenje lica za seksualne aktivnosti, pri čemu se daje ili obećava novac ili bilo koji drugi vid naknade ili nagrade kao plaćanje za angažovanje tog lica u seksualnim aktivnostima, bez obzira na to da li se to plaćanje, obećanje ili nagrada daju tom licu ili nekom trećem licu.

Član 20 - Krivična djela koja se odnose na dječju pornografiju

1. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se obezbeđuje da se sljedeće umišljajno ponašanje, kada se bespravno učini, smatra krivičnim djelom:

- a. proizvodnja dječje pornografije;
- b. nuđenje ili stavljanje na raspolaganje dječje pornografije;
- c. distribucija ili prenos dječje pornografije;
- d. nabavljanje dječje pornografije za sebe ili drugo lice;
- e. posjedovanje dječje pornografije;
- f. svjesno ostvarivanje pristupa dječjoj pornografiji upotrebom informaciono-komunikacionih tehnologija.

2. Za potrebe ovog člana, izraz dječja pornografija znači svaki materijal koji vizuelno prikazuje dijete koje ispoljava stvarno ili simulirano eksplicitno seksualno ponašanje ili svaki prikaz djetetovih polnih organa za primarno seksualne svrhe.

3. Svaka ugovorna strana može da zadrži pravo da ne primjenjuje, u cjelosti ili djelimično, stav 1 tač. a i e ovog člana, koji se tiče proizvodnje i posjedovanja pornografskog materijala:

- koji se isključivo sastoji od simuliranog prikaza ili realističnih slika nepostojećeg djeteta;
- na kojem su djeca u starosnom dobu predviđenom u članu 18 stav 2, pri

čemu su te slike oni sami izradili i posjeduju ih uz njihov pristanak i isključivo za njihovu sopstvenu privatnu upotrebu.

4. Svaka ugovorna strana zadržava pravo da ne primjenjuje, u cjelosti ili djelimično, stav 1 tačka f.

Član 21 - Krivična djela koja se odnose na učešće djeteta u pornografskim nastupima

1. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se obezbjeđuje da se sljedeće umišljajno ponašanje smatra krivičnim djelom:

a. uključivanje djeteta da učestvuje u pornografskim nastupima ili navođenje djeteta na učešće u takvim nastupima;

b. primoravanje djeteta da učestvuje u pornografskim nastupima ili sticanje koristi od takvih nastupa ili iskorišćavanje djeteta na bilo koji drugi način u takve svrhe;

c. svjesno prisustvovanje pornografskim nastupima u kojima učestvuju djeca.

2. Svaka ugovorna strana zadržava pravo da ne primjenjuje, u cjelosti ili djelimično, stav 1 tačku c ovog člana na slučajeve u kojima su djeca uključena ili prisiljena u skladu sa stavom 1 tač. a i b.

Krivična djela iz čl. 20 i 21 su sankcionisana u okviru krivičnog djela **dječja pornografija**, koje čini onaj ko djetetu proda, pokloni, prikaže ili javnim izlaganjem, posredstvom informaciono-komunikacionih tehnologija ili na drugi način učini dostupnim slike, tekstove, audio-vizuelne ili druge predmete pornografske sadržine ili mu prikaže pornografsku predstavu, i kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina (stav 1). Ko navodi ili iskoristi dijete za proizvodnju slika, audio-vizuelnih ili drugih predmeta pornografske sadržine (dječja pornografija) ili za pornografsku predstavu, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina (stav 2). Kaznom iz stava 2 ovog člana kazniće se ko neovlašćeno snima, proizvodi, nudi, čini dostupnim, distribuira, uvozi, izvozi, pribavlja za sebe ili drugoga, prodaje, daje, prikazuje, javno izlaže ili posjeduje slike, audio-vizuelne ili druge predmete pornografske sadržine (dječja pornografija) (stav 3). Ako je djelo iz st. 1 i 2 ovog člana učinjeno prema maloljetniku, učinilac će se kazniti zatvorom od tri mjeseca do tri godine (stav 4). Ako je djelo iz stava 2 ovog člana izvršeno upotrebom sile ili prijetnje, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do deset godina (stav 5). Predmeti iz st. 1, 2 i 3 ovog člana oduzeće se i uništiti (stav 6). Dječjom pornografijom, u smislu ovog

člana, smatra se svaki materijal koji vizuelno prikazuje dijete koje se bavi stvarnim ili simuliranim seksualno eksplicitnim ponašanjem i svako prikazivanje polnih organa djeteta u primarno seksualne svrhe.

Član 22 - Kvarenje djece

Svaka ugovorna strana preuzima potrebne zakonodavne ili druge mjere da se krivičnim djelom smatra smišljeno ponašanje koje uzrokuje da dijete koje, prema relevantnim odredbama domaćeg zakona, nije još doseglo starosno doba utvrđeno u članu 18 stav 2, prisustvuje seksualnom zlostavljanju ili seksualnim aktivnostima, čak iako u njima ne učestvuje.

Krivični zakonik inkriminiše kvarenje djece kroz krivično djelo navođenje maloljetnog lica da prisustvuje vršenju krivičnih djela protiv polne slobode.

Navedeno krivično djelo čini onaj ko navede dijete da prisustvuje silovanju, obljubi ili sa njom izjednačenim činom ili drugoj nedozvoljenoj polnoj radnji, i kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine. Ako je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno prema maloljetniku upotrebom sile ili prijetnje, učinilac će se kazniti zatvorom od šest mjeseci do pet godina. Ako je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno upotrebom sile ili prijetnje, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.

Član 23 - Vrbovanje djeteta za seksualne svrhe

Svaka ugovorna strana preuzima potrebne zakonodavne ili druge mjere da se za krivično djelo smatra namjerno predlaganje punoljetnog lica putem informaciono-komunikacionih tehnologija da se sastane sa djetetom koje nije doseglo starosno doba utvrđeno u članu 18 stav 2, a za namjene izvršavanja nekog od krivičnih djela predviđenih članom 18 stav 1 podstav a ili članom 20 stav 1 podstav a, protiv djeteta, kada nakon tog prijedloga uslijede materijalne radnje koje vode do takvog sastanka.

Vrbovanje djece, kao što je definisano u članu 23 Konvencije, priznato je kao krivično djelo **mamljenje djeteta u cilju vršenja krivičnih djela protiv polne slobode.** Član 211b **Krivičnog zakonika** reguliše kad punoljetno lice koje u namjeri izvršenja krivičnog djela silovanja prema djetetu, obljube nad nemoćnim licem, obljube sa djetetom, obljubu sa djetetom zloupotrebom položaja, nedozvoljene polne radnje nad djetetom, podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa sa djetetom, posredovanje u vršenju prostitucije djeteta, dječje pornografije, koristeći sredstva informaciono-komunikacionih tehnologija ili na drugi način dogovori susret sa djetetom i preduzme radnje da do tog susreta dođe, i kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

Član 24 - Pomaganje ili odobravanje i pokušaj

1. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere da se za krivično djelo smatra namjerno pomaganje ili podsticanje činjenja bilo kojeg krivičnog djela utvrđenog ovom konvencijom.

2. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere da se za krivično djelo smatra namjerno pomaganje ili podsticanje na činjenje krivičnog djela utvrđenog ovom konvencijom.

3. Svaka ugovorna strana može da zadrži pravo da ne primjenjuje, u cjelosti ili djelimično, stav 2 ovog člana u odnosu na krivična djela ustanovljena u skladu sa članom 20 stav 1 tač. b, d, e i f, članom 21 stav 1 tačka c, čl. 22 i 23.

Kao što je već navedeno u okviru analize Istanbulske konvencije, **Krivični zakonik** Crne Gore inkriminiše kao posebno krivično djelo **podstrekavanje**⁹⁶ i **pomaganje**⁹⁷ na i pri izvršenju krivičnog djela, i to na sljedeći način:

- svako ko sa umišljajem podstrekava, odnosno sa umišljajem pomaže u izvršenju krivičnog djela, kazniće se kaznom propisanom za to djelo, a u slučaju pomaganja takvom ili blažom kaznom. Ko drugog sa umišljajem podstrekava na izvršenje krivičnog djela za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, a djelo ne bude ni pokušano, kazniće se kao za pokušaj krivičnog djela.

Primjenom opštih pravila o podstrekavanju i pomaganju obuhvaćena su sva djela predviđena Konvencijom.

U pogledu pokušaja, **Krivični zakonik** predviđa da **nije svaki pokušaj kažnjiv, već samo ukoliko je za djelo zapriječena kazna zatvora od pet godina ili teža kazna, a za pokušaj drugog krivičnog djela samo kad zakon izričito propisuje kažnjavanje i za pokušaj.** Dakle, postoji odstupanje od člana 24 Konvencije, pa je u tom pravcu je potrebno usaglašavanje.

Preporuka:

Inkriminisati pokušaj krivičnih djela protiv polne slobode prema maloljetnim licima, bez obzira na zapriječenu kaznu.

96 Krivični zakonik, Član 24.

97 Krivični zakonik, Član 25.

Član 25 – Nadležnost

1. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se utvrđuje nadležnost za svako krivično djelo utvrđeno u skladu sa ovom konvencijom, kada je krivično djelo učinjeno:

- a. na njenoj teritoriji;
- b. na palubi broda koji plovi pod zastavom te ugovorne strane;
- c. na vazduhoplovu registrovanom u skladu sa zakonima te ugovorne strane;
- d. od strane njenog državljanina ili
- e. od strane lica koje ima boravak na njenoj teritoriji.

2. Svaka ugovorna strana nastoji da preduzme potrebne zakonodavne ili druge mjere za utvrđivanje nadležnosti za sva krivična djela utvrđena ovom konvencijom u slučajevima kada je krivično djelo učinjeno protiv njenih državljanina ili lica koje ima boravak na njenoj teritoriji.

3. Svaka ugovorna strana može, u vrijeme potpisivanja ili deponovanja svog instrumenta potvrđivanja, prihvatanja, odobrenja ili pristupanja, izjavom upućenom generalnom sekretaru Savjeta Evrope izjaviti da zadržava pravo da ne primjenjuje ili da primjenjuje samo u određenim slučajevima ili uslovima određene o nadležnosti iz stava 1 tačka e ovog člana.

4. U pogledu vođenja krivičnog postupka za krivična djela utvrđena u skladu sa čl. 18, 19, članom 20 stav 1 tačka a i članom 21 stav 1 tač. a i b ove konvencije, svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se obezbjeđuje da nadležnost ugovorne strane u pogledu stava 1 tačka d ne bude podređena uslovu prema kojem je djelo propisano kao krivično djelo u mjestu gdje je učinjeno.

5. Svaka ugovorna strana može, prilikom potpisivanja ili deponovanja svog instrumenta potvrđivanja, prihvatanja, odobrenja ili pristupanja konvenciji, izjavom upućenom generalnom sekretaru Savjeta Evrope, izjaviti da zadržava pravo da ograniči primjenu stava 4 ovog člana, u pogledu krivičnih djela utvrđenih u skladu sa članom 18, stav 1 tačka b al. 2 i 3, na slučajeve u kojima njen državljanin ima mjesto boravka na njenoj teritoriji.

6. U pogledu vođenja krivičnog postupka za krivična djela utvrđena u skladu sa čl. 18, 19, članom 20 stav 1 tačka a i članom 21 stav 1 tač. a i b ove konvencije, svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se obezbjeđuje da nadležnost ugovorne strane u pogledu stava 1 tačka d ne

bude podređena uslovu prema kojem se krivični postupak može pokrenuti samo nakon što ga žrtva prijavi ili nakon što ga prijavi ugovorna strana u kojoj je to krivično djelo učinjeno.

7. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se utvrđuje nadležnost za krivična djela utvrđena u skladu sa ovom konvencijom, u slučajevima u kojima se navodni učinilac nalazi na teritoriji te ugorne strane i ne izručuje se drugoj ugovornoj strani isključivo na osnovu državljanstva navodnog učinioca.

8. Kada nadležnost nad navodnim krivičnim djelom utvrđenim u skladu sa ovom konvencijom traži više ugovornih strana, te ugovorne strane se, kada je to potrebno, konsultuju sa ciljem da se utvrdi koja od ugovornih strana ima najveću nadležnost da pokrene krivični postupak.

9. Izuzetno od opštih pravila međunarodnog prava, ovom konvencijom se ne isključuje krivična nadležnost koju ugovorna strana ima u skladu sa domaćim propisima.

Kako je već objašnjeno u okviru analize Istanbulske onvencije, **Krivični zakonik** Crne Gore se primarno bazira na **teritorijalnom principu važenja krivičnog zakonodavstva Crne Gore**. Drugim riječima, ono se primjenjuje prema svim licima koja na njenoj teritoriji (uključujući djelo učinjeno na domaćem brodu, domaćem civilnom ili vojnom vazduhoplovu, ma gdje se nalazili u vrijeme izvršenja krivičnog djela) počine krivično djelo bez obzira na državljanstvo počinioca krivičnog djela.⁹⁸ Od principa teritorijalnosti postoje određeni izuzeci, navedeni u dijelu analize čl. 44 Istanbulske konvencije.

Dodatno, **Krivični zakonik** proširuje primjenu domaćeg zakonodavstva na crnogorske državljane i u slučajevima kada djelo učine u inostranstvu, pod uslovom da se zateknu na teritoriji Crne Gore ili budu izručeni Crnoj Gori. Krivično zakonodavstvo dozvoljava primjenu i prema licu koje nije državljanin Crne Gore koje van teritorije Crne Gore učini prema njoj ili njenom državljaninu krivično djelo, u čije izvršenje je na bilo koji način uključen državljanin Crne Gore, ako se zatekne na teritoriji Crne Gore ili joj bude izručen. Krivično zakonodavstvo Crne Gore važi i za lice koje nije državljanin Crne Gore koje prema stranoj državi ili prema strancu učini u inostranstvu krivično djelo za koje se po zakonu zemlje u kojoj je učinjeno može izreći kazna zatvora od četiri godine ili teža kazna, ako se zatekne na teritoriji Crne Gore, a ne bude izručen stranoj državi. U ovom slučaju, sud ne može izreći težu kaznu od one koja je propisana zakonom zemlje u kojoj je krivično djelo učinjeno. Međutim, ako je u pitanju djelo koje je u vrijeme kad je izvršeno smatrano krivičnim

.....
98 Krivični zakonik, Član 134.

djelom prema opštim pravnim načelima priznatim u međunarodnom pravu, gonjenje se može preduzeti u Crnoj Gori po odobrenju Vrhovnog državnog tužioca, bez obzira na zakon zemlje u kojoj je krivično djelo učinjeno.

Ni u jednom slučaju se krivično gonjenje neće preduzeti, između ostalog, ako je za krivično djelo po stranom zakonu za krivično gonjenje potreban zahtjev oštećenog, a takav zahtjev nije podnesen.⁹⁹ Štaviše, krivično gonjenje će se preduzeti samo kada se za krivično djelo kažnjava i po zakonu zemlje u kojoj je učinjeno, u suprotnom se gonjenje može preduzeti samo po odobrenju Vrhovnog državnog tužioca.

Preporuka:

Kako su odredbe čl. 137, st. 3, alineja 4 i čl. 137, st. 4 Krivičnog zakonika suprotne čl. 24, st. 4 i 6 Konvencije, to je potrebno derogirati ova ograničenja u pogledu krivičnih djela čiju kriminalizaciju Konvencija zahtijeva.

Inkrimisati pokušaj krivičnih djela koje uključuju seksualno nasilje bez obzira na zapriječenu kaznu.

Član 26 - Odgovornost pravnog lica

1. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se obezbjeđuje da pravno lice može odgovarati za krivično djelo utvrđeno u skladu sa ovom konvencijom, koje je u korist tog pravnog lica učinilo neko fizičko lice, postupajući bilo samostalno ili u svojstvu organa tog pravnog lica, koje ima vodeću poziciju unutar pravnog lica, na osnovu:

- a. ovlašćenja da zastupa pravno lice;
- b. ovlašćenja da donosi odluke u ime pravnog lica;
- c. ovlašćenja da vrši kontrolu u pravnom licu.

2. Osim u slučajevima predviđenim u stavu 1, svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se obezbjeđuje da se pravno lice može držati odgovornim kada je zbog nedostatka nadzora ili kontrole koje vrši fizičko lice iz stava 1 omogućeno naručivanje krivičnog djela utvrđenog u skladu sa ovom konvencijom u korist tog pravnog lica od strane fizičkog lica koje postupa u skladu sa njegovim ovlašćenjem.

99
Krivični zakonik, Član 138, st. 3, alineja 4

3. U zavisnosti od pravnih načela ugovorne strane, odgovornost pravnog lica može biti krivična, građanska ili upravna.

4. Ta odgovornost ne utiče na krivičnu odgovornost fizičkih lica koja su učinila krivično djelo.

Krivična odgovornost pravnih lica ustanovljena je **Zakonom o odgovornosti pravnih lica za krivična djela**¹⁰⁰. Ovaj zakon konstituiše više uslova koji moraju kumulativno egzistirati da bi postojala odgovornost pravnog lica, i to:

- ☞ potrebno je da je učinjeno krivično djelo od strane fizičkog lica,
- ☞ to lice mora imati položaj odgovornog lica u pravnom licu,
- ☞ da je odgovorno lice djelovalo u ime pravnog lica,
- ☞ da je to odgovorno lice djelovalo u okviru svojih ovlaštenja i
- ☞ za odgovornost pravnog lica potrebno je postojanje određene namjere kod odgovornog lica, tj. namjere da se za pravno lice ostvari kakva korist.

Osim navedenih uslova, odgovornost pravnog lica postoji i onda kada je djelovanje odgovornog lica bilo u suprotnosti sa poslovnom politikom ili nalogima pravnog lica. **Odgovornost pravnog lica ne isključuje krivičnu odgovornost odgovornog lica za učinjeno krivično djelo.** Odgovorno lice je definisano kao fizičko lice kome su povjereni određeni poslovi u pravnom licu, lice koje je ovlašćeno da postupa u ime pravnog lica, kao i lice za koje se osnovano može pretpostaviti da je ovlašćeno da postupa u ime pravnog lica. Odgovorno lice je i fizičko lice koje kao akcionar djeluje u ime pravnog lica.

Odredbe o odgovornosti pravnog lica su u skladu sa zahtjevima Konvencije.

Član 27 - Sankcije i mjere

1. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se obezbjeđuje da se krivična djela utvrđena u skladu sa ovom konvencijom kažnjavaju djelotvornim, srazmjernim i odvraćajućim sankcijama, uzimajući u obzir težinu tih krivičnih djela. U ove sankcije spadaju i kazne koje podrazumijevaju lišavanje slobode koje mogu dovesti do izručenja.

2. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se obezbjeđuje da pravnim licima koja se smatraju odgovornim u skladu sa članom 26 budu određene djelotvorne, srazmjerne i odvraćajuće sankcije u

100
Službeni list Republike Crne Gore², br. 002/07 , 013/07, Službeni list Crne Gore³, br. 073/10, 030/12, 039/16,

koje spadaju i novčane kazne u krivičnim i drugim postupcima a koje mogu da obuhvate i druge mjere, a naročito:

- a. oduzimanje prava na naknade ili pomoć iz javnih fondova;
- b. privremenu ili stalnu zabranu bavljenja privrednim djelatnostima;
- c. stavljanje pod sudski nadzor;
- d. sudski nalog za likvidaciju preduzeća.

3. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se:

a. predviđa zaplena i oduzimanje:

- robe, dokumenata i drugih sredstava kojima je učinjeno krivično djelo utvrđeno u skladu sa ovom konvencijom, ili uz pomoć kojih je to krivično djelo učinjeno;

- prihoda stečenog iz takvog krivičnog djela ili imovine u vrijednosti tog prihoda;

b. omogućava privremeno ili stalno zatvaranje svake ustanove koja se koristila da bi se učinilo krivično djelo utvrđeno u skladu sa ovom konvencijom, bez uticaja na prava trećih strana u dobroj namjeri, ili uskraćuje učinocu, privremeno ili za stalno, mogućnost obavljanja stručne ili dobrovoljne djelatnosti koja podrazumijeva kontakt sa djecom, a tokom obavljanja koje je krivično djelo učinjeno.

4. Svaka ugovorna strana može da utvrdi i druge mjere u pogledu učinilaca, kao što su oduzimanje roditeljskih prava ili praćenje i nadziranje osuđenih lica.

5. Svaka ugovorna strana može odlučiti da se prihodi od krivičnog djela ili oduzete imovine u skladu sa ovim članom mogu dodijeliti posebnom fondu za finansiranje programa za prevenciju i pomoć koji su namijenjeni žrtvama bilo kojeg krivičnog djela utvrđenog u skladu sa ovom konvencijom.

Zapriječene kazne za krivična djela predviđena Konvencijom (izložene gore) se mogu smatrati blagim za najveći broj djela, ako se ima u vidu da su oštećeni maloljetna lica. **Primjera radi, za osnovni oblik krivičnog djela nedozvoljene polne radnje postoji mogućnost novčanog kažnjavanja. Posebno je zabrinjavajuća odredba iz člana 223 koja sankcioniše rodoskrnavljenje, propisujući da, punoljetno lice koje izvrši obljubu ili sa njom izjednačen polni čin sa maloljetnim srodnikom po krvi u pravoj liniji ili sa maloljetnim bratom, odnosno sestrom, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godine.** S obzirom na to da je ovo krivično djelo smješteno u poglavlju „Krivična djela protiv braka i

porodice“ može se zaključiti da zakonodavac ovo izuzetno teško krivično djelo tretira kao privatnu, porodičnu stvar i za njega propisuje mnogo blaže kazne u odnosu na krivično djelo - silovanje.

Osim toga, sudovi u praksi veoma rijetko izriču maksimalno propisane kazne za bilo koje krivično djelo, a što pokazuju i rezultati istraživanja koje je sprovedla NVO Sigurna Ženska Kuća (vidjeti naprijed). Štaviše, zbog česte primjene odredbi o ublažavanju kazne u praksi se uglavnom izriču kazne koje su blizu zakonskog minimuma ili su čak ispod njega.

U tom smislu, i **Strategija za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023** prepoznaje kao problem i ključni izazov blagu kaznenu politiku prema počiniocima.

Preporuka:

Pooštriti kaznenu politiku za krivična djela protiv polne slobode, učinjena prema maloljetnim licima.

U pogledu sankcija prema pravnim licima, **Zakon o krivičnoj odgovornosti pravnih lica** predviđa mogućnost izricanja:

1. novčane kazna i kazne prestanka pravnog lica;
2. uslovne osude i
3. mjere bezbjednosti.

Mjere iz čl. 27, st 2 i 3 Konvencije su normirane kao mjere bezbjednosti i to:

1. sačinjavanje i sprovođenje programa djelotvornih, neophodnih i razumnih mjera;
2. oduzimanje predmeta;
3. javno objavljivanje presude;
 - a) zatvaranje objekta pravnog lica koji je korišćen za izvršenje krivičnog djela;
4. zabrana obavljanja određenih privrednih ili drugih djelatnosti.

Dodatno, osuda pravnog lica za određeno krivično djelo može imati za pravnu posljedicu prestanak, odnosno gubitak određenih prava ili zabranu sticanja određenih prava, u skladu sa zakonom i nastupa po sili zakona kojim je propisana. Gubitak određenih prava se odnosi na prestanak vršenja određene

djelatnosti ili poslova i gubitak određenih dozvola, odobrenja, koncesija, subvencija ili drugih oblika podsticaja koji se daju odlukom državnog organa ili organa jedinice lokalne samouprave. Pravne posljedice osude koje se odnose na zabranu sticanja određenih prava jesu: zabrana vršenja određene djelatnosti ili poslova; zabrana učešća u postupku javnih nabavki; zabrana učešća u postupku privatizacije privrednih subjekata; zabrana sticanja određenih dozvola, odobrenja, koncesija, subvencija ili drugih oblika podsticaja koji se daju odlukom državnog organa ili organa jedinice lokalne samouprave.

Zakon o oduzimanju imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću¹⁰¹ predviđa da se od učinioca krivičnog djela može oduzeti imovinska korist za koju postoji osnovana sumnja da je stečena kriminalnom djelatnošću, a učinilac ne učini vjerovatnim da je njeno porijeklo zakonito (prošireno oduzimanje) i ako je pravosnažno osuđen za krivična djela protiv polne slobode i krivično djelo trgovina ljudima, između ostalih. Zakon ne predviđa mogućnost usmjeravanja oduzete imovinske koristi žrtvama, već trajno oduzeta imovinska korist postaje državna imovina.

Preporuka:

Potrebno je osnovati specijalni fond namijenjen pomoći maloljetnim žrtvama krivičnih djela protiv polne slobode i predvidjeti mogućnost usmjeravanja oduzete imovinske koristi istom.

Član 28 - Otežavajuće okolnosti

Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se obezbjeđuje da se sljedeće okolnosti, ukoliko već ne čine sastavni dio krivičnog djela, mogu, u skladu sa relevantnim odredbama domaćeg prava, uzeti u obzir kao otežavajuće okolnosti prilikom odmjerenja kazni za krivična djela utvrđena u skladu sa ovom konvencijom:

- a. krivično djelo je ozbiljno narušilo fizičko ili duševno zdravlje žrtve;*
- b. krivičnom djelu je prethodilo ili je krivično djelo pratilo mučenje ili teško nasilje;*
- c. krivično djelo je učinjeno nad žrtvom koja je naročito ugrožena;*
- d. krivično djelo je učinio član porodice, lice koje živi sa djetetom ili lice koje je zlopotrijebilo svoj položaj;*

- e. krivično djelo je učinilo nekoliko lica djelujući zajedno;*
- f. krivično djelo učinjeno je u okviru kriminalne organizacije;*
- g. učinilac je prethodno osuđivan za krivična djela iste prirode.*

Dio navedenih okolnosti u najvećem broju inkriminiranih krivičnih djela predstavljaju **elemente težih oblika krivičnih djela, dok se, sa druge strane, ostale okolnosti mogu tretirati kao otežavajuće okolnosti koje sud mora uzeti u obzir prilikom odmjerenja kazne.** Tako primjera radi, činjenica ranije osuđivanosti, naročito za istorodno krivično djelo, cijeni se u svakom konkretnom slučaju i predstavlja otežavajuću okolnost, iako nije zakonom izričito navedena.

Član 29 – Prethodno osuđivanje

Svaka ugovorna strana utvrđuje potrebne zakonodavne ili druge mjere koje, prilikom odmjerenja kazne, predviđaju mogućnost uzimanja u obzir konačnih presuda koje izriču druge ugovorne strane za krivična djela predviđena ovom konvencijom.

Prilikom određivanja i odmjerenja kazne za krivična djela, sud cijeni **osuđivanost učinioca i kod inostranih sudova država članica Konvencije.** Prema članu 42 **Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima,** jedan od oblika međunarodne pravne pomoći je i dostavljanje podataka iz kaznene evidencije podataka o osudi. Crna Gora je ratifikovala Evropsku konvenciju o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima.

Glava VII - ISTRAŽNI POSTUPAK, KRIVIČNI POSTUPAK I PROCESNO PRAVO

Član 30 - Načela

- 1. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne i druge mjere kojima se obezbjeđuje da se istražni i krivični postupci vode u najboljem interesu djeteta i uz poštovanje prava djeteta.*
- 2. Svaka ugovorna strana zaštitnički pristupa žrtvama seksualnog iskorišćavanja ili seksualnog zlostavljanja, osiguravajući da istražni i krivični postupci ne pogoršaju traumu koju je dijete doživjelo kao i da se tokom sprovođenja mjera krivičnog postupka, kada je to potrebno, osigura pomoć.*
- 3. Svaka ugovorna strana obezbjeđuje da se istražni i krivični postupci smatraju*

prioritetima i da se sprovede bez neopravdanog odlaganja.

4. Svaka ugovorna strana obezbeđuje da mjere koje se primjenjuju u skladu sa ovim Poglavljem ne budu na štetu ili u suprotnosti sa pravom na odbranu i prav-edno i nepristrasno suđenje, predviđeno u članu 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

5. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne i druge mjere, u skladu sa osnovnim načelima svog domaćeg prava:

- da obezbijedi efikasan istražni i krivični postupak u pogledu krivičnih djela utvrđenih u skladu sa ovom konvencijom, uz predviđenu mogućnost, kada je to potrebno, izvođenja tajnih operacija;

- da se pobrinu da jedinice i istražne službe mogu da identifikuju žrtve krivičnih djela utvrđenih u skladu sa članom 20, posebno kroz analizu ma-terijala čija je sadržina dječja pornografija, kao što su fotografije i audio-vizuelni snimci koji se prenose ili su stavljeni na raspolaganje preko infor-maciono-komunikacionih tehnologija.

U pravcu zaštite žrtve tokom istrage i krivičnog postupka, **Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku** ovom pitanju posvetio je posebnu pažnju u glavi IV. S tim u vezi, zakon postavlja osnovna načela u postupanju sa maloljetnim licima kao što su: uvažavanje najboljeg interesa djeteta, zabrana diskriminacije po bilo kom osnovu, razumljivost jezika, upotreba tehnologije prologodene uzrastu i stepenu razvijenosti maloljetnih lica, poštovanje prava na privatnost u svim fazama postupka i slobodno izražavanje mišljenja.

Članom 91 propisano je da bilo koja informacija koja bi mogla ukazati na identitet maloljetnog lica koje je oštećeno krivičnim djelom ne može biti objavljena bez izričite dozvole sudije, odnosno postupajućeg državnog tužioca. Članom 92 propisano je obazrivo postupanje, odnosno postupanje od strane lica koja su stekla posebna znanja iz oblasti prava djeteta i o pravilima postupanja sa maloljetnim licima kao učesnicima u krivičnom postupku, vodeći računa o uzrastu, ličnim svojstvima, obrazovanju i prilikama u kojima živi maloljetno lice. Saslušanje maloljetnih lica po pravilu obavlja državni tužilac ili sudija istog pola kao maloljetno lice, u posebnoj prostoriji opremljenoj tehničkim uređajima za audio-vizuelno snimanje. Maloljetno lice se samo izuzetno može ponovo saslušati, i to ako za to postoje opravdani razlozi. Saslušanje lica mlađeg od 14 godina se obavezno sprovodi uz pomoć stručnog lica – psihologa, pedagoga, socijalnog radnika ili nekog drugog stručnog lica koje vlada posebnim znanjima i vještinama.

Kao što je već gore pomenuto, oprema za audio-vizuelno saslušanje obezbi-jeđena je u devet kancelarija osnovnih i viših tužilaštava u Crnoj Gori, koje

se koriste za potrebe saslušanja maloljetnih lica, bilo kao žrtava, svjedoka ili izvršilaca krivičnog djela. Saslušanje vodi jedno lice (psiholog ili psihijatar), dok je tužilac u drugoj prostoriji i putem pomenute tehnike prati saslušanje, a pomoću mikrofona postavlja pitanja psihologu koji koristi slušalice u komunikaciji sa tužiocem. Psiholog po potrebi preformuliše pitanje na način koji je razumljiv za dijete, ali vodeći računa da se dobije tražena informacija. Na ovaj način onemogućeno je da dijete vidi i čuje tokom saslušanja bilo koje, osim stručno lice koje može biti psiholog, psihijatar, pedagog ili socijalni radnik u zavisnosti od traume i stanja djeteta, te potreba postupka. Ovako uzet iskaz žrtve djeteta se audio-vizuelno snima i služi kao dokaz u krivičnom postupku, kako bi se spriječilo ponovno saslušanje žrtve i suočenje osumnjičenog i žrtve. U situacijama kada je izuzetno potrebno ponovno saslušanje maloljetnog lica u okviru postupka pred sudom, saslušanje se sprovodi na isti način.

Državni tužilac koji vodi ove postupke prošao je specijalističku edukaciju za rad sa djecom i član je lokalnog multidisciplinarnog tima (MOT), koji se sastaje najmanje jednom mjesečno (a u hitnim slučajevima odmah po saznanju) i razmatra sve slučajeve u kojima se pojavljuju neki oblici zlostavljanja djece, kako bi djetetu pružili što efikasniju zaštitu. Ovaj tim je formiran pri centrima za socijalni rad, a čine ga profesionalci različitih struka: iz oblasti pravosuđa, socijalne i dječije zaštite, zdravstva, nevladinog sektora, lokalne uprave i po potrebi drugih srodnih grana.

Suočavanje maloljetnog lica mlađeg od 14 godine sa okrivljenim je izričito zabranjeno, dok je suočavanje maloljetnih lica starijih od 14 godina života sa okrivljenim moguće, osim ako se usljed prirode krivičnog dela, posljedica ili drugih okolnosti nalazi u posebno teškom psihičkom stanju.

Na prijedlog državnog tužioca, organa starateljstva ili po službenoj dužnosti, sudija, odnosno predsjednik vijeća će maloljetnom licu, kad ocijeni da je to u interesu zaštite njegove ličnosti, u skladu sa zahtjevima pravičnosti, postaviti punomoćnika iz reda advokata koji su, po pravilu, stekli posebna znanja iz oblasti prava djeteta i o pravilima postupanja sa maloljetnim učioniocima krivičnih djela i maloljetnim licima kao učesnicima u krivičnom postupku. Troškovi ovakvog zastupanja padaju na teret budžetskih sredstava suda.

Postupak u kojem je maloljetno lice oštećeno krivičnim djelom je hitan. Organi koji učestvuju u postupku prema maloljetniku i u postupku u kojem je maloljetno lice oštećeno krivičnim djelom, kao i drugi organi i ustanove od kojih se traže obavještenja, izvještaji ili mišljenja dužni su da postupaju hitno.

U pogledu tajnih operacija u odnosu na istragu krivičnih djela utvrđenih Konvencijom, Zakonik o krivičnom postupku predviđa mjere tajnog nadzora i to

ako postoje osnovi sumnje da je neko lice samo ili u saučesništvu sa drugim izvršilo, vrši ili se priprema za vršenje, između ostalih, krivičnog djela prikazivanje pornografskog materijala, posredovanje u vršenju prostitucije, kao i za sva djela za koja se može izreći kazna zatvora u trajanju od 10 godina i teža kazna, a da se na drugi način ne bi mogli prikupiti dokazi ili bi njihovo prikupljanje zahtijevalo nesrazmjerni rizik ili ugrožavanje života ljudi. Prema tim licima se mogu odrediti mjere tajnog nadzora: tajni nadzor i tehničko snimanje telefonskih razgovora odnosno druge komunikacije koja se vrši putem sredstava za tehničku komunikaciju na daljinu, kao i privatnih razgovora koji se obavljaju privatnim ili javnim prostorijama ili na otvorenom, zatim tajno fotografisanje i vizuelno snimanje u privatnim prostorijama, presrjetanje, prikupljanje i snimanje računarskih podataka, kao i tajno praćenje i tehničko snimanje lica i predmeta.

U Crnoj Gori postoji Forenzički centar, koji je osposobljen da obavlja vještačenje pornografskih sadržaja, na način što se mogu utvrditi IP adrese sa kojih je poslat pornografski sadržaj ili snimci, kao i sajt sa kojeg je takav sadržaj preuzet. U slučajevima kada se takav materijal zaplijeni, u smislu pronađenih fotografija, video snimaka na CD-ovima i sl, osim slanja dokaznog materijala u Forenzički centar, mogu se angažovati i drugi vještaci koji utvrđuju autentičnost dokaznog materijala, kako bi se isključila mogućnost foto-montaže i drugih oblika falsifikovanja. Takođe, u tužilaštvu postoje operateri za audio-vizuelno snimanje, koji pružaju tehničku pomoć tužiocima za maloljetnike, u vidu pregleda video materijala i mogu da sugerišu tužiocima način na koji je najbolje uraditi stručnu ekspertizu, kako bi se dobili što pouzadaniji podaci.¹⁰²

Dakle, iz prednjeg prozilazi da su načela postavljena čl. 30 Konvencije inkorporirana u domaći pravni okvir.

Član 31 - Opšte mjere zaštite

1. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere za zaštitu prava i interesa žrtava kao i njihovih posebnih potreba u ulozi svjedoka, u svim fazama istražnog i krivičnog postupka, a naročito:

a. upoznavajući ih o njihovim pravima i službama koje im stoje na raspolaganju, te osim ako oni ne žele da dobiju takve informacije, o daljim aktivnostima nakon što podnesu tužbu, kaznama, o opštem napretku istražnog ili krivičnog postupka, optužbama kao i njihovoj ulozi i ishodu njihovog

.....
102 Izvještaj o implementaciji Konvencije o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostalvanja, Ministarstvo rada i socijalnog staranja.

slučaja;

b. osiguravajući da barem u slučajevima gdje mogu biti u opasnosti, žrtve i njihove porodice budu obaviješteni, kad je to potrebno, kada se optuženo ili osuđeno lice privremeno ili konačno pušta na slobodu;

c. omogućavajući im da, na način koji je u skladu sa pravilima postupka u domaćem pravu, budu saslušani, iznesu dokaze ili izaberu način na koji će predstaviti i na razmatranje staviti svoje stavove, potrebe i interese, neposredno ili preko posrednika;

d. pružajući im odgovarajuće usluge podrške kako bi se njihova prava i interesi propisno predočili i uzeli u obzir;

e. štiteći njihovu privatnost, njihov identitet i lik preduzimanjem mjera koje su u skladu sa domaćim pravom, kako bi se spriječilo javno širenje bilo kakvih informacija na osnovu kojih bi se mogao utvrditi njihov identitet;

f. starajući se o njihovoj bezbjednosti, kao i bezbjednosti njihove porodice i svjedoka koji svjedoče u njihovu korist, od zastrašivanja, osvete i ponovne viktimizacije;

g. obezbjeđujući da se izbjegne kontakt između žrtava i učinilaca u sudu ili organu unutrašnjih poslova, sem ako nadležni organi ne odrede drugačije a u najboljem interesu djeteta ili ako se u istražnom ili krivičnom postupku ne zahtijeva takav kontakt.

2. Svaka ugovorna strana se stara da žrtvama, od prvog kontakta sa nadležnim organima, budu dostupne informacije o sudskim i upravnim postupcima koji ih se tiču.

3. Svaka ugovorna strana se stara da žrtvama, kada imaju status strane u postupku, bude dostupna besplatna pravna pomoć, kada je to zakonom predviđeno.

4. Svaka ugovorna strana predviđa mogućnost da pravosudni organi odrede posebnog zastupnika žrtvi kada, u skladu sa domaćim pravom, žrtva može imati status stranke u krivičnom postupku i kada je nosiocima roditeljskih dužnosti zabranjeno da zastupaju dijete zbog toga što su njihovi interesi u suprotnosti sa interesima žrtve.

5. Svaka ugovorna strana omogućuje, putem zakonodavnih ili drugih mjera, u skladu sa uslovima predviđenim domaćim pravom, grupama, fondacijama, udruženjima ili vladinim ili nevladinim organizacijama, da pomognu i/ili pruže podršku žrtvama uz njihovu saglasnost u toku krivičnog postupka koji se tiču krivičnih djela utvrđenih ovom konvencijom.

6. Svaka ugovorna strana osigurava da se informacije koje se daju žrtvi u skladu sa odredbama ovog člana daju na način primjeren uzrastu i rasuđivanju žrtve i na jeziku koji žrtva razumije.

Prema odredbama **Zakonika o krivičnom postupku**, sud, državni tužilac i drugi državni organi koji učestvuju u postupku u obavezi su da okrivljenog i druge učesnike u postupku pouče o pravima koja im pripadaju i o posljedica-
ma propuštanja radnje. Ista odredba sadržana je i u **Zakonu o prekršajima**. Oštećeno lice ima pravo da bude obaviješteno o odbacivanju krivične prijave i odustanku državnog tužioca od krivičnog gonjenja, poučeno o mogućnosti da zastupa optužbu i pre(d)uzme krivično gonjenje, obaviješteno o ishodu postupka i da mu se dostavi pravnosnažna krivična presuda. Oštećeni prilikom saslušanja ima pravo i da bude upozoren da ne mora da svjedoči, u zakonom propisanim situacijama.

Na osnovu potreba proizašlih i propisanih međunarodnim dokumentima, Crna Gora je izradila **Strategiju prevencije i zaštite djece od nasilja sa Akcionim planom 2017-2021**, u kojoj je jedna od propisanih aktivnosti i osnaživanje uprave policije i pravosudnog sistema za zaštitu djece od nasilja i za rad u najboljem interesu djeteta, kao i unaprjeđenje institucionalnog okvira za profesionalnu, kvalitetnu i efikasniju brigu i zaštitu djece. U cilju ostvarenja tih ciljeva, jedan dio **Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici** je posvećen djeci, sa posebnim naglaskom na najbolji interes djece:

- ✚ dijete se može informisati o postupku i svojim pravima putem pisanih ili usmenih informacija koje moraju biti prilagođene dobi, zrelosti, nivou razumijevanja i komunikacijskim poteškoćama djeteta;
- ✚ svi organi moraju prilagoditi uslove u kojima se saslušaava dijete;
- ✚ stručna pomoć uključuje socijalne radnike i psihologe;
- ✚ dijete se ne smije ispitati više od dva puta.

Uvažavanje stavova djece jedan je od ključnih principa sadržan i u **Zakonu o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku** (čl. 4, st. 6). Kada je oštećeni maloljetno lice, njegov zakonski zastupnik je ovlašćen da daje sve izjave i da preduzima sve radnje na koje je po ovom zakoniku ovlašćen oštećeni. Izuzetno, oštećeni koji je navršio šesnaest godina ovlašćen je da sam daje izjave i preduzima radnje u postupku.

Oštećena lica imaju pravo da u postupku upotrebljavaju svoj jezik ili jezik koji razumiju. U suprotnom, obezbijediće se prevođenje iskaza, isprava i drugog pisanog dokaznog materijala. Prevođenje pada na teret budžetskih troškova.

Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku kao jedno od osnovnih načela predviđa **poštovanje prava na privatnost maloljetnog lica u svim fazama postupka**. Zakonom je predviđeno isključenje javnosti na glavnom pretresu, zabrana objavljivanja spisa predmeta i toka postupka, kao i podataka o identitetu maloljetnika ili njegovog zakonskog zastupnika. **Zakonom o medijima**¹⁰³ zabranjeno je objavljivati identitet maloljetnih osoba umiješanih u krivična djela, bilo kao žrtve ili kao optuženog.

Kako je gore objašnjeno, maloljetno lice koje nije navršilo 14 godina života (dijete) koje je oštećeno krivičnim djelom ili se saslušaava kao svjedok ne može se suočavati sa okrivljenim. Ako se kao svjedok, odnosno oštećeni saslušaava maloljetno lice starije od 14 godina života, koje se usljed prirode krivičnog dela, posljedica ili drugih okolnosti nalazi u posebno teškom psihičkom stanju, to lice ne može se suočavati sa okrivljenim. Nadležni organi koji preduzimaju radnje u postupku u kojem učestvuje maloljetno lice preduzeće potrebne mjere kako bi se, u njihovim službenim prostorijama, izbjegao susret maloljetnog lica sa okrivljenim. Takođe, saslušanje maloljetnog lica, po pravilu, se u posebnoj prostoriji opremljenoj tehničkim uređajima za audio-vizuelno snimanje. **Saslušanje se sprovodi u prisustvu zakonskog zastupnika maloljetnog lica i, po pravilu, uz pomoć stručnih lica, ako to nije protivno interesima postupka ili maloljetnog lica, a saslušanje maloljetnog lica koje nije navršilo 14 godina života (dijete), kao oštećenog ili svjedoka u postupku, obavezno se sprovodi uz pomoć stručnog lica. Ako se saslušanje maloljetnog lica vrši uz pomoć uređaja za audio-vizuelno snimanje, snimak će se zapečatiti i priključiti zapisniku. Izuzetno, ako za to postoje opravdani razlozi, maloljetna lica, kao svjedoci, odnosno oštećeni mogu se saslušati i u svom stanu.**

U toku 2013. godine, oformljene su tri stručne službe, dvije pri višim sudovima (jedna u Podgorici, nadležna za centralni i južnio dio Crne Gore, druga u Bijelom Polju, nadležna za sjevernu regiju Crne Gore) i jedna pri Vrhovnom državnom tužilaštvu (nadležna za čitavu Crnu Goru). Službe su oformljene radi pružanja pomoći sudovima i državnim tužilaštvima u postupku prema maloljetnicima, a koju sačinjavaju stručna lica različitih specijalističkih profesija (socijalni radnici, psiholozi, pedagozi i sl.) Zadatak ovlašćenih lica službi jeste i davanje podrške – osnovnih informacija o krivičnom postupku, poslovi u vezi obezbjeđivanja zaštite, prevazilaženje negativnih osećaja u vezi sa učešćem u postupku, te i priprema djeteta za ispitivanje. Mimo stručnih lica iz stručne službe, **Zakonik o krivičnom postupku** nije regulisao pitanje prisustva predstavnika nevladinih organizacija koje bi predstavljale specifičnu podršku žrtvama. Sa druge strane, **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici** uređuje

.....
103 Službeni list Republike Crne Gore, br. 051/02 od 23.09.2002, 062/02 od 15.11.2002, Službeni list Crne Gore, br. 046/10 od 06.08.2010, 073/10 od 10.12.2010, 040/11 od 08.08.2011

mogućnost prisustva povjerljivog lica u toku prekršajnog postupka povodom nasilja u porodici, koje pravo je sadržano i u **Protokolu postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici**. Naime, žrtva može izabrati lice koje će prisustvovati svim postupcima i radnjama u vezi sa zaštitom. Povjerljivo lice može biti član porodice, lice iz organa, ustanove, nevladine organizacije i drugog pravnog lica ili drugo lice u koje žrtva ima povjerenje. **Povjerljivo lice ne može biti učinilac nasilja**. Nadležni organi su obavezni da omoguće prisustvo povjerljivog lica u svim postupcima i radnjama u koje je uključena žrtva, a koji su u vezi sa odnosima u porodici.

Preporuka:

Potrebno je propisati mogućnost prisustva povjerljivog lica u okviru krivičnog postupka za sva krivična djela predviđena Konvencijom.

Pravo na besplatnu pravnu pomoć u skladu sa **Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći** imaju djeca koja su žrtve krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici i krivičnog djela trgovina ljudima. Dakle, **djeca koja su žrtve krivičnih djela protiv polne slobode nemaju pravo na besplatnu pravnu pomoć, osim ukoliko ona ne ispunjavaju opšte uslove za ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoć (korisnik materijalnog obezbjeđenja porodice, dijete bez roditeljskog staranja, lice sa invaliditetom i lice slabog imovnog stanja).**

Sa druge strane, **Zakonom o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku**, članom 95, propisano je da će predlog državnog tužioca, organa starateljstva ili po službenoj dužnosti, sudija, odnosno predsjednik vijeća maloljetnom licu, kada ocijeni da je to u najboljem interesu zaštite njegove ličnosti, u skladu sa zahtjevima pravičnosti, **postaviti punomoćnika** iz reda advokata koji su, po pravilu, stekli posebna znanja iz oblasti prava djeteta i o pravilima postupanja sa maloljetnicima u krivičnom postupku. Međutim, ovo pravo nije automatski primjenjivo, već je predmet odobrenja postupajućih organa, u zavisnosti od ocjene najboljeg interesa djeteta.

Preporuka:

Potrebno je izmijeniti Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći tako da maloljetne žrtve krivičnih djela protiv polne slobode i rodoskrvnjenje uživaju besplatnu pravnu pomoć.

Suprotno zahtjevu Konvencije, ne postoje zakonske odredbe koje regulišu obavezu obavještavanja žrtve kada je lice koje se krivično goni ili je osuđeno, privremeno ili definitivno pušteno iz pritvora ili zatvora.

Preporuka:

Razmotriti uvođenje prava žrtve da na njen zahtjev bude obaviještena o ukidanju pritvora, odnosno otpuštanja okrivljenog sa izdržavanje kazne zatvora.

Član 32 - Pokretanje postupka

Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se obezbjeđuje da istražni i krivični postupci koji se vode u odnosu na krivična djela utvrđena u skladu sa ovom konvencijom ne zavise od toga da li ih je žrtva prijavila ili da li je žrtva podnijela tužbu, kao i da se postupak može nastaviti čak i kada žrtva povuče svoju izjavu.

Gonjenje za krivična djela iz Konvencije preduzima se po službenoj dužnosti, nezavisno od volje osobe koja je oštećena krivičnim djelom. Načelo legaliteta nalaže tužiocu da preduzme krivično gonjenje, ako postoje dokazi da je učinjeno krivično djelo.

Zakonik o krivičnom postupku propisuje mogućnost oslobođenja od dužnosti svjedočenja za bračnog druga okrivljenog i lice sa kojim okrivljeni živi u vanbračnoj zajednici, srodnike okrivljenog po krvi u pravoj liniji, srodnike u pobočnoj liniji zaključno do trećeg stepena, kao i srodnike po tazbini zaključno do drugog stepena, usvojenika i usvojioca okrivljenog. Međutim, oslobođanje od dužnosti svjedočenja ne odnosi se na lica koja su pozvana da svjedoče u postupku za krivično djelo zapaštanje i zlostavljanje maloljetnog lica, nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici i rodoskrvnjenje, kad je oštećeno maloljetno lice.

Preporuka:

Potrebno je isključiti mogućnost oslobođenja od dužnosti svjedočenja i kada su u pitanju krivična djela protiv polne slobode učinjena prema maloljetnim licima.

Član 33 – Zakonska zastara

Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se obezbjeđuje da rok zastare za pokretanje postupka za krivična djela iz člana 18, člana 19 stav 1 tač. a i b, i člana 20 stav 1 tač. a i b bude dovoljno dugačak da omogući efikasno pokretanje krivičnog postupka nakon što žrtva postane punoljetna i da bude srazmjeran težini krivičnog djela o kome je riječ.

Zastarijevanje krivičnog gonjenja za djelo učinjeno na štetu maloljetnog lica **ne teče dok to lice ne navrší osamnaest godina**¹⁰⁴. Na ovaj način se osigurava efikasno pokretanje postupka u slučajevima kad je dijete – žrtva postalo punoljetno.

Član 34 - Istražni postupak

1. Svaka ugovorna strana utvrđuje mjere potrebne da se obezbijedi da lica, tijela ili službe koje vode istragu budu stručni za borbu protiv seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja djece ili da budu za to osposobljeni. Takva tijela ili službe raspolažu odgovarajućim finansijskim sredstvima.

2. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se obezbjeđuje da nesigurnost u pogledu stvarnog starosnog doba žrtve ne predstavlja prepreku za pokretanje istražnog postupka.

U pogleda edukacije pravosudnog sistema, pogledati analizu čl. 36 Konvencije.

Starosna dob žrtve utvrđuje se na osnovu ličnih dokumenata. Ukoliko se u postupku ne može utvrditi ili ne postoje takva dokumenta, izjava djeteta se uzima kao dokaz o starosnoj dobi. Iako nije izričito predviđeno zakonom, neizvjesnost u pogledu starosne dobi djeteta ne odlaže početak istražnog postupka.

Član 35 - Razgovori sa djetetom

1. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se obezbjeđuje da:

a. se razgovori sa djetetom održe bez neopravdanog odlaganja nakon što se nadležni organi obavijeste o činjenicama;

b. se razgovori sa djetetom održe, kada je potrebno, u prostorijama napravljenim ili prilagođenim za tu svrhu;

.....

104 Krivični zakonik, Član 125, st.3

- c. razgovore sa djetetom obavljaju stručnjaci osposobljeni za tu svrhu;*
- d. sve razgovore sa djetetom, ako je moguće i kad je potrebno, obavlja isto lice;*
- e. broj razgovora bude što manji i u mjeri u kojoj je potrebno za potrebe krivičnog postupka;*
- f. dijete može biti u pratnji svog pravnog zastupnika ili kada je potrebno, odraslog lica po svom izboru, osim ako sud u pogledu tog lica opravdano ne odluči drugačije.*

2. Svaka ugovorna strana preduzima potrebne zakonodavne ili druge mjere kojima se obezbjeđuje da razgovori sa žrtvom, ili, kad je potrebno, sa djetetom kao svjedokom, mogu biti snimljeni i da ti videozapisi mogu da se upotrijebe kao dokaz u sudskom postupku, u skladu sa pravilima predviđenim domaćim pravom.

3. Kada starosno doba djeteta nije izvjesno i kada ima razloga za vjerovanje da je žrtva djeteta, mjere predviđene u st. 1 i 2 primjenjuju se dok se ne potvrdi starosno doba djeteta.

Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku propisuje **hitnost** kao jedno od osnovnih načela u postupcima u kojima je maloljetno lice oštećeno krivičnim djelom, pa su organi koji učestvuju, kao i drugi organi i ustanove od kojih se traže obavještenja, izvještaji ili mišljenja dužni da postupaju hitno.

U dijelu preostalih zahtjeva predviđenih čl. 35, pogledati dio analize čl. 56 Istanbulske konvencije i čl. 30 Lanzarot konvencije.

Član 36 - Krivični sudski postupak

1. Svaka strana preduzeće sve neophodne zakonodavne ili druge mjere, uz dužno poštovanje pravila kojima se uređuje autonomija pravosudnih profesija, kako bi obezbedila da bude na raspolaganju obuka o pravima deteta i seksualnom iskorišćavanju i seksualnom zlostavljanju dece, u korist svih lica koja učestvuju u postupku, a posebno sudija, tužilaca i advokata.

2. Svaka strana preduzeće sve neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi, u skladu sa pravilima koja su propisana njenim unutrašnjim pravom, obezbedila da:

- a. sudija može da naredi da se rasprava odvija bez prisustva javnosti;*
- b. žrtva može da bude saslušana u sudnici a da pritom ne bude prisutna, pre svega tako što će se koristiti odgovarajuće komunikacione tehnologije.*

Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku propisuje da u krivičnom postupku u kojem je učesnik maloljetno lice oštećeno krivičnim djelom ili u kojem se maloljetno lice sasluša kao svjedok, radnje, po pravilu, preduzimaju lica koja su stekla posebna znanja iz oblasti prava djeteta i o pravilima postupanja maloljetnim licima kao učesnicima u krivičnom postupku, vodeći računa o uzrastu, ličnim svojstvima, obrazovanju i prilikama u kojima živi maloljetno lice.

Iz Izvještaja o sprovođenju Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja sa akcionim planom 2017-2021 proizilazi da su održana dva dvodnevna seminara za sudije, socijalne radnike, advokate i lica za podršku na temu „Procjena i utvrđivanje najboljih interesa djeteta u postupcima iz porodičnih odnosa“. Zatim, organizovane su tri obuke na temu „Nasilje u porodici“ za 60 policijskih službenika i na temu „Maloljetnička delinkvencija“ za 13 policijskih službenika. Realizovana je ekspertska misija u saradnji sa policijom Francuske, na temu nasilja u porodici i maloljetničke delinkvencije (obučeno je 18 policijskih inspektora). Organizovan je Okrugli sto na temu nasilja u porodici za policijske inspektore i predstavnike sudova za prekršaje, tužioce, ombudsmana i NVO. Takođe, u junu je održana prva napredna obuka na temu nasilja u porodici. Međutim, nema javno dostupnih informacija o tome da li su održane obuke na teme iz oblasti seksualnog nasilja i zlostavljanja.

Sud, od otvaranja zasjedanja do završetka glavnog pretresa može, u svako doba, po službenoj dužnosti ili po predlogu stranaka, ali uvijek po njihovom saslušanju, isključiti javnost za cio glavni pretres ili jedan njegov dio, ako je to potrebno, između ostalog, radi zaštite interesa maloljetnog lica ili zaštite ličnog ili porodičnog života okrivljenog ili oštećenog. Isključenje javnosti ne odnosi se na stranke u postupku, branioca, oštećeno lice, te eventualno zakonske zastupnike i punomoćnike.

Kao što je već navedeno, a radi zaštite maloljetnog lica od ponovne viktimizacije, saslušanje maloljetnog lica se, po pravilu, obavlja u posebnoj prostoriji opremljenoj tehničkim uređajima za audio-vizuelno snimanje. Izuzetno, ako za to postoje opravdani razlozi, maloljetna lica, kao svjedoci, odnosno oštećeni mogu se saslušati i u svom stanu ili drugoj prostoriji, odnosno zavodu ili ustanovi u kojoj borave, bez obzira na tehničku opremljenost istih.

Preporuka:

Kreiranje i implementacija sveobuhvatne obuke i edukacije za sudije, tužioce i advokate iz oblasti seksualnog nasilja nad djecom.

Preporuke

Evidentan je napredak Crne Gore na zakonodavnom planu u oblasti prevencije i zaštite od seksualnog nasilja. Međutim, postoje i dalje izvjesna odstupanja od evropskih standarda. S tim u vezi, u nastavku su sumirane ključne preporuke u pogledu najznačajnijih odstupanja od standarda Istanbulske i Lanzarot konvencije, a koja pružaju prostor za buduće intervencije:

- ✚ inkriminisati seksualno uznemiravanje kao krivično djelo;
- ✚ pooštriti kaznenu politiku za krivična djela protiv polne slobode, a primarno razmotriti uvođenje oštrijih sankcija za krivično djelo nedozvoljne polne radnje;
- ✚ inkriminisati pokušaj krivičnih djela protiv polne slobode, bez obzira na zapriječenu kaznu;
- ✚ propisati hitno postupanje organa u domenu krivične zaštite u slučajevima krivičnih djela protiv polne slobode;
- ✚ uvesti hitne mjere zaštite u okviru krivičnog postupka za slučajeve koji zahtijevaju trenutnu zaštitu bez odlaganja;
- ✚ zakonski ograničiti upotrebu dokaza koji se odnose na seksualnu prošlost i ponašanje žrtve kako bi se zaštitile od ponovne viktimizacije tokom postupka;
- ✚ normirati dužnost suda da, prilikom odmjeravanja novčane kazne za krivična djela protiv polne slobode, cijeni eventualne finansijske obaveze počinioca prema žrtvi;
- ✚ potrebno je derogirati ograničenja iz čl. 138, st.3, alineja 4 i 138, st. 4 Krivičnog zakonika u pogledu krivičnih djela protiv polne slobode i krivičnog djela trgovine ljudima i rodoskrvnjenje;
- ✚ potrebno je žrtvama krivičnih djela protiv polne slobode ex lege obebjediti poseban status u okviru krivičnog postupka, sa pravom na korišćenje informacionih i komunikacionih tehnologija prilikom davanja iskaza, bez prisustva stranaka i drugih učesnika u postupku u prostoriji;
- ✚ isključiti mogućnost primjene instituta odloženog gonjenja i sporazuma o priznanju krivice za krivična djela protiv polne slobode;
- ✚ potrebno je terminološki usaglasiti krivični i prekršajni normativni okvir sa Lanzarot konvencijom u dijelu definicije pojma djeteta i žrtve;
- ✚ preporuka je i da se u praksi koriste, kao i da se nadograde postojeći kapaciteti kada su djeca, odnosno maloljetnici uključeni kao žrtve,

odnosno svjedoci krivičnog djela;

- ✚ potrebno je osnovati specijalni fond namijenjen pomoći maloljetnim žrtvama krivičnih djela protiv polne slobode, trgovine ljudima i predvidjeti mogućnost usmjeravanja oduzete imovinske koristi istom;
- ✚ potrebno je propisati mogućnost prisustva povjerljivog lica u okviru krivičnog postupka za sva krivična djela seksualnog nasilja, predviđena Istanbulskom i Lanzarot konvencijom;
- ✚ potrebno je izmijeniti Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći tako da žrtve krivičnih djela protiv polne slobode i rodoskrvnjenje uživaju besplatnu pravnu pomoć;
- ✚ potrebno je razmotriti uvođenje prava žrtve da na svoj zahtjev bude obaviještena o ukidanju pritvora, odnosno otpuštanja okrivljenog sa izdržavanje kazne zatvora;
- ✚ potrebno je isključiti mogućnost oslobođenja od dužnosti svjedočenja i za slučaj krivičnih djela protiv polne slobode učinjena prema maloljetnim licima;
- ✚ uspostaviti krizne centre za žrtve krivičnih djela protiv polne slobode sa uslugama podrške;
- ✚ propisati protokole o postupanju nadležnih institucija sa žrtvama krivičnih djela protiv polne slobode;
- ✚ kreirati i implementirati sveobuhvatne obuke i edukacije za sudije, tužioce i advokate iz oblasti seksualnog nasilja nad djecom;
- ✚ kontinuirano preduzimati mjere u pravcu kreiranja i unapređenja servisa za pomoć i podršku maloljetnim žrtvama krivičnih djela protiv polne slobode.

III Analiza sudskih presuda u predmetima protiv polne slobode od 2014. do 2018. godine

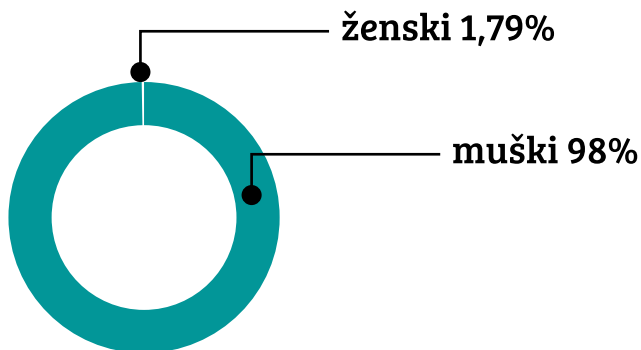
Cilj istraživanja je da se stekne uvid, prije svega, u kaznenu politiku na nivou crnogorskih sudova u pogledu krivičnih djela protiv polne slobode. Sigurna ženska kuća je, shodno Zakonu o slobodnom pristupu informacijama, poslala svim osnovnim i višim sudovima u Crnoj Gori zahtjeve za dostavljanje odluka u vezi sa krivičnim djelima protiv polne slobode. Osnovni sudovi u Kotoru, Baru, Pljevljima, Bijelom Polju, Nikšiću, Cetinju i Beranama nijesu dostavili tražene odluke, te su presude za krivična djela protiv polne slobode za navedene sudove preuzete sa zvaničnog sajta sudstva.

Za potrebe izrade analize pribavljeno je 48 presuda od osnovnih i viših sudova u Crnoj Gori za period od 01.01.2014. godine do 31.12.2018. godine. Analizom su obuhvaćeni podaci o učiniocima, koji uključuju pol, starost, zaposlenje, recidivizam, zatim podaci o oštećenom, i to pol, starost, kao i odnos između počinioca i oštećenog. Analizom su obuhvaćeni i podaci o krivičnim djelima, krivičnim sankcijama, te trajanju krivičnog postupka. Analiza podataka iz sudskih odluka urađena je na osnovu unaprijed izrađenog upitnika, a primijenjene su statistička metoda i metoda deskripcije.

Iz Izvještaja o radu Tužilačkog savjeta i Državnog tužilaštva za 2018. godinu proizilazi da je u 2018. godini povećan broj prijavljenih lica zbog krivičnih djela protiv polne slobode za 28,57% - 35 lica (u 2017. godini protiv 25 lica, u 2016. godini protiv 26 lica, u 2015. godini protiv 28 lica, a u 2014. godini protiv 31 lica). Uz neriješene prijave protiv 2 lica iz ranijeg perioda, državna tužilaštva su u radu imala prijave protiv 37 lica. Državni tužioci su odbacili krivičnu prijavu protiv 15 lica, protiv 10 lica je podnesen optužni predlog, protiv 1 lica neposredna optužnica, protiv 6 lica je donesena naredba o sprovođenju istrage, protiv 3 lica ustupljene prijave, dok su na kraju izvještajnog perioda ostale neriješene prijave protiv 2 lica. Sa neriješenim istragama protiv 2 lica iz ranijeg perioda, u radu je bila istraga protiv 8 lica. Nakon sprovedene istrage, podignuta je optužnica protiv 6 lica, dok je istraga protiv 2 lica obustavljena. Uz neriješena optuženja iz ranijeg perioda, u radu suda je bilo optuženje protiv 32 lica. Protiv 15 lica donesena je osuđujuća presuda, od čega protiv 11 lica kazna zatvora, protiv 4 lica izrečena je uslovna osuda, protiv 1 lica donesena je oslobađajuća presuda. Na kraju 2018. godine ostala su neriješena optuženja protiv 16 lica.

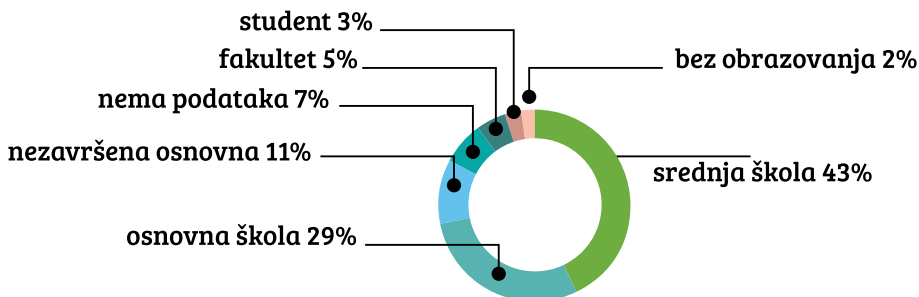
I Podaci o počiniocu

Polna struktura počinilaca

Iz uzorka analiziranih predmeta proizilazi da je samo jedan počinilac ženskog pola, dok su ostali muškog pola.¹⁰⁵

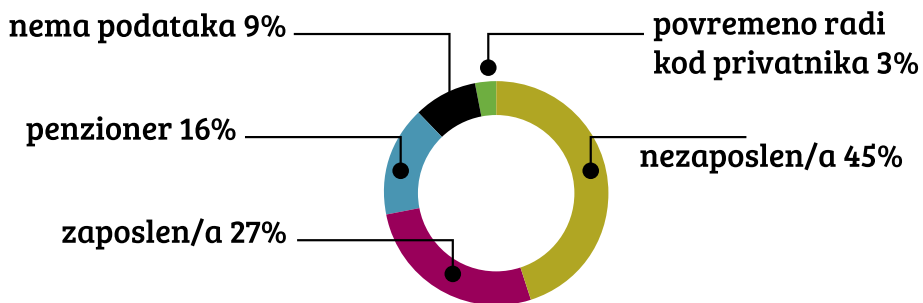
Obrazovna struktura počinilaca

Kada govorimo o obrazovanju počinilaca, najveći broj njih - 24, što predstavlja 43% je završio srednju školu, osnovnu školu je završilo 16, odnosno 29%, visoko obrazovanje ima 5% ili ukupno 3 lica, dok je onih sa nezavršenom osnovnom školom je bio slučaj u 6 (11%) predmeta, bez obrazovanja je bio slučaj u jednom predmetu (2%), a 2 (3,57%) počinioca su bila studenti. Iz 4 (7,14%) predmeta nije bilo moguće saznati podatke o obrazovanju.

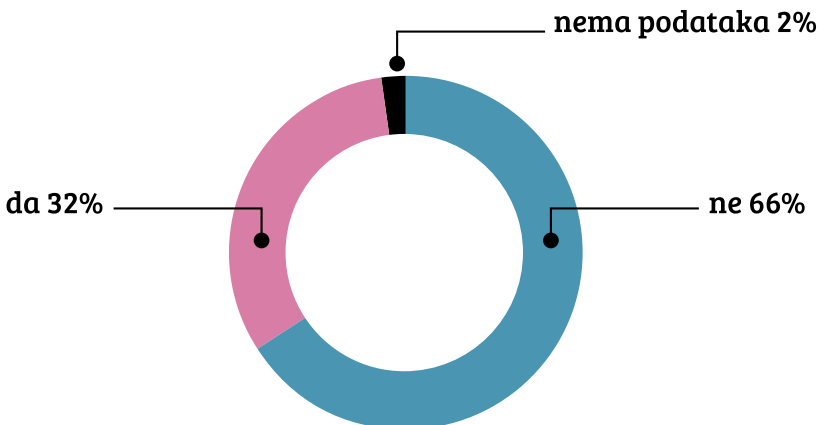
.....
105 Više je počinilaca nego predmeta, jer u 4 predmeta egzistiraju saizvršiooci.

Struktura počinitelaca po osnovu zaposlenja

Prema podacima koji su prikupljeni iz krivičnih predmeta, najviše počinitelaca je bilo nezaposleno - 25, što predstavlja 45%, zatim zaposlenih 15 ili 26,79%, penzionisanih 9, ili izraženo u procentima 16,07%. Dva (3%) počinioca rade povremeno kod privatnika, dok u 5 (9%) predmeta nije bilo podataka o zaposlenosti.

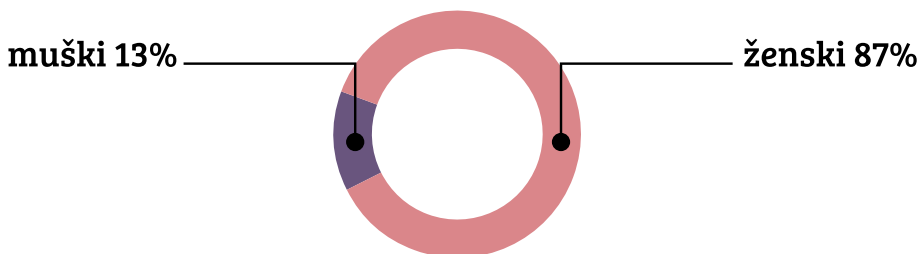
Da li je počinitelac ranije osuđivan?

U strukturi počinitelaca dominiraju neosuđivana lica - 37 ili 66,07%, dok je u samo jednom predmetu učinilac bio ranije osuđivan za istovrsno krivično djelo, odnosno silovanje.

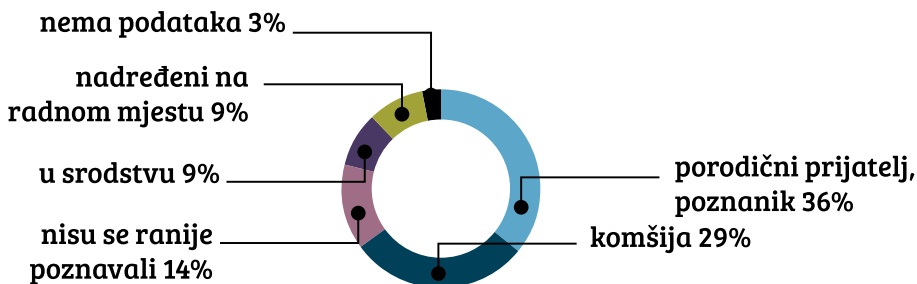
II Podaci o oštećenom licu

Polna struktura oštećenih lica

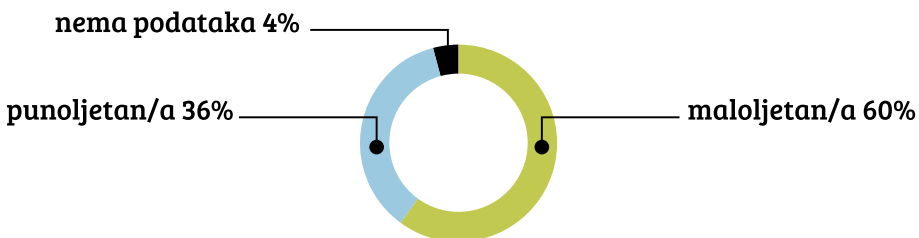
Od ukupnog broja analiziranih krivičnih predmeta, u 7 (13,21%) predmeta su se kao žrtve javljali oštećeni muškog pola, dok su u ostalom dijelu (86,79%) žrtve ženskog pola. Maloljetnog uzrasta je bilo 32 (60,38%), a punoljetnog 19 (35,85%), dok su u 2 (3,77%) predmeta nepoznati oštećeni.

Odnos između učinioca i oštećenog lica

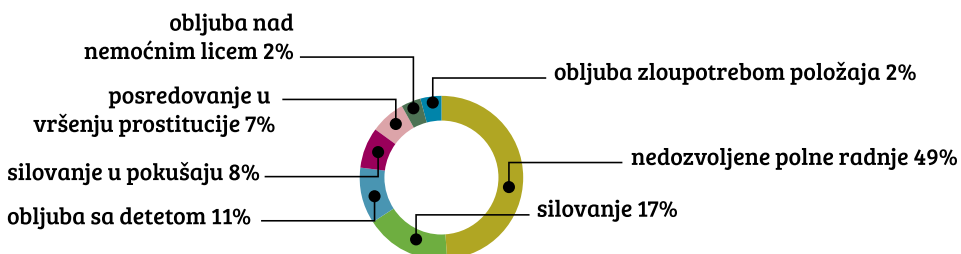
Zapaženo je da je u 20 (36%) slučajeva počinitelj bio porodični prijatelj/ poznanik oštećenom licu, u 16 (29%) predmeta komšija, u 8 (14%) predmeta počinitelj nije poznao oštećeno lice, a u jednakom broju predmeta - 5 (9%), počinitelj je bio srodnik (partner ili bivši partner u tri predmeta, otac u jednom slučaju i rođak u jednom slučaju) i nadređeni na radnom mjestu/praksi.

Starosna struktura oštećenih lica

III Pravna kvalifikacija krivičnih djela

Pravna kvalifikacija krivičnog djela

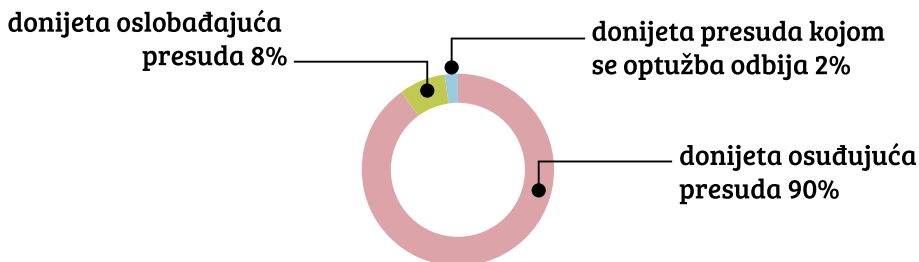
U ukupnom broju krivičnih djela protiv polne slobode, preovladava krivično djelo nedozvoljene polne radnje - 49%, zatim slijedi silovanje sa učešćem od 17%, obljuba sa djetetom u 11 % slučajeva, posredovanje u vršenju prostitucije i silovanje u pokušaju u po 4 slučaja (7,55%), dok je jednak broj krivičnih djela obljuba nad nemoćnim licem i obljuba zloupotrebom položaja (1,89%).¹⁰⁶

.....

106 Broj krivičnih djela u odnosu na broj presuda je veći iz razloga što je u nekim predmetima jedan počinitelj izvršio više krivičnih djela.

IV Odluke sudova

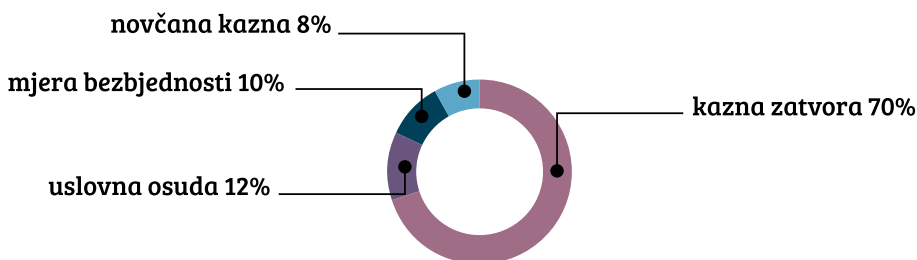
Kako je okončan prvostepeni postupak

U svega 4 (8 %) slučajeva donijeta je oslobađajuća presuda, dok je 43 preostalih, odnosno u procentima izraženo 89,58% predmeta okončano osuđujućom presudom, a jedan presudom kojom se optužba odbija.

V Vrste krivičnih sankcija

Vrste krivičnih sankcija koje su sudovi izrekli u prvom stepenu

U ukupnoj strukturi izrečenih krivičnih sankcija¹⁰⁷, dominantno mjesto zauzimaju kazne zatvora, odnosno 70%, zatim uslovna osuda sa 12%, a potom novčane kazne sa 8 %. Mjere bezbjednosti su izrečene u 5 (10 %) predmeta, pri čemu u 2 slučaja oduzimanje predmeta, dok u po 1 predmetu obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi, obavezno liječenje narkomana, te protjerivanje stranca iz zemlje. Dakle, uočeno je da mjera bezbjednosti zabrana približavanja nije izrečena ni u jednom predmetu.

.....
¹⁰⁷ Broj izrečenih kazni je veći od broja osuđujućih odluka jer su u nekim predmetima osuđeni dobili dvije kazne, npr. mjeru bezbjednosti i kaznu zatvora.

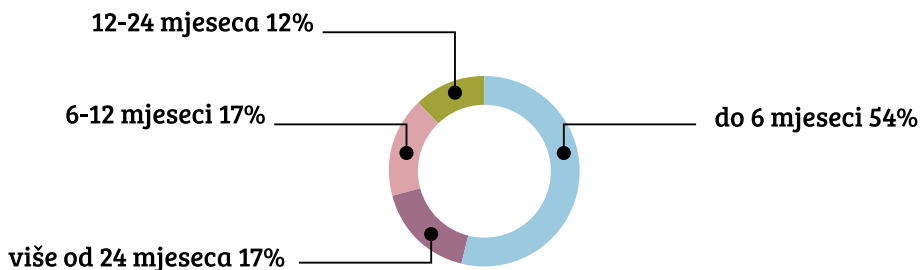
Primjećeno je da su sudovi izricali kazne zatvora u okvirima propisanih kazni, s tim što su se izrečene kazne kretale blizu propisanih minimumima, osim u jednom slučaju nedozvoljene polne radnje iz čl. 208, st.1, u vezi sa čl. 205, st.1 i 2 i čl. 49 Krivičnog zakonika Crne Gore, u kojem je izrečena maksimalna kazna zatvora od 2 godine, i u slučaju krivičnog djela obljava zloupotrebom položaja iz čl. 207 st. 3 Krivičnog zakonika Crne Gore, u kojem je uočeno da je izrečena kazna zatvora bliža propisanom maksimumu kazne (9 godina). Zapaženo je da je u jednom predmetu zbog krivičnog djela nedozvoljene polne radnje iz čl. 208, st. 1 Krivičnog zakonika Crne Gore, u vezi sa čl. 204, st. 1. Krivičnog zakonika izrečena novčana kazna u iznosu od 800 evra.

Prilikom odmjeravanja kazne počiniocima, najčešće cijenjene olakšavajuće okolnosti su loše materijalne prilike, nezaposlenost, nepridruživanje oštećene/og krivičnom gonjenju, porodične prilike, ponašanje okrivljenog/e nakon izvršenja krivičnog djela, odnosno kajanje, zatim teška bolest i ranija neosuđivost. U značajnom broju slučajeva je konstатовano da nije bilo otežavajućih okolnosti, a u ostalim kao otežavajuća okolnost je bila ranija osuđivanost okrivljenog, zloupotreba prijateljskih odnosa sa porodicom oštećene, te okolnosti pod kojima je izvršio krivično djelo. Primijenjene su i odredbe o ublažavanju kazne u jednom predmetu zbog krivičnog djela silovanja u pokušaju iz čl. 204, st. 4, u vezi st. 1, u vezi st. 20 Krivičnog zakonika Crne Gore, jer je sud na strani okrivljenog cijenio kao olakšavajuću okolnost raniju neosuđivost, da se radi o mladom čovjeku, nezaspolenom, kao i njegovo priznanje, te cijeneći ustaljene norme ponašnja u romskoj zajednici i odsustvo otežavajućih okolnosti, primjenom odredbi o ublažavanju istog osudio na kaznu zatvora u trajanju od 6 mjeseci. U jednom slučaju zbog krivičnog djela obljava sa djetetom iz čl.206, st. 2 u vezi st. 1 Krivičnog zakonika Crne Gore, sud je okrivljenog oslobodio kazne, a s pozivom na nepostojanje značajne razlike u duševnoj i tjelesnoj zrelosti okrivljenog i oštećene, te činjenicu da su zasnovali vanbračnu zajednicu.

Primijećeno je još da je u dva slučaja potpisan sporazum o priznavanju krivice.

VI Dužina trajanja krivičnog postupka

Trajanje krivičnog postupka

Krivični postupak u analiziranim predmetima trajao je do 6 mjeseci u 26 (54,17%) slučajeva, od 6 do 12 mjeseci i više od 24 mjeseca u po 8 (16,67%) pregledanih predmeta, dok je u 6 (12,50%) predmeta postupak trajao od 12-24 mjeseca.

Zaključak i preporuke

Dakle, rezultati istraživanja pokazuju da se kaznena politika sudova u periodu od 2014-2018. godine kretala u okvirima granica propisanih Krivičnim zakonikom Crne Gore, budući da dominantno mjesto zauzimaju kazne zatvora. Međutim, primijećeno je da se učiniocima krivičnih djela protiv polne slobode izriču kazne zatvora koje su blizu zakonski propisanog minimuma. Takođe, evidentno je da sudovi ne koriste zakonsku mogućnost izricanja mjere bezbjednosti zabrana približavanja.

Stoga, smatramo da je nužno pooštriti kaznenu politiku za krivična djela protiv polne slobode, kako bi se ostvarila svrha kažnjavanja, te unaprijediti primjenu mjere bezbjednosti zabrana približavanja.

IV Analiza dubinskih intervjuja sa predstavnicima/ama institucija

Rječnik pojmova¹⁰⁸

1. „Seksualno nasilje, uključujući silovanje” je svaki vid vaginalne, analne ili oralne penetracije seksualne prirode na tijelu drugog lica bez njenog/njegovog pristanka, korišćenjem bilo kojeg dijela tijela odnosno predmeta; druge seksualne radnje s licem bez njenog/njegovog pristanka; navođenje drugog lica na pokušaj seksualnih radnji s trećim licem bez njenog/njegovog pristanka.
2. „Seksualno uznemiravanje“ je svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog, odnosno fizičkog ponašanja seksualne prirode u svrhu, odnosno uz ishod povrede dostojanstva lica, posebno kada se stvara zastrašujuća, neprijateljska, degradirajuća, ponižavajuća, odnosno uvredljiva atmosfera.
3. „Rodno zasnovano nasilje“ označava nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena i nesrazmjerno utiče na žene.
4. „Pristanak“ mora biti dobrovoljan ishod slobodne volje lica prema procjeni u kontekstu datih okolnosti.
5. „Rod“ označava društveno određene uloge, ponašanja, aktivnosti i atribute koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce.
6. „Žrtva“ označava svako fizičko lice koje je izloženo ophođenju opisanom pod tačkama 1, 2 i 3.

Rezime

SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić i Sigurna ženska kuća su sproveli dubinske intervjuje, ukupno 34, o seksualnom nasilju sa predstavnicima centara za socijalni rad, centara bezbjednosti, osnovnih državnih tužilaštava, sudova, domova zdravlja iz osam lokalnih zajednica, viših državnih tužilaštava i viših sudova, Specijalnog državnog tužilaštva, Vrhovnog državnog tužilaštva, Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima, Ministarstva rada i socijalnog

.....
108 Definicija termina je preuzeta iz Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

staranja i Ministarstva pravde. Cilj je bio bolje upoznavanje praksi, znanja i stavova profesionalaca u sistemu u vezi sa seksualnim nasiljem nad ženama i djecom u Crnoj Gori, sa namjerom da se identifikuju ključni problemi u praksama i procedurama i kreiraju preporuke za unaprjeđenje istih.

Prijavljeni slučajevi seksualnog nasilja u institucijama su na nivou incidenta, najčešće jedan ili dva godišnje. Ispitanici se slažu da nijesu u srazmjeri sa raširenošću problema, ali nemaju proaktivan stav i sebe ne vide kao aktera promjene, već odgovornost prenose na žrtve i zajednicu u cjelini. Posebno zabrinjava podatak da je manje od jedne trećine procesuiranih prijava za krivično djelo silovanje za ishod imalo osuđujuću presudu.

Nepodijeljen je stav da se žrtve uglavnom odlučuju da prijave seksualno nasilje počinjeno od strane nepoznate osobe na javnom mjestu, jer je društveno prihvatljivije, a stigmatizacija manja. Predmeta iz oblasti seksualnog nasilja u braku u praksi nema, dijelom jer ga žrtve ne prijavljuju, a dijelom jer institucije još uvijek ne znaju/nemaju praksu postupanja u slučajevima seksualnog nasilja u skladu sa konceptom slobodne saglasnosti.

Istraživanje je identifikovalo zabrinjavajuću praksu pojedinih ljekara u zdravstvenim ustanovama da odbijaju preglede žrtava seksualnog nasilja. Nedopustivo je da uprkos članu 109. Zakona o krivičnom postupku, koji pruža mogućnost da žrtva svjedoči samo jednom, žrtve seksualnog nasilja tokom postupaka budu saslušavane najmanje tri puta. Raširena je štetna praksa suočavanja žrtava sa počinocima. Alarmantno je što se to dešava i u predmetima gdje su žrtve djeca, a zakonske odredbe izričite da je to zabranjeno.

Koncept slobodne saglasnosti (bez pritiska/prisile) u seksualnim odnosima je za većinu profesionalaca/ki potpuna nepoznanica, iako je u julu 2017. izmijenjen član 204. Krivičnog zakona, Silovanje, i u praksi ne postoji nijedan slučaj. Ispitanici koji su čuli za izmjenu ne znaju kako je u praksi primijeniti i verbalno imaju otpor u primjeni iste.

Centri za socijalni rad – analiza dubinskih intervjuja

Stav predstavnika centara za socijalni rad je da seksualno nasilje u Crnoj Gori¹⁰⁹ postoji. Međutim, javne evidencije u centrima to ne potvrđuju jer zavise od broja prijavljenih slučajeva. Raspoloživi podaci potvrđuju da se seksualno nasilje najmanje prijavljuje od svih oblika nasilja. Neki predstavnici centara otkrivaju da u praksi nijesu imali ni jedan slučaj koji je prijavljen. Ovdje se javlja pretpostavka da centri za socijalni rad za seksualno nasilje saznaju češće iz neformalnih, manje iz institucionalnih izvora, tj. na osnovu službenih

.....
109 CG – Crna Gora

ovlašćenja koja im pripadaju. Po mišljenju sagovornika/ca, glavni razlozi za neprijavljivanje su sramota i prijetnje, tj. strah od odmazde. Da bi prijavila nasilje, tvrde, ženi je potrebna hrabrost, a život u malim sredinama, gdje se porodice međusobno poznaju, to otežava. Sa druge strane, i kada se odluči da prijavi, seksualno nasilje je sakriveno iza fizičkog nasilja. Predstavnice jednog centra vjeruju da nije isto kada žena prijavi silovanje od strane muža ili od nepoznatog muškarca; smatraju da je lakše prijaviti nepoznatu osobu za seksualno nasilje, jer se tu pretpostavlja prisilan čin. Posljedično se može zaključiti da razmjere seksualnog nasilja ostaju nepoznate za predstavnike centara.

” Pa mislim da je to možda i zbog običaja , tradicije, zbog stida...

” Mislim da poruka koja se šalje ljudima je da je seksualno nasilje prihvatljivo...”

” Seksualno nasilje se krije, uvija, zavija. Neke institucije kažu: „U braku si, ajde trpi“. Stepen tolerancije je kod nas još uvijek visok...

Naši sagovornici vjeruju da sistem čini sve što može da pomogne, ali sumnjaju u dovoljnost. Kod nedovoljnosti prepoznaju prostornu, kadrovsku, stručnu, materijalnu (npr. većina centara nema prostoriju za kontakte). Pored nedostatka specijalizovanih znanja, problem je nepostojanje specijalizovanih usluga u oblasti zaštite od seksualnog nasilja. Ističe se važnost besplatne pravne pomoći, koja bi trebalo da bude lako dostupna strankama u svim opštinama, što sada nije slučaj. Sporno je da neke institucije ne znaju za protokol, mjere i obaveze koje proističu iz njega što generalno slabi institucionalni odgovor na nasilje. Ispitanici prepoznaju NVO specijalizovane servise, posebno skloništa, kao važna, i ističu da je geografska blizina specijalizovanih ženskih servisa bitna za djelotvorno funkcionisanje.

” Problem je kad nam se obrate za pomoć, mi razmišljamo, a trebalo bi da znamo gdje da ih uputimo.”

Predstavnici centara prepoznaju kao nužno da sve institucije (sudovi, tužilaštva, policija, bolnice...) proaktivno izvršavaju svoje nadležnosti. Po mišljenju ispitanika/ca, date zakonske mogućnosti se ne primjenjuju u dovoljnoj mjeri, a postojeće podzakonske akte treba unaprjeđivati. Takođe se problematizuje kaznena politika koju treba pooštriti.

Usljed nedostatka specijalizovanih usluga za seksualno nasilje, centri primjenjuju različite modalitete "funkcionisanja" u slučaju seksualnog nasilja.

I pored široko datih ovlašćenja i nadležnosti (stručna podrška i pomoć, koordinacija, savjetodavna pomoć, upućivanje, identifikacija žrtava, praćenje porodične situacije, procjena, materijalna pomoć i sl.) evidentno je da većina centara ima limitirano iskustvo u radu sa osobama sa iskustvom seksualnog nasilja. Kada opisuju usluge zaštite, navode opšte raznorodne usluge (savjetodavne usluge, upućivanje, kućne posjete, psihosocijalna podrška, smještaj, potraga za stanom...), koje nijesu prilagođene specifičnim potrebama žrtve seksualnog nasilja i koje se mogu pružati svim korisnicima, generalno. U dijelu koordinacije, sagovornici naglašavaju značaj voditelja slučaja, te da je za dobar ishod važan proaktivan rad voditelja tokom svih postupaka, naročito u tužilaštvima i sudovima.

Rad sa žrtvama seksualnog nasilja se razlikuje od centra do centra. Osobe koje su preživjele seksualno nasilje se upućuju na različite opšte usluge, uglavnom javne. Djeca se upućuju u savjetovališta, centar za autizam, a odrasli u domove zdravlja ili centre za mentalno zdravlje radi psihološke podrške. Za djelotvornu zaštitu važna je djelotvornost multisektorske saradnje na lokalnom nivou. Zabrinjava informacija iz jednog centra na sjeveru zemlje da žrtva u pratnji predstavnik/ca centra nekada nedopustivo dugo čeka na pregled ili čak biva vraćena. Zbog toga, ističu važnost smjernica i protokola.

” Doktorica nije htjela da pregleda to dijete, nije htjela da ide na sud da svjedoči, odbila je...

” Kolega inspektor i ja smo boravili u hitnoj i čekali preko pola sata dok su majku pregledali, a djecu nijesu htjeli pregledati, a baš je bio onako delikatan predmet ...

Centri u svojim stručnim timovima nemaju osobe koje su prošle posebne edukacije i stekle specijalizovana znanja o seksualnoj traumi. Zato, sporno zvuče izjave predstavnika centara da se „saslušanja“ djece (7+), po procjeni sposobnosti, mogu odvijati u centrima za socijalni rad. Smatraju da je područnim

jedinicama centara potrebno više prilika za unaprjeđenje i stručnih i tehničkih kapaciteta. U centrima rade stručni timovi koji mogu varirati po strukturi od centra do centra. Čine ih stručni radnici, voditelji slučaja, supervizori, pa i direktori. Slučajevi seksualnog nasilja, kao najteži, „idu starijim i iskusnijim kolegama“. Mandat supervizora se uopšteno opisuje kao podrška voditelju slučaja. Supervizori nadgledaju do 5 voditelja slučaja. Sporna je informacija da svaki voditelj može da radi od 80 do 100 predmeta, u prosjeku, što je opseg koji kompromituje kvalitet usluge. Sporna je neusklađenost u postupanjima centara. Kod koordinacije, procjene i donošenja odluka, sagovornici iz različitih centara opisuju različite prakse. Jedni opisuju konferencije slučaja, drugi govore o MOT-ovima (profesionalci delegirani od strane starješina). Centri u slučajevima kada je žrtva dijete angažuju psihologa, dok to nije slučaj kada je žrtva žena. Usljed nedostatka specijalizovanih službi i specijalizovanih kompetenci osoblja, osobe sa iskustvom seksualnog nasilja se nekada upućuju specijalizovanim službama u zemlje regiona (Srbija, Hrvatska), npr. kod sumnje za seksualno nasilje malom djecom, upućuju se u Beograd.

Stiče se utisak da centri nijesu u dovoljnoj mjeri osjetljivi na seksualno nasilje nad ženama. Ispitanici smatraju da vaspitno-obrazovne ustanove, osnovne, i posebno srednje škole, imaju odgovornost za uspješno otkrivanje i suzbijanje seksualnog nasilja. Za predstavnice centara sporna je pasivna uloga škola od kojih izostaju informacije, prijave, zahtjevi, vezani za nasilje nad djecom. Brine pasivna uloga pedagoga. Smatraju da je dosta slučajeva zataškano. Navedenim, vaspitno-obrazovne ustanove krše zakonsku obavezu prijavljivanja nasilja. Zaključuju da je kvalitet zaštite uslovljen kapacitetima svake pojedinačne institucije.

Centri za socijalni rad se suočavaju sa velikom obimom posla, široko postavljenim nadležnostima, radom pod pritiskom, kontaktima visokog stresa, dugim radnim satima, što kumulativno može da vodi u „burn-out“ i da značajno utiče na kvalitet funkcionisanja.

Centri bezbjednosti – analiza dubinskih intervjuja

Podaci o broju prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja, dobijeni od predstavnika policije, zabrinjavajuće su skromni. Statistički gledano, centri bilježe do 6 prijava godišnje za seksualno nasilje. Shodno ovome, ispitanici seksualno nasilje u Crnoj Gori vide kroz pojedinačne i izolovane slučajeve. Brine informacija o opadajućem trendu prijava za seksualna krivična djela u posljednje 3 godine. Pretpostavljaju da je seksualno nasilje prisutno, ali u „sivoj zoni“. Predstavnici policije rutinski ocjenjuju da je to j konzervativnog vaspitanja žena,

straha šta će sredina reći, stigme i bruke. Neki službenici seksualno nasilje definišu kao „udar na čast i udar na njeno tijelo na nasilan način”. Uočljivo je da naši sagovornici eksternalizuju razloge postojanje „tamne brojke“ (neprijavljenih slučajeva seksualnog nasilja) i vide ih van institucionalnog sistema. Čini se da ne postoje proaktivni i dublji uvidi u korelaciju između postupanja/nepostupanja policije i drugih institucija i „tamne brojke“ seksualnog nasilja.

U suzbijanju seksualnog nasilja, policiji pripada represivno djelovanje. Po prijavi za učinjeno seksualno nasilje postupa policija. Prijava može biti zaprimljena posredno i neposredno. Većina sagovornika/ca rutinski opisuje da policija preduzima radnje najčešće nakon što oštećena pristupi policiji. Iz primljenih informacija jasno slijedi da policija saznanja o izvršenom seksualnom nasilju dominantno dobija od oštećene. Ovo, u korelaciji sa statističkom slikom, sugeriše da policija rijetko samostalno identifikuje seksualno nasilje po službenoj dužnosti ili na osnovu operativnih informacija, praktikujuću svoje službene nadležnosti.

Kod neposrednog prijavljivanja, neki sagovornici navode praksu da službenici sa prijavnice informišu inspektora za krvne i seksualne delikte, i na taj način isključuju praksu dvostrukog uzimanja izajve. Da bi se djelo valjano pravno kvalifikovalo, važno je valjano obaviti razgovor, prikupiti i dokumentovati dokaze i tužiocu plasirati valjanu i potpunu informaciju. Naši sagovornici u određenoj mjeri vještine vođenja razgovora sa žrtvom seksualnog nasilja percipiraju kao važne za uspostavljanje saradnje i povjerenja sa žrtvom. Iz razgovora sa policijom jasno slijedi da se inicijalni razgovor obavlja sa ciljem dobijanja određenih detalja: opis počinitelja, komunikacija počinitelja sa žrtvom, mjesto zločina, priroda povreda, i td. Čini se da razgovor predstavlja izazov za većinu policijskih službenika jer zahtijeva dubinski razgovor, ali bez daljeg emocionalnog povređivanje žrtve.

Analizom informacija slijedi da u nekim centrima bezbjednosti dominantno muškarci obavljaju razgovor sa žrtvom seksualnog nasilja. Iz analize je jasno da žrtva najčešće daje 3 izjave. Prvu izjavu daje dežurnoj službi, drugu, detaljnu, službenicima krvnih i seksualnih delikata. Iako tužilac može da prihvati izjavu, praksa govori da to nije slučaj, usljed nedostajućih detalja i informacija. Posljedično, žrtva se salušava i treći put pred tužiocem, što je psihološki i emocionalni teret za osobu koja je preživjela nasilje, te može da predstavlja i oblik sekundarne viktimizacije. Policijski predstavnici uočavaju da je prisustvo i podrška povjerljivih lica korisna za žrtvu.

Sagovornici iz većeg centra u centralnom dijelu Crne Gore tvrde da žrtve nikada nijesu tražile ženu –inspektorku pred kojom bi dale izjavu. Ostaje ne-

dorečeno da li službenici informišu žrtvu da ima mogućnost razgovora sa ženom, i da li policija ima kadrovske i stručne kapacitete da pozitivno odgovori na takav zahtjev žrtve. Sa druge strane, u istom centru naglašavaju praksu da žrtve u zdravstvenu instituciju idu u pratnji policajke. Ova „kontradiktornost“ tokom postupanja policije može da ukazuje na limitirane kadrovske resurse u broju žena kod viših službenika kriminalističke policije.

Sagovornici ne potvrđuju da su prošli obuke za sticanje osnovnih sposobnosti i vještina empatisanja, uspostavljanja rapporta i validacije žrtve i njenog iskustva, iako se, za razliku od drugih krivičnih djela, istraga u seksualnim krivičnim djelima značajno oslanja na izjavu žrtve.

Dalje, kod opisivanja postupka kod medicinske procjene (mišljenje i opis) i vještačenja ne stiče se utisak da sagovornici prave razliku između forenzičkog i kliničkog pregleda. Imperativ, za sve aktere u postupku, jeste da žrtva mora imati adekvatnu medicinsku zaštitu i njegu.

Iz razgovora je očigledno da policija prepoznaje potrebu da ima „sophisticirana znanja i službenike“ za rad na predmetima seksualnog nasilja. Neki centri pokazuju veći stepen samozadovoljstva u tom smislu od drugih, iako izostaje detaljnija informacija o postojećim kvalifikacijama i kompetencama. Ipak, učinak centara za oblast seksualnog nasilja je približno isti. Ni jedan od ispitanih centara se ne ističe po broju predmeta seksualnog nasilja, najčešće jedan do dva na godišnjem nivou. Obuke za postupanje u predmetima seksualnog nasilja su prava rijetkost. Sagovornici ocjenjuju da policija ima visoke standarde u postupanju, iako ne daju ubjedljive pokazatelje za to.

Kada je u pitanju dijete ili maloljetno lice, pored opšteg stručnog kadra za seksualne i krvne delikte, u rad se uključuju specijalizovani službenici za nasilje u porodici i maloljetničku delinkvenciju (ne pojavljuju se lica u uniformi). Uključuju se psiholozi, pedagozi, socijalni radnici. Jedan sagovornik/ca, da bi ukazao/la na važnost uloge koji ima navedeno osoblje navodi da „djeca imaju bujni maštu i da nekada sumnja na seksualno nasilje nije tačna“. Kontaminacija izjava ili dokaznog materijala, najčešće se dešava, ne zato što djeca ne govore istinu ili izmaštaju seksualno zlostavljanje, već usljed nedostatka stručnosti da se od djeteta dobiju nepristrasne, vjerodostojne izjave, koje bi predstavljale neprikosnoveni dokazni materijal, uz istodobnu zaštitu djeteta od nove viktimizacije. Druga izjava koja takođe izaziva brigu je da „razgovori sa djetetom ili maloljetnim licem traju dugo, nekada i nekoliko sati“. Ove izjave najbolje ilustruju nužnost postojanja specijalizovanog osoblja za rad sa djecom žrtvama seksualnog nasilja i nužnost poznavanja metoda, tehnika, standarda u rada sa djecom žrtvama seksualnog nasilja.

U ovim slučajevima se postupa uz uputstva državnog tužioca za maloljetnike, prisustvo socijalnih radnika, nastavnika, psihologa i osobe koju dijete samo izabere kao poverljivo lice.

Kod predmeta seksualnog nasilja, ispitanici naglašavaju bezodložnu i detaljnu razmjenu informacija sa državnim tužilaštvom. Kako policiji pripada aktivna uloga tokom cjelokupnog postupka, od saznanja za seksualno nasilje do izricanja krivične ili prekršajne sankcije, saraduje sa svim organima i organizacijama. Razmjena informacija se vrši kroz dopise, akte, ali nekada je usmena i direktna. Nakon podnošenja krivične i prekršajne prijave, policija nastavlja da učestvuje u realizaciji prijave, kroz lišavanja slobode, privođenje sudu za istragu, određivanje pritvora, i td.

U izvještavanju medija prepoznaju propuste. Smatraju da su dobri rezultati u oblasti zaštite od seksualnog nasilja uvijek rezultat planirane multidisciplinarnе saradnje (državne institucije i NVO). Predstavnici policije konstatuju da se kod aktivnog prisustva NVO predmeti kvalitetnije obrađuju. Policija odrasloj žrtvi predlaže bezbjedan smještaj, sa psiho-socijalnom podrškom koju pružaju NVO. Prepoznaju da je svaki konkretan slučaj prilika da se unaprijedi multisektorski odgovor, kroz analizu, koordinaciju i saradnju. Ocjenjuju da sistem posjeduje dobre mehanizme zaštite, ali da nedostaju specijalizovane usluge za žrtve seksualnog nasilja. Zakone ocjenjuju dovoljnim i dobrim, ali primjenu nedovoljnom.

Sudska praksa u oblasti seksualnog nasilja predstavlja naročit izazov. Policija prepoznaje smjernice koje pruža Protokol o postupanju u predmetima nasilja u porodici. Kao relevantan međunarodni propis predstavnici policije prepoznaju Istanbulsku konvenciju¹¹⁰. U praksi, policija nerijetko zaprima prijave za nasilje u porodici sa elementima seksualnog nasilja. Ovakve prijave se evidentiraju kroz jedinstveni zapisnik. Tužilac objedinjuje ili razdvaja predmete.

Kada je riječ o seksualnom nasilju putem društvenih mreža policija prepoznaje unutrašnje slabosti u smislu internih kapaciteta i znanja da otkriju i dokažu djelo i zaštite žrtve koje se obrate za pomoć.

.....
110 Istanbulska konvencija – Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, čija primjena je u Crnoj Gori obavezujuća od avgusta 2014. godine

”

Imamo veliki problem kad žrtva seksualnog nasilja ne prijavi nasilje odmah nakon izvršenja, nego žrtve uglavnom čute dok prođe taj vremenski period. Ne mogu neke radnje posle dva mjeseca da se izvrše i nemamo dokaza za taj vid nasilja. Tu mi imamo problem jer tužilaštvo neće da nam prihvati to, ne može da prođe predlog. To je najveći problem, tu žrtva seksualnog nasilja trpi nasilje, npr. ucjenjuje je neko lice, ona trpi dok ne „pukne“ na neki način ili se o tome nekako ne sazna. Tu bi trebalo da se zakonom reguliše, neki drugi dokazi, a nemamo materijalne dokaze da to prihvati tužilaštvo i na sud da taj predmet prođe.

Takođe, predlažu poseban Protokol i smjernice za postupanje u predmetima seksualnog nasilja. Upoznati su sa novim evidencionim sistemom između policije i centara za socijalni rad, iako ocjenjuju da je još rano da procjenjuju ućinke i benefite u postupanju.

Kada govore o prevenciji, smatraju da je rana prevencija najvažnija. Kada razmišljaju o identifikaciji žrtava, smatraju da su vrtići mjesta gdje osoblje može najlakše uočiti dijete koje je žrtva.

Ohrabruje da jedan broj sagovornika/ca zauzima stav da će, ukoliko izostanu odlučne i oštre mjere i sankcije protiv seksualnog nasilja, nasilnik + nastaviti sa nasiljem, a nasilje će eskalirati. Kao dobar primjer prakse pominje se „Marijin zakon“¹¹¹ u Srbiji. Iako navode da policajcima nije dozvoljeno da komentarišu sudsku praksu, kroz razgovor poentiraju da je izricanje maksimalnih kazni protiv seksualnih krivičnih djela najbolja prevencija.

.....
111 Zakon o posebnim mjerama za sprečavanje vršenja krivičnih djela protiv polne slobode prema maloljetnim licima, u javnosti poznat pod kolokvijalnim nazivom Marijin zakon, jeste zakon koji je donesen u Srbiji 2013. godine, i kojim su propisane strože mjere kontrole nad osuđenim počiniocima krivičnih djela polne slobode prema Krivičnom zakonu Srbije. Ime je dobio po Mariji Jovanović, osmogodišnjoj djevojčici koja je 26. juna 2010. ubijena od strane počinioca koji je prije toga bio osuđivan za seksualne delikte prema djeci i maloljetnicima. Nakon zločina otac djevojčice je pokrenuo inicijativu za donošenje zakona koji bi za svrhu imao sprečavanje sličnih događaja u budućnosti.

Tužilaštva – analiza dubinskih intervjua

OSNOVNA DRŽAVNA TUŽILAŠTVA - ANALIZA DUBINSKIH INTERVJUA

ODT¹¹² imaju nadležnost za prikupljanje dokaza i podnošenje optužnog prijedloga protiv okrivljenog za krivična djela, za koja je propisana novčana kazna i kazna zatvora do 10 godina, osim krivičnog djela silovanja. Propisana krivična kazna je za silovanje „po novom zakonu od 1 do 8 godina, ali je određeno da je za to krivično djelo nadležan viši sud a samim tim i više državno tužilaštvo“. Imaju važnu ulogu u smislu specijalne prevencije da učinioци ne ponavljaju krivična djela koja su ranije činili, a sa aspekta generalne prevencije, da utiču na druge da se klone vršenja krivičnog djela.

Nemaju usku specijalizaciju za rad na krivičnim djelima koja su iz oblasti seksualnog nasilja. Pojedini su bili članovi lokalnih multidisciplinarnih timova za borbu protiv nasilja nad djecom i/ili nasilja u porodici i imaju iskustva iz ove oblasti. Imaju vrlo malo prakse u predmetima protiv polne slobode jer godišnje imaju eventualno jedan takav predmet. Lični stav o rasprostranjenosti seksualnog nasilja su nerado iznosili, upućujući na godišnje izvještaje tužilaštava. Uopšteno su konstatovali da statistika koju imaju nije prava mjera. Jedan ispitanik/ca je to povezo/la sa neinformisanošću zajednice o seksualnom nasilju generalno, posebno akcentujući neinformisanost o tome šta je seksualno uznemiravanje i normalizovanje silovanja u braku.

Zabrinjava što ispitanici odgovornost za probleme u praksi prebacuju na zajednicu i žrtve, jer su nedovoljno edukovane i neinformisane.

Neprijavlivanje povezuju sa patrijarhalnom sredinom, tradicijom, zatvorenosti zajednice. Pretpostavljaju da žrtve osjećaju sramotu, boje se stigmatizacije i osude okruženja da su „izazvale“ seksualnog nasilnika. Ne isključuju ni mogućnost da su žrtve neinformisane šta sve podrazumijeva seksualno nasilje, ko i kakvu vrstu pomoći obezbjeđuje. Porodica ih ne podržava u objelodanjivanju seksualnog nasilja, smatrajući da sama može riješiti problem.

”
Ja samo znam za ove slučajeve koji su prijavljeni kod nas. O broju neprijavljenih slučajeva ne znam i ne mogu da dajem pretpostavke.

”
Žena ima onaj osjećaj da je ona kriva što je silovana. Kada je u braku ne prijavljuje jer smatra da je to u braku normalno. To su dvije ključne stvari zbog kojih ne prijavljuju.

.....
112 ODT – Osnovno državno tužilaštvo

Većina ispitanika/ca su saglasni/e da su žene i djeca najčešće žrtve seksualnog nasilja, a muškarci počinioci. U dodatnoj elaboraciji navode i da su uzroci bolesti zavisnosti, psihički poremećaji počinilaca, čime se umanjuje njihova odgovornost i podržavaju štetni mitovi i predrasude o seksualnom nasilju¹¹³.

Zakonodavni okvir ocjenjuju kao dobar. Ne negiraju da se u praksi dešavaju situacije seksualnog nasilja koje nijesu prepoznate u krivičnom zakonodavstvu. Ne prepoznaju eventualne štete koje mogu nastati jer „sistem efikasno ispravlja uočene nedostatke brzim uvođenjem novih krivičnih djela“.

Ispitanici primjenu zakonske odredbe koja se odnosi na koncept slobodne saglasnost definišu kao izazov. Vrlo šturo konstatuju da to nije oblast njihovog rada jer potpada pod krivično djelo silovanje¹¹⁴. Rijetki koji su je elaborirali imaju stav da je to u praksi prepušteno slobodnoj procjeni profesionalaca, koja se bazira na izjavi žrtve. Ne vide rizik od pogrešne procjene, ali ne spore da bi bilo od koristi kroz zakonodavstvo specifikovati ponašanja koja ukazuju na nepostojanje saglasnosti. Posebno bi bilo značajno u kontekstu saglasnosti unutar bračne zajednice, koju definišu kao veoma specifičnu.

” Vrlo jednostavno se utvrđuje da li je postojala saglasnost. Saslušanje žrtve je najbitnije. Mi odmah vidimo da li je taj postupak bio u skladu sa njenom voljom ili protiv nje

” Ako žena kaže da je boli glava i ako nije raspoložena, onda to znači „ne“ i pravnički gledano to je silovanje

Pitanje saglasnosti u kontekstu djece izaziva ozbiljnu brigu. Crnogorsko zakonodavstvo nije usaglašeno sa međunarodnim u tumačenju pojma djeteta. Sagovornici ne spore da međunarodne konvencije definišu da je to svako lice do 18 godina. Međutim, u praksi se vode domaćim zakonima koji definišu da je „dijete do 14 godine, a maloljetno lice od 14 do 18“, iako međunarodne konvencije imaju primat nad crnogorskim zakonodavstvom. Ovim se direktno utiče na stepen zaštite djece, jer su “zapriječene kazne u slučaju kada se zlostavlja dijete teže nego za maloljetno lice, a svi u sistemu koji čuju da je žrtva dijete imaju jači senzibilitet“. Takođe se počiniocima daje prostor da ostanu nekažnjeni zbog seksualnog zlostavljanja djece od 14 do 18 godina, koja na saslušanju izjave da su „dobrovoljno stupila u seksualne odnose“.

.....
113 Detaljnije vidjeti na: Mitovi i predrasude o seksualnom nasilju, <http://zenskasoba.hr/podrucja-rada/seksualno-nasilje/mitovi-i-predrasude-o-seksualnom-nasilju/>

114 Krivični zakon Crne Gore, Silovanje, član 204, stav 1

”

Kod pravne kvalifikacije se moramo držati Krivičnog zakonika. U slučajevima kada su djeca od 14 do 16 godina, može se pokrenuti postupak zbog zasnivanja vanbračne zajednice sa maloljetnim licem.

Postupanje ODT-a nekada je ograničeno kapacitetima i raspoloživim finansijskim sredstvima. Uticaj ličnih stavova ispitanika/ca je registrovan u slučajevima nasilja u porodici jer u završnoj riječi predlažu manju kaznu, npr. uslovnu kaznu počiniocu, uz apsurdnu olakšavajuću okolnost: „u braku su, imaju djecu i žele da nastave zajednički život“.

”

Tehnički i sa kapacitetima smo skučeni, ograničeni što se tiče finansijskih sredstava, ali sve što je u našoj moći svaki naš službenik čini da pomogne žrtvi.

Identifikovanje subjekata koji u Crnoj Gori pružaju zaštitu žrtvama seksualnog nasilja je bio izazov. Nerado su pristajali da ih imenuju jer ne žele komentarisati rad drugih i/ili nijesu sigurni koji je mandat drugih institucija/organizacija. Uglavnom su govorili iz ugla zaštite od nasilja u porodici i navodili policiju i sudove, što je očekivano. Pojedini su imenovali centre za socijalni rad, zdravstvene ustanove, Centar za djecu i porodicu, SOS telefone, sa akcentom na Nacionalnu SOS liniju za žrtve nasilja u porodici i Sigurnu žensku kuću. Ocjena postupanja drugih profesionalaca/ki je odlučno odbijana jer nemaju nadzor i kontrolu nad njima ili je bila na nivou floskula „postupaju i moraju postupati u skladu sa ovlašćenjima“. Nekoliko ispitanika/ca smatra da policija postupa jer djeluje pod nadzorom ODT. Zdravstvene ustanove ocjenjuju brzim i efektnim u urgentnoj situaciji, uz ograđivanje da o daljem postupanju nijesu upoznati.

Navode da dugoročniji i širi opseg usluga (stručna savjetovališta, osnaživanje žrtve, povjerljiva lica...) koje su prilagođene individualnim potrebama žrtve pružaju ženske NVO, u odnosu na institucije. Institucije „veže zakonodavno-pravni okvir“ dok su ženske NVO fleksibilnije, i samim tim na bolji i kvalitetniji način mogu izaći u susret potrebama žrtava.

Sagovornici ističu da sa aspekta bezbjednosti i sigurnosti žrtava u krivičnim postupcima aktuelno zakonodavstvo kao jedini efikasan mehanizam zaštite prepoznaje zadržavanje i pritvor počinioca. U slučajevima seksualnog nasilja

se uglavnom koristi jer je „ispunjen najčešći osnov za zadržavanje i pritvor - opasnost od ponavljanja djela“. U situacijama, kada nema pritvora počinioca, sigurnost i bezbjednost žrtava se može obezbijediti samo u sigurnim ženskim kućama i skloništima za žrtve nasilja. Centre za socijalni rad prepoznaju u segmentu materijalne pomoći i eventualno stručnih timova u slučajevima nasilja nad djecom.

Najlošijom karikom u procesu zaštite žrtava eksplicitno su imenovani centri za socijalni rad. Sagovornici smatraju da bi njihova uloga u svim predmetima seksualnog nasilja morala biti značajnija. Ograničenja centara za socijalni rad su mali broj obučenog osoblja, nedovoljni materijalni resursi i nepostojanje prakse da imenuju dežurne psihologe/škinje, što hitne postupke usporava i otežava, posebno u slučajevima kada su djeca žrtve seksualnog nasilja. Izazov su i ograničeni smještajni kapaciteti za žrtve.

ODT prijave za seksualno nasilje uglavnom zaprimaju od policije, koja ih nakon prijave kontaktira telefonski, a potom i pismeno. ODT najčešće ne izlazi na teren, već daje policiji nalog da pronađu osumnjičenog, liše ga slobode, pronađu svjedoke i povedu odmah žrtvu na ljekarski pregled. Kada su žrtve maloljetna lica, poziva se predstavnik centra za socijalni rad, koji prisustvuje saslušanju.

Praksa je da ODT okrivljenom određuje zadržavanje do 72 časa od momenta lišenja slobode. ODT potom traži od sudije pritvor za okrivljenog do 30 dana i dobija ga ako u momentu kad predlaže pritvor ima jače dokaze od onih koje je imao u vrijeme zadržavanja okrivljenog. Okrivljenom koji nije u pritvoru može se izdati mjera nadzora „zabrana sastajanja sa određenim licima“. Tužiocima nijesu bili spremni da procjenjuju koliko često se izdaje, a nejasna je i njena efikasnost jer zavisi od toga „koliko je policajac koji je zadužen za njeno sprovođenje efikasan“.

Vodi se istraga, nakon toga optuženje i suđenje. ODT potenciraju da se postupak maksimalno brzo sprovodi, zbog traume i rizika po žrtvu. Brzo saslušanje oštećenih je ključno jer je „iskustvo pokazalo da, ako se ne saslušaju blagovremeno, propada slučaj“. Ističu da su u većini slučajeva optužnice protiv polnih sloboda adekvatno pravno kvalifikovane. Pozitivnim pomakom smatraju to što su novim zakonodavstvom definisane tužilačke istrage koje su značajno smanjile dužinu trajanja postupka.

”

Koliko kod nas traje izviđaj, koliko istraga, sa podacima koliko je u sudu trajala - to je kao da uporedite dan i noć. Kod suda je trajala do 6 mjeseci, kod nas se završila istraga u prosjeku za 27 dana, prošle godine.

Prikupljanje dokaza je izazov jer je malo ili nimalo materijalnih dokaza, pa smatraju da zajednica/potencijalne žrtve treba edukovati kako se dokazi mogu sačuvati. Sagovornici su o komunikaciji i saradnji sa žrtvama uglavnom govorili iz ugla nasilja u porodici jer nemaju praksu postupanja u slučajevima seksualnog nasilja. Suočavaju se sa nedostatkom dokaza i odgovornost prebacuju na žrtve koje često odlučuju da ne svjedoče. U predmetima seksualnog nasilja nad djecom se suočavaju sa izazovom da je „dokaz vjerodostojan“. ODT negiraju da su u praksi imali slučajeve nasilja u porodici u kojima su kasnije identifikovali elemente seksualnog nasilja.

Kroz istraživanje nije jasno utvrđeno da li je počiniocu tokom postupka onemogućen kontakt sa žrtvom. ODT „nastoje da žrtva i počinitelj ne stupe u kontakt prilikom uzimanja izjave, i uvijek se saslušanje zakazuje u različito vrijeme“. Zakon ih obavezuje da saslušanje djece žrtava nasilja obavljaju u posebnoj prostoriji, preko stručne službe. U toj prostoriji ne smije biti prisutan ni advokat osumnjičenog, a ni tužilac. Ističu da se ne može sve isplanirati, pa do kontakta dođe u policiji, u socijalnoj službi, u hodnicima tužilaštva. U sudovima je problem jer se sudi u kancelarijama. Sudija insistira, na zahtjev odbrane, da žrtva bude prisutna istovremeno kada i okrivljeni i da u njegovom prisustvu bude saslušavana. Poseban problem je što se kontakti u sudovima dešavaju i u slučajevima kada su žrtve maloljetna lica, iako „to ne bi smjelo da se desi“.

”

U kancelariji sudije su istovremeno prisutni i osumnjičeni i maloljetnik koji je žrtva. Na suđenju i kroz zapisnik dajem primjedbu, jer to su neke stvari koje se ne smiju dopustiti. Mora postojati video link, mora se žrtva smjestiti u posebnu prostoriju. Isto kao što se u tužilaštvu radi, mora da se radi i u sudu. Zakon postupanja prema maloljetnicima mora da bude isti.

U kontekstu maloljetnih lica, ODT su problematizovali postupanje institucija u slučajevima sumnje na seksualnu zloupotrebu djece od strane bližih članova porodice. U praksi se može desiti da dijete dođe u pratnji roditelja koji je osumnjičen za seksualno nasilje. Okupljanje profesionalaca/ki koji učestvuju u saslušanju može da potraje, pa od prijave do saslušanja kod tužioca prođe i nekoliko dana, centar za socijalni rad ne izmjesti dijete iz porodice, osumnjičenom za nasilje se ne odredi pritvor i dijete promijeni iskaz, odbije da priča...

ODT se slažu da bi, u skladu sa članom 109. zakona, saslušanje žrtve po pravilu trebalo da se dešava samo jednom. Međutim, ta se pravila se krše i žrtva, umjesto jednom, daje izjavu najmanje tri puta. Po prijavi je saslušavaju u policiji, zatim dolazi kod tužioca gdje daje izjavu, potom na sudu, jer se ne smije povrijediti pravo odbrane, dolazi do ponovnog saslušanja žrtve. Brine što se odgovornost za kršenje zakona preusmjerava na druge subjekte i nema inicijative za zaštitu interesa žrtve.

Nekada se dešava primarna i sekundarna viktimizacija, ali nije do nas.

Nijesu identifikovani specijalizovani stručnjaci za seksualno nasilje u Crnoj Gori. ODT se oslanjaju na „stručnjake iz zdravstvenog sistema“. „Obično se formira komisija, u sastavu tri ljekara, tu je i neuropsiholog i ostali“. Stručnost zdravstvenog osoblja u slučajevima seksualnog nasilja za ODT nije upitna. Ističu da imaju stručnu službu ODT koja im pomaže prevashodno u procjeni da li dijete koje je žrtva može dati izjavu. U slučajevima, sa najvećim izazovom pomaže im Dijana Popović Gavranović, načelnica stručne službe Vrhovnog državnog tužilaštva. Značajan im je i Centar za autizam, a ulogu centara za socijalni rad smatraju nedovoljnom. ODT iz manjih gradova na sjeveru Crne Gore kao problem prepoznaju da se stručna lica koja imaju licence vještaka nalaze u većim gradovima, Podgorici prije svega, što otežava postupke i viktimizuje žrtvu, jer „mora da se vodi gore – dolje“.

Troškove vještačenja u svim postupcima snosi državni budžet, a nakon pravosnažnosti presude se naplaćuje od osuđenog. Postupci, po izjavama ODT traju od 1 do 3 mjeseca, najviše 6 mjeseci. Međutim, ako se okrivljeni žali, mogu trajati do godinu ili čak dvije.

ODT su saglasni da su kazne zakonite, ali nijesu pravične. Kreću se u rasponu od zakonskog minimuma do zakonskog maksimuma. Najčešće su zatvorske i iznose nekoliko mjeseci za one koji nijesu ranije kažnjavani. Olakšavajuće

okolnosti se uglavnom mehanički uzimaju u obzir: porodičan, otac većeg broja djece, slabijeg imovnog stanja. Otežavajuća okolnost je da je ranije prijavljivan. ODT su problematizovala relevantnost olakšavajućih okolnosti, dijelom jer sudije nikada ne provjeravaju bračni status, djecu, socijalni status, a dijelom zašto je navedeno biti olakšavajuća okolnost seksualnom nasilniku.

”

U predmetu gdje je 5 mjeseci izrečena kazna raspon je bio od tri mjeseca do 3 godine.

Prevenciju sagovornici smatraju ključnom u suzbijanju seksualnog nasillja. Dva su pravca: veće kazne za počinioce krivičnih djela i edukacije javnosti. Cjelokupna zajednica treba da se uključi. Ključni su mediji i obrazovne institucije.

VIŠE DRŽAVNO TUŽILAŠTVO – ANALIZA INTERVJUA

U periodu januar 2014 – avgust 2019. zaprimljene su prijave protiv 46 lica prijavljenih za krivična djela protiv polne slobode. Podignuto je samo **15 optužnica, što je manje od jedne trećine od zaprimljenih prijava.** Procenat od 77% odbacivanja optužnice, ukazuje na potrebu urgentnog preispitivanja načina za unaprjeđenje situacije. Posebnu zabrinutost izaziva nedostatak proaktivnog pristupa za preispitivanje šta je i kako moglo bolje da se uradi. Umjesto toga, sagovornici sva odbacivanja optužbi smatraju „posljedicom lažnih prijava“. Brine podatak da stranke kojima je prijava odbačena ne informišu usmeno da imaju pravo na privatnu tužbu. Pravnu pouku koji strankama dostavljaju u pisanom podnesku smatraju dovoljnom.

Više državno tužilaštvo na početku svakog mjeseca imenuje dežurnog tužioca koji postupa u svim prijavljen predmetima seksualnog nasilja. Sagovornici to ocjenjuju kao dobru praksu jer je on najbolje upućen u predmet. Nemaju posebno obučene tužioce za seksualno nasilje. Izdaju naloge za prikupljanje dokaza policiji i navode da je saradnja dobra. U praksi su imali probleme u saradnji sa pojedinim ljekarima, koji su odbijali da pregledaju žrtvu koja je došla u pratnji policije. Tužiocu u tom slučaju daju nalog ljekaru telefonom ili u formi dopisa sa pečatom. Saslušavanje djece ide po posebnoj proceduri. Prvo se procjenjuje da li dijete može dati iskaz i, ako može, saslušava se u posebnoj prostoriji, koja je opremljena u skladu sa standardima. Izjava se snima, a obavezno je prisustvo centra za socijalni rad i roditelja, ako nije počinilac nasilja.

Negiraju mogućnost kontakta žrtve i počinioca. Takođe ističu da vode računa da žrtva i tužilac budu istog pola. Nije najjasnije kako se to osigurava, ako dežurni tužilac radi na predmetu. Stav predstavnika/ca Višeg državnog tužilaštva je drugačiji od osnovnih tužalastava u odnosu na pritvor počinioca. Naime ODT navode da je praksa da se počiniocu odredi pritvor dok u Višem državnom tužilaštvu smatraju da sa tim treba biti oprezan, osim u predmetima kada je u pitanju povratnik u vršenju krivičnog djela. U predmetima angažuju vještake sudsko-medicinske struke, kojih u Crnoj Gori ima pet. U predmetima vještačenja seksualnog nasilja nad djecom oslanjaju se na stručnu službu tužilaštva. Smatraju da vještaci imaju dovoljno znanja za postupanje u predmetima seksualnog nasilja.

Ističu da nijesu u svim predmetima zadovoljni presudom jer su neke presude oslobađajuće ili su kazne male. Pozitivno je što se uvijek žale na presude. Vjeruju da segment olakšavajućih /otežavajućih okolnosti treba biti unaprijeđen, jer trenutno na snazi imamo neobične situacije, npr. da se cijeni kao olakšavajuća okolnost to što počinitelj ima djecu, a učinio je nasilje prema djeci. Kazne za nedozvoljene polne radnje smatraju malim.

”

Treba mijenjati kazne za nedozvoljene polne radnje, i u okviru definicije silovanja “i sa njom izjednačen čin” treba dodati i pojasniti šta to obuhvata i šta to u praksi znači. Naime, u predmetima gdje je počinitelj vršio seksualno nasilje, pri čemu nije došlo do penetracije, takva djela se kvalifikuju kao nedozvoljene polne radnje, gdje su zaprijećene manje kazne umjesto kao silovanje, iako su posledice po žrtvu iste

Koncept slobodne saglasnosti problematizuju. Nijesu imale predmete u praksi, iako je zakon izmijenjen 2017. godine. Smatraju da otpor, pa čak i minimalan mora da postoji. Posebno im je neprihvatljiv u kontekstu partnerskih i bračnih relacija, jer bi žene mogle da prijave parntere/muževe mnogo puta. Brine ovakav pristup, koji silovanje u braku minimalizuje i dijelom banalizuje.

”

**Šta je to pristanak? Kako je on iskazan? Šta znači?
Da ona mora svaki put da kaže da hoće**

SPECIJALNO DRŽAVNO TUŽILAŠTVO – ANALIZA DUBINSKIH INTERVJUA

Sagovornica iz SDT¹¹⁵ je navela da oni nijesu nadležni za predmete seksualnog nasilja jer “silovanje ne može biti izvršeno na organizovan način, ni nedozvoljene polne radnje, a da bi slučaj bio kod SDT mora biti izvršen na organizovan način od strane više lica i mora biti ponavljano više puta”. Imali su jednu prijavu od ŽNVO za seksualnu zloupotrebu djece ali nijesu “mogli ući u trag i nije podignuta optužnica”.

Ovakav pristup SDT je u koliziji sa postojećim zakonodavnim okvirom jer je nesporno da je trgovina ljudima djelo organizovanog kriminala. Seksualna eksploatacija je najčešći i najbrutalniji vid trgovine ljudima kojim su najčešće pogođene žene i djeca. Iz Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima su naveli da prema policiji i tužilaštvu često imaju inicijative zbog sumnje na trgovinu ljudima u slučajevima dječijih ugovorenih brakova. Nepostojanje ovakvih primjera u praksi izaziva zabrinutost i traži dodatne analize.

STRUČNA SLUŽBA VRHOVNOG DRŽAVNOG TUŽILAŠTVA- ANALIZA INTERVJUA

SSVDT¹¹⁶ vrši procjenu da li je dijete sposobno da daje svjedočki iskaz. Ako se procijeni da može, u najboljem slučaju to je posljednji put da neko ispituje dijete. U nalazu stručne službe uvijek stoji i preporuka da se dijete više ne saslušava. U praksi, ne često, ali se desi da se dijete ponovo sasluša na sudu. Stručna služba je za cijelu Crnu Goru. Na poziv tužioca/teljke idu u sve gradove. U tri grada (Bijelo Polje, Podgorica i Nikšić) postoje prostorije koje su opremljene po standardima i postoji mogućnost da se snima dijete.

SSVDT ima stav da se mali broj slučajeva seksualnog nasilja otkrije. Neprijavlivanje je često je zbog činjenice da je to velika povreda o kojoj je teško govoriti. Objelodanjivanje često kao reakciju od strane drugih podrazumijeva nevjericu i zaprepašćenje, što žrtvu blokira i ona začuti. Kada daju izjavu u prvom iskazu, ispričaju samo mali dio, posebno kada su djeca u pitanju. Sagovornica je navela da ovo u praksi otežava. Sa aspekta pravosuđa je komplikovano, jer je postupak krenuo, nekada i pred završetkom i uključivanje novih informacija nije moguće. Nekada opcija može biti pokretanje još jednog postupka, ali je u svakom slučaju žrtva dodatno viktimizirana i u konačnom ne dođe do pravičnog zadovoljenja.

.....
115 SDT – Specijalno državno tužilaštvo
116 SSVDT – Stručna služba Vrhovnog državnog tužilaštva

”

Kada dijete kaže, njega najprije ispituju svi u njegovom okruženju, jer uvijek ide “nemoguće da se to desilo”. Puno ljudi ispituje da li dijete izmišlja, je li nešto pogrešno shvatilo. Kada dođe do prijave policiji, vrlo često i tamo dijete mora da saopšti, ako ide na ljekarski pregled tamo takođe saopštava. Ako tužilac odluči da ide sa krivičnim predmetom, dijete dolazi u tužilstvo u stručnu službu, u stručnoj službi ne priča šta se desilo, već se vrši procjena da li može da se sasluša. Onda se saslušava i snima se na način primjeren djetetu.

Od institucija sa kojima saraduju, posebno ističu Centar za autizam, djecu sa razvojnim smetnjama i dječiju psihijatriju kao subjekt koji ima znanja i specifičnih stručnih obuka da se djeci žrtvama seksualnog nasilja pruži adekvatna stručna pomoć psihologa i psihijataru. Problem je što se nalazi u Podgorici i teško je dostupan djeci iz drugih gradova.

Sudovi – analiza dubinskih intervju

OSNOVNI SUDOVI – ANALIZA DUBINSKIH INTERVJUA

Osnovni sudovi sude za sva krivična djela gdje je propisana kazna zatvora do 10 godina. U predmetima seksualnog nasilja to su uglavnom sva djela osim silovanja. Krivično djelo silovanje je u nadležnosti Višeg suda u svim predmetima, pa i u onim gdje je zapriječena kazna do 8 godina zatvora.

Sagovornici su saglasni da seksualno nasilje u Crnoj Gori postoji, ali nijesu bili spremni da daju ocjenu o njegovoj rasprostranjenosti. Konstatuju da se radi o sredini u kojoj se o seksualnom nasilju radije ćuti. Broj predmeta u osnovnim sudovima je od 1 do 4, uz ograđivanje da su jedino relevantni godišnji izvještaji sudova koji su javno dostupni na internet stranici Vrhovnog suda. Problematizovani su statistički podaci u policijskim ustanovama, odnosno ishodi prijava za seksualno nasilje i eventualni razlozi nepokretanja postupka u sudovima. Nekoliko sudija je istaklo da se roditelji teško odlučuju da prijave seksualno nad djecom. Smatraju da uzrok nije nepovjerenje u institucije, već činjenica da se radi o malim sredinama gdje, uprkos svim naporima javnost sazna detalje slučaja i dijete je u riziku od stigmatizacije.

Djecu navode kao najčešće žrtve seksualnog nasilja, a prepoznaju i žene. Predmeti u kojima su žrtve djeca i lično ih dotiču, pa se u tim predmetima svi dodatno angažuju. Ne spore da su počinioci uglavnom muškarci. Sagovornici i

žrtve i počiniocima predstavljaju stereotipno. Žrtve su zanemarene u razvoju, a za počiniocima navode da se radi o osobama koje su mentalno bolesne.

”

Najčešće žrtve su djeca, upravo ona djeca koja su zapustena u razvoju, gdje im roditelji ne poklanjaju dovoljno pažnje, prepuste ih ulici i onda tamo nailaze na te ljude, izlažu se neprijatnosti. Obično su izvršioци krivičnih djela na ivici retardiranosti, prosto je nevjerovati da normalan covjek može to da uradi.

Stav sudija je da crnogorsko društvo obezbjeđuje adekvatnu zaštitu od seksualnog nasilja. Međutim konstatacije „trebalo bi i moralo bi“ ne daju jasnu garanciju da se to zaista i dešava. Sudije tvrde da se predmetima SN¹¹⁷ daje prioritet u radu i smatraju da je reakcija organa pravovremena. Negiraju prepreke u implementaciji zakona, ali ne spore i da je izazov pratiti sve izmjene KZ¹¹⁸ jer se često dešavaju. Sudije prilikom izricanja presude su u obavezi da sude po zakonu, koji je povoljniji za okrivljenog, iako na ličnom nivou razumiju da bi bilo pravednije za oštećene.

Tvrde da i sudije i tužiocima pravovremeno reaguju kada registruju da neka norma u zakonodavstvu nije dobra, tj. nije primjenjiva u praksi i iniciraju ka zakonodavcu da se izmijeni. Po proceduri, predlog dostavljaju Sudskom savjetu, koji ga razmatra i potom, ako je relevantan, prosleđuju ga Ministarstvu pravde, a kasnije prema Vladi i Skupštini Crne Gore. Međutim nijesu naveli ni jednu inicijativu koju su lično pokrenuli, što baca sumnju na njihovu proaktivnost.

Institucije koje prepoznaju kao ključne za rješavanje problema SN, pored policije, tužilaštava i sudova, jesu centri za socijalni rad i zdravstvene ustanove. U manjoj mjeri prepoznaju ulogu NVO, škola i lokalne zajednice. Nije bilo moguće utvrditi da li imaju cjelovitu informaciju o ovlašćenjima i obavezama svake od institucija/organizacija.

Centri za socijalni rad su targetirani kao najlošija karika. Ukazivano je na njihovu neažurnost i nedostatak proaktivnog stava u slučajevima SN nad djecom. Smatraju da njihova stručna služba (pedagozi, sociolozi, psiholozi) kroz stručna mišljenja i ukazivanje na dodatne dokaze može značajno pomoći tužiocima da sastave kvalitetniji optužni predlog.

Raširena je praksa u sudovima da žrtva i seksualni nasilnik budu u direktnom kontaktu. Stiče se utisak da je pravilo kada je žrtva punoljetna, a nije retkost

.....
117 SN – Seksualno nasilje
118 KZ – Krivični zakon

u situacijama kada se radi o djeci, što posebno zabrinjava jer je to direktno kršenje zakona. Obrazloženje za to je nedostatak tehničke opreme: posebna prostorija, video link. Konstatuju da je to stres za žrtvu, neprijatno joj je i može uticati na iznošenje odbrane. Međutim, smatraju to neophodnim, jer bi u suprotnom ugrozilo prava okrivljenog.

S obzirom na to da su u intervjuima često potencirali da je potrebno razumjeti da zakoni imaju ograničenja, realno je očekivati da bude striktno poštovano ono što zakoni garantuju žrtvama. Prokativan pristup je moguć, jer ne spore da sudija može obezbjediti uslove da žrtva daje iskaz bez prisustva okrivljenog, koga kasnije upoznaju sa iskazom i pružaju mu mogućnost da daje svoje primjedbe.

”

Ako žrtva kaže da neće da daje iskaz u prisustvu okrivljenog i ako sudija procijeni da ima strah, onda će on udaljiti okrivljenog. Sudija okrivljenog poslije uvodi u sudnicu i upoznaje ga sa tim iskazom. Pita ga da li ima primjedbu, tako da je žrtva u postupku zaštićena.

Poziv za svjedočenje žrtvi ne sadrži prateći dokument jer sudovi imaju obavezu da sve predložene dokaze dostave okrivljenom i tužiocu „pošto je to njegov optužni akt”. Odlučno tvrde da sve predložene dokaze odmah proslijeđuju zainteresovanim stranama, kako se suđenja ne bi nepotrebno odugovlačila. Saglasni su da vrijeme u ovim postupcima jeste jedan od ključnih faktora. Procjenjuju da postupci koji traju duže od dva mjeseca gube na značaju, umanjuje se značaj kažnjavanja i žrtva može dobiti negativnu poruku. U sudovima postupci traju 3 - 4 mjeseca, a toliko u prosjeku traje i u višim sudovima.

Sudije se u sudskim postupcima uglavnom oslanjaju na mišljenje sudskih vještaka medicinske struke. Kada su žrtve djeca, uključuju timove iz centara za socijalni rad, a njihova stručna lica (psiholozi, pedagozi, socijalni radnici), po pozivu sudije mogu uz roditelje/staratelje biti prisutna i prilikom davanja iska za djeteta. U postupke se po potrebi uključuje i stručna služba pri Vrhovnom državnom tužilaštvu. Nemaju saznanja o postojanju stručnjaka koji su specijalizovani za rad sa žrtvama SN i vještačenje u navedenim predmetima. Ne smatraju to preprekom za kvalitetno postupanje. Troškove vještačenja pokriva država, a kasnije „padaju na teret“ osuđenog kada presuda postane pravosnažna.

U slučajevima osnovane sumnje, na zahtjev tužioca, određuju pritvor osumnjičenom. Nijesu prepoznali druge mjere kao mogućnost. Smatraju postojanje ovakve prakse vrlo značajnom, jer je najefikasnija sa aspekta zaštite žrtve, a šalje i pozitivnu poruku da je SN neprihvatljivo.

”

Kada javnost vidi počinioca na ulici, pita se šta ovi državni organi rade. Skloni ga u pritvor i ako se desi da ga sud oslobodi u nedostatku dokaza, neka mu država plati, to je mnogo manja šteta za sve, nego da je do presude vani.

Saglasnost u kontekstu seksualnog nasilja, gdje nije bilo aktivnog fizičkog otpora, za punoljetna lica ističu kao izazov. Ni jedan od sagovornika/ca nije imao takav predmet u praksi, ali tvrde da sudije imaju znanje i iskustvo da to na adekvatan način, kroz postavljanje pitanja oštećenoj prevashodno, nepobitno utvrde. U kontekstu djece, ističu da ih naš zakon pod ovim imenom prepoznaje do 14 godina i saglasnost se ne utvrđuje, jer u tome uzrastu ne mogu da odlučuju. Djeca od 14 do 18 godina se posmatraju kao mlađi i stariji maloljetnici/ce i saglasnost se propituje kroz stepen zrelosti djece. Problematizuju navedeno zakonsko rješenje, uz poseban naglasak da se može zloupotrijebiti u slučajevima dječijeg, ugovorenog braka. Međutim, nije identifikovano da su imali inicijativu ka mijenjanju ove negativne prakse ili da su sudeće sudije pri izricanju presude uzimali u obzir navedeno.

Ističu da su visina kazne adekvatne počinjenim djelima. Visina izrečene kazne je ključna i za prevenciju – stav je većine sagovornika/ca. Ističu da se radi o zatvorskim kaznama, a pojedinačni primjeri koje su navodili su bili u rasponu od 3 mjeseca do dvije godine. Olakšavajuće okolnosti koje uzimaju u obzir su porodične prilike, imovinsko stanje, broj djece i da li su punoljetna ili maloljetna, da li priznaju krivično djelo. Potenciraju da iskazano kajanje okrivljenog ne treba po automatizmu uzimati kao olakšavajuću okolnost jer je često izjava sračunata samo za dobijanje manje kazne. Nesporna otežavajuća okolnost je upornost u izvršenju krivičnog djela i ranija osuđivanost. Dodaju da ih u pojedinim predmetima ograničava maksimalna propisana kazna za izricanje primjerene kazne i predlažu promjene.

”

Za neka banalna krivična djela izriče se kazna zatvora do 5 godina. Npr. zamijenite registraciju na kolima i predviđena kazna je do 5 godina zatvora, a za nedozvoljene polne radnje do 2 godine, to definitivno treba mijenjati.

Potenciraju da se radi o predmetima hitne prirode, koji se treba završiti za nekoliko mjeseci kako bi se izbjegli različiti pritisci na žrtve. Jedan sagovornik/ca je prepoznao/la štetnu ulogu tzv. mirovnog vijeća, neformalne grupe ljudi koja postoji u pojedinim lokalnim zajednicama, i koja može različitim pritiscima (npr. zloupotreba teških ekonomskih prilika, rizik od izopštavanja u zajednici...) uticati na žrtvu da promijeni i/ili povuče iskaz, što dovodi do oslobađajuće presude za počinioaca.

U praksi nijesu imali predmete gdje su sudili za nasilje u porodici i kroz postupak registrovali da postoje elementi seksualnog nasilja. Potencirali su da se radi o vrlo kompleksnim predmetima, u kojima žrtve često povlače ili mijenjaju iskaz jer žele da sačuvaju porodicu. Takođe su problematizovali koliko bi relevantna, iz perspektive prikupljanja dokaza, bila prijava ukoliko se SN desilo ranije, a ne u trenutku kada je žrtva prijavila nasilje u porodici.

Uzdržani su bili u ocjenjivanju optužnih predloga, uz konstataciju da su "dosta dobri" što potvrđuje podatak da za ishod često imaju osudu okrivljenog. Nijesu željeli da ocjenjuju prikupljanje dokaza na terenu jer je to posao policije i tužilaštva, ali su potencirali da moraju biti pouzdani i čvrsti. Sudije imaju dužnost da uvrste sve dokaze i one koji terete okrivljenog, ali i one koji mu idu u prilog.

Saradnju sa drugim institucijama ocjenjuju kao „dobru, u okviru zakona“. Ističu da je veoma važno da svi subjekti budu maksimalno posvećeni, kako bi postupak imao adekvatan ishod i konstatuju da se u nekim situacijama tome ne pristupa sa maksimalnom ozbiljnošću. Prepoznaju potrebu za veće angažovanje policije prilikom dopune činjeničnog stanja.

Smatraju da je uloga medija u prevenciji seksualnog nasilja veoma važna, ali može da ima negativne posljedice. Trenutno prepoznaju potrebu medija da budu aktuelni kroz senzacionalizam. Ističu da medije obavještavaju na način da ne naruše privatnost oštećenih i okrivljenih. Međutim, osim procedure koja zabranjuje objavljivanje punog imena i prezimena, već inicijala, nijesu utvrđene dodatne mjere.

VIŠI SUDOVI– ANALIZA DUBINSKIH INTERVJUA

Sagovornici iz viših sudova nijesu željeli da iznose lične stavove jer se bave „isključivo sudskom praksom“. Ističu da nemaju dovoljno znanja o vansudskoj zaštiti da bi dali dovoljno kredibilne odgovore.

Ističu da žrtve svjedoče u odvojenoj prostoriji i nikada se ne susreću sa počinioцем. Sudija sam ispituje žrtvu, a ostali, među kojima je i počinilac, su u

drugoj prostoriji i postavlja im pitanja. Na direktnoj je vezi sa njima, ali njih žrtva ne vidi, da je ne bi dodatno traumirali. Žrtva ima pravo da izabere da je/ ga ispituje sudija istog pola. Navode da uvijek informišu žrtvu da ima pravo da izabere kojeg pola će biti sudija/sutkinja i ukoliko žrtva to zatraži, izlazi joj se u susret. Kada je u pitanju dijete, koriste se izjave koje su uzete od strane stručne službe tužilaštva, a po potrebi se dijete ponovo saslušava od strane stručne službe Višeg suda. Ističu da je najčešća praksa korišćenje materijala od tužilaštva, da ne bi ponovo ispitivali dijete. Prepoznaju stručnu službu suda i njihove izvještaje kao važnu kariku u postupcima. Stručnu službu čine: psiholog/psihološkinja, pedagog/pedagogica i socijalni radnik/radnica.

Žrtve daju iskaz više puta, što nijesu posebno problematizovali iako nijesu spirili da postoji zakonska mogućnost da to bude samo jednom. U slučajevima djece koja su preživjela SN su isticali da se „trude da djeca ne prolaze saslušanje više puta“, što potvrđuje ranije iznesenu tezu da štetna praksa saslušavanja djeteta više puta nije rijetka.

Koncept slobodne saglasnosti u seksualnim odnosima u sudskoj praksi prepoznaju kao izazov. Ne slažu se sa postojećim izmjenama jer će biti jako teško primjeniti ih u praksi. Zbog dileme kako će to funkcionisati, smatraju da je sudijama potrebna dodatna edukacija iz ove oblasti.

Zakonski okvir za krivična djela protiv polne slobode ocjenjuju kao dobar, a propisane kazne dovoljno visoke. Primjenjuju se i navode da su u dva slučaja silovanja kazne bile 7 i 9 godina.

Domovi zdravlja – analiza dubinskih intervjuja

Domovi zdravlja (DZ) su opšte ustanove primarne zdravstvene zastite, u čijem sastavu funkcionišu opšte službe (centri, savjetovalista) za pomoć. I pored velikog obuhvata pacijenata, naši sagovornici potvrđuju da nemaju slučajeve seksualnog nasilja, ili su veoma rijetki. Po mišljenju ispitanika/ca procenat žrtava je mnogo veći nego što zvanična statistika može da pokaže. Predstavnici DZ aktivno komentarišu kulturološki kontekst u kome funkcionišu (percepcije, ponašajni obrasci, koji pogoduju nasilnicama). Retrogradni i diskriminišući kulturološki obrasci sprječavaju objelodanjivanje problema. Smatraju da društvo nije adekvatno „zbrinulo“ pitanje seksualnog nasilja, iako određeni naponi postoje, ali su nedovoljni. Ovu tvrdnju konkretizuju kroz mišljenje da je kaznena politika i praksa loša, što posledično ohrabruje počiniocima, oslobađa ih straha od sankcije. Smatraju da su žrtve seksualnog nasilja nezaštićene.

Usljed nedostatka prakse, evidentna je poteškoća kod sagovornika da opišu postupanje u slučajevima seksualnog nasilja. Iz razgovora slijedi da su procedure postupanja prema žrtvi nasilja različite u DZ. Žrtve seksualnog nasilja u DZ dolaze najčešće posredstvom policije. Osoblje nije obučeno, i nemaju osoblje specijalizovano za rad sa pacijentima sa traumom silovanja. Konstatuju da je osoblju DZ potrebna pomoć u prepoznavanju znakova seksualnog nasilja. Neki predstavnici navode ograničene mogućnosti kod procjene psiholoških posledica seksualnog nasilja.

Pedijatri obavljaju razgovor sa djetetom, prijavljuju. Međutim ukoliko ne postoji priznanje djeteta, proces je težak. Da bi se specijalizovali stručnjaci i službe DZ, neohodno je da država uloži finansijska sredstava kako bi žrtva seksualnog nasilja bila adekvatno zbrinuta. Sa limitiranim brojem ljudi, naši sagovornici sumnjaju u kvalitetetne ishode. Upozoravaju na prijetnju koja dolazi od kadrovskih ograničenja, mogućnost da se udje u „improvizaciju“. Specijalizovane obuke za osoblja ne postoje, a neki predstavnici se edukuju samostalno da bi mogli da rade sa potencijalnim žrtvama. Obuke su uglavnom za nasilje uopšte. Predstavnici tvrde da ne znaju koje su njihove nadležnosti i šta je moguće pružiti osobi pri takvoj sumnji. Smatraju da je važno da osoblje DZ dobije smjernice za dalje upućivanje. Naglašavaju da je nužno uputiti osoblje u prava osoba sa iskustvom seksualnog nasilja. Upozoravaju na opasnost pregorijevanja kod zaposlenih u opstim ulugama koje su opterećene i brojem korisnika.

Naši sagovornici smatraju da sve službe i institucije moraju ozbiljnije da pristupe ovom problem. Kada govore o međuinstitucionalnoj saradnji prepoznaju centre za socijalni rad, policiju i sudove, sigurne kuće. Pominje se praksa multidisciplinarnog rada kroz MOT-ove. Po svježijoj praksi DZ imaju svoje socijalne radnike koje prvo obavještavaju, a oni bi trebalo dalje da procesuiraju saznanja. Glasno se kritikuje određene prakse u lokalnim sistemima zaštite. Mišljenja su da se zakonska ovlašćenje ne koriste u dovoljnoj mjeri u nekim instutcijama sistema zaštite.

Kod neposredne sumnje na seksualno nasilje, u nekim DZ ljekar zove direktno centar za socijalni rad ili policiju. Uočljiv je stav da bi profesionalac trebalo da bude potpuno siguran, da bi sumnju prijavio. Sagovornici iznose stav da je, ukoliko žrtva ne saraduje, problem je nerješiv. Uočava se oklijevanje i otpor zdravstvenih radnika kod prijavljivanja sumnje na seksualno nasilje. Ljekari imaju službenu obavezu da prijave nasilje i mimo volje pacijenta/kinje. U skladu sa ZZNP, Član 9, službenici imaju zakonsku obavezu prijavljivanja nasilja. Kod ispitanika se vidi oprez u slučajevima kada žena neće i ne želi da prijavi seksualno nasilje. Sporno je mišljenje predstavnika DZ kod neposredne sumnje na seksualno nasilje nad djecom, da je takva sumnja za njih teško provjerljiva.

Međutim, kada je u pitanju seksualno nasilje nad odraslom osobom, najbolje međunarodne prakse ukazuju da zdravstveni radnici ne bi trebalo da prijavljuju nasilje bez saglasnosti odrasle osobe. Ovo je istovremeno pitanje bezbjednosti, poštovanja autonomije i integriteta odrasle osobe, tj. njenih ljudskih prava. Shodno ovim praksama, naši zdravstveni radnici su u svom postupanju bliži ovom standardu, od standarda koji domaći zakon propisuju.

Smatraju da je potrebno unaprijediti postupanje prema osobama koje prijave događaj u svojstvu svjedoka. Navode negativna iskustva prilikom svjedočenja. Stiče se utisak da ovom opservacijom, naši sagovornici, indirektno ilustruju otpor i oklijevanja koja imaju zdravstveni radnici kod službene dužnosti svjedočenja. Naši sagovornici su mišljenja da bi se otpor i zadržka kod dužnosti svjedočenja po službenoj dužnosti mogle prevazići zapošljavanjem socijalnih radnika u DZ. Neki DZ već zapošljavaju socijalne radnike. Iz razgovora slijedi da naši sagovornici smatraju da bi svi DZ trebalo da imaju socijalne radnike. U tom slučaju, pretpostavka je da bi ljekari obavještavali o sumnji na nasilje socijalnog radnika, koji preuzima dalje aktivnosti prema sistemu zaštite. Ostaje nejasno, kako (iako se mnoge odluke, npr. zaključak da li je osoba žrtva seksualnog nasilja ili ne, zasnivaju na nalazima primarne zdravstvene ustanove; iako je preciznost, tačnost dokumentovanog materijala, opisa u predmetima seksualnog nasilja veoma važna, naročito kod porijekla i prirode povreda; iako sudovi najčešće traže direktno mišljenje zdravstvenih eksperata i njihovo svjedočenje na sudu je od ekstremnog značaja za žrtvu) jedan socijalni radnik može da preuzme sve uloge zdravstvenih eksperata.

Smatraju da zvanične smjernice moraju doći od resornog ministarstva. Neki predstavnici DZ govore o Protokolu o postupanju u slučajevima seksualnog nasilja. Većina nikada nije zvanično dobila Protokol, iako pojedini sagovornici poznaju sadržaj i smjernice iz protokola. Saznajemo da protokol obvezuje da se osobama sa traumom seksualnog nasilja omogući posebna prostorija, koja pruža privatnost, uz prisustvo poverljive osobe koju određuje DZ. Ovo implicira da bi svaki DZ bi trebao da ima poverljivu osobu za rad sa žrtvama seksualnog nasilja. Neki DZ imaju socijalne radnice.

Neki DZ opisuju praksu izdavanja potvrda, koju osoba koja je preživjela seksualno nasilje predaje u centar za socijalni rad ili na sud. Doktor unosi podatke kada se osoba javila, u pratnji koga, i razlog. Ostaje nejasno zašto se međinstitucionalna razmjena informacija odvije putem potvrda i posredstvom žrtve. Ističu istinu da se osobe koje su preživjele seksualno zlostavljanje plaše javnog izlaganja. Takođe, ističu i da međinstitucionalna razmjena informacija mora biti definisana etikom, zakonom u čijem fokusu je interes žrtve. Registruju se nesporazumi u razmjeni informacija i tumačenjima.

Djeca moraju biti zaštićena i mora im se garantivati povjerljivost, jer su u ovim krivičnim djelima roditelji nerijetko u ulozi počinitelja.

Svi predstavnici primarnih zdravstvenih ustanova su naglašavali važnost etičkog ponašanja kod profesionalaca kada je seksualno nasilje u pitanju. Ističu da je pouzdanost i povjerljivost podataka faktor koji definiše saradnju sa osobom sa iskustvom seksualnog nasilja. Iznose stav da je pouzdanost i povjerljivost u našim sredinama još problem. Ukoliko dođe do curenja podataka, a postoji obaveza čuvanja poslovne tajne, treba primijeniti rigorozne kazne, čak oduzimati licence za rad. Svi zaposleni u dodiru sa informacijom u jednoj su obavezi da je čuvaju, a profesionalci moraju da razumiju svrhu čuvanja profesionalne tajne. Čuli smo i da nijesu rijetki primjeri da imena procure iz nekih institucija, iako svi imaju profesionalnu i etičku odgovornost. Tvrde, da nijesu rijetki neadekvatni komentari profesionalaca koji dehumanizaciju i ponižavanje žrtave seksualnog nasilja, naročito žene. Smatraju da takve treba najstrože tretirati.

Reforma primarne zdravstvene zaštite je stavila u fokus izabranog doktora, što je dobro sa aspekta postupnosti i povjerljivosti u postupanju sa potencijalnim žrtvama seksualnog nasilja. Pored izabranih ljekara i patronažne sestre mogu odigrati važnu ulogu u oblasti zaštite od nasilja kroz identifikaciju i podršku. Za male zatvorene sredine, gdje je najteže objelodaniti seksualno nasilje, veoma korisni su anonimni i povjerljivi servisi pomoći (linije za pomoć).

”

...nije lako osobi otkriti da je žrtva, da nije mogla da se odbrani, jer uvijek ima taj osjećaj krivice da li je mogla nešto da uradi drugacije, pa da do toga ne dođe, e to je najgore jer žrtva ima osjećaj da je mogla nešto da uradi, a najčešće nije mogla nista da uradi...

”

...zna šta ga ceka, on zna da sljedeće tri godine neće izaći iz sudova. Pogotovo u malim sredinama gdje se svi znaju.

(O SVJEDOČENJU
PROFESIONALACA)

”

“...silovanje u braku spade u braccne obaveze, podrazumjeva da vi neke stvari treba da držite u porodici i o tome ne treba da se priča, i žena treba da uradi sve sto je za dobrobit muskarca...”

(O KULTUROLOŠKIM NORMAMA)

Ministarstvo rada i socijalnog staranja – analiza intervjua

Ministarstvo prati rad centara za socijalni rad i bavi se politikama socijalne i dječje zaštite, u skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti. Potenciraju preopterećenost Ministarstva, prevelika očekivanja ostalih aktera i smatraju da bi trebalo podijeliti nadležnosti i odgovornosti. Ističu da je Crna Gora usvojila Lanzarot konvenciju¹¹⁹, iz koje proističu brojne obaveze u zaštiti djece od SN, koje Crna Gora mora ispuniti.

Ispitanice smatraju da SN postoji, kao i u drugim zemljama Evrope, ali se više skriva zbog patrijarhalnog konteksta. Smatraju da je jedno od petoro djece u Crnoj Gori zlostavljano. Brine podatak Ministarstva da se godišnje prijavi 7-8 slučajeva SN nad djecom. Zaštita žrtava SN trenutno nije adekvatna, zato su pripremili Strategiju za prevenciju i zaštitu djece od nasilja. Nije jasno u kojoj fazi je navedeni dokument. Nijesu detaljnije elaborirali ko pruža zaštitu žrtvama SN, ali konstatuju da su to svi koji u obuhvaćeni Protokolom¹²⁰.

Ne spore probleme u radu servisa zaštite žrtava od SN i posebno apostrofiraju nedostatke u zaštiti djece. Ističu da Crna Gora nema stručnjake, ni „psihologe, ni dječije psihijatere, obučene za rad sa djecom“. Takođe, niko nema ekspertizu da uradi forenzički intervju, kao ni timove stručnjaka koji će na sveobuhvatan način raditi sa žrtvom.

”

Ima dosta nedostataka. Do sad smo djecu morali da saljemo u Zagreb i u Beograd na ispitivanje jer kod nas nemamo obučeni kadar za forenzički intervju i mogu slobodno da kažem da nema ni za tretman djece. Mi smo to prepoznali i predvidjeli nasim dokumentima, tako da uglavnom radimo na tome i da stvorimo adekvatne uslove.

Sagovornice ističu da MRSS ima proaktivan stav prema evidentiranim nedostacima. Planiraju formiranje Dječije kuće¹²¹ i u tom pravcu su preduzeli prve korake. Opština Podgorica je spremna da da plac za gradnju prostora, a

.....
119 Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja http://ravnopravnost.gov.rs/wpcontent/download/konvencija_saveta_evrope_o_zastiti_dece_od_seksualnog_iskoriscavanja_i_seksualnog_zlostavljanja-se.pdf

120 Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici

121 Dječja kuća je, po navodima MRSS, prostor u kojem će se raditi kompletno ispitivanje djeteta koje je bilo žrtva seksualnog nasilja, po ugledu na modele u Skandinavskim zemljama.

UNICEF će donirati dio sredstava. Vjeruju da će to povećati broj prijava jer će dijete dobiti bolju zaštitu. Preoznaju i potrebu za uspostavljanje kriznih centara za žrtve seksualnog nasilja, kao i programa psihosocijalne podrške. Nije izvjesno kada će navedeno biti realizovano, jer je još u fazi razgovora u Ministarstvu gdje se razmatra koji bi model bio najbolji za Crnu Goru.

Preporuke

ZAKONSKI OKVIR

- ✚ Usvojiti Protokol o postupanju u slučajevima seksualnog nasilja sa smjernicama za postupanje
- ✚ Povećati maksimalne zatvorske kazne za djela počinjena u oblasti seksualnog nasilja
- ✚ Definisati zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći da žrtve seksualnog nasilja imaju pravo na besplatnog advokata/icu
- ✚ Koncept slobodne saglasnosti definisati preciznije i pripremiti detaljno uputstvo sa pregledom praksi razvijenih zemalja za primjenu ove zakonske odredbe
- ✚ Dopuniti zakonske odredbe koje imaju nejasnoće u tumačenju, sa posebnim akcentom na član 109. Zakona o krivičnom postupku
- ✚ Izmijeniti definiciju djeteta u crnogorskom zakonodavstvu i pod ovim pojmom podrazumijevati sva lica mlađa od 18 godina
- ✚ Zakonski definisati da se djeci žrtvama seksualnog nasilja obavezno dodjeljuju advokati/ce po službenoj dužnosti, čime se stvaraju uslovi za manji broj saslušanja
- ✚ Replicirati pozitivne prakse i zakonska rješenja iz zemalja EU u zaštiti, procesuiranju i prevenciji
- ✚ Zakonski definisati formiranje elektronske baze seksualnih prestupnika

ZAŠTITA & PROCESUIRANJE

- ✚ Unaprijediti znanja i vještina profesionalaca/ki koji rade na prikupljanju dokaza, pripremi optužnih predloga i izricanju presuda
- ✚ Podržati rad i osnivanje autonomnih specializovanih usluga, poput kriznih centara za žrtve seksualnog nasilja, trauma centra za djecu
- ✚ Uspostaviti sistem koji će osigurati da svi stručni radnici/e prođu specijalizovane obuke o seksualnom nasilju nad ženama i djecom
- ✚ Sprovoditi napredne edukacije stručnjaka/inja za rad na prevazilaženju trauma žrtava seksualnog nasilja
- ✚ Edukovati policijske službenike da imaju znanja i vještine za otkrivanje i dokazivanje seksualnog nasilja putem društvenih mreža
- ✚ Organizovati edukacije za sudije krivičare i sistemski predvidjeti stručno osposobljenje sudija za krivična djela iz oblasti seksualnog nasilja
- ✚ Potrebno je unaprijediti stručne kapacitete svih institucija iz oblasti seksualnog nasilja nad ženama i djecom kroz organizovanje specijalizovanih obuka za profesionalce/ke
- ✚ Uspostaviti dobru praksu da tužilaštvo kada zaprimi prijavu za SN nad djetetom odmah kontaktira Stručnu službu Vrhovnog državnog tužilaštva, koja će uzeti izjavu od djeteta
- ✚ Organizovati obuke za sudije/sutkinje o primjeni novih zakonskih rješenja, npr. koncept slobodne saglasnosti – upoznati ih kako se to primjenjuje u drugim zemljama
- ✚ Pooštriti kaznenu politiku – da kazne budu bliže zakonskom maksimumu
- ✚ Obezbijediti dežurstva stručnih lica u centrima za socijalni rad – psihologa/psihološkinja, za prijave seksualnog nasilja nad djecom
- ✚ Poboľjšati tehničke kapacitete svih institucija kroz opremanje prostora u skladu sa obaveznim standardima
- ✚ Osigurati da se u slučajevima seksualnog nasilja nad djecom izjave uvijek uzimaju uz prisustvo stručnih radnika, obučeniha za ovu problematiku i u prostorijama koje su adekvatno opremljene (videolink, adekvatan namještaj....)

- 👉 Organizovati obuke o primjeni Protokola¹²² za predstavnike/ce svih institucija
- 👉 Usaglasiti prakse i metode rada i praktikovati konferencije slučaja, u skladu sa postojećim Protokolom¹²³
- 👉 Formirati lokalne operativne timove koji će hitno djelovati u predmetima seksualnog nasilja
- 👉 Razviti skrining tehnike, matrice kojima bi zdravstveni radnici/e evidentirali/e određene pokazatelje koji ukazuju na rizik od zlostavljanja. Instrumenti kojim bi se brže orijentisali, mjerili, pravili selekciju po faktorima rizika (maloljetničke trudnoće, seksualno prenosive bolesti, genitalne ozlede, simptomi depresije, PTSD...)
- 👉 Raditi na poboljšanju etičkih, stručnih i tehničkih kapaciteta zaposlenih u svim institucijama
- 👉 Informisati centre za socijalni rad o odraslim osobama koje su žrtve seksualnog nasilja, kako bi se aktivno uključili jer je dugoročna pomoć i podrška svim žrtavama u nadležnosti centara za socijalni rad
- 👉 Osigurati dugoročnu finansijsku podršku postojećim servisima pomoći i podrške, koje vode ženske NVO za žene i djecu žrtve nasilja
- 👉 Osnivati skloništa koja su teritorijalno lako dostupna žrtvama seksualnog nasilja i obezbijediti sredstva za njihovo funkcionisanje, kako bi žrtvama pružale dugoročnu psihosocijalnu pomoć
- 👉 Žrtvi obavezno ponuditi podršku povjerljivog lica ili nekog drugog stručnog lica (psiholog/škinja, prevodilac/teljka)
- 👉 Razviti mehanizme za sankcionisanje „mirovnih vijeća“, koja vrše opstrukciju sudskih procesa
- 👉 Poboljšati monitoring prijave za SN koje se podnose policiji i tužilaštvima
- 👉 Organizovati antistres obuke za osoblje koje radi na predmetima seksualnog nasilja

.....
 122 Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici koji je usvojen u septembru 2018. godine, a primjena odredbi ovog dokumenta je obavezna za sve institucije od januara 2019.

123 Ibid

PREVENCIJA

- ✚ Potrebno je da Ministarstvo prosvjete omogući edukaciju učenika/ca, nastavnog i stručnog kadra o seksualnom nasilju, Protokolu¹²⁴ i zakonskim obavezama škola
- ✚ Uvesti časove seksualnog obrazovanja u obrazovne ustanove
- ✚ Udruženo multisketorko medijsko djelovanje državnih institucija koje su dužne da doprinose pozitivnoj promjeni, da bi se mijenjao set percepcija o seksualnom nasilju, koji uključuje brojne predrasude i stereotipije
- ✚ Kontinuirane kampanje informisanja javnosti o problemu seksualnog nasilja nad ženama i djecom
- ✚ Razvijati i realizovati programe za podizanje svijesti čitavog društva, počevši od obrazovanja u školama, obrazovanja policijskih službenika, tužilaštava, sudstva, zdravstvenih ustanova i dizanje nivoa svijesti ljudi
- ✚ Povećati nivo znanja zajednice o službama koje postoje i mehanizmima zaštite od SN
- ✚ Povećati znanje i razumijevanje teme SN kroz organizovanje obuka za zaposlene u medijima

V Iskustva žena i djevojčica koje su preživjele seksualno nasilje – kvalitativno istraživanje

„Ponekad se kaže da seksualno nasilje oduzima moć ženama. Naše je uvjerenje da to nije istina. Neizmijerna moć unutar žene se ne može uništiti, već samo privremeno prikriti. Posljedice seksualnog nasilja se mogu izmijeniti uz podršku i kroz otkrivanje moći koja je jednom mudro skrivena. Jako mnogo preživjelih vjeruju da su same na svom putu oporavka. Njihova priča o nasilju može biti jedinstvena, ali je put oporavka zajednički za sve.”

Amy Menna

Naša dugogodišnja praksa je pokazala da žene i djevojke sa iskustvom partnerskog nasilja, koje nam se obrate za pomoć i podršku, nerijetko svjedoče i o preživljenom seksualnom nasilju. U Crnoj Gori do sada nije rađeno kvalitativno istraživanje o iskustvu žena i djevojčica koje su preživjele seksualno nasilje, te je upravo to predmet ovog istraživanja.

Cilj istraživanja je da cjelovito i detaljno opiše iskustvo žena i djevojčica koje su preživjele seksualno nasilje, te razumijevanje dubljih dimenzija istog. Osim navedenog, cilj nam je da identifikujemo ključne probleme sa kojima se žene i djevojke suočavaju na putu oporavka od traume seksualnog nasilja, kako bismo dali preporuke za unaprjeđenje pružanja pomoći i podrške preživjelim.

Rezime

Istraživanje je realizovano na uzorku od **100 žena i djevojčica sa iskustvom seksualnog nasilja**, koje su se za pomoć i podršku obratile Sigurnoj ženskoj kući i SOS telefonu za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić. **Od ukupnog broja ispitanica, 12% njih je seksualno nasilje formalno prijavilo institucijama.** Dvije trećine žena koje su učestvovala u istraživanju nikada nikom nijesu pričale o svom iskustvu seksualnog nasilja.

Više od polovine žena koje su učestvovala u istraživanju (64%), seksualno nasilje su doživjele od strane partnera (bračnog, vanbračnog ili partnera u emotivnoj vezi). Većina žena koje su nasilje doživjele od bračnog/vanbračnog partnera nijesu prepoznavale seksualno nasilje, već su nam se za pomoć obratile zbog preživljenog fizičkog i psihičkog nasilja.

*Svi počinioci seksualnog nasilja su bili muškarci i u preko 95% slučajeva poznati osobama koje su ga preživjele. Naše istraživanje je pokazalo da među počiniocima ima visokoobrazovanih, onih koji su imaju srednju stručnu spremu i nepismenih. Jednak je broj onih koji imaju zaposlenje i onih koji nemaju. Neki od počinitelja seksualnog nasilja su korisnici psihoaktivnih supstanci ili su konzumirali alkohol, međutim, najveći broj nasilnika nijesu zavisnici, niti imaju psihijatrijsku dijagnozu. Uzroci seksualnog nasilja nijesu ni alkohol, ni droga, ni psihijatrijsko oboljenje, kako se obično vjeruje. **Istraživanje je potvrdilo da je seksualno nasilje zloupotreba istorijski nejednakih odnosa moći između muškaraca i žena.***

Skoro sve žene i djevojčice koje su učestvovala u istraživanju i dalje se ne osjećaju bezbjedno, imaju strah da će se seksualno i fizičko nasilje ponoviti. Većina žena sa iskustvom seksualnog nasilja su vjerovala da se mogu same izboriti sa traumom, da mogu svoje iskustvo potisnuti i zaboraviti. Tek svaka deseta žena se obratila za pomoć stručnom licu, psihologu ili psihijatru.

*Oko 90% žena sa kojima je rađen dubinski intervju nikada nijesu ni pokušale prijaviti seksualno nasilje. Osnovi razlozi zbog kojih žene nijesu prijavile preživljeno seksualno nasilje jesu: **stid, strah od nasilnika, strah od osude okoline, strah da će se „njihovo ime izaći u medijima“, njihov osjećaj krivice, prijetnje i ucjene, nepovjerenje u institucije, nedostatak informacija od koga i na koji način mogu dobiti pomoć, kao i nepovjerenje u vlastito sjećanje.** Većina ovih žene bi i sada isto postupile, tj. ne bi prijavile seksualno nasilje, jer **vjeruju da nasilnik ne bi bio kažnjen.***

*Iskustvo žena koje su prijavile seksualno nasilje institucijama nije ohrabrujuće. Proces prijave seksualnog nasilja i svako dalje svjedočenje često su doživljeni kao oblik ponovne viktimizacije. Pitanja koja se postavljaju žene opisuju kao neprijatna i osuđujuća. Procijenju se istinitost njihovog iskaza i minimizira njihovo iskustvo. Postupci su dugotrajni i iscrpljujući. U **70% slučajeva državni tužioci su odbacili krivičnu prijavu.***

*Sve žene i djevojke koje su učestvovala u istraživanju **nijesu bile informisane od strane institucija o daljem toku postupka.** Ni u jednom slučaju, prema navodima ispitanica, nije napravljena procjena rizika, niti individualni plan rada, ili one nijesu bile obaviještene o istom.*

Jako mali procenat slučajeva je dobio sudski epilog. *Sumirano, od 100 žena i djevojčica koje su doživjele seksualno nasilje, 2% počinitelaca je kažnjeno, i od toga je samo jedan dobio kaznu zatvora. Može se zaključiti da iskustvo seksualnog nasilja ima ogroman uticaj na život žena i djevojčica koje su ga preživjele. Posljedice silovanja prevazilaze nanesene fizičke povrede. Povreda u velikom broju slučajeva nema. Ono što ostaje je nastavak života sa osećanjem izgubljenog povjerenja, krivice, straha, bespomoćnosti, nedostatka podrške i izolacije.*

Metodologija

Za kvalitativno istraživanje korišćena je *metoda polustrukturalni dubinski intervju*, sa ciljem da dobijemo dublje, detaljnije i bogatije podatke, te identifikacijom i analizom pronađemo ponovljene obrasce ponašanja. Prije realizacije istraživanja izrađena je metodologija, i to: **metodologija za praćenje slučajeva seksualnog nasilja koji nijesu prijavljeni u okviru sistema zaštite i metodologija za praćenje prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja.**¹²⁵ Upitnik za prikupljanje podataka za slučajeve seksualnog nasilja koji nijesu prijavljeni sadržao je sljedeće teme: informacije o osobi koja je preživjela seksualno nasilje, preživljeno nasilje, podatke o počinitelju, podatak da li je osoba sa iskustvom seksualnog nasilja nekome rekla o preživljenom nasilju, razmišljanja o formalnoj prijavi, razlozi zašto nije prijavila, trenutni status, zbog čega se obratila organizaciji, zdravstveni status, zaštita mentalnog zdravlja, socijalna podrška i odnos prema tome što nasilje nije formalno prijavljeno institucijama. Upitnik za prikupljanje podataka za slučajeve seksualnog nasilja koji su prijavljeni institucijama obuhvatio je teme: informacije o osobi koja je preživjela seksualno nasilje, podatke o počinitelju, kako je tekla prijava policiji, izuzmanje dokaza, pregled u bolnici, postupak pred državnim tužilaštvom, postupak pred sudom, postupak pred centrum za socijalni rad i zaštita mentalnog zdravlja.

UZORAK

Istraživanje je realizovano na uzorku od *100 žena i djevojčica sa iskustvom seksualnog nasilja*, koje su se za pomoć i podršku obratile Sigurnoj ženskoj kući i SOS telefonu za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić. Sve ispitanice su bile klijentkinje pomenutih organizacija i korisnice usluga istih. U slučajevima djevojčica koje su bile mlađe od 14 godina dubinski intervju su rađeni sa zakon-

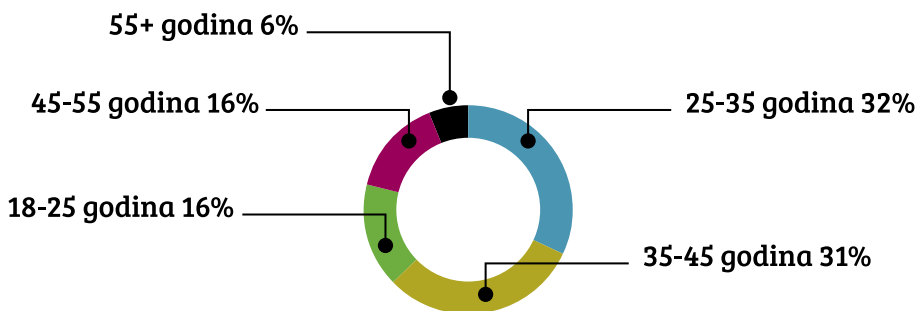
.....
125 Upitnici su urađeni uz ekspertsku podršku dr. sc. Maja Mamula (Ženska soba, Zagreb) i Dušica Popadić (Incest Trauma Centar – Beograd)

skim starateljicama-majkama maloljetnih djevojčica. Sve dubinske intervjuje su radile zaposlene u Sigurnoj ženskoj kući i SOS Nikšiću, koje imaju dugogodišnje iskustvo u direktnom radu sa osobama sa iskustvom nasilja, i koje su prethodno pružale pomoć i podršku ispitanicama u prevazilaženju traume seksualnog nasilja. Imajući u vidu pomenuto, odnos između istraživačica i ispitanica je bio blizak, pun razumijevanja za preživljeno nasilje, te su pojedine žene sa iskustvom seksualnog nasilja nakon intervjua imale osjećaj da je to bio još jedan povjerljivi razgovor, a ne učestvovanje u istraživanju.

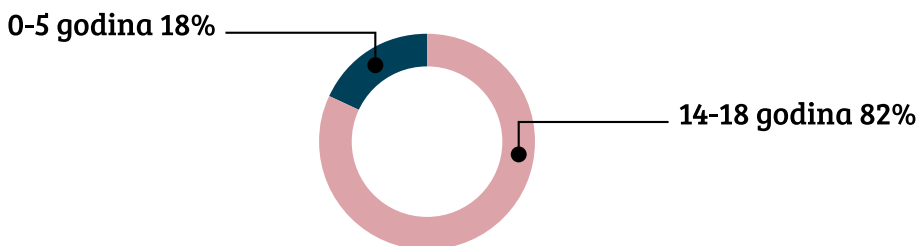
SOCIO-DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE ISPITANICA

Najveći broj žena koje su učestvovala u istraživanju, njih 64%, imale su između 25 i 45 godina života (Grafikon br.5.1. Starosna struktura žena sa iskustvom seksualnog nasilja), dok je 82% djevojčica imalo iznad 14 godina (Grafikon br.5.2. Starosna struktura djevojčica sa iskustvom seksualnog nasilja).

Grafikon br.5.1. Starosna struktura žena sa iskustvom seksualnog nasilja

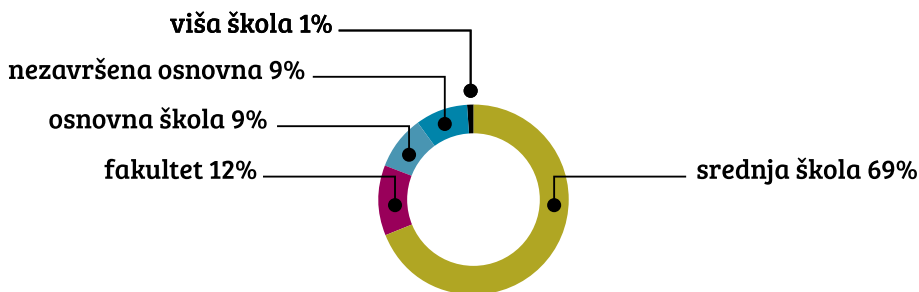
Grafikon br.5.2. Starosna struktura djevojčica sa iskustvom seksualnog nasilja

Od 89 žena koje su učestvovalе u istraživanju, 14 žena su strane državljanke, od toga 13 iz zemalja regiona. Ove žene su najčešće bile udate za crnogorske državljanе, a 4 od 14 su u Crnu Goru došle tako što su se zaposlile u toku trajanja turističke sezone.

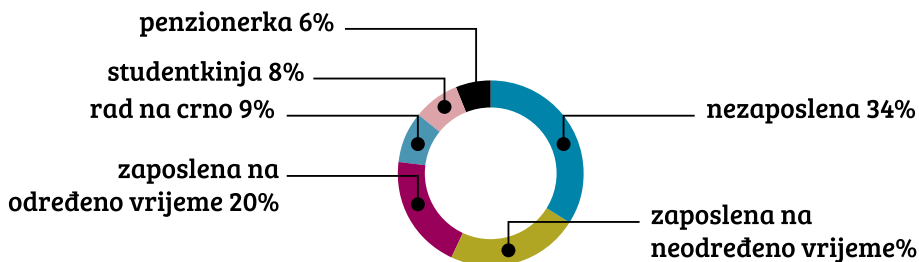
Najveći broj žena koje su učestvovalе u istraživanju ima završenu srednju školu (Grafikon br.5.3. Struktura žena sa iskustvom seksualnog nasilja po osnovu obrazovanja).

Grafikon br.5.3. Struktura žena sa iskustvom seksualnog nasilja po osnovu obrazovanja

Svaka treća žena je nezaposlena, dok blizu 60% ispitanica radi i/ili ima svoj izvor prihoda (Grafikon br.5.4. Struktura žena sa iskustvom seksualnog nasilja po osnovu zaposlenja). Od ukupnog broja žena koje su učestvovalе u istraživanju 13 njih su korisnice MOP-a.

Grafikon br.5.4. Struktura žena sa iskustvom seksualnog nasilja po osnovu zaposlenja

Od ukupnog broja žena koje su učestvovala u istraživanju 39 žena žive same ili sa svojom djecom. Najveći broj njih živi u iznajmljenom stanu, dok svega nekoliko ispitanica ima imovinu na svoje ime i živi u svom stanu.

Svaka četvrta ispitanica živi kod svojih roditelja. Polovina žena koje sa svojom djecom žive kod roditelja su preživjele seksualno nasilje od strane svojih partnera. Drugu polovinu žena koje trenutno žive u primarnoj porodici čine žene mlađe od 30 godina koje su doživjele seksualno nasilje od strane partnera, člana porodice, prijatelja, komšije ili instruktora vožnje. One nakon iskustva seksualnog nasilja nijesu napuštale svoju primarnu porodicu, već i dalje žive sa svojim roditeljima.

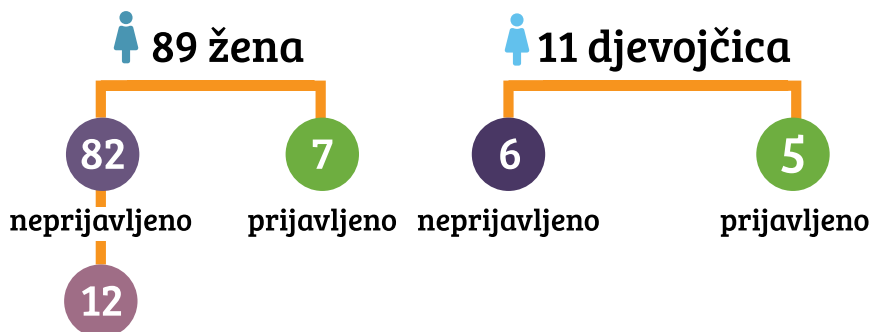
Rezultati analize odgovora žena i djevojčica sa iskustvom seksualnog nasilja

OBLICI PREŽIVLJENOG SEKSUALNOG NASILJA

U kvalitativnom istraživanju učestvovalo je *89 žena i 11 djevojčica*, ukupno 100 ispitanica sa iskustvom seksualnog nasilja. 82 žene koje su preživjele seksualno nasilje, obratile su se za pomoć Sigurnoj ženskoj kući i SOS telefonu Nikšić, a isto nijesu prijavile nadležnim institucijama, dok je njih 7 od 89 žena prijavilo institucijama preživljeno seksualno nasilje. 12 žena koje su učestvovala u istraživanju svjedočile su o preživljenom seksualnom nasilju u djetinstvu, a isto nijesu nikad prijavile nadležnim institucijama. Od 11 djevojčica koje su učestvovala u istraživanju, 6 slučajeva nije prijavljeno, a 5 slučajeva je prijavljeno nadležnim institucijama. (vidjeti Grafikon br. 5.1. Prikaz ispitanica razvrstan prema starosnoj dobi/vremenu kada se desilo seksualno nasilje i da li je ono prijavljeno institucijama). Svi slučajevi koji nijesu procesuirani su djevojčice iz romske populacije, koje su žrtve ugovorenih brakova, seksualne eksploatacije i/ili potencionalne žrtve trgovine ljudima. Sve djevojčice su boravile u skloništu SOS telefona Nikšić i sa ovim slučajevima je upoznat nadležni centar za socijalni rad. O svom iskustvu seksualnog nasilja svjedoče tek nakon izvjesnog vremena boravka u skloništu.

Grafikon br.5.5. Prikaz ispitanica razvrstan prema starosnoj dobi/vremenu kada se desilo seksualno nasilja i da li je ono prijavljeno institucijama

100 ŽENA I DJEVOJČICA JE UČESTVOVALO U ISTRAŽIVANJU

preživjelo seksualno nasilje u djetinjstvu

Od ukupnog broja žena i djevojčica koje su učestvovalе u istraživanju, 85 njih su doživjele silovanje, bilo od strane partnera ili osobe od poverjenja. Ostalih 15 ispitanica su doživjele druge oblike seksualnog nasilja: oblјuba sa djetetom, nedozvoljene polne radnje, i podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa.

Svaka treća žena se za pomoć i podršku Sigurnoj ženskoj kući i SOS telefonu Nikšić obratila zbog preživljenog seksualnog nasilja, dok je dvije trećine njih potražilo pomoć zbog drugog oblika preživljenog nasilja. 24 od 100 žena i djevojčica koje su učestvovalе u istraživanju su bile smještene u skloništimа koje vode pomenute nevladine organizacije.

”
To je cijena mira u braku.

Većina žena koje su nasilje doživjele od bračnog/vanbračnog partnera nijesu prepoznavale seksualno nasilje, već su nam se za pomoć obratile zbog preživljenog fizičkog i psihičkog nasilja. Međutim, u toku rada sa ženama i pružanja podrške u cilju oporavka od nasilja, žene su se otvorile i pričale o svojim iskustvima preživljenog seksualnog nasilja.

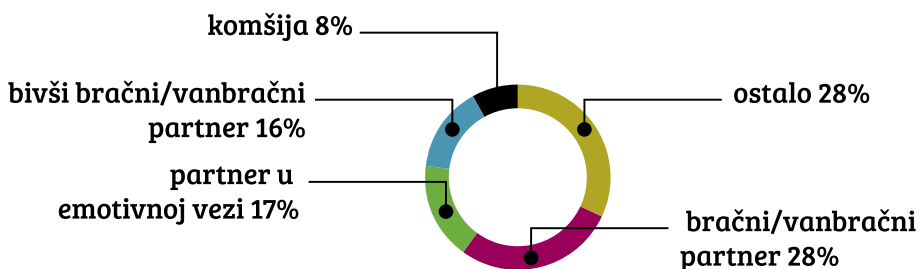
To je cij Da ti iskreno kažem, bas mi je teško to padalo, lakše bi mi bilo da me udari nego to, ali što ćeš, to je tako kod nas u Crnoj Gori, ti si njegova žena, pa trpi žena mira u braku.

Polovina žena koje su učestvovala u istraživanju su imale iskustvo nasilja u primarnoj porodici ili su bile svjedokinje nasilja u svojoj porodici, druga polovina ispitanica negira iskustvo nasilja i ističe da su odnosi u primarnoj porodici bili harmonični.

ODNOS SA POČINIOCEM

Najveći broj žena koje su se za pomoć obratile Sigurnoj ženskoj kući i SOS telefonu Nikšić su seksualno nasilje doživjele od strane partnera (bračnog, vanbračnog ili partnera u emotivnoj vezi), ukupno 64% (Grafikon br. 5.6. Struktura žena sa iskustvom seksualnog nasilja po osnovu odnosa sa počiniocem). 12 od 89 žena koje su učestvovala u istraživanju su seksualno nasilje doživjele kao djevojčice, a svi počinioci su bili članovi porodice ili osobe od povjerenja, i to: otac u 4 slučaja, porodični prijatelj u 4 slučaja, ujak, stric, brat od ujaka i djed u po jednom slučaju.

Grafikon br.5.6. Struktura žena sa iskustvom seksualnog nasilja po osnovu odnosa sa počiniocem

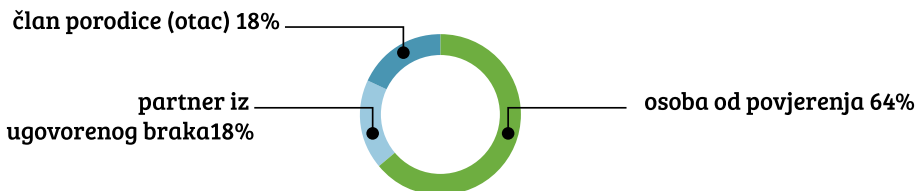

Napomena: U kategoriji ostalo: otac, ujak, brat od ujaka, stric, djed, kolega, šef, prijatelj, instruktor voznje, silovanje u ratu, NN lice

Počinioci seksualnog nasilja nad djevojčicama su u 7 slučajeva (64%) bili punoljetni muškarci koji su iskoristili nezrelost i lošu materijalnu situaciju u kojoj su se našle djevojčice (Grafikon br.5.7. Struktura djevojčica sa iskustvom

seksualnog nasilja po osnovu odnosa sa počiniocem). Neki od njih su sa djevojčicama ostvarili prvi kontakt preko društvene mreže facebook.

Grafikon br.5.7.Struktura djevojčica sa iskustvom seksualnog nasilja po osnovu odnosa sa počiniocem

Svi počinioci seksualnog nasilja su bili muškarci. Naše istraživanje je pokazalo da među počiniocima ima visokoobrazovanih, onih koji imaju srednju stručnu spremu i nepismenih. Jednak je broj onih koji imaju zaposlenje i onih koji nemaju. Većina muškaraca koji su počinili seksualno nasilje nad svojim partnerkama su bili približno jednakih godina starosti kao i one. Počinioci seksualnog nasilja nad djevojčicama su bili značajno stariji od njih. Neki od počinioca seksualnog nasilja su korisnici psihoaktivnih supstanci ili su konzumirali alkohol, međutim najveći broj nasilnika nijesu zavisnici, niti imaju psihijatrijsku dijagnozu.

” On je muško, može mu se. Njega niko ne osuđuje

Više od polovine muškaraca koji su počinili seksualno nasilje nijesu nikada bili osuđivani ni za jedno krivično, ni prekršajno djelo. Svaki četvrti nasilnik je već bio prijavljivan ili osuđivan za nasilje u porodici, koje je počinio upravo nad svojoj partnerkom, koju je i seksualno zlostavljao. Svaki peti muškarac koji je počinio seksualno nasilje je ranije bio osuđivan za druga djela - tuče, nošenje oružja, dilovanje droge, krađe ili pokušaj ubistva.

Svaka peta žena (21%) koja je učestvovala u istraživanju živi i dalje sa počiniocem. U svim ovim slučajevima počinitelj je njihov bračni ili van-

” Neće da kupi hranu za sutra, ni pelene za djecu, ako ne spavam sa njim

bračni partner. U vrijeme kada je istraživanje sprovedeno, ove žene nijesu bile spremne da izađu iz situacije nasilja. One su najčešće bile izložene različitim oblicima nasilja: fizičkom, seksualnom, psihičkom i ekonomskom. Sigurno ženskoj kući i SOS telefonu Nikšić

su se obratile za pomoć i podršku kako bi se informisale o oblicima pomoći koje pružamo i zakonskim procedurama. Iskustvo ovih žena pokazuje da su one često ucjenjivane od strane supruga, izložene su prijetnjama, psovkaama i izolaciji.

BEZBJEDNOST ŽENA I DJEVOJČICA SA ISKUSTVOM SEKSUALNOG NASILJA

Značajan broj žena koje ne žive sa počiniocem kažu da se i dalje ne osjećaju bezbjedno, da imaju strah da će se seksualno i fizičko nasilje ponoviti. Značajan broj žena, 15% učesnica u istraživanju, doživjele su silovanje i nakon razvoda. Jedna ispitanica navodi da je doživjela silovanje od strane bivšeg muža u stanu u kojem je boravila sa djecom.

”

Djeca su taj dan kad je određeno gledanje bila bolesna i ja sam pristala da on dodje kod nas da vidi djecu, jer mi je prijetio da će me tužiti ako mu ne dam djecu. Taj dan me silovao, djeca su bila tu, u drugoj sobi. To je bio njegov način da me kazni što sam ga napustila

”

Često razmišljam o tome, šta ako ga sretnem, šta ako se pojavi sad npr. dok sam dolazila kod vas, šta ako me ponovo napadne, ma dovoljno je da samo stane ispred mene. Ja ne znam šta bih uradila, ni koga bih zvala, samo bi mi se noge prekinule.

One žene koje su seksualno nasilje doživjele od strane emotivnih partnera, prijatelja, komšija i kolega, takođe osjećaju da nisu bezbjedne, navode da *strepe hoće li sresti nasilnika*, jer najčešće žive u istom gradu, i razmišljaju o tome kako će pobjeći ako do susreta dođe.

RAZLOZI ZBOG KOJIH ŽENE NIJESU PRIJAVILE PREŽIVLJENO NASILJE

Sve žene koje su učestvovala u istraživanju navode da im je jako teško i neprijatno da i sada govore o preživljenom nasilju, a kamoli neposredno nakon istog. Dvije trećine ispitanica nikada nikom nijesu pričale o svom iskustvu seksualnog nasilja. Prvi put su govorile o tome u prostorijama Sigurne ženske kuće ili SOS telefona. Razlozi zbog kojih se nijesu nikad nikom povjerile su:

osjećaj krivice, strah od nasilnika, uvjerenje da niko neće vjerovati, uvjerenje da je mogla nešto da uradi i da se odbrani, da će svi saznati, kako će reagovati okolina, itd. Jedna od žena je progovorila o svom iskustvu seksualnog nasilja tek nakon 60 godina, seksualno nasilje je doživjela u djetinstvu od strane brata, a odlučila je da pozove naš broj tek nakon njegove smrti. Ostale žene (jedna trećina ispitanica) su se neposredno nakon iskustva seksualnog nasilja povjerile majki, sestri, cijeloj primarnoj porodici ili prijateljici. 2 žene su svoje iskustvo podijelile sa sadašnjim partnerom. Zanimljivo je da su obje žene koje su iskustvo seksualnog nasilja podijelile sa svojim partnerom imale isto iskustvo. Objе su doživjele seksualno nasilje u djetinstvu i partner im je na početku emotivne veze pružao „neizmjernu podršku“. Međutim, isti taj partner kasnije postaje nasilan prema njoj.

” Kad bismo se god posvađali, on bi mi to nabio na nos i prigovorio nazivajući me kurvom.

Oko 90% ispitanica nikada nijesu ni pokušale prijaviti seksualno nasilje.

”
Evo, ja nijesam ni
znala da to mogu
prijaviti. Mnoge žene
to ne znaju, vjerujte.

”
Znala sam da mi niko neće vjerovati, svi
bi rekli ja sam ga izazvala. Znete ono
kako kažu – Dok kučka repom ne mrdne,
kućak ne prilazi.“

Osim navedenog sve žene koje su razmišljale da li da prijave, a nijesu prijavile seksualno nasilje nadležnim institucijama su navele da su se plašile da će „njihovo ime izaći u medijima“, da će svi saznati, i da će je svi osuditi.

OSJEĆANJA NAKON PREŽIVLJENOG SEKSUALNOG NASILJA

I PODRŠKA OKOLINE

Neke žene koje su učestvovala u istraživanju osjećaju ljutnju, bijes i krivicu što formalno (institucijama) nijesu prijavile preživljeno seksualno nasilje. Međutim, većina njih bi i sada postupila isto, jer vjeruju da nasilnik ne bi bio kažnjen.

”
Voljela bih da je kažnjen, ali najviše bi mi značilo da su mi moji vjerovali.

Žene koje su izašle iz nasilne veze i koje su trpjele seksualno nasilje u braku/vanbračnoj zajednici u većini slučajeva imaju podršku primarne porodice. Ta podrška obuhvata moralnu i finansijsku podršku, u skladu sa individualnim mogućnostima roditelja. Većina žena iz ove grupe nikada nije o preživljenom seksualnom nasilju razgovarala sa roditeljima i/ili bratom/sestrom. Žene koje su pretpjele seksualno nasilje od strane partnera u emotivnoj vezi, prijatelja, komšije, kolege u većini slučajeva nijesu imale podršku od strane porodice.

”
Meni je najbitnije bilo da mi porodica povjeruje da ja nijesam kriva, da ga nijesam izazvala. Od njih sam dobila samo ćutanje. Možda su i povjerovali, ali me nisu podržali, nijesu ga osudili. Meni je to bilo najvažnije. Bila sam sama na svijetu. I sad sam.

POSLEDICE PREŽIVLJENOG SEKSUALNOG NASILJA

One žene koje su preživljavale seksualno nasilje od strane bračnog/vanbračnog partnera govorile su da nijesu imale povrede, jer najčešće nijesu pružale otpor. Sve ispitanice koje su rekle da nijesu imale fizičkih povreda su navele da su imale tegobe poput: povraćanja, mučnine, glavobolje, „težine u stomaku“, vrtoglavice i malaksalosti. Za 13 od 100 žena i djevojčica je iskustvo silovanja bilo ujedno i iskustvo prvog seksualnog odnosa. Preko dvije trećine žena koje su učestvovala u istraživanju su navele da nijesu imale fizičke povrede nakon preživljenog seksualnog nasilja. Neke žene koje su učestvovala u istraživanju se prisjećaju da su imale modrice u predjelu zglobova šake ili na butinama, ali kako nijesu željele da prijave, nijesu se ni obraćale ljekaru. Ginekološku pomoć je nakon preživljenog seksualnog nasilja potražilo 7 ispitanica. Iste su dobile zaštitu od neželjene trudnoće. U vrijeme obavljanja dubinskog intervjua, 6 žena i djevojčica su bile trudne.

”
Znala sam da ako se branim biće još gore... Samo sam čekala da završi.

Od ukupnog broja žena sa iskustvom seksualnog nasilja 12 (13,5%) je pokušalo suicid ili su razmišljale o istom.

Problemi sa kojima se žene sa iskustvom seksualnog nasilja sada najčešće susreću odnose se na: probleme sa kontrolisanjem emocija, burne reakcije, problemi u ostvarivanju seksualnog odnosa, problemi u ostvarivanju bliskosti sa drugim ljudima, u pronalaženju partnera, flešbekovi, nesanica, apatija, nisko samopoštovanje i nisko samopouzdanje.

Većina žena sa iskustvom seksualnog nasilja su vjerovala da se mogu same izboriti sa traumom, da mogu svoje iskustvo potisnuti i zaboraviti.

”

Mislila sam da mogu sama, da sam jaka, ali me na kraju sve slomilo.

”

Vjerovala sam da sve ovo mogu izdurati sama. Možda sam i razmišljala, ali za psihoterapiju nemam para. A i kod koga bih isla, ja ne znam ko to radi.

ZAŠTITA MENTALNOG ZDRAVLJA ŽENA I DJEVOJČICA SA ISKUSTVOM SEKSUALNOG NASILJA

Svaka deseta žena se obratila za pomoć stručnom licu psihologu ili psihijatru, najčešće nakon što je prošlo nekoliko godina od preživljenog nasilja, u trenucima kada su uvidjele da ne mogu da obavljaju svakodnevne aktivnosti, da su ankciozne, da imaju nesanicu ili neke druge zdravstvene probleme. Neke od njih na terapiju idu već 10 godina.

”

Ne sjećam se kad sam spavala duže od sat vremena. I kad spavam, spavam preko dana, po noći nikako.“

”

Vidjela sam da ne mogu da funkcionišem na poslu, da mi sve smeta i da mi svi idu na živce. Inače sam bila jako društvena i svi su me voljeli. Više ne.“

”

Tokom ginekološkog pregleda ultrazvukom počela sam da vičem i doktorica mi je rekla da vjerovatno imam neki problem psihološke prirode.

Žene sa iskustvom seksualnog nasilja koje na tretman odlaze kod psihijatra/ice navode da se tretmani većinom svode na promjenu lijekova koji su propisani, ako terapija nije adekvatna. Nešto drugačije iskustvo žene koje su preživjele seksualno nasilje imaju sa psihologom/škinjom, one navode da se osjećaju mnogo bolje nakon tretmana. Problem sa kojim se susreću u praksi je što psiholozi/škinje rade u okviru domova zdravlja, te zbog obima posla koji imaju, termine zakazuju jednom mjesečno, što je svakako nedovoljno za rad na prevažilaženju traume. Neke od ispitanica su navele da bi voljele da imaju finansijskih sredstava da plate privatno usluge psihologa/škinja. Krizno psihološko savjetovanje je ženama sa iskustvom seksualnog nasilja pruženo u Sigurnoj ženskoj kući i na SOS telefonu Nikšić u 32 slučaja.

ISKUSTVO ŽENA I DJEVOJČICA PRED NADLEŽNIM INSTITUCIJAMA

Od ukupno 100 žena i djevojčica koje su učestvovala u istraživanju 88 njih nikada nije prijavilo seksualno nasilje nadležnim institucijama, dok je 12 žena nasilje prijavilo institucijama sistema. Od 12 prijavljenih slučajeva, 10 je prijavljeno policiji, a 2 nadležnim centrima za socijalni rad.

Jedna ispitanica je doživjela seksualno nasilje od strane supruga koje je, zajedno sa fizičkim nasiljem, prijavila policiji. Nadležni tužilac je ponašanje „protiv volje imenovane imao seksualni odnos sa istom“ kvalifikovano kao prekršaj u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici član 36, stav1, tačka 6 (seksualno uznemiravanje drugog člana porodice), te je počinilac kažnjen novčanom kaznom.

Od 7 prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja nad ženama, u 5 slučajeva prvu izjavu je uzimao službenik centra bezbjednosti, dok je u 2 slučaja žena imala priliku da da izjavu inspektorki, tj. osobi istog pola. Većina žena sa iskustvom seksualnog nasilja svjedoče da je u prostoriji gdje su davale iskaz bilo više ljudi, da su se *osjećale neprijatno i da nije obezbijeđena privatnost prilikom uzimanja izjave*. Ispitanice navode da je davanje iskaza trajalo preko 2 sata i da su im postavljena ista pitanja više puta od strane različitih službenika/ca. U dva slučaja, prilikom podnošenja prijave u centru bezbjednosti bile su prisutne zaposlene u Sigurnoj ženskoj kući u svojstvu povjerljivog lica.

NEKE OD ŽENA KOJE SU UČESTVOVALE U
ISTRAŽIVANJU NAVODE DA SU IM SLUŽBENICI/CE
CENTRA BEZBJEDNOSTI POSTAVLJALI
NEADEKVATNA PITANJA:

“Zašto se do sada
niste obratili?”

“Da li inače nosite
takav veš?”

“Šta ste vi uradili
prije toga?”

“Šta ste imali
na sebi?”

Jedna od klijentkinja Sigurne ženske kuće je silovanje od strane bivšeg supruga prijavila policiji, tačnije nakon doživljenog nasilja nazvala je prijatelja, a prijatelj je pozvao policiju koja je izašla na lice mjesta. Izjavu je davala tri puta, i svi službenici centra bezbjednosti koji su uzimali izjavu bili su muškarci.

”

**Inspektori su baš bili dobri,
prvenstveno ljudski odnos prema
meni, a i profesionalni su.**

Nije joj ni ponudjeno da je sasluša inspektor istog pola, nije ni znala da postoji mogućnost izbora. U pomenutom slučaju žena je imala vidne povrede na tijelu, pocijepanu odjeću i bila je vidno uznemirena. Uz pratnju inspektora u civilu žena je bila na pregledu kod ljekara. Ističe da joj je inspektor bio velika podrška i da njegov odnos nije bio tako podržavajući da bi sigurno odustala

od prijave. Tom prilikom urađen je pregled cijelog tijela, kao i ginekološki pregled. Pregled je obavljen bez čekanja, bez administrativnih prepreka. Pregled je obavila ginekološkinja, a prisustvovala su 2 sestre i prema navodima naše klijentkinje: „Doktorica je bila hladna, ali nije postavljala dodatna pitanja, valjda je vidjela da sam iscrpljena.“

U drugom slučaju, žena sa iskustvom seksualnog nasilja koja je isto prijavila policiji, navodi da joj inspektori nijesu dozvolili da ispriča svoje iskustvo, ukazujući na to da ne postoje nikakvi dokazi o preživljenom nasilju i da prijavu ne mogu procesuirati. Prema njenim navodima, imala osjećaj da je službenici policije procjenjuju na osnovu fizičkog izgleda i da joj indirektno govore da je sama kriva što je birala partnera.

Klijentkinja Sigurne ženske kuće koja je seksualno nasilje od strane bivšeg emotivnog partnera prijavila policiji navodi da je joj je inspektor koji je uzimao izjavu rekao da je „bolje da ga uhvate zbog droge, nego zbog toga što je silovao.“ Isto iskustvo je imala žena koja je prilikom davanja izjave u policiji rekla da nasilnik posjeduje nelegalno oružje, te je počinocu određen pritvor zbog tog krivičnog djela, a ne zbog počinjenog seksualnog nasilja.

U 70% slučajeva žena koje su učestvovala u istraživanju, a koje su prijavile seksualno nasilje državni tužioci su odbacili krivičnu prijavu. U jednom

”

Inspektor koji je uzimao izjavu rekao da je bolje da ga uhvate zbog droge, nego zbog toga što je silovao.

slučaju je, nakon što je djevojčica promijenila iskaz, iz straha za bezbjednost svoje porodice, protiv iste pokrenut krivični postupak za lažno prijavljivanje.

Djevojčici je određen nadzor od strane stručne radnice centra za socijalni rad. Sa svim slučajevima seksualnog nasilja nad djevojčicama su upoznati predstavnici/e nadležnih centara za socijalni rad. Osim seksualnog nasilja, neke djevojčice su trpjele nasilje od strane primarne porodice ili su bile žrtve ranih ugovorenih brakova. U slučaju dvije djevojčice mlađe od 5 godina, majke su prijavile nasilje nadležnim centrima za socijalni rad. Zakonske starateljke maloljetnih djevojčica navode da nijesu naišle na podršku od centara za socijalni rad, te da su ih zaposlene u tim ustanovama sa nepovjerenjem ispitivale i tražile konkretne dokaze za sumnju na seksualno nasilje. Imajući u vidu da su u pomenutim slučajevima majke iznijele sumnje na nedozvoljene polne radnje od strane oca, opisujući znanje djevojčica o seksualnim odnosima i izgledu muškog polnog organa kao neadekvatno za taj uzrast. „Iz tatine piše izlazi nešto bijelo i ljepljivo“. U jednom slučaju majka je detaljno opisivala da djevojčica navodi da je otac dodiruje po genitalijama, uz prijetnje da o tome

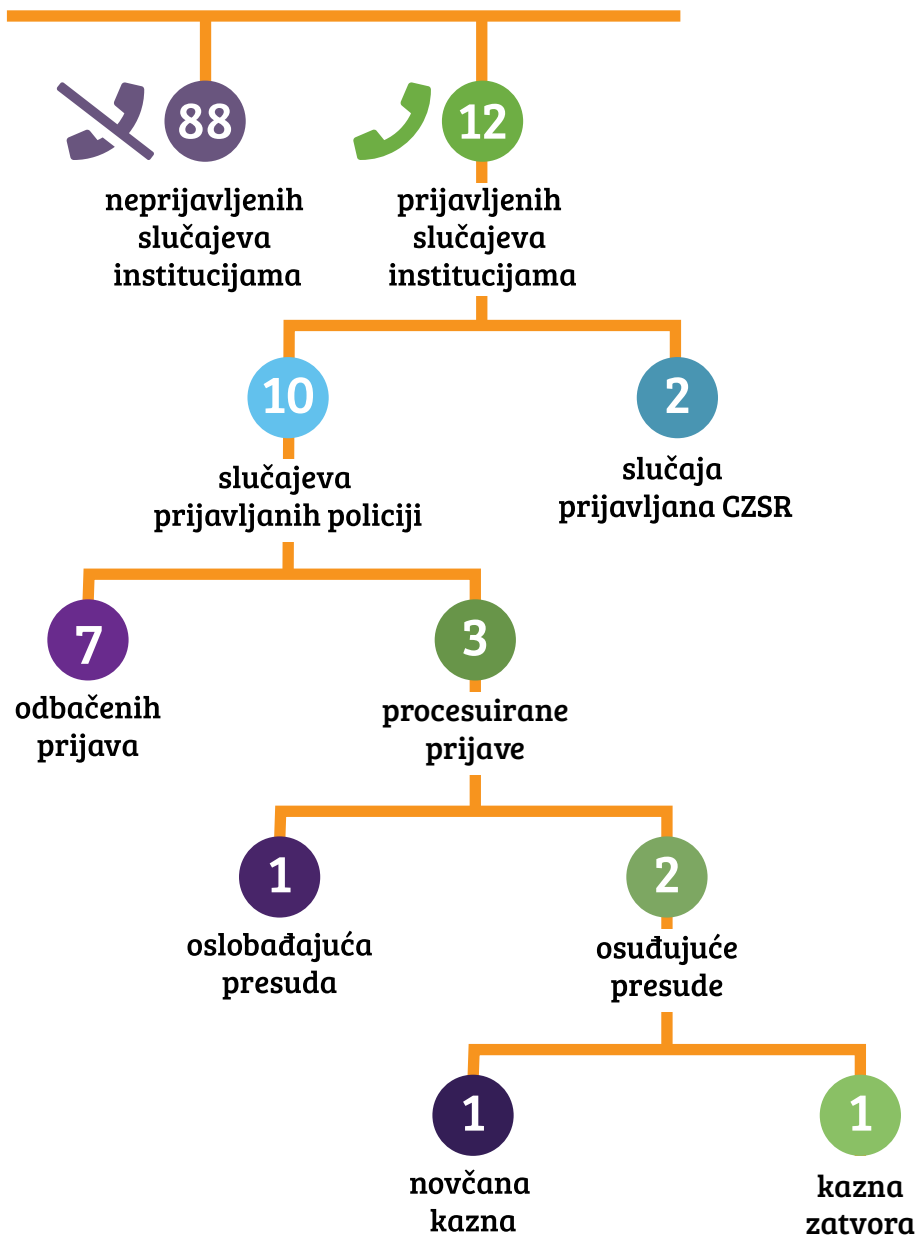
ne smije pičati nikom, da je to njihova tajna. Nadalje, da djevojčica ima noćne more, da često mokri u krevetu, da često ima urinarne infekcije, te da je neraspoložena kada treba da ide kod oca. U oba pomenuta slučaja od centra za socijalni rad majke su dobile obeshrabrujuće poruke, da je potrebno da imaju čvrste dokaze, da će ako prijave policiji dijete izlagati dodatnoj traumi, da će ići na vještačenje u Zagreb o svom trošku, itd. Nadalje, stručne radnice centara za socijalni rad su davale objašnjenja da su takve reakcije djeteta normalne jer prolaze kroz stresan period razvoda, da su detalje o seksualnim odnosima odraslih vidjele na televiziji, te da današnja djeca imaju bujnu maštu. Prijave policiji nijesu podnošene u pomenutim slučajevima.

U jednom prijavljenom slučaju djevojčica je pred institucijama davala izjavu 4 puta.

Sve žene i djevojke koje su učestvovalе u istraživanju bile su neinformisane od strane institucija o daljem toku postupka. Ni u jednom slučaju, prema navodima ispitanica nije napravljena procjena rizika, niti individualni plan rada, ili one nijesu bile obaviještene o istom.

Jako mali procenat slučajeva je dobio sudski epilog (Grafikon br.5.8. Formalne prijave i kazne za počinioce seksualnog nasilja). Svega 3 žene koje su učestvovalе u istraživanju su o preživljenom nasilju svjedočile na sudu. Iste navode da je postupak bio dugotrajan, iscrpljujući i da su pretresi često odlagani, u jednom slučaju čak 12 puta. Jedan počinilac je kažnjen kaznom zatvora, drugi novčanom kaznom od 150 evra, dok je treći oslobođen. Kaznu zatvora za krivično djelo silovanje je dobio jedino počinilac u slučaju gdje je žena imala vidne fizičke povrede i kada je nasilje prijavljeno neposredno nakon događaja, te su postojali dokazi. Postupak od podnošenja prijave do pravosnažnosti presude je trajao godinu i 6 mjeseci, žena je odustala od krivičnog gonjenja, te je postupak nastavljen po službenoj dužnosti i počinilac je dobio kaznu zatvora 2 godine i 6 mjeseci. U drugom slučaju počinilac je kažnjen novčanom kaznom zato što je počinio prekršaj iz člana 36, st.1, tačka 6. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, na način što je „protiv volje imenovane imao seksualni odnos sa istom“, i u trećem slučaju djelo je kvalifikovano kao silovanje u pokušaju, u skladu sa Krivičnim zakonikom, te je na Višem sudu u Podgorici počinilac oslobođen optužbe.

100 ŽENA I DJEVOJČICA JE UČESTVOVALO U ISTRAŽIVANJU

Diskusija i zaključci istraživanja

Seksualno nasilje je tabu tema u Crnoj Gori, što potvrđuje i činjenica da *dvije trećine žena koje su učestvovala u istraživanju nikada nikom nijesu pričale o svom iskustvu seksualnog nasilja*. Osobe koje su preživjele seksualno nasilje se jako teško odlučuju da isto prijave. Od ukupnog broja ispitanica 12% njih je preživljeno nasilje formalno prijavilo institucijama.

Najveći broj žena i djevojčica (85%) koje su učestvovala u istraživanju su doživjele silovanje. Većina žena koje su nasilje doživjele od bračnog/vanbračnog partnera nijesu prepoznavale seksualno nasilje, već su se za pomoć Sigurnoj ženskoj kući i SOS telefonu Nikšić obratile zbog preživljenog fizičkog i psihičkog nasilja. Primijećeno je da se seksualno nasilje u bračnoj/vanbračnoj zajednici normalizuje, to je dio patrijahalnog obrazca ponašanja u kojem se žena nalazi u podređenom položaju.

Svi počinioci seksualnog nasilja su bili muškarci i u preko 95% slučajeva poznati osobama koje su ga preživjele. Naše istraživanje je pokazalo da među počiniocima ima visokoobrazovanih, onih koji su imaju srednju stručnu spremu i nepismenih. Jednak je broj onih koji imaju zaposlenje i onih koji nemaju. Neki od počinitelja seksualnog nasilja su korisnici psihoaktivnih supstanci ili su konzumirali alkohol, međutim najveći broj nasilnika nijesu zavisnici, niti imaju psihijatrijsku dijagnozu. Uzroci seksualnog nasilja nijesu ni alkohol, ni droga, ni psihijatrijsko oboljenje, kako se obično vjeruje. Više od polovine muškaraca koji su počinili seksualno nasilje nijesu nikada bili osuđivani ni za jedno krivično, ni prekršajno djelo. Svaki četvrti nasilnik je već bio prijavljivan ili osuđivan za nasilje u porodici, dok je tek svaki peti bio osuđen za neko drugo krivično djelo. Istraživanje je potvrdilo da je seksualno nasilje zloropotreba istorijski nejednakih odnosa moći između muškaraca i žena.

Istraživanje je potvrdilo našu dugogodišnju praksu da žene i kada napuste nasilnog partnera nijesu zaštićene i doživljavaju ponovo nasilje. *Skoro sve žene i djevojčice koje su učestvovala u istraživanju i dalje se ne osjećaju bezbjedno, imaju strah da će se seksualno i fizičko nasilje ponoviti*. Značajan broj žena, 15%, koje su učestvovala u istraživanju doživjele su silovanje i nakon razvoda. Svaka peta žena živi i dalje sa počiniocem, a u vrijeme kada je istraživanje sprovedeno ove žene nijesu bile spremne da izađu iz situacije nasilja. One su i dalje izložene različitim oblicima nasilja. Dakle, kod ove grupe žena postoji visok rizik da se seksualno nasilje dešava i u trenutku dok čitate ovaj tekst.

Rezultati istraživanja govore da je ženama nakon preživljenog nasilja *bilo najbitnije da dobiju podršku, da im najbliži članovi/ce porodice vjeruju i da*

osude nasilnika. Većina žena sa iskustvom seksualnog nasilja je vjerovalo da se mogu same izboriti sa traumom, da mogu svoje iskustvo potisnuti i zaboraviti. Svaka deseta žena se obratila za pomoć stručnom licu psihologu ili psihijatru.

Oko 90% ispitanica nikada nijesu ni pokušale prijaviti seksualno nasilje. Osnovni razlozi zbog kojih žene nijesu prijavile preživljeno seksualno nasilje su: *stid, strah od nasilnika, strah od osude okoline, strah da će „njihovo ime izaći u medijima“, njihov osjećaj krivice, prijetnje i ucjene, nepovjerenje u institucije, nedostatak informacija ko i kako može pružiti pomoć, kao i nepovjerenje u vlastito sjećanje.* Većina ovih žena bi i sada isto postupila, tj. ne bi prijavile seksualno nasilje, jer *vjeruju da nasilnik ne bi bio kažnjen.*

Povjerenje u institucije je na jakom niskom nivou, žene procijenjuju da ne bi dobile adekvatnu zaštitu i podršku, smatraju da bi naišle na osudu i ispitivanje od strane institucija. Ovakve bojazni su opravdane jer iskustvo žena koje su prijavile seksualno nasilje institucijama nije ohrabrujuće. Proces prijave seksualnog nasilja i svako dalje svjedočenje često su doživljeni kao oblik ponovne viktimizacije. Pitanja koja se postavljaju, žene opisuju kao neprijatna i osuđujuća. Procijenu se istinitost njihovog iskaza i minimizira njihovo iskustvo. Postupci su dugotrajni i iscrpljujući. U *70% slučajeva državni tužiocci su odbacili krivičnu prijavu.* Većina žena sa iskustvom seksualnog nasilja svjedoči da je u prostoriji gdje su davale iskaz bilo više ljudi, da su se osjećale neprijatno i da nije obezbijedena privatnost prilikom uzimanja izjave. Osim navedenog, žene koje su učestvovala u istraživanju, a preživljeno seksualno nasilje su prijavile institucijama, sjedoče da se isto minimizira i da država osobama koje su ga preživjele šalje jasnu poruku da silovanje nije zločin za koji će nasilnik odgovarati, te da je za državu bitnije i lakše procesuirati lice koje diluje narkoticima ili posjeduje nelegalno oružje, nego osobu koja siluje ženu.

Istraživanje je pokazalo da zaposleni u centrima za socijalni rad ne pokreću postupak u svakom slučaju gdje postoji sumnja na seksualno nasilje nad djecom. Ovakvo postupanje zaposlenih u centrima za socijalni rad je nedopustivo, jer svaku sumnju na seksualno nasilje treba prijaviti policiji i/ili tužilaštu, treba pružiti podršku, a ne procijanjivati da li majka govori istinu i da li ima dokaze za svoje navode. Nadalje, neophodna je edukacija svih zaposlenih u centrima za socijalni rad, kako bi bile obučene da prepoznaju i pruže adekvatnu pomoć i podršku djeci i ženama sa iskustvom seksualnog nasilja.

Sve žene i djevojke koje su učestvovala u istraživanju *nijesu bile informisane od strane institucija o daljem toku postupka.* Ni u jednom slučaju, prema navodima ispitanica nije napravljena procjena rizika, niti individualni plan rada, ili one nijesu bile obaviještene o istom. Kako bi osobe sa iskustvom seksualnog

nasilja dobile adekvatnu pomoć i podršku, neophodno je u što kraćem roku donijeti Protokol o postupanju u slučajevima prijave seksualnog nasilja, te obavezati institucije da postupaju u skladu sa principima dužne pažnje.

Iskustvo žena koje su prijavile seksualno nasilje pokazuje da su informacije o slučaju objavljene u medijima, sa senzacionalističkim naslovima, u nekim čak sa punim imenom počinioaca. **Jako je važno da mediji imaju odgovoran pristup, skrenu pažnju na problem i fenomenologiju seksualnog nasilja, a nikako da se bave pojedinačnim slučajevima i iznose pojedinosti o istom.**

*Sumirano od 100 žena i djevojčica koje su doživjele seksualno nasilje, a za pomoć se obratile Sigurnoj ženskoj kući i SOS telefonu Nikšić, 2% počinoca je kažnjeno, i od toga samo jedan je dobio kaznu zatvora. Može se zaključiti da iskustvo seksualnog nasilja ima ogroman uticaj na život žena i djevojčica koje su ga preživjele. Posljedice silovanja prevazilaze nanesene fizičke povrede. Povreda u velikom broju slučajeva nema. **Ono što ostaje je nastavak života sa osjećanjem straha, krivice, izgubljenog povjerenja, bespomoćnosti, nedostatka podrške i izolacije.***

Preporuke

- ✚ Kontinuirano raditi na podizanju svijesti javnosti o učestalosti i karakteristikama seksualnog nasilja nad ženama i djecom, kako bi se razbijale predrasude i u prvom redu *vjerovalo osobama koje imaju iskustvo seksualnog nasilja, te ohrabrile žene da progovore o svom iskustvu*
- ✚ U što kraćem roku uspostaviti *specijalizovane servise podrške za žene i djecu sa iskustvom seksualnog nasilja*, te promovisati iste kako bi osobe sa iskustvom seksualnog nasilja imale informaciju o dostupnim servisima
- ✚ Učiniti besplatnom i dostupnom specijalizovanu *psihološku i psihoterapijsku pomoć* svim osobama sa iskustvom seksualnog nasilja
- ✚ Omogućiti osobama koje su preživjele seksualno nasilje da *ispričaju iskustvo u povjerljivoj i podržavajućoj atmosferi*, uvažavajući sve okolnosti, te sa posebnom pažnjom odgovoriti na potrebe osoba sa iskustvom seksualnog nasilja
- ✚ Obezbijediti *kontinuiranu i specijalizovanu obuku za predstavnike/predstavnice svih nadležnih institucija*, koja će pored upoznavanja sa zakonskim procedurama, obezbijediti i razumijevanje fenomenologije

seksualnog nasilja, te edukovati iste o načinima postavljanja pitanja

- ✚ Izraditi *informativne liflete* koji će sadržati jasne i precizne informacije o nadležnostima institucija i procedurama u vezi prijavljivanja seksualnog nasilja i daljeg postupaka
- ✚ Broj uzimanja izjava od osobe sa iskustvom seksualnog nasilja svesti na minimum, kako bi se *spriječila sekundarna viktimizacija*
- ✚ *Sa posebnom pažnjom ispitati da li je žena doživjela seksualno nasilje od strane bračnog/vanbračnog partnera*, prilikom uzimanja izjave u slučajevima prijave nasilja u porodici, jer silovanje u braku ostaje nevidljivo, a predstavlja krivično djelo.
- ✚ Uspostaviti praksu *izrade plana procjene rizika, kao i individualnog plana usluga podrške* za osobe sa iskustvom seksualnog nasilja
- ✚ Sa posebnom pažnjom *ispitati svaku sumnju na seksualno nasilje nad djecom* i pokrenuti postupke u skladu sa zakonom
- ✚ Neophodno je unaprijediti postupanje svih institucija u *sprečavanju ranih ugovorenih brakova* i zloupotrebe djevojčica
- ✚ Neophodno je *unaprijediti praksu prikupljanja dokaza*, naročito kada su u pitanju krivična djela protiv polne slobode gdje osobe sa iskustvom nasilja nisu imale fizičke povrede, ili o istim ne posjeduju medicinsku dokumentaciju
- ✚ Prilikom izvještavanja o seksualnom nasilju, mediji *treba da skrenu pažnju na problem i fenomenologiju seksualnog nasilja*, a nikako da se bave pojedinačnim slučajevima i iznose pojedinosti o istom

VI Analiza anketa o seksualnom nasilju – Žene iz opšte populacije

Seksualno nasilje prati veliki broj mitova i predrasuda koje utiču na nisku stopu prijave preživljenog nasilja nadležnim institucijama, te nerijetko odvrćaju osobe koje su preživjele bilo koji oblik seksualnog nasilja od traženja stručne pomoć i podrške. ¹²⁶

Rezime

SOS telefon Nikšić i Sigurna ženska kuća su, kroz anketu sa setom pitanja otvorenog tipa, realizovale istraživanje na uzorku od 108 djevojčica i žena iz Crne Gore. Cilj je bio informisati se koliko djevojčice i žene iz opšte populacije znaju o seksualnom nasilju, da li poznaju nekoga sa navedenim iskustvom i ko su osobe koje su preživjele SN, a ko su počinioci.

Silovanje kao oblik SN su prepoznale sve ispitanice. Ostale oblike SN su prepoznavale u značajno manjoj mjeri. Seksualno uznemiravanje je navelo manje od 10% ispitanica i imale su problem da imenuju šta podrazumijeva.

Žene i djeca su u riziku, a počinioci su muškarci. Zabrinjava što većina stereotipno vjeruje da su u najvećem riziku tinejdžerke i mlade žene iz materijalno ugroženih kategorija, koje „se oblače izazovno i izlaze u noćne klubove“. Počiniocice opisuju kao osobe sa psihičkim problemima i/ili ovisnike, koje je lako prepoznati, čime ih u značajnoj mjeri amnestiraju od počinjenog zločina.

Približno 90% ispitanica su čule za osobu koja je preživjela seksualno nasilje. Skoro 40%, tj. 42 od 108 žena su u direktnoj komunikaciji (porodica, prijateljice, koleginice na poslu) čule za osobu koja je preživjela SN. Od 42 navedena slučaja, 9 ili 21,4% su bili krivično delo silovanje i pokušaj silovanja, 11 ili 26,2% nedozvoljene polne radnje, a preostalih 22 ili 52,4% je bilo seksualno uznemiravanje.

Od 108 ispitanica samo njih 4, ili 3,7%, direktno je na pitanje odgovorilo da su preživjele SN. Tri su navele nedozvoljene polne radnje u školi ili na fakultetu, od strane nastavnika/profesora, školskog druga, a jedna je navela seksualno uznemiravanje putem društvenih mreža. Mali je broj žena koje su navele da

.....

su lično bile izložene SN, što može biti posljedica neprepoznavanja šta je sve SN ili straha od objelodanjivanja, iako je istraživanje bilo anonimno. Podatak da je iskustvo SN koje su ispitanice bile spremne da podijele u sva 4 slučaja bilo slično, može biti posledica činjenice da ispitanice smatraju da je društvena stigmatizacija najmanja u ovim situacijama. SN u vezi ili braku kroz istraživanje je negirano od strane većine ispitanica, a dio njih ga je normalizovao. Praksu prikrivanja ili neprepoznavanja SN potvrđuje i podatak da je analizom upitnika identifikovano da je 16 od 108 djevojčica i žena, tj. njih 14,8% imalo iskustvo seksualnog nasilja. Od 16 navedenih ispitanica, njih 4 ili 25,0% su preživjele silovanje ili pokušaj silovanja (2 silovanja u braku, 2 pokušaja silovanja na javnom mjestu), 6 ili 37,5% nedozvoljene polne radnje, (na radnom mjestu, u obrazovnim ustanovama, javnom prevozu) i 6 ili 37,5% seksualno uznemiravanje (na radnom mjestu, putem društvenih mreža ili u drugom javnom prostoru)

Bliskoj osobi koja je preživjela SN skoro sve ispitanice bi savjetovale da prijavi SN institucijama ili NVO koje se bave zaštitom žena od nasilja. Međutim, procenat djevojčica i žena koje bi prijavile lično iskustvo SN je bio manji od 10%. Podatak može ukazivati na zaključak da znaju kako je rješenje problema reagovanje i prijavljivanje, ali prepoznaju da je objelodanjivanje dodatni stres i trauma, toliko jaka da ne žele lično proći kroz navedeno iskustvo.

Samo jedna od četiri ispitanice je navela da ima dovoljno informacija o SN. U grupi djevojčica i žena od 15 do 25 godina skoro 95% ispitanica je navelo da nemaju dovoljno informacija o ovoj temi.

Metodologija

Ankete o seksualnom nasilju realizovane su u decembru 2019. godine. Anketiranjem su obuhvaćene djevojčice i žene starosti iznad 15 godina iz opšte populacije, metodom slučajnog odabira. Ukupno je anketirano 108 djevojčica i žena iz Crne Gore.

Istraživanje sa djevojčicama i ženama je obavljano kroz anketu koja je sadržala set pitanja otvorenog tipa koja su bila podijeljena u 7 oblasti¹²⁷. Kroz prve tri oblasti je traganje za odgovorima šta djevojčice i žene smatraju pod SN¹²⁸, ko su najčešće žrtve i počinioci, kao i da li su čule za neku osobu da je doživjela seksualno nasilje. Dvije oblasti su obuhvatale set pitanja koja su se odnosila na to kako su reagovale u situacijama kada su imale saznanja o počinjenom

.....

127 Vodič za ankete sa ženama iz opšte populacije je radio naš projektni tim

128 SN – seksualno nasilje

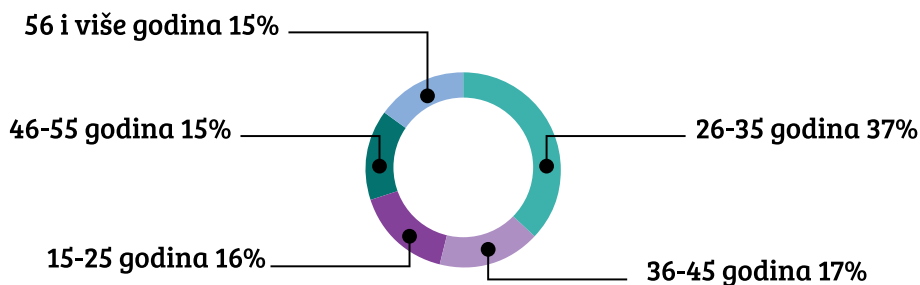
seksualnom nasilju, kao i set pitanja kako pretpostavljaju da bi reagovale kada bi saznale za seksualno nasilje.

Posljednje dvije oblasti su se bavile ličnom perspektivom ispitanica o tome kako bi reagovale kada bi bile izložene seksualnom nasilju, te da li imaju dovoljno informacija o problemu seksualnog nasilja.

Od demografskih podataka su pored godina starosti prikupljeni i podaci o bračnom i radnom statusu, stepenu obrazovanja i da li žive u urbanom ili ruralnom području. U skladu sa time je rađena i analiza, pri čemu je poseban akcenat stavljen na uočavanje sličnosti i eventualnih razlika u stavovima u odnosu na godine starosti.

Pojedinačni odgovori ispitanica su objedinjeni u 5 grupa, i to na osnovu starosti ispitanica i za svaku starosnu grupu su posebno analizirani. Starosne grupe su formirane na sljedeći način: od 15 do 25 godina, od 26 do 35 godina, od 36 do 45 godina, od 46 do 55 godina i starije od 56 godina. U nastavku (tabela 6.1) slijedi pregled broja ispitanica po starosnim grupama.

Broj ispitanica po godinama starosti

STAV DJEVOJČICA I ŽENA ŠTA JE SEKSUALNO NASILJE

Prvo poglavlje u anketi bavilo se stavovima djevojčica i žena šta sve spada u seksualno nasilje. Kako bi se dobila dublja perspektiva odgovora, ispitanice su podsticane da navedu što više primjera iz prakse u kojima su prepoznale elemente seksualnog nasilja.

Najmlađe ispitanice, starosti od 15 do 25 godina u odgovorima su bile suzdržane, davale su relativno kratke odgovore i nijesu bile spremne da ih dodatno elaboriraju. Dobijeni su opšteni odgovori, iz kojih nije bilo moguće prepoznati da su primjeri koji se odnose na ljude iz njihovog bliskog okruženja ili porodice.

Svaka od ispitanica koja živi u gradu je prepoznala silovanje kao vid seksualnog nasilja, što je u aktuelnom društvenom kontekstu očekivan odgovor. Međutim, to nije bio i slučaj sa ispitanicama iz prigradskih naselja. Naime, od njih šest u ovoj starosnoj grupi, tri nijesu eksplicitno imenovale silovanje kao vid seksualnog nasilja. One su navodile nekoliko ponašanja koja se mogu podvesti pod seksualno nasilje. S obzirom na to da je uzorak mali, nije relevantan za izvođenje zaključaka, ali bi u budućnosti trebalo razmisliti da se dodatno istraže navedene razlike, te utvrde uzroci istog.

Važno je istaći da je 5 od ukupno 18 ispitanica, ili njih 27,7%, kao seksualno nasilje pored silovanja navelo još samo „obljubu, prisiljavanje na seksualne odnose, prijatnje silovanjem, napastvovanje, kao i grubo, agresivno prisiljavanje na seksualni odnos“. S obzirom na to da se radi o različitim terminima, koji se u krajnjem odnosu na silovanje, analiza pokazuje da četvrtina ispitanica od 15 do 25 godina, osim silovanja, ne prepoznaje ostale vidove seksualnog nasilja.

Pored silovanja, djevojčice i žene do 25 godina su kao seksualno nasilje navodile: „neprimjereno i neželjeno dodirivanje, fotografisanje, kao i ucjenjivanje fotografijama sa intimnim sadržajem, slanje neprikladnih fotografija, neprimjereni komentari, dobacivanje...“ Uznemiravanje preko interneta i slanje vulgarnih poruka, poruka neprikladnog sadržaja i vulgarnih komentara je kao seksualno nasilje navelo samo 3 od 18 ispitanica ili njih 16,6%, iako iskustvo ŽNVO¹²⁹ koje rade na rješavanju problema nasilja nad ženama iz godine u godinu bilježe porast prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja putem interneta. Proganjanje i seksualno uznemiravanje je kao vid nasilja prepoznato u vrlo malom procentu (5,5%) kod ispitanica starosti od 15 do 25 godina.

Samo jedna od 10 ispitanica od 15 do 25 godina je dovoljno informisana šta sve podrazumijeva seksualno nasilje.

2 od 18 ispitanica (11,1 %), navele su da je seksualno nasilje: „bilo koji pokušaj ostvarivanja seksualnog odnosa ili čina, neumjesni komentari, ponude, uslovi koje postavlja i čini osoba bez obzira na odnos sa žrtvom“ i u njega spada „sve što neko osobi radi protiv njene volje i sve što ne prija nekoj osobi, bilo to fizičkim, verbalnim ili tekstualnim putem“.

.....
129 ŽNVO – Ženske nevladine organizacije

1 od 18 ispitanica (5,5 %), navele su da je seksualno nasilje: „Napadno udvaranje, u smislu da vas neko konstantno obasipa porukama, komplimentima, pozivima za izlazak, a da vi to jasno odbijate“ i „neprestano piljenje od glave do pete u ženske atribute“

Druga grupa ispitanica, starosti od 26 do 35 godina na sličan je način kao i prethodna navodila šta sve smatraju seksualnim nasiljem. Odgovori su im, kao i prethodnoj grupi, bili relativno kratki i mogu se podvesti pod uopšteno opisivanje.¹³⁰ Pored gore navedenih, kao seksualno nasilje su ispitanice identifikovale i „komentarisanje odjeće, pipkanje, štipkanje, lupkanje, dodirivanje na žurkama“. U ovoj grupi je više ispitanica, u odnosu na prethodnu grupu, prepoznalo ucjenjivanje kao vid seksualnog nasilja. **Ucjenjivanje je navela jedna od šest ispitanica iz ove grupe.**

Od 40 ispitanica iz ove grupe samo dvije ili 5,0% su navele da seksualno nasilje podrazumijeva „primoravanje osobe na seksualne odnose od strane partnera“. Ni jedna ispitanica nije eksplicitno navela „primoravanje na seksualne odnose“ od strane nevjenčanog ili vjenčanog supruga. S obzirom na to da je u ovoj starosnoj grupi najveći broj ispitanica naveo da su u vezi, u vanbračnoj i bračnoj zajednici ili da su razvedene, ovaj podatak može ukazivati na nelagodu ispitanica da razgovaraju o temi silovanja u braku. Ne treba zanemariti da razlog može biti i to što žene ne prepoznaju silovanje u partnerskim i bračnim odnosima, već ga posmatraju kao „obavezu“. Takođe, podatak da su ispitanice u kontekstu bliskih osoba koristile termin „primoravanje na seksualne odnose“ umjesto termina „silovanje“ pokazuje da isto ne prepoznaju ili umanjuju seksualno nasilje.

Interesantan je podatak da je silovanje kao vid seksualnog nasilja navelo značajno manje njih u odnosu na prethodnu grupu. Od 40 ispitanica, njih 10 ili 25,0%, silovanje nije navelo u odgovoru kao jedan od vidova seksualnog nasilja, dok je u prethodnoj grupi taj procenat bio manji od 15%. Razlog za to može biti da su ispitanice silovanje smatrale podrazumijevajućim odgovorom, pa su se trudile da navedu i druge vidove seksualnog nasilja.

Trgovina ljudima i prisilna prostitucija je prepoznata kao seksualno nasilje u ovoj grupi ispitanica. Broj ispitanica koje su to navele je bio vrlo mali, njih dvi-

.....
¹³⁰ Isti ili slični odgovore žena po starosnim grupama u analizi nijesu ponavljani, već je fokus bio na identifikovanim razlikama i dodatnim pojašnjenjima

je ili 5,0%, iako se radi o vidovima najdrastičnije seksualne zloupotrebe žena. Dodatno zabrinjava podatak da u ostalim starosnim grupama ni jedna ispitanica nije ovo prepoznala kao vid seksualnog nasilja nad ženama i djecom. Zabrinjava podatak da je samo 1 ispitanica od njih 40 ili 2,5% navela „mobing na poslu” kao jedan od vidova seksualnog nasilja kojem su žene izložene. Posebno imajući u vidu podatak da su u ovoj grupi ispitanice većinski zaposlene na određeno ili neodređeno vrijeme.

“Ne” znači

NE!

odgovorile su

2

od

40

što potvrđuje tezu da žene u Crnog Gori imaju visok prag tolerancije na seksualno nasilje i često ne prepoznaju šta sve podrazumijeva.

starosti od
26 do 35

Treća grupa ispitanica, starosti od 36 do 45 godina su u odnosu na prethodne dvije grupe kraće i jednostavnije odgovarale na pitanje šta je seksualno nasilje. Ispitanice iz ove starosne grupe o seksualnom nasilju su isključivo govorile iz opšteg ugla i bez dovođenja u kontekst bliskih osoba i partnera. Većinski stav ispitanica bi se u najkraćem mogao sažeti u sljedeći odgovor: „silovanje, primoravanje na seksualni čin bez volje druge osobe i to je to“.

Od ostalih oblika seksualnog nasilja navele su, kao i ispitanice iz prethodne dvije grupe: dodirivanje, pipkanje, dobacivanje, fotografisanje, ucjenjivanje fotografijama, verbalno seksualno uznemiravanje. U ovoj grupi je kao novi oblik seksualnog nasilja, u odnosu na prethodne dvije grupe, jedna ispitanica navela „uzimanje djevojčica da im sjednu u krilo i pribijanje uz djevojke u autobusu“.

Nizak procenat žena (16,6%) i u ovoj starosnoj grupi, tj. 3 od ukupno njih 18, navele su da se „pod seksualnim nasiljem podrazumijeva sve što je protiv volje osobe nad kojom se vrši nasilje“.

Četvrta grupa ispitanica, starosti od 46 do 55 godina su odgovarale na sličan način kao treća grupa. Dvije od tri ispitanice, tj. njih 10 od 16, ili 62,5%, su silovanje prepoznale kao jedini vid seksualnog nasilja. Preostalih 6 ispitanica, ili 37,5%, kao seksualno nasilje su prepoznale i slanje pornografskih sadržaja, dobacivanje na ulici, sirene iz auta, uznemiravanje porukama, komšijsko uznemiravanje i pozivanje na kafu.

„Poslovno seksualno uzmeniravanje” je prepoznala i kao seksualno nasilje navela 1 od 16 ispitanica ili 6,25%, uprkos činjenici da je i u ovoj grupi najveći broj ispitanica koje se nalaze u radnom odnosu. U ovoj starosnoj grupi su 3 od ukupno njih 16, ili 18,75%, navele da je seksualno nasilje „sve na šta ja neću da pristanem, što mi ne prija, sve što jedna strana želi, a druga ne“.

“Kada muž hoće na silu” tj. silovanje u braku prepoznala je samo 1 ispitanica, ili njih 6,25%, starosti od 46 do 55 godina. U kontekstu ove činjenice, važno je istaći da se većina ispitanica u ovoj starosnoj grupi nalazi u bračnoj i vanbračnoj zajednici ili su razvedene.

Peta grupa ispitanica su bile žene starosti iznad 56 godina koje su uglavnom jednom riječju ili najviše jednom kratkom rečenicom odgovarale šta je seksualno nasilje. Silovanje su skoro isključivo prepoznavale kao seksualno nasilje. Od ostalih oblika seksualnog nasilja prepoznavale su pisanje vulgarnih poruka, dobacivanje, pipkanje, maženje na silu, neželjene poljupce i dodire.

U odnosu na prethodne četiri grupe, u ovoj je skoro petina ispitanica prepoznala silovanje u braku i partnerskim odnosima kao oblik seksualnog nasilja. Naime, 3 od 16 ispitanica ili njih 18,75% su odgovorile da je seksualno nasilje „kada žena ne želi, a partner insistira i na kraju dođe do toga i ako muž ženu hoće da silom na sramotu iskoristi“.

Odgovor jedne od ispitanica je bio da je seksualno nasilje „prisiljavanje žene batinama na seks“. Obzirom da nije bilo dodatnog pojašnjenja, može se tumačiti u različitim kontekstima. Sa jedne strane uklapa se u stereotipno tumačenje koje seksualnim nasiljem smatra samo situacije u kojima je žena pružala aktivan otpor.

Interesantno je istaći da je 4 od 16 ispitanica ili njih 25,0% navelo da je seksualno nasilje „svaki vid primoravanja koji je protiv volje žene“, što je najveći procenat u svih pet starosnih grupa. Takođe, samo u ovoj starosnoj grupi se pojavilo i poricanje postojanja problema seksualnog nasilja. Naime 1 od 16 ispitanica ili 6,25% je navela: „U mojoj porodici i mom bližem okruženju nema takvih slučajeva“.

STAV DJEVOJČICA I ŽENA O OSOBAMA KOJE SU U POSEBNOM RIZIKU OD SEKSUALNOG NASILJA I OSOBAMA KOJE SU POČINIOCI

Prva grupa ispitanica, starosti od 15 do 25 godina je većinski imala stav da su osobe ženskog pola u najvećem riziku od seksualnog nasilja. Jedna od četiri ispitanice iz ove starosne grupe, odnosno 4 od 18 njih, ili 22,2%, smatra da su i djeca u posebnom riziku. Isti procenat ispitanica ima stav da ili nijesu sigurne ili smatraju da nema osoba koje su u posebnom riziku od seksualnog nasilja.

6 od 18 ispitanica (33,3%) od 15 do 25 godina, navelo je da su u većem riziku „mlađe djevojke, od 16 do 30 godina”. Nadalje, stereotip je podržavan i objašnjenjem da su to „djevojke koje se provokativno oblače i objavljuju takve fotografije“.

Interesantno je istaći i da je jedna od šest ispitanica, tj. njih 3 od ukupno 18, ili 16,6 %, navela da bračni status povećava rizik. Naime, one imaju stav da su neudate žene u većem riziku. Navedeno otvara brojne predrasude koje postoje u aktuelnom društvenom kontekstu u Crnoj Gori, npr.: udate žene imaju zaštitu, poštovane su, nema silovanja u braku i slično, što dodatno podržava održavanje negativnih tradicionalnih vrijednosti i vjerovanja. Kada se ovome doda podatak da je više od 10% ispitanica smatralo da su u većem riziku žene koje su popularne, povećava se procenat njih koje šalju tradicionalnu poruku da „žene koje borave u kući, ponašaju se smjerno i pristojno“ neće biti izložene seksualnom nasilju. U konačnom, navedeni stav pokazuje da je polovina ispitanica koje su stereotipno navodile ko su žene koje su izložene seksualnom nasilju poslala i poruku da su same krive za to jer se „neadekvatno ponašaju“.

Samo 1 od 18 ispitanica, ili 5,5%, imala je stav da žene sa invaliditetom, zatim žene sa psihičkim problemima i starije žene jesu u većem riziku od seksualnog nasilja. Ovim je samo potvrđeno prevladavajuće viđenje navedenih grupa žena od strane zajednice kao aseksualnih, iako različita istraživanja pokazuju da jesu posebno ranjive, posebno imajući u vidu aspekt da su seksualni zlostavljači često osobe koje žene iz navedenih grupa drže u zavisnom položaju. Rizik se uvećava ovim stavom zajednice, koji seksualnim zlostavljačima šalje poruku da ženama iz ovih društvenih grupa niko neće vjerovati da su seksualno zlostavljane.

Ispitanice iz ove starosne grupe u ogromnoj većini, skoro 85%, odnosno 15 od 18, smatraju da su počinioci muškarci. Od preostale 3 ispitanice, 1 je odgovorila da ne zna, 1 je smatrala da su to u istoj mjeri muškarci i žene, a 1 je smatrala da su to „većinom muškarci, ali ima i žena (starije žene uglavnom)“.

Ispitanice koje su percipirale muškarce kao seksualne nasilnike u najvećoj mjeri su navodile da se radi o osobama sa „određenim psihičkim problemima, narkomanima, muškarcima koji vjerovatno vuku neke trauma ili su psihički nestabilni, nesigurni, bolesnici, emocionalno nezreli, jer osoba koja je pri zdravom razumu ne bi mogla takvo nešto učiniti“. Ovim se problem minimalizuje jer ne postoji tipičan silovatelj. Seksualni nasilnici dolaze iz svih socio-ekonomskih klasa i rasnih i nacionalnih pripadnosti. Ne mogu se prepoznati po specifičnom načinu oblačenja ili ponašanja. Istraživanja pokazuju da je za samo 2% muškaraca optuženih za silovanje/seksualno nasilje potreban psihijatrijski tretman”¹³¹.

U ovoj starosnoj grupi samo je jedna ispitanica, ili 5,5%, od ukupno njih 18 navela da je “počinitelj supružnik, partner, nerijetko roditelj“. Navedeno pokazuje da 95% ispitanica podržava još jedan od mitova koji kaže da seksualno nasilje sprovode nepoznati muškarci. Činjenica je da je najveći broj silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja počinjen od strane poznate osobe. U više od 80% slučajeva, žene su silovane od strane muškarca kojeg poznaju i kome vjeruju, od čega 45% čine njihovi trenutni partneri”¹³².

Druga starosna grupa ispitanica od 26 do 35 godina u još većem procentu, u odnosu na prethodnu, navodi da su djevojčice i žene u najvećem riziku od seksualnog nasilja. Skoro 85% ispitanica je imalo ovakav stav. Pored žena u posebnom riziku su i djeca, smatra 20% ispitanica. Jedna od deset ispitanica nije sigurna ko je u posebnom riziku od seksualnog nasilja ili ima stav da to mogu biti na isti način sve osobe. Jedna ispitanica, ili 2,5%, od ukupnog broja je navela da su „beskućnici u posebnom riziku“.

Većina ispitanica od 26 do 35 godina ima stav da način oblačenja, ponašanja ili obavljanje određenih poslova, godine i izgled određene grupe žena izlaže većem riziku. Većem riziku su izložene „žene koje se oblače opuštenije i otvorenije, žene koje su slobodnije duhom, komunikativnije, konobarice, stjuardese, radnice u butiku, mlađe ženske osobe, atraktivnije djevojke“.

.....
131 Izvor, Mitovi i predrasude o seksualnom nasilju, <http://zenskasoba.hr/podrucja-rada/seksualno-nasilje/mitovi-i-predrasude-o-seksualnom-nasilju/>

132 Izvor, Mitovi i predrasude o seksualnom nasilju, <http://zenskasoba.hr/podrucja-rada/seksualno-nasilje/mitovi-i-predrasude-o-seksualnom-nasilju/>

Žene koje pripadaju višestruko ranjivim kategorijama, ispitanice iz ove grupe u zanemarljivom procentu su percipirale kao dodatno izložene seksualnom nasilju. Naime 5% ispitanica, ili njih 2 od 40, su percipirale Romkinje kao posebno ranjive, a 2,5%, ili 1 od 40, je izjavila da su „žene sa invaliditetom zavisne i mogu da brzo dođu u neku situaciju”. Tinejdžerke kao posebno ranjive je percipiralo 7,5% ispitanica, starije osobe „koje ne mogu da se brane“ je prepoznalo 5% ispitanica, a žene sa psihičkim problemima prepoznalo je njih 2,5%.

Jedna od deset ispitanica je navela da su „posebno ranjive žene koje nemaju slobodu da samostalno odlučuju, ni da izraze stav, koje se nalaze u podređenom položaju: ekonomski ili emotivno i žene u profesijama u kojima dominiraju muškarci“. Interesantno je da je relativno visok procenat (17,5%), ili 7 od 40 ispitanica, naveo da su u većem riziku osobe koje pripadaju siromašnim slojevima stanovništva.

U skladu sa stavom većine ispitanica da su žene u najvećem riziku od seksualnog nasilja, ispitanice su u 90% slučajeva kao počiniocce percipirale muškarce. U preostalih 10% ispitanica su one koje nijesu bile sigurne ili su navele da svako može biti počinitelj ili su navele da su to roditelji.

Ispitanice su imale stereotipan stav da je počiniocce seksualnog nasilja lako identifikovati: „Sigurno imaju neki poremećaj, nezadovoljni su svojom seksualnošću i niskim samopouzdanjem, neostvareni i nezadovoljni u tom pogledu, nijesu psihički zdravi, sa psihopatskim karakteristikama ličnosti, osobe koje su i same bile zlostavljane“.

U ovoj grupi ispitanica, njih skoro četvrtina, ili 9 od ukupno 40, je navelo da su muškarci počinioci seksualnog nasilja, osobe koje imaju poziciju moći u odnosu na osobu koju seksualno zlostavljaju.

Treća grupa ispitanica, starosti od 36 do 45 godina takođe većinom žene percipira kao najviše izložene riziku od seksualnog nasilja. Važno je istaći da je u odnosu na prethodne grupe to značajno manji procenat. Naime 61,1% ispitanica, ili njih 11 od 18, je imalo ovakav stav. Preostalih 40% su uglavnom odgovorile da ne znaju ili su imale stav da su svi u jednakom riziku od seksualnog nasilja.

Važno je istaći da su ispitanice iz ove grupe kao žene koje su u većem riziku od seksualnog nasilja uglavnom prepoznavale „djevojke ili žene koje su provokativno obučene i izlaze do kasno, prostitutke”. Zabrinjava što su ih pojedine ispitanice u komentarima targetirale kao odgovorne za seksualno nasilje kojem su izložene jer „izjavaju” seksualnog zlostavljača. U vrlo niskom procentu, 5,5%,

ispitanice su kao posebno ranjive percipirale Romkinje, osobe sa psihičkim problemima, maloljetnice.

Ispitanice su u relativno visokom procentu 16,6% percipirale da su siromašne, neobrazovane djevojke, „jer sve zavisi od obrazovanja, oblačenja, inteligencije“ i one koje „nису rasle u normalnim porodicama“ ranjivije od ostalih.

Muškarce su ispitanice većinom percipirale kao počinioce seksualnog nasilja. Takođe su ih stereotipno opisivale kao „mentalno poremećene osobe, koje su prošle neke traume, imaju porodične probleme, nestabilni su, alkoholičari, narkomani“. Dodatno zabrinjava što su pojedine ispitanice kao seksualne nasilnike percipirale muškarce koji su „iz nesređenih familija i bez roditeljske ljubavi“. Na ovaj način one su stigmatizovale osobe koje odrastaju uz jednog roditelja i osobe bez roditeljskog staranja. Navedeno ojačava i patrijarhalni stav „očuvanja porodice po svaku cijeni jer je to u najboljem interesu djece“.

Samo jedna od deset ispitanica iz ove grupe je izjavila da su seksualni nasilnici muškarci koji se ni po čemu ne razlikuju od ostalih osoba.

”

„Za počinioce sam mislila da su neke serijske ubice, onda sam gledala jednu emisiju i iznenadila se koliko te osobe normalno izgledaju

Izjava ispitanice potvrđuje da je informisanje javnosti jedan od puteva koji mijenjaju aktuelne stereotipe i predrasude.

Četvrta grupa ispitanica starosti od 46 do 55 godina je, kao i prethodne, u najvećoj mjeri percipirala žene kao najviše izložene riziku od seksualnog nasilja. Djecu je kao posebno rizičnu grupu takođe naveo visok procenat ispitanica, njih 38,8%.

46 do 55 godina

Svaka druga ispitanica starosti od 46 do 55 godina je imala stav da su žene odgovorne zbog seksualnog nasilja koje im se desilo jer „izazivaju muškarce – navlače ih, obuku se i izazivaju svojim ponašanjem, šminkaju se previše, pa ih muškarci smatraju lakom robom, izlaze do 2 ili do 3 sata uveče, pijane su“.

Žene sa invaliditetom, žene koje tragaju za zaposlenjem, razvedene žene, mirne i povučene žene, maloljetnice, homoseksualci i seksualni radnice kao posebno rizične grupe su prepoznati od strane 5,5% ispitanica iz ove grupe. Važno je istaći da je jedna od deset ispitanica prepoznala da su žene u braku u posebnom riziku od nasilja od strane svojih bračnih partnera. U ovoj grupi smo takođe imale ispitanice, njih oko 11% koje su navele da su djeca razvedenih roditelja, iz disfunkcionalnih porodica i/ili iz siromašnih domaćinstava u većem riziku od seksualnog nasilja. Takođe je važno istaći da je u ovoj grupi 5,5% ispitanica prepoznalo da su u riziku osobe koje putem društvenih mreža ostvaruju kontakte i emotivne veze.

U odnosu na prethodne grupe nije bilo značajnije razlike u dijelu koji se odnosi na to ko su počinioci. Ispitanice su navele da su to najčešće muškarci koji su „psihopate, psihički poremećene osobe, isfrustrirani, koji nijesu odgojeni na adekvatan način i bili su maltretirani u djetinjstvu, alkoholičari i oni koji uzimaju opojne droge i druga sredstva“.

Muškarce na pozicijama moći i/ili bračne i vanbračne partnere je imenovala četvrtina ispitanica. Interesantna je opservacija jedne od ispitanica koja je navela da su odrasle žene u najvećem riziku od seksualnog nasilja od strane svojih partnera, a djeca isključivo od strane osoba koje su psihopate.

U posljednjoj petoj grupi ispitanica, starosti iznad 56 godina ispitanice su najčešće navodile da su djeca posebno rizična grupa. Unutar ove grupe, ispitanice su istakle da su posebno ugrožene djevojčice u tinejdžerskom dobu. Preostale ispitanice su navodile da su u riziku žene koje su „zavisne od muškarca na neki način, a to može biti i muž, kao i žene koje rade na poslovima gdje su dominantno muškarci, npr. u vojsci“. Mladost i izazovno oblačenje ispitanice su navodile, ali u mnogo manjoj mjeri u odnosu na druge grupe i navedeni stav je imalo manje od 30% ispitanica. Međutim, njihovi stavovi generalno su bili izuzetno rigidni, optužujući i degradirajući po žene. Navođeno je da se radi o ženama „koje to same traže, kurvama“.

Muškarci kao počinioci su i u ovoj grupi dominantno prepoznati kao počinioci. Procenat ispitanica koje ih percipiraju kao „psihopate, nervne bolesnike, alkoholičare, drogaše“ je značajan, iznosi skoro polovinu od ukupnog broja anketiranih, ali je manji u odnosu na druge starosne grupe ispitanica.

Svaka četvrta žena starija od 56 godina je navela supruga ili partnera kao najčešćeg počinioca seksualnog nasilja.

KOLIKO DJEVOJČICE I ŽENE IMAJU SAZNANJA O SLUČAJEVIMA SEKSUALNOG NASILJA

Treći segment ankete sa djevojčicama i ženama iz opšte populacije je tragao za odgovorima da li su žene /djevojčice bile u prilici da čuju za nekoga ko je doživio seksualno nasilje i ukoliko jesu ko je to bio i kako su saznale.

Ispitanice iz svih starosnih grupa su u preko 75% slučajeva čule za nekoga ko je preživio seksualno nasilje. Najniži procenat je u najmlađoj starosnoj grupi, uzrasta od 15 do 25 godine. Četvrtina ispitanica iz navedene starosne grupe je izjavila da nije čula ni za koga ko je preživio seksualno nasilje. U grupi ispitanica od 26 do 35 godina jedna od pet je odgovorila negativno. U preostale tri starosne grupe taj procenat se drastično smanjuje, da bi u grupi žena starosti 56+ godina sve ispitanice navele da su čule za nekoga ko je preživio seksualno nasilje. U nastavku je tabelarni prikaz procenta žena po starosnim grupama koje (nije)su čule za nekoga ko je preživio seksualno nasilje (tabela 6.2).

Tabela 6.2.

Da li ste čule za nekoga ko je preživio seksualno nasilje?		
procentualni prikaz žena po starosnim grupama	da %	ne %
15-25 godina	77,7%	22,3%
26-35 godina	80,6%	19,4%
36-45 godina	88,9%	11,1%
46-55 godina	93,7%	6,3%
56 i više godina	100,0%	0,0%

Ispitanice iz svih starosnih grupa koje su odgovorile potvrdno u većini slučajeva su za slučajeve seksualnog nasilja čule iz medija. Kada se analiziraju drugi odgovori koje su djevojčice i žene navodile, postoje određene razlike među starosnim grupama.

U grupi najmlađih ispitanica, starosti od 15 do 25 godina, od 14 njih koje su čule za slučajeve seksualnog nasilja, polovina je, ili njih 7, navela da su to čule direktno. Po njihovim izjavama, radilo se o pojedinačnim slučajevima, osobama ženskog pola iz njihove porodice ili iz društva, koje su silovane ili seksualni uznemiravane. Uglavnom su imale posredna saznanja i nijesu bile u direktnom kontaktu sa tim osobama. Jedna ispitanica iz ove starosne grupe navela da je imala lično iskustvo seksualnog nasilja putem društvene mreže instagram.

Više od polovine ispitanica u starosnoj grupi od 26 do 35 godina odnosno njih 14 od 36, koje su navele da su čule za slučajeve seksualnog nasilja, u direktnoj komunikaciji su dobile informacije o pojedinačnim slučajevima seksualnog nasilja. Većina ispitanica, njih 9 od 14 koje su imale direktna saznanja, navele su da su to čule od prijateljica koje su im se povjerile. Seksualno nasilje o kojem su govorile se dešavalo od strane kolega na poslu, od partnera, kao i putem društvenih mreža. Seksualno nasilje se kretalo u rasponu od komentara, ucjene fotografijama i snimcima do silovanja. U jednom slučaju, ispitanica je navele da joj je prijateljica ispričala za seksualno zlostavljanje koje je preživjela njena petogodišnja kćerka. Ni jedna od ispitanica nije navele da je imala lično iskustvo.

U grupi ispitanica od 36 do 45 godina od njih 16 koje su čule za slučajeve seksualnog nasilja, 9 je o tome imalo neposredna saznanja. Za razliku od prethodne starosne grupe u ovoj su ispitanice uglavnom navodile da su čule „od drugarice/poznanice koja ima drugaricu/poznanicu“, koja je bila izložena seksualnom nasilju i seksualnom uznemiravanju. Samo dvije ispitanice su navele da su lično znale osobu koja je seksualno zlostavljana i u oba slučaja su navodile da se radi o djevojčicama u tinejdžerkom uzrastu, koje su zlostavljane od strane starije osobe iz porodice/škole koju su pohađale.

U starosnoj grupi od 46 do 55 godina je 15 od 16 žena navele da su čule za slučajeve seksualnog nasilja. Međutim, procenat onih koje imaju direktna saznanja je manji od polovine. Primjeri koje su navodile su se odnosili na seksualno zlostavljanje žena na poslu i u braku, kao i na seksualno zlostavljanje djece od strane bliskih rođaka (ujak i otac). Jedna od ispitanica je navele da je razgovarala sa muškarcem koji je bio osuđen za seksualno nasilje i koji joj je rekao da „nije kriv, sama je tražila, izazivala me“.

Sve ispitanice starosti preko 56 godina su navele da su čule za slučajeve seksualnog nasilja, ali je samo njih 5 od 16, ili 31,2%, navele da su to direktno čule. Zanimljivo je istaći da su ispitanice koje su navele da imaju direktna saznanja navodile da su za nasilje čule kroz razgovor na poslu ili u kući. Za razliku od ispitanica iz prethodnih grupa, žene starije od 56 godina su o slučajevima pričale na konspirativan način, sa vrlo malo informacija.

”

O tome se ništa nije znalo dok sam bila mlada. Sada čujem ponešto na TV-u, pročitam preko interneta i sad vidim da sam seksualno nasilje imala u srednjoj školi.

REAGOVANJE DJEVOJČICA I ŽENA U SLUČAJEVIMA SEKSUALNOG NASILJA

U uvodu poglavlja je dublje, u odnosu na prethodnu oblast, tragano za informacijom da li žene i djevojčice poznaju neku osobu iz najbližeg okruženja (neko iz porodice, prijateljica, koleginica) koja je doživjela neki od oblika seksualnog nasilja. U nastavku slijedi tabelarni prikaz (tabela 6.3) procenta potvrdnih i odričnih odgovora u odnosu na godine ispitanica.

Tabela 6.3.

Da li poznajete osobu koja je preživjela neki oblik seksualnog nasilja?		
procentualni prikaz žena po starosnim grupama	da %	ne %
15-25 godina	11,8%	88,2%
26-35 godina	34,3%	65,7%
36-45 godina	39,1%	60,9%
46-55 godina	71,7%	28,3%
56 i više godina	18,2%	81,8%

U grupi ispitanica od 15 do 25 godina samo jedna je specifikovala ko je osoba iz njenog bliskog okruženja koja je preživjela seksualni nasilje. Navela je da je to njena prijateljica.

Ispitanice iz druge starosne grupe od 26 do 35 godina su bile raspoloženije da specifikuju o kome se radi. Od ukupno šest koje su o tome pisale u anketama, njih pet su navele da su im se prijateljice povjerile, a u u jednom slučaju je ispitanica navela da se to njoj dogodilo kada je imala 9 godina.

Treću starosnu grupu čine ispitanice starosti od 36 do 45 godina i ovdje su njih dvije detaljnije obrazložile o kome se radi. U jednom slučaju se radi o bliskoj rođaki, a u drugom je ispitanica navela da je „više drugarica u noćnim klubovima bilo izloženo seksualnom nasilju“.

Od ispitanica iz četvrte starosne grupe od 46 do 55 godina njih dvije su detaljnije obrazložile da su to bile njihove prijateljice. **Ni jedna od ispitanica starijih od 56 godina** nije detaljnije obrazlagala ko su osobe iz njihovog okruženja koje su bile izložene seksualnom nasilju.

REAGOVANJE DJEVOJČICA I ŽENA U SITUACIJAMA KADA IM JE BLISKA OSOBA PRIJAVILA NASILJE

Kroz ovaj segment ankete sa djevojčicama i ženama iz većinske populacije je tragano za odgovorima na sljedeća pitanja: koji oblik seksualnog zlostavljanja je doživjela bliska osoba; da li im se osoba povjerila ili su saznale posredno od neke bliske osobe; kako su reagovale; gdje su tražile dodatne informacije; koje savjete su joj dale; da li su se obraćale za pomoć institucijama/organizacijama i ukoliko jesu da li su institucije adekvatno reagovale. Posebna pažnja u ovom poglavlju je posvećena dobijanju informacije kako se sada osoba osjeća povodom preživljenog nasilja.

U prvoj grupi ispitanica od 15 do 25 godina njih 3 su pružile informacije o osobama iz njihovog okruženja za koje znaju da su preživjele seksualno nasilje. U prvom slučaju ispitanica je navela da se radilo o ženi koja je preživjela silovanje od strane više muškaraca. Nije se direktno povjerila ispitanici, već zajedničkoj bliskoj osobi. Potražila je pomoć policije, svi osumnjičeni za silovanje su bili uhapšeni. Ispitanica navodi da ne zna kako je dalje proces teкао i nema saznanja gdje se osoba koja je preživjela silovanje nalazi i kako se osjeća.

U drugom slučaju je ispitanica navela da joj se povjerila koleginica dok su radile na predstavi koja je za temu imala seksualno nasilje. Po navodima ispitanice, koleginica je u trenutku kada joj se povjerila već bila „kao pobjednica“ izašla iz situacije seksualnog nasilja. Kako je istakla, to je bilo prije svega zahvaljujući bezrezervnoj podršci roditelja. Treća ispitanica je srednjoškolka i navela je kako je njena drugarica „kidnapovana, maltretirana i silovana“, ali o tome ne govori, iako njeno društvo to zna. Po navodima ispitanice, „djevojka je pod velikim stresom, mnogo je povrijeđena, a za pomoć se obratila psihijatru u domu zdravlja“.

Osobe koje su preživjele seksualno nasilje o tome teško govore zato što su ljudi skloni da okrivljuju žrtvu.

U drugoj grupi ispitanica od 26 do 35 godina koja je i najbrojnija, u istraživanju njih 13 je kroz anketno ispitivanje pružilo više informacija o događaju. U pet slučajeva ispitanice su navodile da su im se bliske osobe obratile jer su bile silovane. Po njihovim navodima, ni jedan slučaj nije prijavljen policiji.

U jednom od pet navedenih slučajeva, po navodima ispitanice, njoj bliska osoba je „silovana u nesvjesnom stanju“, postojao je ljekarski nalaz, što znači da

su zdravstveni radnici bili obaviješteni, ali „doktori nijesu prijavili i tu je i ona stala“. Druga ispitanica je navela da je njoj bliska osoba tražila pomoć nekih institucija, ne zna kojih. Ispitanica navodi da joj je bliska osoba rekla da „niko od institucija nije adekvatno reagovao“.

U preostala tri slučaja, osobe nijesu željele da slučaj prijave institucijama. U jednom od 3 navedena slučaja se radilo o djevojčici koja je bila zlostavljana od strane bliskog rođaka. Majka djevojčice je željela da slučaj procesuiru, ali otac djevojčice to nije dozvolio i slučaj je riješen na način što je onemogućen dalji kontakt djevojčice i seksualnog zlostavljača. Dvije od pet ispitanica su navele da su bliskim osobama predložile da prijave NVO i policiji, a jedna je predložila bliskoj osobi da zatraži pomoć psihologa.

”

Kada se pomene ime osobe koja ju je silovala, bijesna je. Teško joj je da prevaziđe, da krene dalje, dosta je povučena i izbjegava društvo. Kada se priča na tu temu, ona stalno krivi sebe, ima problem i da nađe novog partnera.“

U preostalih 8 slučajeva, ispitanice su navodile da su im bliske osobe povjerile situacije u kojima su bile seksualno uznemiravane ili na drugi način seksualno zlostavljane. Polovina slučajeva se odnosila na kompromitujuće fotografije i video snimke kojima su žene ucjenjivali njihovi sadašnji ili bivši partneri. U jednom slučaju se radilo o seksualnom uznemiravanju putem SMS poruka i komentara od strane kolege. Dva slučaja su se odnosila na „komentare na osnovu fizičkog izgleda, poruke sa pozivima na sastanak neprimjerenog sadržaja, slanje vulgarnih fotografija i traženje od žene da šalje svoje intimne fotografije“. Jedna ispitanica je podijelila lično iskustvo seksualnog zlostavljanja od strane bliskog rođaka. Kako navodi povjerila se majki koja je odlučila da o tome čuti, ali je prekinula svaku dalju komunikaciju sa njim.

Od osam navedenih slučajeva samo u dva slučaja je ishod bila prijava „institucijama i NVO“. U jednom slučaju, ispitanica je navela da je žena „prijavila institucijama, ali joj niko nije povjerovao“. U drugom slučaju, žena je prijavila policiji „ucjene objavljivanjem kompromitujućih fotografija od strane bivšeg momka“. Ispitanica navodi da „institucija nije mogla ništa da uradi, samo su ga upozorili, a njoj su rekli da mora po privatnoj tužbi da to rješava. Ona je to baš loše podnijela, godinu dana nakon toga ona se i dalje boji da on ne izbaci te fotografije ili da je nešto ne ucjenjuje“.

Polovina ispitanica je navela da su ženama koje su im se obratile za pomoć savjetovale da slučaj prijave policiji, ali to one nijesu uradile. Jedna od ispitanica je obrazložila da to potpuno razumije, uz riječi: „Kad sam joj rekla da treba da prijavi i sama sam negdje znala da ni ja ne bih prijavila jer ne znam kako bi išlo to sve sa policijom i ko bi sve saznao“. U drugom slučaju ispitanica navodi da porodica nije dozvolila ženi koja je preživjela seksualno nasilje da ga prijavi. Preostale četiri su navodile da su ženama savjetovale da se obrate NVO ili stručnim licima, psiholozima prije svega.

Žene koje su preživjele seksualno nasilje su preživjele veliki stres od kojeg ne mogu da se oslobode, osjećaju veliku sramotu, ni nakon više godina im nije ni lako ni svejedno.

Sedam ispitanica u starosnoj grupi od 36 do 45 godina je detaljnije pričalo o slučajevima u kojima je njima bliska osoba preživjela seksualno nasilje. U dva slučaja su ispitanice navele da su posredno saznale da su njiima bliske osobe preživjele silovanje. Jedan slučaj je procesuiran i dvojica počinitelja su osuđena na dvije i četiri godine zatvorske kazne.

U drugom slučaju ženu je silovao momak sa kojim je izašla na sastanak, a poslije toga su pošli kod njega „da gledaju film“. „Ona je o tome ćutala, progovorila je posle 3 godine, a na pitanje što nije ranije progovorila, rekla je da je mislila da joj niko neće vjerovati. Ona nije imala momka od tada jer se boji.“

Uprkos činjenici da su silovatelji osuđeni na zatvorsku kaznu, žena je zato što je javno pričala o tome doživjela strašnu osudu društva, govorili su joj da je ona kriva. Zbog velike osude okoline, ona je otišla iz svog rodnog mjesta.

Jedna ispitanica je svjedočila o ličnom iskustvu seksualnog nasilja kada je išla u osnovnu školu: „Mene i ostale djevojčice je seksualno uznemiravao drug tako što bi nas uhvatio u čošak i hvatao za grudi i dupe. Niko iz škole nije reagovao, ali je moj otac kada je saznao lično mu zaprijetio i od tada to više nije radio“. Druga je navela i da ju je u šestom razredu „nastavnik uhvatio za grudi“, a ona je pobjegla i nikome nije rekla, jer ju je bilo sramota, a znala je i da joj ne bi vjerovali.

Ostali slučajevi su bili seksualni uznemiravanje i zlostavljanje na poslu, zatim od strane partnera, a u jednom slučaju je zubar zlostavljao djevojčicu od 15 go-

dina. Ispitanice su u svim slučajevima navele da nije bilo prijave institucijama i NVO, žene su same pronalazile određena rješenja, mijenjale radno mjesto, a u slučaju maloljetnice ona je prestala da ide kod navedenog zubara. Ispitanice nijesu elaborirale kako se žene koje su preživjele seksualno nasilje sada osjećaju.

Ispitanice koje su bile u grupi od 46 do 55 godina u šest slučajeva su sjedobile o bliskim osobama koje su preživjele seksualno nasilje. U četiri slučaja su govorile o silovanju i pokušaju silovanja od strane partnera, bračnog i vanbračnog supruga. Ispitanice su navele da je u dva slučaja prijavljeno nasilje, ali ne znaju ishode jer su o tome saznale posredno od zajedničkih bliskih osoba, a događaji su bili prije nego su se pojavile NVO. U preostalim slučajevima žene koje su prijavile seksualno nasilje su odlučile da ćute. Jedna ispitanica, koja je navela da njena bliska rođaka preživljava silovanje u braku, ističe da joj nije „apsolutno ništa rekla, odrasla je osoba zna šta joj je činiti“.

U dva slučaja su žene preživjele seksualno zlostavljanje na poslu, a jedna ispitanica navodi da nijesu reagovala ni ona ni kolegica, jer se radilo o njihovom profesoru, kojem su bile asistentkinje. Kako navodi, čekale su da to sve prođe jer se radilo o neprijatnim komentarima i razmišljale su da je „on - kreten“. Kako ističe, sada bi kolegicama savjetovala da to prijave, iako i dalje ima sumnju u institucije jer ne bi „vjerovali ženi, pa bi morala da dokazuje“. Druga ispitanica je navela da je kolegici koju je šef ucjenjivao otkazom savjetovala da „ćuti, bolje da radi, a to što je on ponekad poljubi i saćera u ćošak nije ništa strašno!“.

Peta grupa ispitanica, žene starije od 56 godina je imala samo dvije žene koje su navele da su im bliske osobe povjerile da su seksualno zlostavljane. U oba slučaja se radilo o silovanju. U jednom slučaju je bilo grupno silovanje, prijavljeno je, osuđeni su, ali je žena koja ga je preživjela „imala posledice cijeli život, sve neke krize“. Druga ispitanica je izjavila da nije znala kako da se ponaša i kako da pomogne. Navodi da je ženi koja je preživjela seksualno nasilje rekla da ćuti jer je to bruka i da familija ne smije da sazna.

”

Žena nije prijavila i više nikad o tome nijesmo pričale. Ona je mislila da je to njena sramota i ako prijavi policiji, biće joj ime u novinama.

STAVOVI DJEVOJČICA I ŽENA U HIPOTETIČKIM SITUACIJAMA KADA BI IM BLISKA OSOBA PRIJAVILA NASILJE

U ovom segmentu je tragano za odgovorima šta bi ispitanice uradile kada bi imale saznanje da neko trpi seksualno nasilje, da li bi isto reagovala kada bi u pitanju bile njima bliske osobe ili nepoznate, gdje bi se dodatno informisale, da li bi savjetovale prijavljivanje institucijama i kojim.

Prva grupa ispitanica, djevojčice i žene od 15 do 25 godina je skoro jednoglasno navela da bi osobi koja od njih zatraži pomoć savjetovale da prijavi nasilje. Samo jedna ispitanica je navela da bi se, u slučaju da se radi o njoj bliskoj osobi, sama „obračunala sa njim“, a ukoliko je to poznanica ili nepoznata osoba pitala bi je šta od nje očekuje i uradila ono što osoba koja je preživjela seksualno nasilje zahtijeva. Ostale ispitanice bi savjetovale osobu da prijavi preživljeno nasilje policiji i NVO. Ispitanice koje su anketirale predstavnice Sigurne ženske kuće (SŽK) su navodile da bi se upravo ovoj NVO obratile, a ista situacija je bila i sa ispitanicama koje su anketirale predstavnice SOS telefona Nikšić. Ispitanice nijesu imenovala druge NVO kojima bi se obratile za pomoć. Dvije ispitanice iz ove grupe su navele da bi se raspitala „o svim organizacijama koje pružaju pomoć osobama koje su preživjele seksualno nasilje“. Važno je istaći da su ispitanice percipirale da bi NVO mogle da im posebno pomognu u dijelu koje sve korake osoba koja je preživjela seksualno nasilje može preduzeti, na koju vrstu pomoći i zaštite može računati.

Ispitanice su u većini slučajeva navodile da bi osobi koja je preživjela seksualno nasilje predložile da se obrati stručnim licima iz oblasti psihologije i psihijatrije. Takođe su navodile da bi ostale do kraja uz osobu koja im se povjerila.

Druga grupa ispitanica, žene starosti od 26 do 35 godina su u odnosu na prvu grupu većinom imale dijametralno suprotan stav. Navodile su da bi ženama predlagale da se obrate organizacijama koje se bave zaštitom žena od nasilja. Očekivano, NVO koje su ispitanice imenovala su bile Sigurna ženska kuća i SOS telefon Nikšić, pored ostalog jer su predstavnice dvije navedene NVO obavljale anketiranje. Prepoznavale su i socijalnu službu kao instituciju koja bi mogla pomoći, kao i stručnjake/kinje koji se bave traumatskim iskustvima, prevashodno psihologe/škinje.

Ispitanice iz ove grupe su kao poslednju opciju navodile policiju obrazlažući da se radi o „osjetljivoj temi“. Zanimljivo je istaći da su ispitanice navodile da bi ženi predložile da se prvo osnaži i potom prijavi seksualno nasilje policiji. Vjerovatno su se ispitanice vodile time da je postupak prijavljivanja veoma mučan i može ženu sa iskustvom nasilja dodatno traumatizovati. Međutim, time se potpuno suspenduje uloga policije koja treba da ženi sa iskustvom

nasilja pruži sigurnost i bezbjednost, zaustavi dalje nasilje i procesuiraj počinioca. Simptomatično je i što služba tužilaštva nije prepoznata ni od jedne ispitanice iako je ključna za procesuiranje slučaja.

Dio ispitanica je naveo da bi u situacijama kada bi im seksualno nasilje prijavile bliske osobe same krenule u „obračun sa počiniocem”. Navedeno se može tumačiti instiktivnim porivom da zaštitimo najbliže, ali može ukazivati i na nepovjerenje ispitanica u sistem zaštite žena od nasilja. Značajno je navesti da su ispitanice hipotetički uglavnom prepoznavale seksualno nasilje kojem bi žene bile izložene od strane nepoznatih osoba. Samo u dva slučaja su kao mogućnost prepoznale seksualno nasilje od strane partnera i navele su da bi ženi savjetovale da ga ostavi. U jednom slučaju je ispitanica hipotetički opisala situaciju na radnom mjestu, a kao potencijalno rješenje je navela predlog ženi da potraži posao na drugom mjestu.

Treća grupa ispitanica, koje su starosti od 36 do 45 godina, kao prvo rješenje koje bi predložile osobi koja je preživjela seksualno nasilje su navodile prijavu policiji. Nekoliko ispitanica je navelo i da bi im predložile da se obrate nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom žena od nasilja. Važno je istaći da je nekoliko ispitanica imalo dilemu da li NVO uopšte rade sa ženama koje imaju iskustvo seksualnog nasilja.

Pomoć stručnih osoba (psiholog, psihijatar) kao opciju je prepoznalo samo nekoliko ispitanica. U slučajevima seksualnog nasilja od strane partnera, vanbračnog i bračnog supruga ispitanice su kao rješenje vidjele napuštanje istog, uz konstataciju da je potrebno i da slučaj prijave policiji.

Ispitanice su navele da bi nedostajuće informacije tražile putem interneta. Takođe, pozivale bi NVO i interesovale se koji koraci se mogu preduzeti i koje su službe dostupne.

Četvrta grupa ispitanica, žene od 46 do 55 godina policiju su prepoznavale kao posljednju opciju kojoj se treba obratiti. Razlozi za navedeno se mogu svrstati u dvije grupe. U prvoj grupi su ispitanice koje su navele da žena sa iskustvom seksualnog nasilja ne bi željela slučaj prijaviti i u skladu sa time ispitanice bi poštovalje njenu volju. U drugoj grupi su bile ispitanice koje su bile decidne da ne vjeruju da bi policijski službenici adekvatno odreagovali.

Ispitanice iz ove grupe su češće od ispitanica iz prethodnih grupa navodile da bi ženi sa iskustvom seksualnog nasilja predložile da se najprije obrati organizacijama koje se bave zaštitom žena od nasilja. Obrazlagale su navedeno time da u ovim organizacijama rade osobe koje će na najbolji način uputiti ženu šta dalje da preduzme. Jedan dio ispitanica je navodio kako su čule za rad SŽK i

SOS telefona Nikšić i to ih je uvjerilo da su upravo navedene NVO najbolja adresa na kojoj žene sa iskustvom nasilja mogu dobiti pomoć.

Ispitanice iz ove grupe su češće od prethodne tri grupe isticale da bi saslušale ženu sa iskustvom nasilja i pitale je šta očekuje od njih. Isticale su da ništa ne bi preduzimale bez ženine saglasnosti i ne bi joj nametale svoja rješenja. Takođe, ispitanice iz ove starosne grupe su isticale da bi trebalo da se pooštri kaznena politika koja je trenutno preblaga. Smatrale su da se radi o jednom o najtežih zločina, koji u skladu sa time treba da podrazumijeva najstrože kazne za počinioce. U nekoliko navrata žene su u naletu emocija ponavljale da seksualni zlostavljači zaslužuju i „smrtnu kaznu”.

Posljednju, petu starosnu grupu su činile ispitanice starosti iznad 56 godina. U ovoj grupu većina ispitanica je navela da ne zna šta bi rekla bliskoj osobi ili drugoj ženi, kada bi joj povjerila da je preživjela seksualno nasilje. Isticale su da ne znaju o temi ništa i ne znaju koje su to institucije ili organizacije koje bi mogle pružiti pomoć.

Nekoliko ispitanica je navelo da bi se konsultovale sa predstavnicama ženskih organizacija, a jedna je istakla da bi vidjela šta o tome ima na internetu. Značajan dio ispitanica je naveo da je policija jedna od opcija, ali smatraju da ne bi bio dobar savjet ženi sa iskustvom seksualnog nasilja reći da treba njima da se obrati. Obrazlagale su to na sljedeći način: „Policiji ne, to je sramota, ne znam kako bi uopšte ispričala to policiji, ja evo ne bih mogla da ispričam. Mi smo zaostala sredina, žene bi bile sigurno osuđene.”

U ovoj grupi nekoliko ispitanica je imalo veoma osuđujući stav prema ženama kojima se to desilo. Navode da bi ženu sa iskustvom seksualnog nasilja savjetovale jer joj je „sigurno teško, pa i kada je to sama izazvala”. Njihovi savjeti bi bili da „žena treba da uradi sve da do toga ponovo ne dođe, djevojka da npr. ne ide na to mjesto gdje joj se to desilo, da se ne druži sa tim ljudima, da počinioca izbjegava koliko god je moguće”. Jedna od ispitanica je kao vid podrške navela: „Pokušala bih da je utješim, da joj kažem da će proći, da zaboravi, sve u životu prođe.”

MIŠLJENJA DJEVOJČICA I ŽENA U HIPOTETIČKIM SITUACIJAMA KADA BI IMALE ISKUSTVO SEKSUALNOG NASILJA

U ovom segmentu je tragano za odgovorima kako bi ispitanice reagovala da dožive neki oblik seksualnog nasilja. Posebna pažnja je posevećena traganju za odgovorom da li bi prijavile nasilje, ako je odgovor potvrđan – kome bi prijavile, a ako je odgovor negativan – zašto je to tako. Takođe su postavljane u hipotetičku situaciju šta misle kako bi se osjećale.

Ispitanice starosti od 15 do 25 godina su u situaciji kada je trebalo posavjetovati drugu osobu koja je preživjela seksualno nasilje kao rješenje konsenzusom prepoznavale prijavu policiji. Sporadično su navodile obraćanje nevladinim organizacijama, kao i stručnim licima, zdravstvenim ustanovama. Međutim, kada bi se one našle u istoj situaciji, prijavljivanje policiji, nekoj drugoj instituciji ili obraćanje stručnim licima (psiholozima, psihijatrima) bi bilo vrlo rijetko. Nekoliko ispitanica je navelo da bi vjerovatno prijavile policiji, ali bi ta odluka zavisila od konteksta u kojem se seksualno nasilje desilo.

Ispitanice su navodile da bi seksualno nasilje na javnom mjestu objelodanile vikanjem i „posramljivanjem“ seksualnog nasilnika. U ostalim situacijama, ispitanice su navodile da bi se povjerile bliskim osobama iz porodice (najčešće majci i sestri, eventualno drugarici) ili u nekim situacijam osobama iz organizacija koje se bave zaštitom žena od nasilja. Takođe bi kroz razgovor sa zlostavljačem pokušavale da pronađu rješenje, a u slučaju da se radi o partneru, napustile bi ga. Jedna od ispitanica je navela: „Sama bih se obračunala sa njim i poslije toga bih se odlično osjećala.“

Važno je naglasiti da su skoro sve ispitanice dale odgovor na to kako bi se osjećale što nije bio slučaj kada su trebale navesti šta misle kako bi se osjećale osobe koje bi od njih zatražile pomoć zbog seksualnog nasilja. Navodile su da bi se osjećale: „Nemoćno, poniženo i posramljeno, jako ružno, loše i bespomoćno. Sigurno bih osjećala strah, nervozu, neprijatnost, nezaštićenost, bijes, ljutnju“.

Ispitanice iz druge grupe, starosti od 26 do 35 godina, kao i prva grupa su u najvećem procentu navele da ne bi seksualno nasilje koje im se dešava prijavile insitucijama.

U obje situacije, tj. i u hipotetičkoj i stvarnoj ispitanice su najčešće navodile da bi o preživljenom seksualnom nasilju ćutale ili bi se povjerile bliskim osobama (majka, sestra, prijateljica). Značajno je navesti da je par ispitanica navelo da majki ne bi rekle ni u jednom slučaju jer pretpostavljaju da bi ih smatrala odgovornim za seksualno nasilje koje su preživjele.

Jedna od četiri žene od 26 do 35 godina su govorile iz ličnog iskustva o seksualnom nasilju koje su preživjele.

Pojedine od njih su navodile da bi se suočile sa seksualnim nasilnikom i u direktnom razgovoru pokušale da riješe problem. Isto bi uradile i kada je riječ

o emotivnom partneru, osobi sa kojom su u bračnoj ili vanbračnoj zajednici. Isticale su da bi, u slučaju da razgovor nema očekivani ishod, napuštale seksualnog nasilnika. U slučajevima kada je seksualni nasilnik osoba sa kojom rade, mijenjale bi radno mjesto.

Zanimljivo je istaći da su ispitanice navodile da bi situaciju u kojoj su preživjele seksualno nasilje na javnom mjestu prijavile institucijama ili organizacijama. Češće su kao opciju navodile organizacije koje pomažu ženama sa iskustvom nasilja. Nekoliko ispitanica je kao opciju navelo prijavu policiji, a nekoliko njih je imalo stav da bi im mogao pomoći psiholog/škinja.

Kada su govorile o pretpostavljenim ili stvarnim emocijama, ispitanice su navodile: “Osjećala bih se loše i tužno, plakala bih, povukla se u sebe i sigurno bih ćutala o tome. Osjećala bih se posramljeno, poniženo, ogorčeno, užasno, jadno i prljavo, uznemireno i stresno, preplavila bi me različita negativna osjećanja, trebalo bi mi dugo vremena da se vratim u svoj redovni životni tok. Osjećala bih se uznemireno i ugroženo, ali ne i osramočeno jer ne bih bila jedini slučaj“.

Treća grupa ispitanica, starosti od 36 do 45 godina koja je anketirana, imala podijeljen stav oko toga da li bi prijavile seksualno nasilje kada bi im se desilo. Ispitanice koje su navele da bi seksualno nasilje prijavile, a govorile su iz hipotetičke situacije izloženosti seksualnom nasilju su navele da bi prijavile institucijama, policiji prije svega, a nakon toga nevladinim organizacijama.

Ispitanice koje su govorile iz ličnog iskustva preživljenog seksualnog nasilja su isticale da bi ih bilo sramota da pričaju o tome što im se desilo institucijama i zato su slučaj prijavljivale nevladinim organizacijama. Jedna od ispitanica je detaljno svjedočila o tome kako su ona i njene školske drugarice bile izložene seksualnom nasilju od strane profesora. Ističe da ni jedna od njih to nije prijavila. Za sebe je navela da nije ni bila sigurna da li je to seksualno nasilje, kada je bila sigurna bilo ju je sramota da o tome nekome priča. Kako navodi samo je sa drugaricom kojoj se dešavalo isto seksualno nasilje o tome pričala. Dodaje da i sada povremeno susreće u gradu navedenog profesora „omatorio je, a ja često pomislim koliko je djevojčica zlostavljao“.

Druga grupa ispitanica je uglavnom bila stava da bi o preživljenom seksualnom nasilju ćutale. Pojedine su navele da bi se povjerile bliskim osobama u koje imaju „veliko povjerenje“. Imale su dilemu oko prijave, u slučaju da im se seksualno nasilje desi od strane nepoznate osobe na javnom mjestu. Navodile su da bi u tom slučaju vjerovatno prijavile seksualno nasilje. U situacijama poznate osobe, emotivnog partnera, osobe sa kojom su u bračnoj ili vanbračnoj zajednici uglavnom su imale stav da ne bi prijavile. Obrazlagale su da

je to „nekako baš intimno, bilo bi mi baš teško, ne znam kako bih se izvukla iz toga“.

Zanimljiv je stav jedne ispitanice koja je navela da nikada ne bi prijavila seksualno uznemiravanje jer je to „bez veze, to se dešava svaki dan“.

Važno je istaći i da ispitanice iz ove starosne grupe nijesu detaljnije elaborirale kako bi se osjećale ili kako su se osjećale u situacijama kada su ili kada bi bile izložene seksualnom nasilju.

Četvrta grupa ispitanica, žene starosti od 46 do 55 godina su imale heterogene odgovore. Ujednačen procenat je naveo da bi prijavile seksualno nasilje policiji ili nevladinim organizacijama, neke od njih bi ćutale, a dio bi se povjerio bliskim osobama.

Ispitanice iz ove grupe su kao pretpostavljenu situaciju seksualnog nasilja uglavnom prepoznavale silovanje i seksualno uznemiravanje. Većina ispitanica koje su govorile o pretpostavci da im se desi silovanje je izjavilo da bi same riješile problem. Uglavnom su navodile da bi povrijedile seksualnog zlostavljača, a pojedine su izjavile i da bi ga ubile.

Navele su da seksualno nasilje nikada ne bi prijavile. Obrazložile su da se seksualno uznemiravanje dešava vrlo često, društveno je prihvaćeno i vjeruju da bi bile ismijane kada bi ga prijavile.

”

Nemam kome da prijavim seksualno uznemiravanje. Meni se desilo na sastanku da mi je jedan kreten dobio i prokomentarisao kakve noge imam, itd. Ja sam odreagovala i rekla da mi se tako ne obraća, a on se začudio, vjerovatno mu je bilo čudno sto sam odreagovala i rekao mi je: „Nemoj me izbiti“.

Par ispitanica iz ove grupe je imao stav da se njima ne bi moglo desiti seksualno nasilje. Navodile su: „Izloženost seksualnom nasilju zavisi od osobe. Znam iz pouzdanih izvora da je neko zaslužan za takvo ponašanje. Sam čovjek treba da izbjegava takve ili slične situacije.“

Peta grupa ispitanica, žene starosti iznad 56 godina je većinski imala stav da bi iz sadašnje perspektive prijavile seksualno nasilje koje im se dešavalo. Isticale su da to nijesu uradile ranije jer ih je bilo sramota, jer je društvena klima bila drugačija i o tome se ćutalo.

”

Sigurna sam da bih odreagovala, ali to kažem sad u ovim godinama, kad sam bila mlađa bogami ne, no sam ćutala svima. Sad me ne bi bilo sramota da kažem, a kad sam bila mlađa ne, no me i majka učila da ćutim i da slušam sve i da ja što loše ne napravim, da ne obrukam porodicu.

U ovoj starosnoj grupi je nekoliko ispitanica svjedočilo da su izložene silovanju u braku. O tome ne govore nikome, iako imaju česte mučne situacije: „Sa mužem se posvađam kad neću, naljuti se i ne priča sa mnom. Nikad me nije ni pitao oću li ili neću. Otkad sam se udala, činio je to kad god mu je volja. Čekala sam da završi i da ja onda idem da završavam poslove koje imam oko kuće.“

Nekoliko ispitanica je govorilo i na temu seksualnog uznemiravanja i isticale bi da vjerovatno ne bi umjele ni da ga prepoznaju.

”

Za seksualno uznemiravanje prvo bih se začudila, pa bih se okrenula da pitam o čemu se radi, a ne bih prijavila, to ne može da se prijavi, kome, ajde mi reci...

U ovoj grupi je takođe više žena navodilo da se njima ne bi moglo desiti seksualno nasilje jer se ne ponašaju na način koji bi nasilnika izazvao. Na hipotetičku pretpostavku šta bi radile da im se ipak desi seksualno nasilje, jedna od ispitanica je navela da bi ćutala: „Meni se to ne može desiti, a eto da mi se des, ja bih ćutala sigurno, ne bih nikome rekla, kako da kažem, sramota bi me pojela, nego bih to pregurala sama sa sobom. A čini mi se lakše sad no kad sam bila mlađa, ono kad si mlađi sve dramatičnije shvataš“.

STAV DJEVOJČICA I ŽENA O PITANJU DA LI IMAJU DOVOLJNO INFORMACIJA O NAČINIMA ZAŠTITE OD SEKSUALNOG NASILJA I PREPORUKE ZA BUDUĆNOST

Završno poglavlje anketa je bilo fokusirano na dobijanje informacije da li ispitanice smatraju da imaju dovoljno informacija o načinima zaštite od seksualnog nasilja. Takođe su žene navodile za šta smatraju da bi im koristilo i šta bi im bilo važno da znaju. U nastavku slijedi tabelarni prikaz (tabela 6.4) u procentima odgovora žena po starosnim grupama.

Tabela 6.4.

Da li imate dovoljno informacija o načinima zaštite od seksualnog nasilja?			
procentualni prikaz žena po starosnim grupama	da %	ne %	djelimično %
15-25 godina	6,3%	81,3%	12,5%
26-35 godina	35,0%	35,0%	30,0%
36-45 godina	41,2%	35,3%	23,5%
46-55 godina	30,8%	46,2%	23,0%
56 i više godina	31,3%	50,0%	18,7%

Iz tabele je vidljivo da su ispitanice iz najmlađe starosne grupe (15 – 25 godina) u skoro 95% slučajeva navele da nemaju dovoljno informacija ili imaju djelimične informacije. Stav da imaju dovoljno informacija u najvećoj mjeri su imale ispitanice starosti od 36 do 45 godina. Preostale tri starosne grupe su procentualno blizu i pokazuju da je njih trećina izjavila da su dovoljno informisane.

Ispitanice uzrasta od 15 do 25 godina su navele da bi im bilo važno da znaju:

- ☞ šta konkretno policija pruža kao zaštitu od seksualnog nasilja;
- ☞ koje institucije mogu pomoći kada je seksualno nasilje u pitanju;
- ☞ koji je postupak kada se seksualno nasilje prijavi nekoj organizaciji;
- ☞ ko i kako štiti od seksualnog nasilja;
- ☞ kako institucije rade bolje nego ranije i da su kazne strože za nasilnike;
- ☞ iskustva drugih ljudi i njihove preporuke šta uraditi ako doživimo nasilje;
- ☞ da se odbrane kroz kurseve samoodbrane.

Informacije ne treba plasirati preko društvenih mreža. Niko neće to da gleda, društvene mreže su samo za zabavu. Najbolje bi bilo da se priča uživo sa mladim djevojkama.

Ispitanice uzrasta od 26 do 35 godina su navele da bi im bilo važno da:

- ☞ znaju šta tačno da rade i kome da se obrate ako im se seksualno nasilje dogodi;
- ☞ znaju ishode slučajeva na sudu i koje su kazne za silovatelje;
- ☞ znaju da li mogu da prijave seksualno uznemiravanje i ako da – kome i kako?

- 👉 znaju o rasprostranjenosti seksualnog nasilja i da znaju da nijesu jedine;
- 👉 oštrijom kaznenom politikom bude poslata poruka nasilnicima da je seksualno nasilje zabranjeno i da žene nijesu njihovo vlasništvo;
- 👉 znaju kome sve mogu da se obrate za pomoć i šta koja institucija/organizacija pruža od podrške i usluga;
- 👉 roditelji budu informisani kako prepoznati seksualno nasilje nad djecom;
- 👉 djeca sa akcentom na tinejdžerke znaju više o seksualnom nasilju i kome treba prvo da se obrate ako im se desi.

”

Nema informacija, možda je sramota i da se priča o tome. Žene su uvijek krive, vazda ih društvo krivi, što ovo, što ono. Bilo bi mi važno da znam da li ja mogu da prijavim seksualno uznemiravanje, kome, kako, eto sad si me podstakla da o tome razmislim. I možda treba poslati poruku nasilnicima da je to zabranjeno, da nijesu žene njihovo vlasništvo pa da mogu šta hoće.

Ispitanice uzrasta od 36 do 45 godina su navele da bi im bilo važno da:

- 👉 znaju kome se obratiti ukoliko su žrtve seksualnog nasilja i/ili je neko iz njihovog okruženja;
- 👉 pročitaju statističke podatke koji će poslati poruku da nijesu jedine koje su preživjele seksualno nasilje;
- 👉 imaju informacije kako prepoznati seksualno nasilje;
- 👉 se promoviše važnost prijavljivanja seksualnog nasilja, kao i NVO koje pružaju specijalizovane servise pomoći i podrške;
- 👉 se za žene organizuju obuke samozaštite i samoodbrane;

”

Nema dovoljno informacija, meni bi bilo značajno da znam da nijesam sama, da se to jos nekome dogodilo, i da znam kome da se obratim za pomoć i koga da pitam. Roditelji treba da govore djeci da mogu da im se obrate ako nesto nije u redu, da ne krijemo više stvari i da otvoreno pričamo.

Ispitanice uzrasta od 46 do 55 godina su navele da bi im bilo važno da:

- ✚ imaju priručnik sa uputstvima (šta je SN, ko može pomoći, kako)
- ✚ se realizuju aktivnosti sa roditeljima kako da prepoznaju SN i kako da šalju poruke djeci koje će umanjiti rizik od SN
- ✚ nauče borilačke vještine i informišu se da treba nositi predmete za samoodbranu (npr. sprej);
- ✚ od najranijeg uzrasta (vrtić, niži razredi osnovne škole), da se uvede seksualno obrazovanje i centri za edukaciju;
- ✚ dobiju više informacija putem medija (temtske TV emisije, članci...).

”

Nema dovoljno informacija. Meni bi značilo da znam kome mogu da se obratim, šta da očekujem kad prijavim, i neki praktični savjeti kako da se ponašam i šta da pričam pred institucijama, kako bi mi oni povjerovali da se to stvarno desilo.

Ispitanice uzrasta 56 i više godina su navele da bi im bilo važno da:

- ✚ znaju kome se mogu obratiti za pomoć, koje su zakonske odredbe, zapriječene kazne;
- ✚ postoji javno dostupan registar osuđenika za seksualno nasilje;
- ✚ bude oštija kaznena politika, brže i efikasnije reakcije institucija .

”

Trebalo bi da se ljudi više informišu, da žene nauče da se brane. Bilo bi mi važno da znam da prepoznam neke elemente nasilja, da bih pravovremeno reagovala.

Zaključne preporuke

Djevojčice i žene o seksualnom nasilju u Crnoj Gori znaju veoma malo i površno. Primijetan je otpor i nelagoda kada govore o ovoj temi. Sveprisutan je i strah od stigmatizacije. Naime, samo 4 od 108 djevojčica i žena je bilo spremno da objelodani iskustvo seksualnog nasilja, iako se radilo o anonimnom istraživanju. Kroz anketiranje je prepoznato ukupno 16 ispitanica, što predstavlja njih 14,8%, koje su bile izložene seksualnom nasilju (seksualno

uznemiravanje, nedozvoljene polne radnje, silovanje).

Bolja prevencija, kao i zaštita su neophodne, a jedan od prvih koraka je **razvijanje kampanja informisanosti**. Kampanje moraju dati odgovor šta je sve seksualno nasilje, uvjeriti zajednicu da je odgovornosnt na seksualnom nasilniku, kao i da će biti adekvatno kažnjen, rasteretiti potencijalne žrtve da neće naići na nerazumijevanje profesionalaca/ki i osigurati da događaj ne bude eksploatisan u medijima. S obzirom na to da žene iz različitih starosnih grupa imaju različit nivo znanja, iskustava, ali i sistem vrijednosti, kampanje se moraju ciljano razvijati za svaku starosnu grupu.

Država treba da osigura adekvatnu zaštitu žrtava seksualnog nasilja. Potrebno je uspostaviti praksu brze i efikasne intervencije (policija, tužilaštvo, sudovi), koja će za ishod imati **veće kazne za seksualni nasilnike**. Treba obezijediti kvalitetne, lako dostupne **programe podrške**, koji osiguravaju anonimnost i povjerljivost za žene sa iskustvom seksualnog nasilja. **Treba razviti jednostavne, lako dostupne materijale**, koji pružaju informacije kome, gdje i kako se potencijalna žrtva seksualnog nasilja može obratiti za pomoć i koji vid podrške i pomoći će dobiti.

Potrebno je uvećati znanja zajednice o štetnosti mitova i predrasuda o seksualnom nasilju, usmjeriti se na činjenice i osigurati da budu dio opšte informisanosti stanovništva. Neophodno je u javnosti promijeniti stereotipne predstave o tipičnim žrtavama i počiniocima, kao i suočiti javnost sa činjenicom da seksualno nasilje nije incident, već vrlo raširen društveni problem koji pogađa brojne žene i djecu u tzv. sigurnom i bezbjednom okruženju: porodica, komšiluk, prijatelji posao, škola...

Treba usmjeriti napore ka prepoznavanju problema **seksualnog nasilja u partnerskim vezama i braku**, kroz istraživanja, kampanje informisanja javnosti, unaprjeđenje zakonske regulative i edukacije profesionalaca/ki da isto prepoznaju i adekvatno reaguju.

U obrazovne programe treba uvesti seksualno obrazovanje kao temu koju će djeca pratiti već od vrtića. Nastavno osoblje, ali i roditelje treba edukovati kako da prepoznaju seksualno nasilje i adekvatno reaguju. Neophodno je povećati **informisanost zajednice**, ali i profesionalaca/ki o tome **šta je seksualno uznemiravanje i koncept slobodne saglasnosti** i podstaći na prijavljivanje i bolje reagovanje.

VII Monitoring internet portala o izvještavanju na temu seksualnog nasilja u Crnoj Gori za period od 1. novembra 2018. do 30. novembra 2019.

Cilj monitoringa je da se utvrdi koliko mediji izvještavaju o seksualnom nasilju u Crnoj Gori i na koji način tu temu obrađuju i predstavljaju opštoj javnosti.

Metodologija istraživanja

Predmet monitoringa je 150 tekstova koji su objavljeni u sedam crnogorskih internet portala, u periodu od 1. novembra 2018. do 30. novembra 2019. godine: „Vijesti“, „Analitika“, „In4s“ i „Antena M“, „CDM – Cafe del Montenegro“, „Pobjeda“, „Radio Televizija Crne Gore - RTCG“.

U navedenim medijima praćena je prisutnost tekstova koji izvještavaju o slučajevima seksualnog nasilja na nacionalnom i globalnom nivou, kao i prisutnost tekstova koji imaju za cilj da edukuju opštu javnost na temu seksualnog nasilja, kako bi ustanovili da li mediji u Crnoj Gori imaju aktivnu ulogu pri formiranju stavova građana o seksualnom nasilju. Monitoringom nijesu obuhvaćeni tekstovi u kojima se pominje seksualno nasilje, ali ne u kontekstu koji ima direktnu vezu sa slučajem, ili edukacijom javnosti.

U okviru monitoringa procjenjivano je da li naslov teksta odgovara sadržini, kako bi se ustanovilo da li je mediji koriste senzacionalističko izvještavanje o problemu seksualnog nasilja.

Takođe, analizirano je da li novinari imaju objektivni pristup pisanju članaka na temu seksualnog nasilja.

Kada su u pitanju izvori informacija, praćeno je da li mediji koriste zvanične kanale informisanja – institucije u Crnoj Gori, državne i lokalne, ili koriste druge načine prikupljanja podataka u cilju informisanja javnosti.

Praćeno je da li ilustracija odgovara sadržini teksta, i da li doprinosi fokusu priče, bez dramatisacije i stereotipnih prikaza seksualnog nasilja. Takođe, praćeno je da li ilustracija ugrožava pravo žrtve na neotkrivanje identiteta i neprikazivanje detalja koji mogu uputiti na isti.

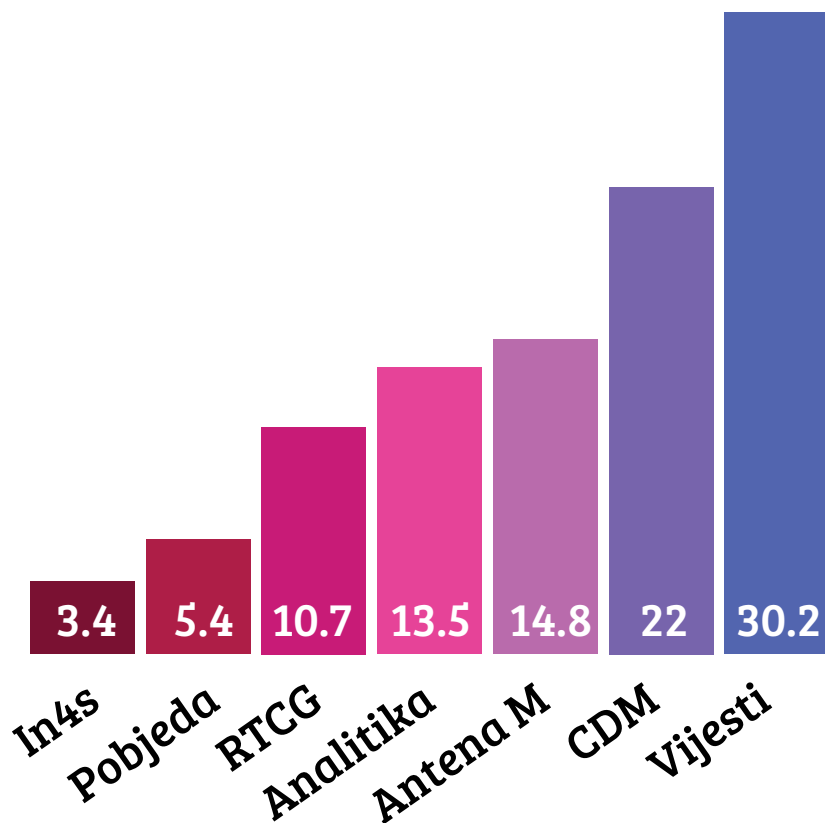
Ispitano je da li u tekstovima objavljenim na internet portalima postoji tendencija da se izražava sumnja u vjerodostojnost iskaza žrtve u cilju kreiranja opšte slike o medijskom izvještavanju o seksualnom nasilju praćenih portala.

Takođe, analizirano je da li novinari koriste adekvatnu terminologiju pri opisivaju krivičnih djela iz spektra seksualnog nasilja, ali i odgovarajuću terminologiju pri edukovanju javnosti o seksualnom nasilju.

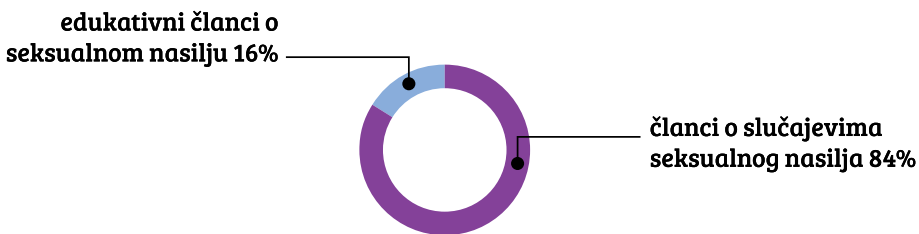
Praćeno je da li tekstovi na internet portalima uključuju informacije o institucijama i organizacijama civilnog društva koje su adekvatne da pruže žrtvama informacije, pomoć i podršku, u cilju informisanja i ohrabriranja šire javnosti da prijave nasilje.

REZULTATI MONITORINGA

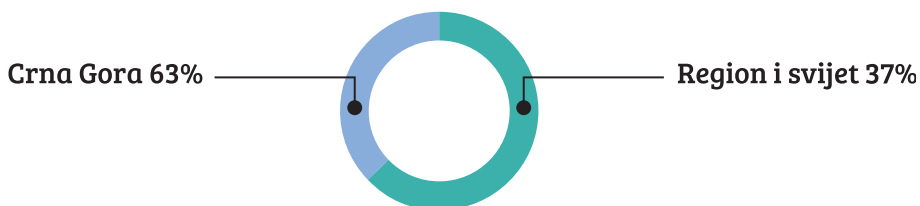
U posmatranom periodu, internet portal „Vijesti“ objavio je najviše tekstova sa temom seksualnog nasilja. Najveći broj članaka koji se odnosi na seksualno nasilje nalazi se u rubrici Hronika, dok se određeni broj članaka može naći i u rubrikama vezanim za društvo, životni stil i sport.

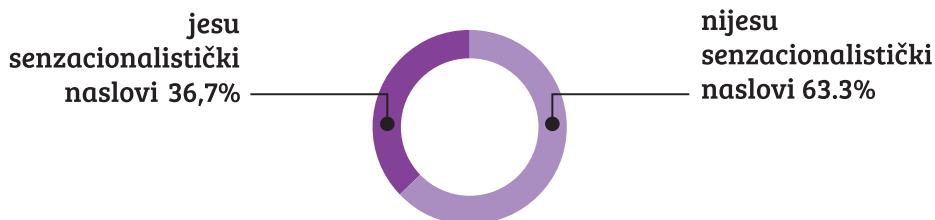
Posmatranjem objavljenih članaka u datom periodu dolazimo do zaključka da se članci mogu podijeliti na dva tipa:

Takođe, posmatranjem članaka koje su internet portali objavljivali u periodu monitoringa, članke možemo geografski svrstati na područje Crne Gore i na globalno područje.

Senzacionalistički naslovi imaju za cilj da povećaju čitanost određenog članka, što u slučajevima izvještavanja o seksualnom nasilju može imati negativan i štetan uticaj na čitaoce i osobe koje su preživjele seksualno nasilje.

63.3% analiziranih članaka ne sadrži elemente preuveličavanja, pretjerivanja u opisima, nepotpunih i informacija koje nisu bazirane na činjenicama, dok je 36,7% analiziranih članaka sadržalo te elemente, i to najčešće:

- detaljne opise seksualnog nasilja koje se desilo, a koji nijesu neophodni za razumijevanje događaja;
- ime opštoj javnosti poznate osobe koja je počinitelj, ili mogući počinitelj zločina u cilju veće čitanosti;

- sugestivne opise koji aludiraju na krivicu žrtve za određeni čin seksualnog nasilja koje joj se desilo;
- isticanje godina malodobnih lica koje nije neophodno za razumijevanje događaja.

65,6 %

identitet žrtve je u člancima bio u potpunosti zaštićen

U 34,4 % članaka postojali su određeni propusti pri predstavljanju čina seksualnog nasilja koje se desilo, koji doprinose smanjenju zaštite identiteta žrtve, ili potpunom otkrivanju, i to:

- objavljivanje podataka o školi koju malodobna osoba pohađa;
- objavljivanje punog imena i prezimena, godina počinitelja, mjesta stanovanja ili opisa prirode odnosa počinitelja sa žrtvom, što može direktno uputiti na identitet žrtve;
- objavljivanje inicijala i godina žrtve, mjesta stanovanja ili radnog mjesta;
- detaljno opisivanje seksualnog nasilja koje nije neophodno za razumijevanje samog događaja, a može direktno uputiti na identitet žrtve

  evo zasto takva presuda, odma da ti kazem da je podmetacina, U toku istrage momak je bio 4 mjeseca u zatvor medjutim Prvostepeni sud ga oslobodi jer nije imalo dokaza za tzv krivicno djelo i covek izadje iz zatvora, odma posllije toga tuzilac se zali na oslobadjajucu presudu i Apelacioni vrati na ponovno, i onda da drzava nebi isplatila ona 4 provedena mjeseca Drugostepeni ga osudi na 6 mjeseci i to ti je to

 1 | 0 Odgovori

🕒 17/11/2019 22:04

  Dosadilo joj i odma u policiju

 2 | -2

🕒 19/06/2019 22:30

 Glupost. Osudiše čovjeka na pola godine jer nema dokaza. Na zapafu bi nju osudili za lažno prijavljivanje.

***Da li je u tekstu iskazana sumnja u vjerodostojnost iskaza žrtve?**

31,8%

iskazana je sumnja

68,2%

nije iskazana sumnja

Najčešći iskazi sumnje formirani su na sljedeći način:

- uzastopnim citiranjem optuženog, odnosno počinitelja koji opovrgava žrtvin iskaz i pokušava da žrtvu predstavi kao nerelevantnu, osobu lošeg karaktera, ili osobu koja ne govori istinu;
- kroz detaljno prikazivanje optuženog, odnosno počinitelja kao izuzetno pozitivne ličnosti u društvenom i porodičnom životu;
- isticanjem životnih navika žrtve, profesije ili materijalnog stanja u cilju smanjenja kredibiliteta.

***Da li je novinar objektivn u izvještavanju?**

97,3%

tekstova su objektivni u izvještavanju

U samo 2,7 % tekstova novinari pokazali subjektivnost na sljedeći način:

- dajući svoj lični sud o krivici/nevinosti optuženog, odnosno počinitelja;
- posvećujući sadržaj teksta optuženom, odnosno počinitelju, ističući njegovu ulogu u javnom i porodičnom životu, ne uzimajući u obzir zločin za koji je optužen;

*Da li je korišćena adekvatna terminologija prilikom izvještavanja o slučaju?

96%

korišćena je adekvatna terminologija

U 4% nije korišćena adekvatna terminologija, i to:

- miješanje pojma pedofil i seksualni nasilnik;
- upotreba sintagme „silovana djevojka” umjesto žrtva, odnosno preživjela;
- miješanje pojma seksualno-socijalne devijacije ponašanja sa pojmom seksualnog nasilništva.

06.11.2019 09:09

u uredjenim drzavama najmanje bi dobio najmanje par godina zatvora zamislite koje je ovo ponozenje za ostecenu i njenu porodicu....

3 1 Odgovori

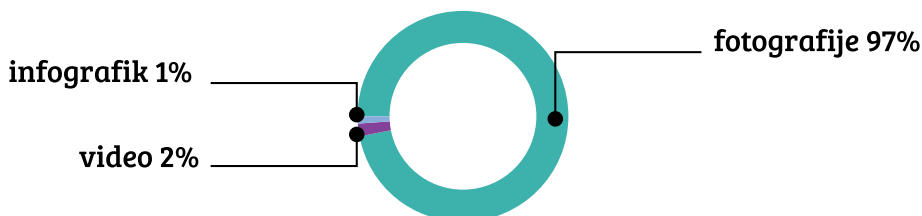
Nejasno da je silovao i da je utvrdjeno valjda bi dobio 5 do 10 godina zatvora, da je utvrdjeno da nema dokaza o izvršenju krivičnog djela, valjda bi bio oslobođen krivice. Cemu 6 mjeseci ovo nema ni dje

1 0 Odgovori

14/11/2019 14:44

*Da li prilog ima ilustraciju i ukoliko ima, koja je vrsta?

U 100% slučajeva prilozi su imali ilustraciju.

- U 60,4 % priloga ilustracije su u skladu sa tekstom i normama izvještavanja o seksualnom nasilju: ne prikazuju žrtvu ni počinitelja, ne prikazuju lokacije povezane sa žrtvom, počinteljem, niti mjesto na kome se seksualno nasilje desilo.

- U 39,6% priloga ilustracija nije bila u skladu sa normama izvještavanja o seksualnom nasilju: prikazuje žrtvu i/ili počinitelja, prikazuje mjesto gdje se seksualno nasilje dogodilo, prikazuje radno mjesto žrtve ili počinitelja, prikazuje obrazovnu ustanovu koju žrtva pohađa.

***Da li su na kraju izvještaja/ članka date adrese na koje se osoba koja je preživjela seksualno nasilje može obratiti?**

93% priloga ne sadrži informacije o institucijama ili organizacijama civilnog društva kojima se žrtva može obratiti

7% priloga sadrži informacije o institucijama ili organizacijama civilnog društva kojima se žrtva može obratiti

***Da li je naveden izvor podataka koji su navedeni u tekstu?**

- U 59,4 % tekstova naveden je izvor podataka, i to u 26,6 % slučajeva izvor podataka je strani medij, dok je u 15,4% slučajeva izvor relevantna lokalna ili nacionalna institucija u Crnoj Gori: Uprava policije, Viši sud, Apelacioni sud, Centar za socijalni rad. U 17,4% slučajeva, izvor podataka u tekstu su crnogorski mediji i agencije za informisanje.

35% izvor podataka u tekstu nije naveden

Preporuke

Sedam medija koji su predmet monitoringa su glavni izvor informacija za veliki broj građana/ ki Crne Gore. Samim tim, njihova je odgovornost da ohrabre bolje javno razumijevanje pojma seksualnog nasilja i prevencije istog kroz:

- 👉 podizanje svijesti o seksualnom nasilju, objavljivanjem informacija i naučnih činjenica u javnosti u cilju razbijanja mitova o seksualnom nasilju;
- 👉 izvještavanje o seksualnom nasilju kao društvenom problemu, pitanju javnog zdravlja i socijalne pravde, a ne privatnom: zločinu koji je kažnjiv Krivičnim zakonikom Crne Gore;
- 👉 izvještavanje o seksualnom nasilju kao specifičnoj formi nasilja sa višestrukim posljedicama po žrtvu i društvo;
- 👉 izvještavanje o seksualnom nasilju u skladu sa Etičkim normama novinara/ ki;
- 👉 nastavak objavljivanja objektivnih informacija, bez senzacionalizma, predrasuda, stereotipa i dramatizacije;
- 👉 učestalo informisanje opšte javnosti o institucijama i organizacijama civilnog društva koje pružaju usluge i podršku žrtvama seksualnog nasilja;
- 👉 praćenje sekcija za komentare na Internet portalima i uklanjanem komentara koji nijesu u skladu sa njihovim uslovima korišćenja;
- 👉 neobjavljivanje specifičnosti koje nijesu neophodne kako bi se događaj – seksualno nasilje koje se desilo razumljelo.

VIII Ključni nalazi istraživanja i zaključci

Analiza pravnog okvira Crne Gore i njegove usklađenosti sa evropskim standardima pokazala je da je evidentan napredak Crne Gore na zakonodavnom planu u oblasti prevencije i zaštite od seksualnog nasilja. Međutim, i *dalje postoje izvjesna odstupanja od evropskih standarda*, te je neophodno uskladiti važeće zakonodavstvo sa standardima Istanbulske i Lanzarot konvencije.

Rezultati analize sudskih presuda pokazuju da se kaznena politika sudova u periodu od 2014. do 2018. godine kretala u okvirima granica propisanih Krivičnim zakonikom Crne Gore, budući da dominantno mjesto zauzimaju kazne zatvora. Međutim, *primijećeno je da se učiniocima krivičnih djela protiv polne slobode izriču kazne zatvora koje su blizu zakonskog propisanog minimuma*. Takođe, evidentno je da *sudovi ne koriste zakonsku mogućnost izricanja mjere bezbjednosti zabrana približavanja*.

Ova studija je obuhvatila i **analizu praksi, znanja i stavova predstavnika/ca institucija**. *Prema njihovim navodima, prijavljeni slučajevi seksualnog nasilja su na nivou incidenta*. Većina predstavnika/ca institucija koji su učestvovali/e u istraživanju se slažu da broj prijavljenih slučajeva ne odražava stvarno stanje u praksi. Istraživanje je identifikovalo zabrinjavajuću praksu pojedinih ljekara u zdravstvenim ustanovama da odbijaju preglede žrtava seksualnog nasilja. Analiza dubinskih intervjua sa predstavnicima/ama institucija pokazala je da uprkos članu 109. Zakona o krivičnom postupku, koji pruža mogućnost da osoba sa iskustvom seksualnog nasilja svjedoči samo jednom tokom postupka, *oštećene budu saslušavane najmanje tri puta*. Nadalje, raširena je štetna praksa *suočavanja preživjelih sa počiniocima*. **Koncept slobodne saglasnosti** (bez pritiska/prisile) u seksualnim odnosima je za većinu profesionalaca/ki *potpuna nepoznanica*, iako je u julu 2017. izmijenjen član 204. Krivičnog zakona, Silovanje, ispitanici/e koji/e su čuli/e za izmjenu ne znaju kako je u praksi primijeniti i verbalno izražavaju otpor u primjeni istog.

U okviru studije urađeno je **kvalitativno istraživanje koje je objedinilo iskustva 100 žena i djevojčica koje su preživjele seksualno nasilje, a za pomoć i podršku su se obratile našim organizacijama**. Samo *12% njih je seksualno nasilje formalno prijavilo institucijama*. Istraživanje je pokazalo da iskustvo žena koje su prijavile seksualno nasilje institucijama nije ohrabrujuće. Proces prijave i svako dalje svjedočenje često su doživljeni kao oblik ponovne viktimizacije.

U 70% slučajeva državni tužiocu su odbacili krivičnu prijavu. Sumirano, u slučajevima *od 100 žena i djevojčica koje su doživjele seksualno nasilje, 2% počinilaca je kažnjeno, i od toga samo jedan je dobio kaznu zatvora*. Dvije trećine žena koje su učestvovala u istraživanju nikada nikom nijesu pričale o svom iskustvu seksualnog nasilja. Više od polovine ispitanica (64%) *seksualno nasilje je doživjelo od strane partnera* (bračnog, vanbračnog ili partnera u emotivnoj vezi). Skoro sve žene i djevojčice koje su učestvovala u istraživanju navele su da se *ne osjećaju bezbjedno*. Osnovi razlozi zbog kojih žene nijesu prijavile preživljeno seksualno nasilje su: stid, strah od nasilnika, strah od osude okoline, strah da će „njihovo ime izaći u medijima“, njihov osjećaj krivice, prijetnje i ucjene, nepovjerenje u institucije, nedostatak informacija o tome ko i kako može pružiti pomoć, kao i nepovjerenje u vlastito sjećanje. Većina ovih žena bi i sada isto postupile, tj. ne bi prijavile seksualno nasilje, jer *vjeruju da nasilnik ne bi bio kažnjen*. Iskustvo seksualnog nasilja ima ogroman uticaj na život žena i djevojčica koje su ga preživjele. Posljedice silovanja prevazilaze nanasene fizičke povrede. Fizičkih povreda u velikom broju slučajeva nema. Ono što ostaje je nastavak života sa osjećanjem straha, krivice, izgubljenog povjerenja, bespomoćnosti, nedostatka podrške i izolacije.

Analiza anketa o seksualnom nasilju nad ženama i djevojčicama iz opšte populacije je pokazala da iste o oblicima i karakteristikama seksualnog nasilja *znaju veoma malo i površno*. Silovanje kao oblik seksualnog nasilja su prepoznale sve ispitanice, dok ostale oblike seksualnog nasilja prepoznaju u značajno manjoj mjeri. Zabrinjava to što većina ispitanica *stereotipno vjeruje* da su u najvećem riziku tinejdžerke i mlade žene iz materijalno ugroženih kategorija, koje „se oblače izazovno i izlaze u noćne klubove“. Počiniocce opisuju kao osobe sa psihičkim problemima i/ili zavisnike koje je lako prepoznati, čime ih u značajnoj mjeri amnestiraju od počinjenog zločina. Približno **90% ispitanica je čulo za osobu koja je preživjela seksualno nasilje**, čime se potvrđuje da se seksualno nasilje problem koji je prisutan u crnogorskom društvu. Mali je broj žena koje su navele da su lično bile izložene seksualnom nasilju (3,7%). Međutim, analizom odgovora žena iz opšte populacije dobili smo podatak da je **14,8% žena koje su učestvovala u istraživanju imalo iskustvo seksualnog nasilja**, a isto nijesu prepoznale. Oblici nasilja koje su doživjele žene iz opšte populacije su: silovanje ili pokušaj silovanja, nedozvoljene polne radnje i/ili seksualno uznemiravanje na radnom mjestu, u obrazovnim ustanovama i u javnom prevozu.

U periodu od godinu dana pratili smo na koji način **temu seksualnog nasilja obrađuju i o istoj izvještavaju javnost 7 elektronskih medija u Crnoj Gori**. Monitoring je pokazao da nešto manje od dvije trećine analiziranih članaka ne sadrži elemente preuveličavanja, pretjerivanja u opisima, nepotpune i infor-

macije koje nijesu bazirane na činjenicama, dok je *jedna trećina analiziranih članaka o seksualnom nasilju izvještava na senzacionalistički način*. U tim člancima postojali su određeni propusti koji doprinose smanjenju zaštite identiteta osobe koja je preživjela seksualno nasilje ili je u potpunosti otkrivanju.

U cilju usklađivanja postojećeg zakonodavstva sa evropskim standardima, unaprjeđenja zaštite i podrške preživjelim, te rada na prevenciji seksualnog nasilja, na kraju izvještaja sumirane su ključne preporuke.

IX Ključne preporuke

U nastavku su sumirane ključne preporuke u pogledu najznačajnijih **odstupanja od standarda Istanbulske i Lanzarot konvencije**:

- ✚ Inkriminisati *seksualno uznemiravanje kao krivično djelo*;
- ✚ *Pooštriti kaznenu politiku* za krivična djela protiv polne slobode, a primarno razmotriti uvođenje oštrijih sankcija za krivično djelo nedozvoljne polne radnje;
- ✚ *Inkriminisati pokušaj krivičnih djela* protiv polne slobode bez obzira na zapriječenu kaznu;
- ✚ Propisati *hitno postupanje* organa u domenu krivične zaštite u slučajevima krivičnih djela protiv polne slobode;
- ✚ Uvesti *hitne mjere zaštite* u okviru krivičnog postupka za slučajeve koji zahtijevaju trenutnu zaštitu bez odlaganja;
- ✚ Zakonski ograničiti upotrebu dokaza koji se odnose na seksualnu prošlost i ponašanje žrtve kako bi se *zaštitile od ponovne viktimizacije tokom postupka*;
- ✚ Normirati dužnost suda da, prilikom odmjeravanja novčane kazne za krivična djela protiv polne slobode, cijeni eventualne finansijske obaveze počinioca prema žrtvi;
- ✚ Potrebno je derogirati ograničenja iz čl. 138, st.3, alineja 4 i 138, st. 4 Krivičnog zakonika u pogledu krivičnih djela protiv polne slobode i krivičnog djela trgovine ljudima i rodoskrvnjenje;
- ✚ Potrebno je žrtvama krivičnih djela protiv polne slobode *ex lege objediniti poseban status u okviru krivičnog postupka*, sa pravom na korišćenje informacionih i komunikacionih tehnologija prilikom davanja iskaza, bez prisustva stranaka i drugih učesnika u postupku u prostoriji;
- ✚ *Isključiti mogućnost primjene instituta odloženog gonjenja i sporazuma o priznanju krivice* za krivična djela protiv polne slobode;
- ✚ Potrebno je *terminološki usaglasiti krivični i prekršajni normativni okvir sa Lanzarot konvencijom* u dijelu definicije pojma djeteta i žrtve;
- ✚ Preporuka je i da se u praksi koriste kao i da se nadgrade postojeći

kapaciteti kada su djeca, odnosno maloljetnici uključeni kao žrtve, odnosno svjedoci krivičnog djela;

- ✚ Potrebno je osnovati *specijalni fond namijenjen pomoći maloljetnim žrtvama krivičnih djela* protiv polne slobode, trgovine ljudima i predvidjeti mogućnost usmjeravanja oduzete imovinske koristi istom;
- ✚ Potrebno je propisati mogućnost *prisustva povjerljivog lica* u okviru krivičnog postupka za sva krivična djela seksualnog nasilja predviđena Istanbulskom i Lanzarot konvencijom;
- ✚ Potrebno je izmijeniti Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći tako da žrtve krivičnih djela protiv polne slobode i rodoskrvnenje uživaju *besplatnu pravnu pomoć*;
- ✚ Potrebno je razmotriti uvođenje prava žrtve da na njen zahtjev bude *obaviještena o ukidanju pritvora*, odnosno otpuštanja okrivljenog sa izdržavanje kazne zatvora;
- ✚ Potrebno je isključiti mogućnost *oslobođenja od dužnosti svjedočenja* i za slučaj krivičnih djela protiv polne slobode učinjena prema maloljetnim licima;
- ✚ Propisati *protokole o postupanju nadležnih institucija* sa žrtvama krivičnih djela protiv polne slobode.

Ključne preporuke u pogledu **primjene postojećeg zakonodavstva i pružanja pomoći i podrške osobama sa iskustvom seksualnog nasilja:**

- ✚ U što kraćem roku uspostaviti *specijalizovane servise podrške za žene i djecu sa iskustvom seksualnog nasilja koje vode ženske nevladine organizacije*, te promovisati iste kako bi osobe sa iskustvom seksualnog nasilja imale informaciju o dostupnim servisima;
- ✚ Omogućiti osobama koje su preživjele seksualno nasilje da *ispričaju iskustvo u povjerljivoj i podržavajućoj atmosferi*, uvažavajući sve okolnosti, te sa posebnom pažnjom odgovoriti na potrebe osoba sa iskustvom seksualnog nasilja;
- ✚ Sa posebnom pažnjom *ispitati svaku sumnju na seksualno nasilje nad djecom* i pokrenuti postupke u skladu sa zakonom;
- ✚ Obezbijediti *kontinuiranu i specijalizovanu obuku za predstavnike/predstavnice svih nadležnih institucija* koja će pored upoznavanja sa zakonskim procedurama, obezbijediti i razumijevanje fenomenologije seksualnog nasilja, te edukovati iste o načinima postavljanja pitanja;

- ☞ Izraditi *informativne liflete* koji će sadržati jasne i precizne informacije o nadležnostima institucija i procedurama u vezi prijavljivanja seksualnog nasilja i daljeg postupka;
- ☞ Broj uzimanja izjava od osobe sa iskustvom seksualnog nasilja svesti na minimum, kako bi se *sprječila sekundarna viktimizacija*;
- ☞ Uspostaviti dobru praksu da tužilaštvo, odmah po prijemu prijave za seksualno nasilje nad djetetom, kontaktira *Stručnu službu Vrhovnog državnog tužilaštva koja će uzeti izjavu od djeteta*;
- ☞ Neophodno je *unaprijediti praksu prikupljanja dokaza*, naročito kada su u pitanju krivična djela protiv polne slobode, gdje osobe sa iskustvom nasilja nijesu imale fizičke povrede, ili o istim ne posjeduju medicinsku dokumentaciju;
- ☞ *Sa posebnom pažnjom ispitati da li je žena doživjela seksualno nasilje od strane bračnog/vanbračnog partnera*, prilikom uzimanja izjave u slučajevima prijave nasilja u porodici, jer silovanje u braku ostaje nevidljivo, a predstavlja krivično djelo;
- ☞ Uspostaviti praksu *izrade plana procjene rizika, kao i individualnog plana usluga podrške* za osobe sa iskustvom seksualnog nasilja;
- ☞ Organizovati *obuke za sudije/sutkinje o primjeni novih zakonskih rješenja, npr. koncepta slobodne saglasnosti* – upoznati ih kako se to primjenjuje u drugim zemljama;
- ☞ *Razviti skrining tehnike, matrice*, kojima bi zdravstveni radnici/e evidentirali/e odredene pokazatelje koji ukazuju na rizik od zlostavljanja. Instrumenti kojim bi se brže orjentisali, mjerili, pravili selekciju po faktorima rizika (maloljetničke trudnoće, seksualno prenosive bolesti, genitalne ozlede, simptomi depresije, PTSD);
- ☞ Učiniti besplatnom i dostupnom specijalizovanu *psihološku i psihoterapijsku pomoć* svim osobama sa iskustvom seksualnog nasilja;
- ☞ Formirati **elektronsku bazu** seksualnih prestupnika.

Ključne preporuke u pogledu **prevencije i podizanja svijesti javnosti o problemu seksualnog nasilja:**

- ✚ Potrebno je sprovoditi studije i istraživanja na temu seksualnog nasilja, kako bi se osvijetlio ovaj problem, te poslala jasna poruka javnosti *da se seksualno nasilje dešava i u Crnoj Gori;*
- ✚ Kontinuirano raditi na podizanju svijesti javnosti o učestalosti i karakteristikama seksualnog nasilja nad ženama i djecom, kako bi se razbile predrasude i u prvom redu *vjerovalo osobama koje imaju iskustvo seksualnog nasilja, te ohrabile iste da progovore o svom iskustvu;*
- ✚ *Kreirati jednostavne, lako dostupne materijale* koji pružaju informacije o tome kome, gdje i kako se osoba sa iskustvom seksualnog nasilja može obratiti za pomoć i koji vid podrške i pomoći je dostupan;
- ✚ U okviru postojećih obrazovnih predmeta uvesti *seksualno obrazovanje* kao temu koju će djeca pratiti već od vrtića;
- ✚ Razviti programe obuke i realizovati *edukacije djece, mladih i zaposlenih u obrazovnim ustanovama* od vrtića na temu seksualnog nasilja nad ženama i djecom;
- ✚ Prilikom izvještavanja o seksualnom nasilju posebno voditi računa o etičkom kodeksu. Mediji *treba da skrenu pažnju na problem i fenomenologiju seksualnog nasilja*, a nikako da se bave pojedinačnim slučajevima i iznose pojedinosti o istom.

Lista izvora

1. Grubač, Momčilo i Vučković, Branko (2010), Komentar Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore, Fakultet za mediteranske poslovne studije Tivat, Tivat.
2. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Službeni list Crne Gore, br. 20/2011, 020/15,
3. Zakon o zabrani diskriminacije, Službeni list CG, br. 46/2010, 18/2014 I 042/17;
4. Zakon o zabrani zlostavljanja na radu, Službeni list Crne Gore, br. 30/2012 i 054/16;
5. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Službeni list Crne Gore, br. 46/10, 40/2011;
6. Zakon o zaštitniku ljudskih prava i sloboda građana, Službeni list Crne Gore, br. 42/2011, 32/2014 i 021/17;
7. Zakon o zaštiti svjedoka, Službeni list Crne Gora, br. 65/2004 i 31/2014;
8. Zakon o izvršenju i obezbjeđenju, Službeni list Crne Gore, br. 036/11 od 27.07.2011, 028/14 od 04.07.2014, 020/15 od 24.04.2015, 022/17 od 03.04.2017, 076/17 od 17.11.2017, 025/19 od 30.04.2019;
9. Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, Službeni list Crne Gore, br. 036/15 od 10.07.2015, 018/19 od 22.03.2019;
10. Zakon o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu, Službeni list Crne Gore, br. 032/14 od 30.07.2014, 017/19 od 19.03.2019;
11. Zakonik o krivičnom postupku, Službeni list Crne Gore, br. 057/09 od 18.08.2009, 049/10 od 13.08.2010, 047/14 od 07.11.2014, 002/15 od 16.01.2015, 035/15 od 07.07.2015, 058/15 od 09.10.2015, 028/18 od 27.04.2018;
12. Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, Službeni list Crne Gore”, br. 004/08 od 17.01.2008, 036/13 od 26.07.2013, 067/19 od 11.12.2019.
13. Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja, Službeni list Crne Gore, br. 035/15 od 07.07.2015;

14. Zakon o obligacionim odnosima, Službeni list CG, br. 47/2008, 004/11 i 022/17;
15. Zakon o parničnom postupku, Službeni list Republike Crne Gore, br. 022/04 od 02.04.2004, 028/05 od 05.05.2005, 076/06 od 12.12.2006, "Službeni list Crne Gore", br. 073/10 od 10.12.2010, 047/15 od 18.08.2015, 048/15 od 21.08.2015, 051/17 od 03.08.2017, 075/17 od 09.11.2017, 062/18 od 21.09.2018, 034/19 od 21.06.2019, 042/19 od 26.07.2019
16. Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, Službeni list Crne Gore, br. 064/11 od 29.12.2011, 001/18 od 04.01.2018;
17. Zakon o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja, Službeni list Crne Gore - Međunarodni ugovori, br. 012/10 od 03.11.2010;
18. Zakon o potvrđivanju Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Službeni list CG - Međunarodni ugovori, br. 4/2013;
19. Zakon o prekšajima, Službeni list Crne Gore, br. 001/11 od 11.01.2011, 006/11 od 25.01.2011, 039/11 od 04.08.2011, 032/14 od 30.07.2014, 043/17 od 04.07.2017, 051/17 od 03.08.2017;
20. Zakon o radu, Službeni list Crne Gore, br. 074/2019;
21. Zakon o rodnoj ravnopravnosti, Službeni list Republike Crne Gore, br. 046/07 od 31.07.2007, "Službeni list Crne Gore", br. 073/10 od 10.12.2010, 040/11 od 08.08.2011, 035/15 od 07.07.2015;
22. Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti, Službeni list Crne Gore, br. 027/13 od 11.06.2013, 001/15 od 05.01.2015, 042/15 od 29.07.2015, 047/15 od 18.08.2015, 056/16 od 23.08.2016, 066/16 od 20.10.2016, 001/17 od 09.01.2017, 031/17 od 12.05.2017, 042/17 od 30.06.2017, 050/17 od 31.07.2017;
23. Zakon o Sudskom savjetu i sudovima, Službeni list Crne Gore, br. 011/15 od 12.03.2015, 028/15 od 03.06.2015, 042/18 od 29.06.2018;
24. Zakon o unutrašnjim poslovima, Službeni list Crne Gore, br. 044/12 od 09.08.2012, 036/13 od 26.07.2013, 001/15 od 05.01.2015, 087/18 od 31.12.2018;
25. Zakon o ustavnom sudu, Službeni list Crne Gore, br. 11/2015 i 055/19;
26. „Zaštita i pristup pravdi žena žrtava nasilja u porodičnom kontekstu” - izvještaj koji je nastao kao rezultat monitoringa ljudskih prava žena

žrtava nasilja u porodičnom kontekstu koji je sproveo Centar za ženska prava u partnerstvu sa Sigurnom ženskom kućom i SOS telefonom za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić, novembar 2014.

27. Informacija o sprovođenju Strategije zaštite od nasilja u porodici za 2013. godinu, Vlada Crne Gore;
28. Izvještaj o implementaciji Konvencije o zaštiti djece od seksuanog iskorišćavanja i seksuanog zlostavljanja, Ministarstvo rada i socijalnog staranja;
29. Izvještaj o radu Tužilačkog savjeta i Državnog tužilaštva za 2018. godinu.
30. Izvještaj o sprovođenju Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja sa akcionim planom 2017-2021, januar 2019;
31. Krivični zakonik, Službeni list Republike Crne Gore”, br. 070/03 od 25.12.2003, 013/04 od 26.02.2004, 047/06 od 25.07.2006, “Službeni list Crne Gore”, br. 040/08 od 27.06.2008, 025/10 od 05.05.2010, 073/10 od 10.12.2010, 032/11 od 01.07.2011, 064/11 od 29.12.2011, 040/13 od 13.08.2013, 056/13 od 06.12.2013, 014/15 od 26.03.2015, 042/15 od 29.07.2015, 058/15 od 09.10.2015, 044/17 od 06.07.2017, 049/18 od 17.07.2018, 003/20 od 23.01.2020;
32. Lazarević, Ljubiša, Vučković, Branko i Vesna (2007), Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore, Štamparija OBOD ad Cetinje, Cetinje;
33. Porodični zakon, Službeni list RCG, br. 1/2007, 053/16;
34. Poslovník Tužilačkog savjeta, Službeni list Crne Gore, br. 067/15 od 04.12.2015, 057/18 od 10.08.2018);
35. Pravilnik o bližem sadržaju i izgledu obrasca naređenja o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje, Službeni list Crne Gore, br. 42/2012;
36. Pravilnik o bližem načinu izvršenja zaštitnih mjera udaljenje iz stana, zabrana približavanja i zabrana uznemiravanja i uhođenja žrtve, Službeni list Crne Gore, br. 4/2014;
37. Pravilnik o bližem sprovođenju zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana, Službeni list Crne Gore, br. 50/2013;
38. Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici;
39. Sporazum o saradnji između državnih institucija i nevladinog sektora;
40. Strategija za borbu protiv trgovine ljudima 2019.2024;

41. Strategija o zaštiti od nasilja u porodici za 2016-2020;
42. Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja sa akcionim planom 2017-2021;
43. Ustav Crne Gore, Službeni list CG, br. 1/2007 i 38/2013;
44. Seksualno nasilje, razumijevanje iskustva traume, Jelena Savić, Lepa Mladenović, Autonomni ženski centar, Beograd, 2009.godine
45. Studija o nasilju nad ženama u Crnoj Gori koju je sproveo OEBS, 2019.godina
46. Istrazivanje o nasilju u porodici i nasilju nad ženama - prevalenca, percepcije, cijena i multidisciplinarni odgovor, UNDP, 2017.godina
47. National action Programme for the Health Care and Medical Services, Reception and Care of Victims of Sexual Assault, The National centre for knowledge on man's violence against women, handbook
48. Trauma i opravak, Judith Herman, prevela Stanislava Lazarević, Incest trauma centar, Beograd
49. Tehnike intervjuisanja djece i žena koje su preživjele seksualno zlostavljanje, Dušica Popadić I Ljiljana Bogavac, Incest trauma centar 2003.godina
50. Ja sam uz tebe, brošura Incest trauma centar, Beograd, 2015.godina
51. Prva nacionalna studija o društvenom problemu seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji, Incest trauma centar, Beograd, oktobar 2015.godine

Prilog 1.

Tabelarni prikaz grafika rezultata istraživanja iz poglavlja *III Analiza sudskih presuda u predmetima protiv polne slobode od 2014. do 2018. godine*

Podaci o počiniocima

Polna struktura počinilaca		
	broj	%
muški	55	98,21%
ženski	1	1,79%
ukupno	56	100,00%

Obrazovna struktura počinilaca		
	broj	%
bez obrazovanja	1	1,79%
nezavršena osnovna škola	6	10,71%
osnovna škola	16	28,57%
srednja škola	24	42,86%
student	2	3,57%
fakultet	3	5,36%
nema podataka	4	7,14%
ukupno	56	100,00%

Struktura počinilaca po osnovu zaposlenja		
	broj	%
zaposlen/a	15	26,79%
nezaposlen/a	25	44,64%
povremeno radi kod privatnika	2	3,57%
penzioner	9	16,07%
nema podataka	5	8,93%
ukupno	56	100,00%

Da li je počinitelj ranije osuđivan		
	broj	%
da	18	32,14%
ne	37	66,07%
nema podataka	1	1,79%
ukupno	56	100,00%

Podaci o oštećenim licima

Polna struktura oštećenih lica		
	broj	%
muški	7	13,21%
ženski	46	86,79%
ukupno	53	100,00%

Starosna struktura oštećenih lica		
	broj	%
punoljetan/a	19	35,85%
maloljetan/a	32	60,38%
nema podataka	2	3,77%
ukupno	53	100,00%

Pravna kvalifikacija krivičnih djela

Pravna kvalifikacija krivičnog djela		
	broj	%
nedozvoljene polne radnje	26	49,06%
silovanje	9	16,98%
obljuba nad nemoćnim licem	1	1,89%
posredovanje u vršenju prostitucije	4	7,55%
obljuba sa djetetom	6	11,32%
obljuba zloupotrebom položaja	1	1,89%
silovanje u pokušaju	4	7,55%
dječja pornografija	2	3,77%
ukupno	53	100,00%

Odnos između učinilaca i oštećenih lica

Odnos između učinioca i oštećenog lica		
	broj	%
u srodstvu	5	8,93%
nisu se ranije poznavali	8	14,29%
porodični prijatelj/poznanik	20	35,71%
komšija	16	28,57%
nadređeni na radnom mjestu/praksi	5	8,93%
nema podataka	2	3,57%
ukupno	56	100,00%

Kako je okončan prvostepeni postupak?

Kako je okončan prvostepeni postupak		
	broj	%
donijeta presuda kojom se optužba odbija	1	2,08%
donijeta oslobađajuća presuda	4	8,33%
donijeta osuđujuća presuda	43	89,58%
ukupno	48	100,00%

Vrste krivičnih sankcija koje su sudovi izrekli u prvom stepenu

Vrste krivičnih sankcija koje su sudovi izrekli u prvom stepenu		
	broj	%
Uslovna osuda	6	12,00%
Novčana kazna	4	8,00%
Kazna zatvora	35	70,00%
Mjera bezbjednosti	5	10,00%
ukupno	50	100,00%

Trajanje krivičnog postupka

Trajanje krivičnog postupka		
	broj	%
do 6 mjeseci	26	54,17%
6-12 mjeseci	8	16,67%
12- 24 mjeseca	6	12,50%
više od 24 mjeseca	8	16,67%
ukupno	48	100,00%

Prilog 2

Tabelarni prikaz grafika rezultata istraživanja iz poglavlja *V Iskustva žena i djevojčica koje su preživjele seksualno nasilje – kvalitativno istraživanje*

Socio-demografski podaci ispitanica

Starosna struktura žena sa iskustvom seksualnog nasilja		
	broj	%
18-25 godina	14	15,73%
25-35 godina	29	32,58%
35-45 godina	28	31,46%
45-55 godina	13	14,61%
55+ godina	5	5,62%
ukupno	89	100,00%

Starosna struktura djevojčica sa iskustvom seksualnog nasilja		
	broj	%
0-5 godina	2	18,18%
6-13 godina	0	0,00%
14-18 godina	9	81,82%
ukupno	11	100,00%

Struktura žena sa iskustvom seksualnog nasilja po obrazovanju

	broj	%
nezavršena osnovna škola	8	8,99%
osnovna škola	8	8,99%
srednja škola	61	68,54%
student	1	1,12%
fakultet	11	12,36%
ukupno	89	100,00%

Struktura žena sa iskustvom seksualnog nasilja po zaposlenju

	broj	%
nezaposlena	30	33,71%
zaposlena na određeno vrijeme	18	20,22%
zaposlena na neodređeno vrijeme	21	23,60%
rad na crno	8	8,99%
studentkinja	7	7,87%
penzionerka	5	5,62%
ukupno	89	100,00%

Struktura žena sa iskustvom seksualnog nasilja po osnovu odnosu sa počiniocem

	broj	%
bračni/vanbračni partner	29	32,58%
bivši bračni/vanbračni partner	13	14,61%
partner u emotivnoj vezi	15	16,85%
komšija	7	7,87%
ostalo	25	28,09%
ukupno	89	100,00%

Odnos sa počiniocem

Struktura djevojčica sa iskustvom seksualnog nasilja po osnovu odnosu sa počiniocem		
	broj	%
osoba od povjerenja	7	63,64%
partner iz ugovorenog braka	2	18,18%
član porodice (otac)	2	18,18%
ukupno	11	100,00%

Napomena: U kategoriji ostalo: otac, ujak, brat od ujaka, stric, djed, kolega, šef, prijatelj, instruktor voznje, silovanje u ratu, NN lice.

Prilog 3

Predlozi poslati radnoj grupi za izmjenu i dopunu Krivičnog zakonika – amandmani za uvođenje novog krivičnog djela seksualno uznemiravanje i pooštavanje kaznene politike za krivično djelo nedozvoljene polne radnje

PREDLOG ZAKON O IZMJENAMA I DOPUNAMA KRIVIČNOG ZAKONIKA CRNE GORE

Član 1

Čl. 208 mijenja se i glasi:

- (1) Ko pod uslovima iz člana 204 st. 1, 2 i 3, člana 205 stav 1 i 2, i člana 207 st. 1 i 2 ovog zakonika izvrši neku drugu polnu radnju, kazniće se kaznom zatvora do tri godine.
- (2) Ko pod uslovima iz člana 206 stav 1 i člana 207 st. 3 ovog zakonika izvrši neku drugu polnu radnju, kazniće se kaznom zatvora od jedne do pet godina.
- (3) Ako je usljed djela iz stava 1 ovog člana nastupila teška tjelesna povreda lica prema kojem je djelo izvršeno ili ako je djelo izvršeno od strane više lica ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do deset godina.
- (4) Ako je usljed djela iz stava 1 ovog člana nastupila smrt lica prema kojem je djelo izvršeno, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do petnaest godina.

Član 2

Poslije člana 208, dodaje se novi član 208a koji glasi:

Seksualno uznemiravanje

Čl 208a

- (1) Ko seksualno uznemirava drugo lice, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine.
- (2) Ako je djelo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema maloljetnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od tri mjeseca do tri godine.
- (3) Seksualno uznemiravanje je svako verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje

je koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

Član 3

(1) Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u „Službenom listu Crne Gore”.

Obrazloženje:

I USTAVNI OSNOV ZA DONOŠENJE ZAKONA

Ustavni osnov za donošenje ovog zakona sadržan je u:

- članu 16 tačka 5 Ustava Crne Gore, kojim je propisano da se zakonom uređuju pitanja od interesa za Crnu Goru,
- članu 28 Ustava Crne Gore po kom se jemči nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, njegove privatnosti i ličnih prava,
- članu 9 stav 1 Ustava Crne Gore kojim je propisano da potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog i unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuje drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva. Ovo pogotovo jer je Crna Gora jedna od zemalja koja je ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Konvencije UN o pravima djeteta, Konvencije Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja.

II RAZLOZI ZA DONOŠENJE ZAKONA

Član 1. Predloženim izmijenjenim čl 208 u stavu 1 i 2 se ide za tim da se uspostavi sistem kažnjavanja koji je djelotvoran, srazmjeran i koji odvraća od vršenja krivičnog djela, uzimajući u obzir njegovu ozbiljnost. Naime, postojeće zapriječene kazne za osnovni oblik krivičnog djela nedozvoljene polne radnje se mogu smatrati neadekvatnim, posebno imajući u vidu mogućnost novčanog kažnjavanja, čak i kada su žrtve maloljetna lica. Država mora da pooštri kaznenu politiku u skladu sa obavezama koje je preuzela na osnovu Konvencije UN o pravima djeteta, Konvencije Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja, i, ako se imaju u vidu međunarodne i regionalne preporuke koje navode da krivična djela koja uključuju seksualno nasilje treba strožije sankcionisati. Povećanje propisane kazne bi trebalo da ukaže na težinu ovog krivičnog djela i samim tim da utiče na sudove da u svo-

joj praksi sprovode strožiju kaznenu politiku u odnosu na ovaj vid postupanja.

Sudovi u praksi veoma rijetko izriču maksimalno propisane kazne za bilo koje krivično djelo. Štaviše, zbog česte primjene odredaba o ublažavanju kazne u praksi se uglavnom izriču kazne koje su blizu zakonskog minimuma ili su čak ispod njega. Zato se čini da je reakcija na ovaj vid kriminaliteta neadekvatna, odnosno suviše blaga.

Član 2. Crna Gora je ratifikacijom Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici preuzela obavezu da, između ostalog, krivično sankcioniše ponašanja seksualne prirode u svrhu ili uz ishod povrede dostojanstva osobe, posebno kada se stvara zastrašujuća, neprijateljska, degradirajuća, ponižavajuća ili uvredljiva atmosfera. Iako je seksualno uznemiravanje najblaži oblik seksualnog nasilja, praksa pokazuje da ono može izazvati iste posledice. Osim toga, ovo krivično djelo bi pored žrtve štitilo i javni moral i normalnu atmosferu u našem društvu.

Po sadašnjim propisima, seksualno uznemiravanje je moguće procesuirati samo u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici ukoliko je isto učinjeno između članova/ica porodice, za koje se odgovornost učinioca utvrđuje u okviru prekršajnog postupka.

III USAGLAŠENOST SA EVROPSKIM ZAKONODAVSTVOM I POTVRĐENIM MEĐUNARODNIM KONVENCIJAMA

Upravo je ratifikacija Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja u porodici, Konvencije Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja i Konvenija UN o pravima djeteta podsticaj za predložene izmjene i dopune Krivičnog zakonika.

IV OBJAŠNENJE OSNOVNIH PRAVNIH INSTITUTA

Član 1. Predmetnim izmjenama Krivičnog zakonika ukida se mogućnost novčanog kažnjavanja za krivično djelo nedozvoljene polne radnje i postojeća zatvorska kazna za počinioce osnovnog oblika nedozvoljenih polnih radnji se pooštava. Pri tom, učinioci ovog krivičnog djela prema maloljetnim licima bi se suočili sa strožijom zatvorskom kaznom u odnosu na osnovni oblik ovog krivičnog djela.

Član 2. Predloženim izmjenama i dopunama inkriminiše se ponašanje prema drugom licu koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Radnja izvršenja je svako verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje, dakle bilo koje ponašanje učinioca koje mora biti takvo da ima za cilj ili predstavlja

povredu dostojanstva lica. Učinitac ovog djela može biti svako lice bez obzira na pol, a isto se odnosi i na žrtvu.

Kao teži oblik krivičnog djela kvalifikuje se djelo učinjeno u odnosu na maloljetno lice.

V FINANSIJSKA SREDSTVA KOJA JE POTREBNO OBEZBIJEDITI U BUDŽETU CRNE GORE ZA SPROVOĐENJE ZAKONA

Za sprovođenje ovog zakona nijesu potrebna dodatna sredstva koja bi se obezbijedila iz Budžeta Crne Gore.

VI TEKST ODREDABA ZAKONA KOJE SE MIJENJAJU

Nedozvoljene polne radnje

Čl. 208

- (1) Ko pod uslovima iz člana 204 st. 1, 2 i 3, člana 205 stav 1 i 2, člana 206 stav 1 i člana 207 st. 1 do 3 ovog zakonika izvrši neku drugu polnu radnju, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine.
- (2) Ako je usljed djela iz stava 1 ovog člana nastupila teška tjelesna povreda lica prema kojem je djelo izvršeno ili ako je djelo izvršeno od strane više lica ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način, učinitac će se kazniti zatvorom od dvije do deset godina.
- (3) Ako je usljed djela iz stava 1 ovog člana nastupila smrt lica prema kojem je djelo izvršeno, učinitac će se kazniti zatvorom od tri do petnaest godina.

